

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

На правах рукопису

МАХАНЬОВА ЮЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 339.924:[339.56:338.436](477)

**РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПРОДУКЦІЄЮ
АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ
СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
Матюшенко Ігор Юрійович,
кандидат технічних наук,
доцент

Харків – 2015

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ТОРГІВЛІ ПРОДУКЦІЄЮ АПК В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	11
1.1 Теоретичні аспекти розвитку зовнішньої торгівлі України для вирішення глобальної продовольчої проблеми в умовах сучасних інтеграційних процесів.....	11
1.2 Асиметрія загальних умов угод України з СОТ та асоціації з ЄС для агропродовольчих товарів	29
1.3 Методологічні підходи щодо дослідження зовнішньої торгівлі продукцією АПК країни в умовах сучасних інтеграційних процесів.....	54
Висновки до розділу 1	62
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПРОДУКЦІЄЮ АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА ЇЇ В СОТ І АСОЦІАЦІЇ З ЄС	66
2.1 Стан зовнішньої торгівлі продукцією АПК України.....	66
2.2 Аналіз зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами України в умовах СОТ і асоціації з ЄС	80
2.3 Оцінка компаративних переваг у зовнішній торгівлі агропродовольчими товарами України.....	107
Висновки до розділу 2	123
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ АПК УКРАЇНИ	127
3.1 Макроекономічна багатофакторна модель розвитку зовнішньої торгівлі основними товарами АПК України	127
3.2 Пріоритети розвитку АПК України для покращення зовнішньої торгівлі в умовах дії угод із СОТ і асоціації з ЄС.....	150
Висновки до розділу 3	169
ВИСНОВКИ	173
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	177
ДОДАТКИ.....	211

ВСТУП

Актуальність теми. Наприкінці ХХ століття проблема браку продовольства набула глобального характеру і є сьогодні багатofакторним складним утворенням. Як наслідок, особливого значення набуває питання розвитку міжнародної торгівлі агропродовольчою продукцією країнами, які мають відповідні передумови для нарощування виробництва і приймають активну участь у сучасних інтеграційних процесах. Саме до таких країн відноситься Україна, яка в останнє десятиліття значно посилила свою участь у процесах глобалізації та регіональної економічної і політичної інтеграції на Євразійському континенті.

Інтеграція України до світового економічного простору обумовила проблему вибору і чіткі межі для подальшої поглибленої інтеграції України до регіональних економічних об'єднань – асоціації з Європейським Союзом (ЄС) і до розвитку економічних відносин з країнами Євразійського економічного союзу (ЄврАзЕС), а також визначила проблему оцінки можливостей розширення ринків збуту продукції агропромислового комплексу (АПК) для вирішення глобальної продовольчої проблеми і розширення українського експорту на зовнішні ринки.

Дослідженнями міжнародної торгівлі у діалектичному протиставленні між науковими школами протекціонізму і вільної торгівлі займався багато відомих вчених, зокрема Е. Гекшер, П. Кругман, В. Леонт'єв, Ст. Ліндер, Ф. Ліст, Дж. С. Мілль, Д. Норс, Б. Олін, М. Познер, М. Портер, Д. Рікардо, Р. Торренс, П. Самуельсон, А. Сміт, Д. Юм, а також українські і російські економісти М. Х. Бунге, І. Вернадський, Д. Менделєєв, І. Янжул. При цьому основним активним компонентом сучасної теорії міжнародної торгівлі є державна політика, яка може викликати істотні деформації теоретичних результатів в умовах впливу глобалізації та міжнародної інтеграції.

Істотний внесок у теорію міжнародної інтеграції зробили такі іноземні вчені та аналітики як Б. Баласса, М. Капелетті, Г. Кассель, Р. Коен, М. Кондратьєв, Я. Корнаї, П. Кругман, А. Купер, Ж. Моне, Е. Моравчик, Д. Мьютимер,

Ф. Риттбергер, П. Савоно, М. Секкомбе, П. Стритен, Я. Тинберген, А. Хасенклеве, С. Хоффман, Н. Шапіро, Р. Шуман, Й. Шумпетер, А. Юданов. До відомих вчених, які займалися проблемами європейської інтеграції як суттєвої частини міжнародних інтеграційних процесів, слід віднести Р. Арона, В. Волеса, К. Дойча, С. Етціоні, Р. Казіміра, Г. Міхельмана, Д. Мітрані, В. Моля, Н. Мусиса, Дж. Пелкаманса, С. Пентланда, С. Пістоне, Б. Розамунда, П. Солдатоса, Е. Хааса, А. Вівеля, Ю. Шишкова. Серед українських учених-дослідників, які вивчали вплив інтеграційних процесів на економічний розвиток України, перш за все, на її зовнішню торгівлю, слід зазначити таких як Л. Антонюк, М. Аракелян, І. Артёмов, О. Білорус, І. Бураковський, С. Беренда, О. Власюк, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Голіков, Н. Гончаренко, В. Горбулін, Є. Горюнова, Л. Григорова-Беренда, Л. Губерський, Б. Губський, О. Довгаль, Я. Жаліло, М. Кизим, І. Клименко, Г. Клинова-Дацюк, В. Кончин, М. Кордон, Д. Лук'яненко, Д. Ляпін, Ю. Макогон, М. Марченко, І. Матюшенко, В. Мовчан, С. Осика, Ю. Пахомов, О. Полякова, І. Пузанов, В. П'ятницький, В. Рєзніков, Т. Сидорук, В. Сіденко, В. Сідоров, О. Сльозко, О. Сушко, В. Стрельцов, В. Точилін, С. Федонюк, А. Філіпенко, С. Халатур, А. Ченаш, А. Череп, В. Чужиков, О. Шнирков, І. Яковюк та інші.

Пошук шляхів вирішення продовольчої проблеми і розширення зовнішньої торгівлі продукцією АПК завжди була предметом уваги багатьох зарубіжних вчених і фахівців: С. Аміна, К. Гойї, А. Гордєєва, З. Ільїної, А. Ішханова, Р. Карбоу, Є. Ковальова, Г. Мартіна, Д. Медоуза, Т. Рябової, Дж. Стігліца, Дж. Форрестера, Б. Чернякова, Х. Шуманна і багатьох інших, а також вітчизняних вчених, зокрема, В. Андрійчука, В. Бойка, О. Богуцького, В. Власова, П. Гайдучького, О. Головачової, В. Гуцула, Т. Зінчук, І. Кавецького, Н. Казакової, К. Кваші, Н. Клименко, І. Кобути, Ю. Лупенка, І. Лукінова, В. Месель-Веселяка, О. Одосія, Т. Осташко, М. Пістуна, М. Присяжнюка, П. Саблука, О. Файчук тощо. У той же час, у сучасних умовах глобальної продовольчої кризи питання, які підіймалися в працях цих та інших авторів, набувають особливої гостроти. Як наслідок, особливої уваги набуває питання

пошуку найбільш перспективних напрямів збільшення зовнішньої торгівлі продукцією АПК України і нарощування її виробництва в умовах сучасних інтеграційних процесів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи кафедри міжнародних економічних відносин Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна «Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації» (№ державної реєстрації 0113U001401), у рамках якої здійснено дослідження особливостей збільшення зовнішньої торгівлі України продукцією сільськогосподарського виробництва в умовах сучасних інтеграційних процесів (довідка № 4007/15-7 від 02.06.2015 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою роботи є визначення особливостей зовнішньої торгівлі продукцією агропромислового комплексу України та розробка науково-практичних рекомендацій для розвитку зовнішньої торгівлі і збільшення експорту продукції АПК в умовах сучасних інтеграційних процесів.

Відповідно до мети дослідження в дисертаційній роботі поставлено і вирішено такі **завдання:**

- дослідити теоретичні аспекти розвитку зовнішньої торгівлі України продукцією АПК в умовах СОТ і асоціації з ЄС та реалізації спільних торговельної й аграрної політик ЄС;
- охарактеризувати асиметрію загальних умов угоди України з СОТ та угоди про асоціацію з ЄС для агропродовольчих товарів;
- систематизувати методичні підходи щодо дослідження зовнішньої торгівлі продукцією АПК країни;
- проаналізувати стан зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією України;
- провести оцінку компаративних переваг у зовнішній торгівлі агропродовольчими товарами України;
- визначити особливості зовнішньої торгівлі основними експортними товарами АПК України в умовах СОТ і асоціації з ЄС;

- розробити макроекономічну багатофакторну модель розвитку зовнішньої торгівлі основними товарами АПК України;
- виявити пріоритетні напрями розвитку зовнішньої торгівлі продукцією АПК України в умовах СОТ і асоціації з ЄС.

Об'єктом дослідження є зовнішня торгівля продукцією агропромислового сектору країни в умовах сучасних інтеграційних процесів.

Предметом є особливості розвитку зовнішньої торгівлі продукцією агропромислового сектору України та збільшення експорту агропродовольчої продукції в умовах дії угод зі Світовою організацією торгівлі й асоціації з Європейським Союзом.

Методи дослідження. У процесі дисертаційного дослідження було використано такі наукові методи: діалектичний для виявлення взаємозв'язку зовнішньої торгівлі з перевагами участі країни в інтеграційних об'єднаннях (п. 1.1); аналіз і синтез для визначення асиметрії загальних умов угод України з СОТ та асоціації з ЄС для агропродовольчих товарів (п. 1.2); індукції та дедукції для розробки авторського алгоритму досліджень зовнішньої торгівлі продукцією АПК країни в умовах сучасних інтеграційних процесів (п. 1.3, 2.2, 2.3, 3.1); тренд-аналіз для оцінки компаративних переваг у зовнішній торгівлі агропродовольчими товарами України (п. 2.2, 2.3); кореляційно-регресійний аналіз для розробки макроекономічної багатофакторної моделі розвитку зовнішньої торгівлі України зерновими культурами, соняшниковою олією і насінням соняшника в умовах СОТ і асоціації з ЄС (п. 3.1); графічний і табличний прийоми для визначення взаємозв'язку між показниками, їхніх ілюстрацій і надання результатів дослідження (п. 1.1-3.2).

Інформаційну базу дисертаційної роботи складають теоретичні положення економічної теорії, численні роботи вітчизняних і зарубіжних вчених, різноманітні звіти, документи, статистичні дані міжнародних організацій таких як Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО), база даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами, Світова організація торгівлі, Всесвітній банк, матеріали Державної служби статистики України та ін.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у поглибленні теоретико-методологічних основ дослідження особливостей зовнішньої торгівлі продукцією агропромислового комплексу України, а також розробці науково-практичних рекомендацій щодо розвитку зовнішньої торгівлі і збільшення експорту продукції АПК в умовах сучасних інтеграційних процесів.

Конкретні наукові результати, що розкривають особистий внесок автора у розробку проблеми, яка досліджується, і характеризують наукову новизну роботи, полягають у наступному:

удосконалено:

- теоретико-методологічний підхід до дослідження особливостей зовнішньої торгівлі продукцією АПК України з урахуванням асиметричних умов Угоди з СОТ і Угоди про асоціацію з ЄС, а також умов спільних аграрної і торговельної політик ЄС, які обумовлюють можливості вирішення глобальної продовольчої проблеми, покращення зовнішньої торгівлі і поступового «вбудовування» українського АПК у світовий економічний простір;

- організаційно-економічні засади моделювання політики держави з розвитку зовнішньої торгівлі агропромисловою продукцією, а саме розроблено алгоритм дослідження зовнішньої торгівлі продукцією АПК України в умовах сучасних інтеграційних процесів, який передбачає аналіз, оцінку компаративних переваг зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами і визначення пріоритетних напрямів зовнішньої торгівлі продукцією АПК України з країнами світу і ЄС із застосуванням макроекономічної багатofакторної моделі;

- обґрунтування перспективних напрямів розвитку зовнішньої торгівлі продукцією АПК України в межах сільськогосподарської політики Програми діяльності Кабінету Міністрів України на 2015-2019 роки і Стратегії сталого розвитку «Україна 2020»: перехід органів державної влади в АПК на європейські принципи (прозорість, публічність, ефективність), реформування органів управління АПК за міжнародними стандартами, запровадження ринку землі та введення мінімального терміну оренди земель, затвердження правового статусу сільськогосподарських підприємств різних форм власності, впровадження

сільських громад і поселенської мережі, інвестиційна підтримка АПК як шляхом залучення власних ресурсів, так і за рахунок іноземної допомоги;

отримали подальшого розвитку:

- групування основних факторів розвитку зовнішньої торгівлі України продукцією АПК за критерієм впливу асиметрії умов угод України з СОТ і асоціації України з ЄС, а саме: угодою з СОТ встановлено асиметрію у зобов'язаннях щодо відкриття ринків між «старими» і «новими» членами, що передбачає більш жорсткі загальні вимоги до України у відношенні як до експорту, так і до імпорту; угодою про асоціацію з ЄС встановлено асиметрію у рівні і формах імпорتنих мит, узгоджених нетарифних заходів, при цьому виокремлено низку перспектив для розвитку зовнішньої торгівлі з ЄС українською агропродовольчою продукцією;

- науково-методичний інструментарій дослідження стану зовнішньої торгівлі, компаративних переваг і проведення оцінки ефективності експорту у зовнішній торгівлі основними товарами АПК України в умовах дії угод України з СОТ і асоціації України з ЄС, що включає аналіз експортної квоти країни; співвідношення експортної квоти та чисельності населення; коефіцієнту участі країни у міжнародному поділі праці; відношення експорту товарів АПК до ВВП країни; відношення експорту товарів АПК (окремих галузей) до обсягу виробництва цієї галузі; відношення частки експорту певного виду продукції АПК до частки світового експорту цієї продукції; вартість експорту певної галузі або товарної групи на душу населення країни; показника виявленої відносної (компаративної) переваги; коефіцієнту ефективності експорту і-ї країни, застосування яких виявило абсолютні та компаративні переваги, а також ефективність експорту відповідної продукції АПК України;

- оцінка зовнішньоекономічної діяльності України на європейських та світових ринках зернових культур, соняшнику та соняшникової олії з використанням макроекономічного багатофакторного моделювання на основі трьохстороннього кореляційно-регресійного аналізу, що дозволило зробити висновок щодо найбільшої перспективності для української продукції з

соняшника саме європейського ринку, незважаючи на найвищу ефективність експорту зернових культур з України сьогодні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання у діяльності органів законодавчої та виконавчої влади, зокрема, при розробці механізмів розвитку зовнішньої торгівлі продукцією АПК України відповідно до умов угоди з СОТ і асоціації з ЄС, а також у подальшому дослідженні особливостей зовнішньої торгівлі і збільшення експорту агропродовольчих товарів України в умовах сучасних інтеграційних процесів.

Основні наукові положення й отримані результати дослідження використовуються у навчальному процесі при викладанні курсів «Економіка України» та «Міжнародні економічні відносини» для студентів факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (довідка № 4007/16-7 від 02.06.2015 р.).

Практичні рекомендації та пропозиції, викладені в дисертації, впроваджено до аналітичної роботи з питань зовнішньоекономічної діяльності під час розробки проекту Стратегії розвитку Харківської області на період до 2020 р. Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 06-29/2080/1 від 14.05.2015 р.), аналітичну роботу Департаменту міжнародного співробітництва Харківської міської ради при підготовці аналітичних матеріалів з питань зовнішньої торгівлі продукцією АПК (довідка № 356/01-01-21 від 15.05.2015 р.), Універсальної товарної біржі «Бігранд» (довідка № 7/5 від 15.05.2015 р.) і Харківської торгово-промислової палати при дослідженні ринку продукції АПК України (довідка № 183/1/63.01-6 від 12.05.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням, усі наукові результати, що викладені у дисертації і виносяться на захист, отримані автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідались автором і отримали схвалення на міжнародних і всеукраїнських

конференціях, а саме: «Конкурентоспроможність та інноваційний розвиток України 2013: проблеми науки та практики (14-15 листопада 2013 р., м. Харків); «Українсько-російське порубіжжя: стан та перспективи співробітництва 2013» (15 листопада 2013 р., м. Харків); «Проблемы устойчивости функционирования субъектов рыночной экономики Украины» (29-30 листопада 2013 р., м. Феодосія); «Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин 2014» (04 квітня 2014 р., м. Харків); «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики 2014» (22-23 травня 2014 р., м. Харків); «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики 2014» (14-15 листопада 2014 р., м. Харків); «Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин 2015» (03 квітня 2015 р., м. Харків).

Публікації результатів дослідження. За темою дисертації опубліковано 21 наукову працю (загальним обсягом 23,05 д.а.), з них: 8 статей у провідних наукових фахових виданнях (загальним обсягом 11,49 д.а., особисто автору належить 6,4 д.а.), 2 – у наукових фахових виданнях іноземних держав, 7 – у матеріалах і тезах конференцій та 4 – у монографіях та інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 318 найменувань на 33 сторінках, 9 додатків на 15 сторінках. Повний обсяг роботи становить 225 сторінок, із них 210 сторінок основного тексту, який містить 60 таблиць, 41 рисунок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ТОРГІВЛІ ПРОДУКЦІЄЮ АПК В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1 Теоретичні аспекти розвитку зовнішньої торгівлі України для вирішення глобальної продовольчої проблеми в умовах сучасних інтеграційних процесів

Наприкінці ХХ століття людство стикнулося з цілою низкою глобальних проблем, які загрожують йому виродженням і знищенням. Висновки груп вчених, що виконували дослідження на замовлення Римського Клубу, а також результати конференцій і самітів ООН, рекомендації яких одержали практичне втілення в Декларації тисячоліття 2000 року, показали, що вже сьогодні світ наражається на зростаючу небезпеку таких проблем, як депопуляція і старіння населення в розвинених країнах і одночасно вибухове зростання населення у бідних країнах, брак продовольства і ресурсів, інтенсивного забруднення навколишнього середовища і необхідність впровадження принципово нової енергетики, відставання більшості країн у переході до нових технологічних укладів тощо [1;2]. Вказані глобальні проблеми розглядалися в подальшому в роботах багатьох вчених, які одночасно виокремили світову продовольчу проблему як одну з головних невирішених проблем ХХ століття [3;4;5;6;7;8;9;10;11;12;13;14;15;16;17;18;19;20;21;22;23;24;25;26]. За даними FAO, близько мільярда людей на планеті голодують. Сучасна географія місць, де відзначений гострий дефіцит найбільш необхідних продуктів харчування, охоплює низку країн, що розвиваються, Африки, Азії і Південної Америки, серед яких найбільш складна ситуація, за даними FAO, в Уганді, Малі, Нігері, Сомалі, Киргизстані, Таджикистані, Гондурасі, Гватемалі.

Таким чином, на початку ХХІ століття проблема нестачі продовольства набула глобального характеру і являє сьогодні багатофакторне складне утворення, що має економічні, соціальні, технологічні, біологічні, історичні, етнічні, географічні, політичні і моральні корені [27]. Як наслідок, особливої уваги набуває питання нарощування виробництва і зовнішньої торгівлі аграрною продукцією країнами, які мають для цього відповідні передумови. А саме до таких країн відноситься і Україна.

Дослідженнями міжнародної торгівлі займалися багато відомих вчених, серед яких основним діалектичним протиборством у поглядах на її розвиток було змагання між науковими школами протекціонізму і вільної торгівлі.

Прихильниками теорії вільної торгівлі були представники класичної школи: Д. Норс, Д. Юм, А. Сміт, Д. Рікардо, Р. Торренс, Дж. С. Мілль, а також українські економісти М. Х. Бунге і І. Вернадський. Основні положення їхніх теорій лягли в основу досліджень представників сучасної неокласичної школи, а саме: Е. Гекшера і Б. Оліна в теорії пропорційності факторів виробництва; В. Леонтьєва при дослідженні парадоксу Леонтьєва; П. Самуельсона в теорії специфічних факторів виробництва [28;29;30;31;32;33;34;35;36;37;38;39].

Серед «класиків» протекціонізму слід назвати Ф. Ліста, а також російських вчених І. Янжула і Д. Менделєєва. Теорії регулювання міжнародної торгівлі були розвинуті в дослідженнях представників альтернативної теорії, а саме П. Кругмана щодо впливу ефекту масштабу, Ст. Ліндера щодо гіпотези переважного попиту. Крім того, на необхідності регулювання міжнародної торгівлі робили акцент представники теорій неотехнологічного напрямку, а саме: Р. Вернон в теорії життєвого циклу продукту, М. Познер в теорії технологічного розриву, Дж. Бгагваті в теорії обкрадаючого зростання, М. Портер в теорії конкурентної переваги нації та інші [40;41;42;43;44;45;46;47;48].

О. А. Довгаль у своєму дослідженні робить висновок, що «...основними трендами сучасної теорії міжнародної торгівлі є наступні:

- міжнародна спеціалізація є функцією порівняльної ефективності комбінацій факторів виробництва в набагато більш складному просторі, у якому якісним елементам належить основна роль;
- фактори виробництва мають певну мобільність;
- ефекти розміру виявляються як на рівні виробничих одиниць (ТНК), так і на рівні ринків споживчих товарів;
- активним компонентом сучасної теорії міжнародної торгівлі є державна політика, яка може викликати істотні перекоордування» [49, с. 74].

В той же час, слід враховувати, що сьогодні Україна вийшла на якісно новий рівень участі у міжнародному розподілі праці та міжнародної інтеграції, що безпосередньо впливає на розвиток її зовнішньої торгівлі в умовах суттєвого впливу глобалізаційних процесів.

Саме глобалізаційні процеси, посилення регіональної економічної та політичної інтеграції є визначальною характеристикою сучасної світової економіки і безпосередньо впливають на забезпечення національної конкурентоспроможності країн у глобальному масштабі і визначення напрямів вирішення основних проблем економічного розвитку.

Так, членство в Світовій організації торгівлі (СОТ) стало практично обов'язковою умовою для будь-якої країни, котра прагне інтегруватися у світове господарство. Угода між Україною і СОТ з травня 2008 року чітко визначила основні «правила гри», на які погодилася наша країна заради міжнародної економічної інтеграції. При цьому інтеграція України у світовий економічний простір обумовила проблему вибору і обумовила чіткі межі для подальшої поглибленої інтеграції України до регіональних економічних об'єднань – асоціації з Європейським союзом (ЄС) і розвитку економічних відносин з країнами Митного союзу Росії, Білорусі і Казахстану (МС) та Євразійського економічного союзу (ЄврАзЕС), який тільки почав функціонувати з 01 січня 2015 року.

Істотний внесок в теорію міжнародної інтеграції зробили такі іноземні вчені та аналітики, як Б. Баласса, М. Капелетті, Г. Кассель, Р. Коен,

М. Кондратьев, Я. Корнаї, П. Кругман, А. Купер, Ж. Моне, Е. Моравчик, Д. Мьютимер, Ф. Риттбергер, П. Савоно, М. Секкомбе, П. Стритен, Я. Тинберген, А. Хасенклеве, С. Хоффман, Н. Шапіро, Р. Шуман, Й. Шумпетер, А. Юданов [50;51;52;53;54;55;56;42;57;58;59;60;61;62;63;64;65;66;67;68;69;70; 71;72].

До відомих вчених, що займалися проблемами європейської інтеграції як суттєвої частини міжнародних інтеграційних процесів, слід віднести Р. Арона, В. Волеса, К. Дойча, С. Етціоні, Р. Казіміра, Г. Міхельмана, Д. Мітрані, В. Моля, Н. Мусиса, Дж. Пелкаманса, С. Пентланда, С. Пістоне, Б. Розамунда, П. Солдатоса, Е. Хааса, А. Вівеля, Ю. Шишкова [73;74;75;76;77;78;79;80;81;82;83;84;85;86;87;88;89;90].

Серед українських учених-дослідників впливу інтеграційних процесів економічний розвиток України, перш за все, на її зовнішню торгівлю, слід зазначити таких, як Л. Антонюк, М. Аракелян, І. Артьомов, О. Білорус, І. Бураковський, С. Беренда, О. Власюк, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Голіков, Н. Гончаренко, В. Горбулін, Є. Горюнова, Л. Григорова-Беренда, Грущинська, Л. Губерський, Б. Губський, О. Довгаль, Я. Жаліло, М. Кизим, І. Клименко, Г. Клинова-Дацюк, В. Кончин, В. Копійка, М. Кордон, Д. Лук'яненко, Д. Ляпін, Ю. Макогон, М. Марченко, І. Матюшенко, В. Мовчан, В. Новицький, С. Осика, Ю. Пахомов, О. Полякова, І. Пузанов, Т. Пузанова, В. П'ятницький, В. Резніков, В. Сіденко, В. Сидоров, Т. Сидорук, О. Сльозко, О. Сушко, В. Стрельцов, В. Точилін, С. Федонюк, А. Філіпенко, С. Халатур, А. Ченаш, А. Череп, В. Чужиков, О. Шнирков, І. Яковюк та інші [91;92;93;94;95;96;97;98-101;102;103;104;105;106;107;108;109;110;111;112; 113;114;115;116;117;49;26;118;119;120;121;122;123;124;125;126;127-130; 131-132;133;134;135;136;137-142;143;144-145;146;147;148;149;150;151;152; 153-154;155-161;162;163;164;165;166].

Пошук оптимальних шляхів поглибленої інтеграції України до існуючих та перспективних регіональних економічних об'єднань на Євразійському континенті з урахуванням тенденцій, які склалися протягом членства

України в СОТ, визначило проблему оцінки можливостей розширення ринків збуту для продукції підприємств реального сектору країни, перш за все, для продукції агропромислового сектору як найбільш перспективної для вирішення глобальної продовольчої проблеми і розширення українського експорту на зовнішні ринки.

Пошук шляхів вирішення продовольчої проблеми і розширення зовнішньої торгівлі продукцією агропродовольчого комплексу завжди була предметом уваги багатьох зарубіжних вчених і фахівців: С. Аміна, К. Гойі, А. Гордєєва, З. Ільїної, А. Ішханова, Р. Карбоу, Є. Ковальова, Г. Мартіна, Д. Медоуза, Т. Рябової, Дж. Стігліца, Дж. Форрестера, Б. Чернякова, Х. Шуманна та багатьох інших [167;168;169;170;171;172;173;174;175;176;177;178;179], а також вітчизняних вчених, зокрема В. Андрійчука, В. Бойка, О. Богуцького, В. Власова, П. Гайдуцького, О. Головачової, В. Гуцула, Т. Зінчук, І. Кавецького, Н. Казакової, К. Кваші, Н. Клименко, І. Кобути, Ю. Лупенка, І. Лукінова, Л. Малахової, В. Месель-Веселяка, О. Одосія, Т. Осташко, М. Пістуна, М. Присяжнюка, П. Саблука, О. Файчук тощо [180;181;182;183;184;185;186;187;188;189;190;191;192;193;194;195;196;197;198;199;200;201;202;203;204].

Це питання потребує проведення додаткових досліджень щодо пошуку найбільш перспективних напрямів збільшення зовнішньої торгівлі України продукцією сільськогосподарського виробництва в умовах сучасних інтеграційних процесів [118;119].

Економічна інтеграція – процес розвитку стійких взаємозв'язків сусідніх держав, що веде до їх поступового економічного злиття, заснований на проведенні цими країнами злагодженої міждержавної економіки і політики [205, с. 83]. Іншими словами, економічна інтеграція – це процес економічної взаємодії країн, який приводить до зближення господарських механізмів і надалі приймає форму міждержавних угод і узгоджено регулюється міждержавними органами.

Участь країн в інтеграційних об'єднаннях забезпечує їм ряд переваг в процесі економічного розвитку, до найбільш значущих з яких можна віднести: більш широкий доступ господарюючих суб'єктів до різного роду ресурсів: фінансових, трудових, матеріальних, новітніх технологій, а також можливість виробляти продукцію з розрахунку на більш ємкий (регіональний) ринок; можливість оперувати на більш широкому міжнародному (інтеграційному) ринковому просторі; створення привілейованих умов для фірм країн-учасниць, захист їх певною мірою від конкуренції зі сторони, фірм третіх країн; сумісне рішення країнами-учасницями складних, соціально-економічних, науково-технічних, екологічних і інших проблем [206, с. 252].

Погляд на інтеграцію як на процес, що розвивається від простих до складних форм, дозволив здійснити класифікацію стадій інтеграційного процесу. Класичною класифікацією стала схема американського дослідника Б. Баласси, яка пропонує розрізняти співпрацю і інтеграцію. Якщо процес співпраці припускає проведення дій, спрямованих на зменшення різного роду дискримінації, то процес інтеграції припускає повне усунення дискримінації. Баласса виділив декілька видів економічної інтеграції в залежності від ступеня тісноти економічних зв'язків між країнами, що наведено в табл. 1.1 [207, с. 327-328].

Таким чином, найбільш простим видом інтеграції, за якого між країнами світу існує мінімум економічних зв'язків, є зони преференційної та вільної торгівлі. Цей вид інтеграції передбачає впровадження торгівлі без митних тарифів, податків, зборів та кількісних обмежень всередині інтеграційного об'єднання, при цьому тарифи для інших країн зберігаються. Найбільш часто зони вільної торгівлі створюються на обмежений період часу та по відношенню до певних груп товарів, найчастіше – промислових. Скасування мит щодо продукції АПК носить обмежений характер. Між країнами що входять до зони вільної торгівлі, зберігаються кордони та контроль за проходженням товарів.

Види економічної інтеграції

Основні характеристики Етапи	Ліквідація митних бар'єрів у взаємній торгівлі	Єдині тарифи відносно третіх країн	Вільне пересування капіталів і робочої сили	Узгодження економічної політики	Здійснення єдиної економічної політики
Зона преференційної торгівлі	часткова	–	–	–	–
Зона вільної торгівлі	+	–	–	–	–
Митний союз	+	+	–	–	–
Спільний ринок	+	+	+	–	–
Економічний союз	+	+	+	+	–
Повна інтеграція	+	+	+	+	+

Джерело : [207, с. 327-328]

Участь будь-якої держави в процесі економічної інтеграції є об'єктивною і необхідною умовою її подальшого розвитку. В той же час світова практика інтеграції має тенденцію відходу від «жорстких» форм, таких як утворення на основі наднаціонального регулювання. На зміну цим тенденціям приходить лібералізована інтеграція, що спирається на договірне торгово-економічне співробітництво.

Першим базовим зовнішнім фактором, що вплинув на умови участі України в сучасних процесах економічної інтеграції стало її членство в СОТ з травня 2008 року. СОТ є наступником Генеральної угоди про тарифи та торгівлю (ГАТТ) і була створена згідно до рішення Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів, який відбувався протягом 1986-1994 років і в якому взяли участь 130 країн-учасниць. Головним результатом Уругвайського раунду стало прийняття 15 квітня 1994 року Марракеської угоди про заснування СОТ, яка набула чинності з 1 січня 1995 року. Світова організація торгівлі не тільки інкорпорувала в себе всю систему угод ГАТТ, але й істотно їх розвиває, дедалі більше прокладаючи шлях до лібералізації торгівлі та формування справді глобальної системи економічного регулювання [208, с. 4].

Угода про заснування СОТ передбачає створення постійно діючого форуму країн-членів для врегулювання проблем, які впливають на їх багатосторонні торговельні відносини, і контролю за реалізацією угод і домовленостей Уругвайського раунду [209, с. 18]. СОТ – це інституційна структура для організації виконання багатосторонніх угод і домовленостей, що містяться в додатках; вона також виконує функції організатора майбутніх торговельних переговорів і функції арбітра у врегулюванні суперечок [210, с. 23]. СОТ функціонує багато в чому так само, як і ГАТТ, але при цьому здійснює контроль за більш широким спектром торговельних угод (включаючи торгівлю послугами і питання торговельних аспектів прав інтелектуальної власності) і має значно більші повноваження у зв'язку з удосконаленням прийняття рішень і їхнього виконання членами організації.

СОТ має базові принципи, чіткі цілі, системні функції і розгалужену організаційну структуру. Головними завданнями СОТ є лібералізація міжнародної торгівлі, забезпечення її справедливості та передбачуваності, сприяння економічному зростанню та піднесенню економічного добробуту людей [209, с. 18]. Діяльність СОТ будується на таких принципах: режим найбільшого сприяння (Most Favoured-Nation Treatment); національний режим (National Treatment); передбачуваність і стабільність (Predictability and Stability); стимулювання добросовісної конкуренції (Promoting Fair Competition); сприяння розвитку та економічним реформам (Encouraging Development and Economic Reform) [211, с. 49]. Як наслідок, виділяють ключові правила СОТ [212]:

– торгівля без дискримінації, тобто взаємне надання режиму найбільшого сприяння (РНС) у торгівлі та взаємне надання національного режиму товарам і послугам іноземного походження. Принцип торгівлі без дискримінації реалізується шляхом застосування режиму найбільшого сприяння, за якого країна забезпечує однакові умови торгівлі для всіх учасників СОТ, і національного режиму, за якого імпортовані товари не можуть піддаватись дискримінації на внутрішньому ринку країни. Тобто,

принцип недискримінації досягається на двох рівнях: між країнами-членами СОТ (через режим найбільшого сприяння); між національними та імпортованими товарами на внутрішньому ринку (через національний торговельний режим);

– більш вільна торгівля, що включає регулювання торгівлі переважно тарифними методами та відмову від використання кількісних і інших обмежень. Принцип більш вільної торгівлі реалізується в СОТ шляхом проведення раундів багатосторонніх торговельних переговорів з метою ліквідації/зниження існуючих торговельних бар'єрів і створення умов для вільнішої торгівлі. З часів заснування ГАТТ було проведено вісім раундів багатосторонніх переговорів, безпосереднім результатом яких стало суттєве зниження ставок ввізного мита на товари. Лібералізація світової торгівлі передбачає перехід до адвалорних тарифів, які є більш справедливими з точки зору міжнародної торгівлі порівняно зі специфічними та комбінованими тарифами. Іншим важливим аспектом лібералізації є домовленість країн-членів СОТ про заборону застосування кількісних обмежень торгівлі (квот, ліцензій тощо). Однією з небагатьох сфер застосування кількісних обмежень торгівлі на сьогодні залишається сільське господарство;

– передбачуваність торговельної політики досягається двома шляхами: зв'язування тарифів за тарифними лініями та забезпечення прозорості національної торговельної політики.

Зв'язування тарифів означає, що країни-члени зобов'язуються не запроваджувати ставки ввізних мит, які б перевищували встановлений рівень. Це зобов'язання фіксується в національному Розкладі тарифів країни, який є невід'ємною частиною правової системи СОТ. Такі зобов'язання є публічно доступними. Також, у рамках СОТ діє 19 галузевих ініціатив, які передбачають уніфіковане зниження або скасування ввізних мит для певних категорій товарів (тарифних ліній) усіма країнами-членами СОТ, що приєдналися до цих ініціатив. Більшість з них передбачають скасування

(нульові ставки) імпортного мита на відповідні товари. Водночас, ініціативи щодо текстилю та хімічних товарів передбачають зв'язування тарифних ставок, а не їх скасування.

Незважаючи на всю різноплановість правових документів, що втілюють результати Уругвайського раунду і створюють правову систему СОТ, існує низка ключових моментів, що визначають їх значення для кожної країни-учасниці СОТ і для розвитку її зовнішньої торгівлі. До цих моментів слід віднести такі: правові документи Уругвайського раунду визначають правила, якими повинні керуватися уряди в галузі торгівлі товарами, послугами, у сфері охорони прав інтелектуальної власності; сполучення національних правових систем у цій галузі через їх вирівнювання з нормами СОТ створює загальний правовий простір для розвитку міжнародної торгівлі і, отже, для діяльності безпосередніх учасників торгівлі; намір країн-учасниць СОТ використовувати в якості основних правових умов режим найбільшого сприяння і національний режим у всіх областях, що входять до компетенції СОТ; значне посилення функцій з контролю та огляду того, як країни-учасниці СОТ виконують взяті на себе зобов'язання, і створення для цієї мети необхідного організаційного механізму; намір країн-членів СОТ вирішувати спірні і конфліктні ситуації шляхом консультацій, переговорів і пошуку компромісів. З цією метою угоди СОТ передбачають необхідний організаційний механізм [210, с. 30-35].

Угода про СОТ і вхідні в неї домовленості передбачають, що країни-члени СОТ повинні провести взаємні переговори про зниження бар'єрів в торгівлі товарами і послугами. Переліки цих зобов'язань також входять в якості складової частини в пакет домовленостей. Вони становлять кілька десятків об'ємних томів і носять суто конкретний характер. Невід'ємною частиною СОТ є також унікальний механізм врегулювання торговельних суперечок, який є центральним елементом у справі забезпечення передбачуваності багатосторонньої торговельної системи.

Другим центральним фактором впливу на зовнішню торгівлю України в сучасних умовах є двоетапне підписання Угоди про асоціацію між Україною і ЄС 21 березня 2014 року і 27 червня 2014 року, яке гостро ставить питання щодо вивчення основних аспектів спільної торгівельної та сільськогосподарської політики ЄС для можливості поступового «вбудовування» агропромислового комплексу України у відповідний європейський простір.

Під категорією «торговельна політика» доцільно розуміти сукупність заходів, які приймаються керівними органами певних цілісних політико-економічних утворень (у даному випадку інституціями ЄС) регулювання взаємовідносин між господарськими суб'єктами у сфері торгівлі. У широкому розумінні торговельна політика стосується торгівлі як традиційними товарами (матеріальними), так і торгівлі послугами та факторами виробництва (працею, капіталом, інтелектуальною власністю тощо). Торговельна політика держав світу (в тому числі й ЄС) спрямована на протекціонізм національних виробників, посилення їх конкурентоздатності на міжнародній арені і лібералізацію зовнішньо-торгівельних зв'язків [79; 213].

Проблема узгодження позицій окремих країн і створення спільної торгівельної і агропромислової політики для Європейського Союзу як одного з найуспішніших інтеграційних об'єднань країн світу завжди була актуальною в період після Другої світової війни. Поняття «єдина торговельна політика ЄС» з'явилося в Договорі 1957 року про заснування Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) відомому як Римський договір [49; 79].

Спільна торговельна політика, СТП (Common commercial policy) – сукупність рішень та заходів, які приймають інституції ЄС з метою регулювання торгівлі з третіми країнами [214]. Мета єдиної торговельної політики Співтовариства проголошена у статті 131 Договору і полягає у прагненні сприяти гармонійному розвитку світової торгівлі, поступовій відміні обмежень в міжнародній торгівлі і зниженню митних бар'єрів. Тобто

СТП є фактично політикою Співтовариства у сфері регулювання зовнішньоторговельних відносин.

Основні правила СТП стосуються: забезпечення функціонування митного союзу та спільного ринку; захисту глобальних інтересів ЄС у світовій торгівлі, що забезпечується через субсидування експорту та квотування імпорту; підвищення ролі ЄС у світовій торгівлі. Основними інструментами СТП є: правила експортно-імпортних операцій; митно-тарифне регулювання; захист внутрішнього ринку від негативного зовнішньоторговельного впливу; тарифні преференції ЄС; квоти та ліцензування зовнішньоторговельних операцій та інші заходи регулювання.

Сьогодні правила й інструменти СТП носять жорстко протекціоністський характер. Серед них особливу роль відіграють: загальний митний тариф: однаковий тариф на товари, ввезені в країну з будь-якої держави, яка не є членом ЄС; режими квотування імпорту: зобов'язують держави-члени запроваджувати єдині квоти на ввезення певних товарів в ЄС; застосування антидемпінгових процедур: запровадження імпортних тарифів та мінімальних цін для товарів, які продаються в ЄС за дискримінаційними цінами, що може зашкодити європейському виробнику; процедура обмеження експорту: між експортером та імпортером укладається угода щодо обмеження обсягу поставок товарів, яка спрямована на запобігання антидемпінговим процедурам з боку імпортера [215].

У межах Загальної системи преференцій (ЗСП) ЄС має преференційні угоди з абсолютною більшістю учасників СОТ, які передбачають зниження митних тарифів для їхньої продукції при постачанні на ринок ЄС. Крім того, ЄС має низку торговельних угод з групами країн (Європейського економічного простору, ЄАВТ) та окремими країнами (країнами Середземномор'я, Мексикою, ПАР, а також з Україною) [216].

У 2010 році Єврокомісія підготувала торговельну стратегію для Європи 2020 (в рамках загальної Стратегії «Європа 2020»), яка містить [217]:

– наголос на завершенні поточних багатосторонніх і двосторонніх торговельних переговорів, зокрема тих, що мають великий економічний потенціал, а також на сумліннішому виконанні існуючих угод, приділяючи особливу увагу нетарифним бар'єрам в торгівлі;

– ініціативи з відкриття торгівлі в секторах майбутнього, таких як екологічні продукти та технології, високотехнологічна продукція та послуги, а також ініціативи щодо міжнародної стандартизації, зокрема в сферах зростання;

– пропозиції для стратегічного діалогу на високому рівні з ключовими партнерами щодо обговорення питань, що варіюють від доступу на ринки, нормативно-правової бази, глобальних дисбалансів, енергетики та зміни клімату, доступу до сировини до питань бідності, освіти та розвитку у світі. Комісія працюватиме також у напрямку зміцнення Трансатлантичної економічної ради з США, Економічного діалогу на високому рівні з Китаєм, а також у напрямку поглиблення відносин з Японією та Росією;

– доповіді до весняних зборів Європейської Ради про бар'єри для торгівлі та інвестицій, що визначатимуть шляхи поліпшення доступу на ринок і регуляторного середовища для підприємств ЄС з 2011 року.

У вказаній зовнішньоторговельній стратегії до 2020 року робиться спеціальний акцент на широкому використанні зовнішньополітичних інструментів ЄС. Зростання світової економіки відкриє нові можливості для європейських експортерів і забезпечить конкурентний доступ до необхідного імпорту. Для ЄС необхідно використовувати усі інструменти зовнішньої економічної політики для стимулювання зростання в Європі шляхом участі на відкритих та справедливих світових ринках. Це стосується і зовнішніх аспектів європейських різних напрямів внутрішньої політики (наприклад, енергетика, транспорт, сільське господарство, науково-дослідна діяльність), але в основному це стосується координації діяльності в сфері торговельної та міжнародної макроекономічної політики. Відкрита Європа, що діє в

міжнародних рамках, заснованих на правилах, є способом використати переваги глобалізації для досягнення зростання і створення робочих місць.

У той же час ЄС спрямовує зусилля, щоб мати міцнішу позицію на світовій арені, відіграючи провідну роль у формуванні майбутнього глобального економічного порядку через «Велику двадцятку» та відстоюючи європейські інтереси шляхом активного використання всіх існуючих інструментів. Частина зростання, яке Європа повинна генерувати до 2020 р., повинно походити з країн з економікою, що розвивається, оскільки їх середній клас зростатиме та імпортуватиме товари та послуги, щодо яких ЄС має конкурентні переваги. Як найбільший торгово-економічний союз ЄС має переваги від того, що є відкритим для світу та приділяє значну увагу тому, до яких заходів вдаються інші країни з розвиненою економікою або економікою, що розвивається, для передбачення майбутніх тенденцій та адаптації до них [217].

Стратегія Європа 2020 має вагу не лише в межах ЄС, вона також може запропонувати значні можливості для країн-кандидатів та сусідніх країн та допомогти їм провести свої власні реформи. Розширення областей, на які розповсюджуються правила ЄС, створить нові можливості як для ЄС, так і для його сусідів. Крім того, однією з надважливих цілей протягом наступних років буде побудова стратегічних відносин з країнами, що розвиваються, для обговорення питань, що становлять взаємний інтерес, сприяння розвитку регуляторної та іншої співпраці, а також для вирішення питань двосторонніх відносин. Ці відносини повинні бути засновані на гнучких структурах, які мають бути скоріше політичними, аніж технічними [218].

Становлення спільної сільськогосподарської політики (ССП) було складним ще на початку існування Європейської Спільноти. Серед усіх спільних політик ССП була найсуперечливішою та найменш стійкою, адже її реформували мало не кожні п'ять років – задля відповідності внутрішнім і зовнішнім вимогам. ССП є гарним прикладом постійної адаптації спільної

політики до нових потреб суспільства та до європейських і світових вимог до конкуренції й торгівлі [215, с. 371-391].

Спільна сільськогосподарська політика (ССП) – це інтегрована система заходів, завдяки яким забезпечується підтримка цін на аграрну продукцію та субсидується виробництво сільськогосподарських товарів [218, с. 128]. Це одна з найважливіших і найвитратніших сфер діяльності ЄС (понад 40% бюджету ЄС) [219].

Головна початкова мета (зумовлена, зокрема, післявоєнними нестатками) – самозабезпечення харчовими продуктами, досягалась шляхом субсидій виробникам за вироблену продукцію, системи гарантованих цін і інтервенційних заходів. Головні завдання ССП – забезпечити фермерам прийнятний рівень життя, а споживачам – якісні харчові продукти за справедливими цінами, зокрема шляхом організації спільного ринку сільгосппродукції та застосування принципів єдиних цін, фінансової солідарності та переваги Спільноті.

Ключові принципи ССП були сформульовані на конференції представників урядів, Єврокомісії та фермерів у Стрезі в 1958 році, а саме:

- спільний ринок: сільськогосподарська продукція має вільно переміщатися по території Євросоюзу;
- переваги ЄС: європейська продукція має мати пріоритет перед продукцією інших країн;
- фінансова солідарність: ССП має фінансуватися переважно з бюджету ЄС (з 1970 р. після масштабної реформи бюджету ЄС фінансування ССП повністю перейшло до повноважень Євросоюзу).

В результаті склалася негнучка дотаційна політика, яка створювала величезні надлишки харчових продуктів і дедалі більше коштувала Спільноті (наприклад, в 1988 р. ССП «з'їла» 68% бюджету ЄС) [20, с. 130-132].

Пропозиції реформи «Agenda 2000» були розроблені з метою реалізації європейської моделі сільського господарства, характеристиками якої є: конкурентоспроможний сільськогосподарський сектор, здатний конкурувати

на світовому ринку без надмірного використання субсидій, які все менше сприймаються на міжнародному рівні; сільськогосподарський сектор, де методи виробництва є здоровими, екологічними і здатними виробляти якісну продукцію; сильно диверсифікований сільськогосподарський сектор, що несе відповідальність не тільки за виробництва, але і за підтримку різноманітності ландшафтів і активну сільську громаду, що створює і підтримує робочі місця; проста, більш зрозуміла аграрна політика з чіткою розмежувальною лінією між тим, що може вирішуватися на рівні ЄС, а що – державами-членами; сільськогосподарська політика, яка доводить, що витрачені кошти виправдані послугами, які очікує суспільство від фермерів.

Європейська Комісія також ухвалила низку кроків, які мали б ефективно просувати європейську сільськогосподарську продукцію на зовнішніх ринках і активно інформувати потенційних споживачів.

Реформа 2003 року («реформа Фішера») передбачала поетапний перехід на нові правила для всіх галузей сільського господарства, зокрема: виробництва тютюну, оливкового масла, вовни, хмелю, цукру. При цьому обсяги субсидій все більше погоджувалися із заходами захисту навколишнього середовища та утримання тварин.

Після масштабного розширення ЄС у 2004-2007 роках виникли нові виклики для європейського сільгоспринку, оскільки нові країни мали великий аграрний сектор, що спеціалізувався саме на тій продукції, яка перш за все підтримувалася в рамках ССП (яловичина, молоко, зернові).

У 2008 році у рамках спільної аграрної політики ЄС було впроваджено нову програму розвитку – «Health Check», яка передбачає низку змін та надає можливість забезпечити пристосування політики до нових завдань і можливостей, наприклад, до змін клімату [221]. «Health Check» модернізує, спрощує й прискорює спільну аграрну політику, знімає обмеження для фермерів, допомагаючи їм краще реагувати на сигнали ринку та протистояти новим викликам.

У листопаді 2008 року завершився перегляд організаційно-економічного механізму реалізації ССП ЄС, унаслідок чого стало зрозуміло, що після 2013 року відбудеться черговий етап реформування спільної аграрної політики пристосування її до нових довготермінових тенденцій розвитку світового аграрного сектору. Європейська Комісія опублікувала комюніке «Спільна аграрна політика (САП) до 2020 року: назустріч продовольчим, природно-ресурсним та територіальним викликам майбутнього», де окреслила можливі варіанти розвитку спільної аграрної політики ЄС у 2014-2020 роках [222].

Після проведених Європейською Комісією у 2010 році громадських слухань, дебатів та конференцій було визначено три основні цілі майбутнього розвитку спільної аграрної політики:

– життєздатне виробництво продуктів харчування (створення безпечних і достатніх запасів продовольства в контексті зростаючого глобального попиту, економічної кризи і набагато вищої волатильності ринку, активна участь у забезпеченні світової продовольчої безпеки);

– стале управління природними ресурсами і зміною клімату (фермери часто змушені надавати перевагу екологічним вигодам порівняно з економічними, а такі витрати не характерні в умовах вільного ринку);

– збереження територіальної збалансованості та різноманітності сільських територій (аграрний сектор залишається однією з основних економічних і соціальних рушійних сил у сільській місцевості, важливим інструментом підтримки якості життя на сільських територіях).

Пріоритети САП ЄС на плановий період 2014-2020 роках обрано відповідно до Стратегії «Європа 2020», яка визначає три фактори зміцнення економіки: розумне зростання; сталий розвиток і всеосяжне зростання [223].

Були визначені цілі аграрної політики на 2014-2020 роки: 1) життєздатне виробництво продовольства; 2) стале використання природних ресурсів і пом'якшення наслідків зміни клімату; 3) збалансований сільський розвиток..

САП ЄС визначено 10 ключових засад цільового розподілу грошових субсидій для забезпечення, а саме: доходності сільськогосподарського

виробництва, орієнтованої на стимулювання економічного зростання і збільшення зайнятості у селі; більш ефективні і гнучкіші інструменти кризового менеджменту для розв'язання нових економічних проблем; екологізація з метою досягнення довготривалої продуктивності і збереження екосистем; додаткове інвестування у наукові дослідження та інноваційні розробки; створення конкурентоспроможного і збалансованого ринкового ланцюга забезпечення продуктами харчування від виробника до споживача; стимулювання заходів щодо захисту навколишнього середовища у сільському господарстві; полегшення відкриття для фермерів-початківців власного сільгоспідприємства; стимулювання зайнятості і підприємництва у сільських регіонах; уважніше урахування інтересів структурно слабких регіонів; проста і ефективна Спільна аграрна політика (спрощення деяких механізмів без втрати їх ефективності).

Серед основних характеристик сучасної САП ЄС (2014-2020 роки) порівняно з попереднім періодом (2008-2013 роки) слід відзначити [222]:

- перехід від підтримки виробництва окремих видів продукції до прямої підтримки сільськогосподарських товаровиробників, спрямованої на створення конкурентного середовища у сільськогосподарському виробництві, а також посилення екологічної безпеки за рахунок відмови від монокультури господарювання, що стимулюється виробничими субсидіями;

- розширення програм підтримки сільського розвитку, диверсифікації доходів у сільській місцевості за рахунок кооперації, поліпшення якості аграрної продукції та її маркетингу, дотримання базових стандартів захисту навколишнього середовища й утримання тварин, навчання новим технологіям, допомога молодим фермерам;

- перехід до політики «горизонтальної модуляції», що передбачає збільшення бюджету на сільський розвиток і розширення екологічно безпечної діяльності за рахунок перерозподілу частини прямих платежів;

- виділення цільових субсидій на розвиток депресивних зон для підтримки життєвості регіонів, які характеризуються менш вигідними

економічними і соціальними умовами для розвитку сільськогосподарського виробництва, або обмеження його на користь навколишнього середовища;

– перехід до політики «перехресної відповідальності», за якою запроваджується залежність виплати субсидій від дотримання екологічних вимог до стану сільськогосподарських угідь і догляду за тваринами;

– запровадження цільової підтримки спеціальних заходів агроекологічного спрямування у процесі виробництва сільськогосподарської продукції: органічне сільське господарство; екстенсивне господарювання;

– екологічно доцільне заліснення та консервація сільськогосподарських земель залуження сільськогосподарських угідь; збереження сільських ландшафтів, пейзажів, зелених насаджень, заболочених ділянок, каналів, лісопосадок, флори і фауни.

Таким чином вплив сучасних інтеграційних процесів на розвиток зовнішньої торгівлі України, в тому числі на торгівлю продукцією агропромислового комплексу, проявляється у відповідних умовах членства в СОТ, в умовах участі країни в регіональних економічних об'єднаннях, а також дії специфічних умов спільної торгівельної і аграрної політики ЄС, що відбиваються в умовах угоди про асоціацію України з ЄС.

1.2 Асиметрія загальних умов угод України з СОТ та асоціації з ЄС для агропродовольчих товарів

Членство України у Світовій організації торгівлі з 2008 року безумовно вплинуло на розвиток зовнішньої торгівлі з такими регіональними торговельними угрупованнями, як ЄС, а також митного союзу Росії, Казахстану і Білорусі. Незважаючи на те, що процес вступу України розтягнувся на 8 років, урядом України до 2008 року було підписано цілу низку угод з СОТ, які носять асиметричний характер на всіх рівнях зовнішньоторговельного регулювання.

У загальному вигляді Україна прийняла наступні зобов'язання у відношенні експорту: не застосовувати обов'язкові мінімальні експортні ціни; знизити експортні мита на насіння олійних культур, живий скот, шкури тварин, металолом кольорових і чорних металів, зберігаючи за собою право застосовувати їх для інших товарів; відмінити заборону на експорт лома кольорових металів; відмінити експортні квоти на зерно (реалізовано в 2008 році, але в 2010 році Україна повернулась до квотування експорту зерна, замінивши його в 2011 році на експортні мита); відмінити експортні обмеження на дорогоцінні метали і камені; не субсидувати експорт сільськогосподарської продукції [224].

Відносно імпорту членство України в СОТ означає прийняття наступних заходів: зниження рівня імпортного тарифного захисту; зв'язування ставок імпортних мит (середньоарифметична ставка (кінцева зв'язана) імпортного тарифу на промислові товари склала 4,85%, а для сільськогосподарських товарів – 11,16%. При цьому відбулось суттєве зниження ставок на легкові автомобілі – з 25 до 10%); приєднання до секторальних ініціатив зі зниження ставок імпортних тарифів по хімічним товарам і текстилю; приєднання до «нульових» секторальних домовленостей по фармацевтичним препаратам, меблях, сільськогосподарської техніки; використання максимальних ставок ввізного мита на цукор (50%) і олію соняшникову (30%) [224].

У табл. 1.2 наведено значення середньозважених та середньоарифметичних тарифних ставок в Україні до і після вступу до СОТ за основними видами продукції [224; 225; 118; 151].

Як можна бачити з табл. 1.2 після вступу до СОТ для української продукції в цілому відбулось суттєве зниження тарифних ставок та лібералізація доступу на світові ринки, поряд з цим внутрішній ринок України став більш відкритим для імпортної продукції.

Основні напрями, за якими виявилася асиметрія угоди між Україною і СОТ, представлені на рис. 1.1 [118, с.29].

Значення середньозважених та середньоарифметичних тарифних ставок в Україні до і після вступу до СОТ за основними видами продукції

Показники	Середньозважена тарифна ставка			Середньоарифметична тарифна ставка		
	Попередня діюча до вступу в СОТ,%	Після вступу до СОТ,%	Відхилення %	Попередня діюча до вступу в СОТ,%	Після вступу до СОТ,%	Відхилення %
Всього по всій номенклатурі продукції	7,02	5,09	-1,93	6,51	6,28	-0,23
По продукції сільського господарства	18,19	10,00	-8,19	13,84	11,16	-2,68
По продукції промисловості	6,11	4,77	-1,34	4,40	4,85	+0,45

Складено автором за матеріалами [224; 225; 118; 151]

Рис. 1.1. Основні напрями асиметрії угоди України і СОТ

Складено автором за матеріалами: [75, с.29]

Асиметричність у рівні і формах імпорتنних мит виявляється в наступному:

А) у значно більш низьких ставках імпорتنих мит на більшість інших товарів, ніж ті, що діють в країнах-засновниках і більшості країн-членів СОТ.

Так, на кінець 2012 року середньоарифметична ставка кінцевого зв'язаного рівня по всіх тарифах склала 6,28% проти 10,47% до вступу у СОТ, у тому числі по сільськогосподарських товарах – 11,16% проти 13,84% до вступу у СОТ, по промислових товарах – 4,85% проти 4,40% до вступу у СОТ. При цьому, після закінчення перехідного періоду у 2013 році середньозважена ставка митного тарифу стала 5,09% проти 7,02% до вступу у СОТ, у тому числі для сільськогосподарських продуктів – 10,07% (проти 18,19%) і для промислових товарів – 4,77% (проти 6,11%) [118; 227].

Б) наявність у діючому Митному тарифі України 2615 товарних підкатегорій (23,6% від загальної кількості десятизначних товарних кодів тарифу), на які встановлені менші ставки ввізного мита, ніж відповідні рівні, що визначені додатком 1 до Протоколу про вступ України до СОТ [151; 228]. Так, менші ставки порівняно з рівнями, визначеними домовленостями України перед СОТ, встановлені: на: хімічні продукти, миючі засоби, добрива, фототовари; машини та побутову техніку; пластикові та гумові вироби; сіль, руди, шлаки, нафтопродукти; живі тварини, м'ясо, рибу та молоко; овочі, каву, чай, зернові, борошно; автотранспорт та інші засоби; текстиль та вироби з нього; метали та вироби з них;

В) введення нульових ставок ввізних мит на 10% тарифних ліній сільськогосподарської продукції і на понад третину тарифних ліній промислової продукції (які складають основну частку імпорту). Так, ще до офіційного приєднання до СОТ (наприкінці 2003 року) з метою прискорення переговорного процесу Україна у взяла зобов'язання щодо приєднання до 16 секторальних угод та ініціатив, які передбачали зокрема введення з 2004 року нульових ставок на сталь, кольорові метали, деревину, іграшки, інформаційні технології, фармацевтичні препарати, а також ставок у розмірі 5,5-6,5% на хімічну продукцію і 17,5% на текстиль та одяг; з 2005 року – на сільськогосподарську техніку, меблі та папір; з 2006 року – на наукове

обладнання, медичне обладнання і будівельну техніку; з 2010 року – на цивільну авіацію і з 2011 року – на дистильовані спирти [228];

Г) використання адвалерної і неадвалерної форм митного тарифу у порівнянні з розвиненими країнами. В Україні частка імпорту, наприклад, сільськогосподарських товарів, що обкладається неадвалерними формами мита (тобто диференційованими в рамках однієї товарної позиції), в десятки разів нижча порівняно з її стратегічними партнерами по торгівлі [228];

Д) в структурі митного тарифу України не закладається значної ескалації митного тарифу відповідно до рівня переробки, а також не застосовуються пікові ставки на окремі товарні позиції, орієнтовані на фактичну заборону їхнього імпорту. Так, коефіцієнт варіації, розрахований як співвідношення стандартного відхилення ставок мита до середньоарифметичної ставки за тарифними лініями на основі даних про діючі ставки, у США – близько 41, в ЄС – 32; в Росії і Білорусі – приблизно 28; в Казахстані – 22; в Україні – 2,8 [151];

Асиметричність узгоджених нетарифних заходів, які не можуть бути обґрунтовані згідно з положеннями Угоди з СОТ, знаходить вираження:

А) у скасуванні і забороні впроваджувати в подальшому кількісні обмеження на імпорт. При цьому ліцензування імпорту здійснюється згідно з відповідною угодою СОТ за принципом недопущення обмежувального впливу на торгівлю [151; 228];

Б) у застосуванні антидемпінгових мит, які за даними Комітету з субсидій і компенсаційних заходів СОТ за період з 29.03.1995 до 01.01.2012 рр. впроваджувалися країнами-членами СОТ проти українського експорту 52 рази, з яких 41 випадок стосувався кольорових металів і виробів з них, а 9 – продукції хімічної промисловості та суміжних галузей. Україна ж повідомила СОТ про введення таких заходів 28 разів, в той же час застосування цих антидемпінгових мит не призвело до суттєвого зменшення присутності імпорту на українському ринку [151];

В) компенсаційні заходи, які вводяться не більше, ніж на три роки, по відношенню до імпортованого товару, що користується пільгами від нелегітимної субсидії (коли доступ до неї надається відповідним державним органом або законодавством тільки для певних (обраних за якимись критеріями) підприємств), також повністю не убезпечили українського виробника від конкуренції з імпортною продукцією;

Г) Україна взяла на себе зобов'язання щодо невикористання спеціальних захисних заходів СОТ, передбачених Угодою про сільське господарство, що створює несиметричні умови торгівлі сільськогосподарськими товарами з розвиненими країнами, які активно їх використовують (зокрема, ЄС) [151; 228; 200].

Асиметричність у можливості реалізації фінансово потужних програм підтримки виробництва та експорту товарів України і розвинених країн світу внаслідок макроекономічної і фінансової нестабільності і вкрай завищених кредитних ставок.

У сфері послуг Україна взяла на себе специфічні зобов'язання приблизно в 150 підсекторах із діючих 155, що є виключно високим рівнем, якщо порівняти його з більшістю країн-членів СОТ, з яких у 77% такі зобов'язання були прийняті не більш як по 100 підсекторах, а приблизно у 50% країн-членів – не більш як по 40 підсекторах [228].

Як наслідок, умови вступу України в СОТ призвели до появи в середині вересня 2012 року офіційного звернення України до Генеральної Ради СОТ щодо готовності України розпочати переговори про підвищення зв'язаних за зобов'язаннями СОТ імпортних тарифів на 371 товарну лінію (а усіх тарифних ліній в українській товарній номенклатурі приблизно 11600), з яких 147 позицій – промислові товари, 224 – сільськогосподарські товари. Поведінку України низка країн-членів СОТ вважала протекціоністською і висловлювала побоювання, що це може підірвати основи організації. Так, 29 листопада 2012 року на засіданні Ради СОТ з торгівлі товарами країни-члени перейшли від «занепокоєння» наміром України переглянути членські

зобов'язання щодо зв'язаних тарифних ставок, до тиску: 23 делегації (включно з США, Канадою, Японією і ЄС від імені 27 країн) оприлюднили заяву, в якій переконували Україну відкликати заявку на перегляд 371 тарифної лінії. Станом на початок 2015 року Україна повністю відмовилася від перегляду своїх членських зобов'язань щодо зв'язаних тарифних ставок.

Саме для агропродовольчої продукції українського виробництва найбільш яскраво виявляється асиметрія у зобов'язаннях щодо відкриття ринків між «старими» і «новими» членами СОТ, яка передбачає більш жорсткі і такі, що перевищують встановлені загальні вимоги [229; 230].

У загальному вигляді Україна прийняла наступні асиметричні зобов'язання у відношенні експорту продукції агропромислового комплексу: не застосовувати обов'язкові мінімальні експортні ціни; знизити експортні мита на насіння олійних культур, живий скот, шкури тварин, металолом кольорових і чорних металів, зберігаючи за собою право застосовувати їх для інших товарів; відмінити експортні квоти на зерно (реалізовано в 2008 році, але в 2010 році Україна повернулась до квотування експорту зерна, замінивши його в 2011 році на експортні мита); не субсидувати експорт сільськогосподарської продукції [224].

Для імпорту членство України в СОТ означало наступне: зниження рівня імпортного тарифного захисту; зв'язування ставок імпортних мит – середньоарифметична ставка (кінцева зв'язана) імпортного тарифу на сільськогосподарські товари стала 11,16%; приєднання до секторальних ініціатив зі зниження ставок імпортних тарифів по хімічним товарам (в тому числі добривам); приєднання до «нульових» секторальних домовленостей по сільськогосподарській техніці; використання максимальних ставок ввізного мита на цукор (50%) і олію соняшникову (30%).

Асиметрія угоди України з СОТ для продукції АПК України представлена на рис. 1.2.

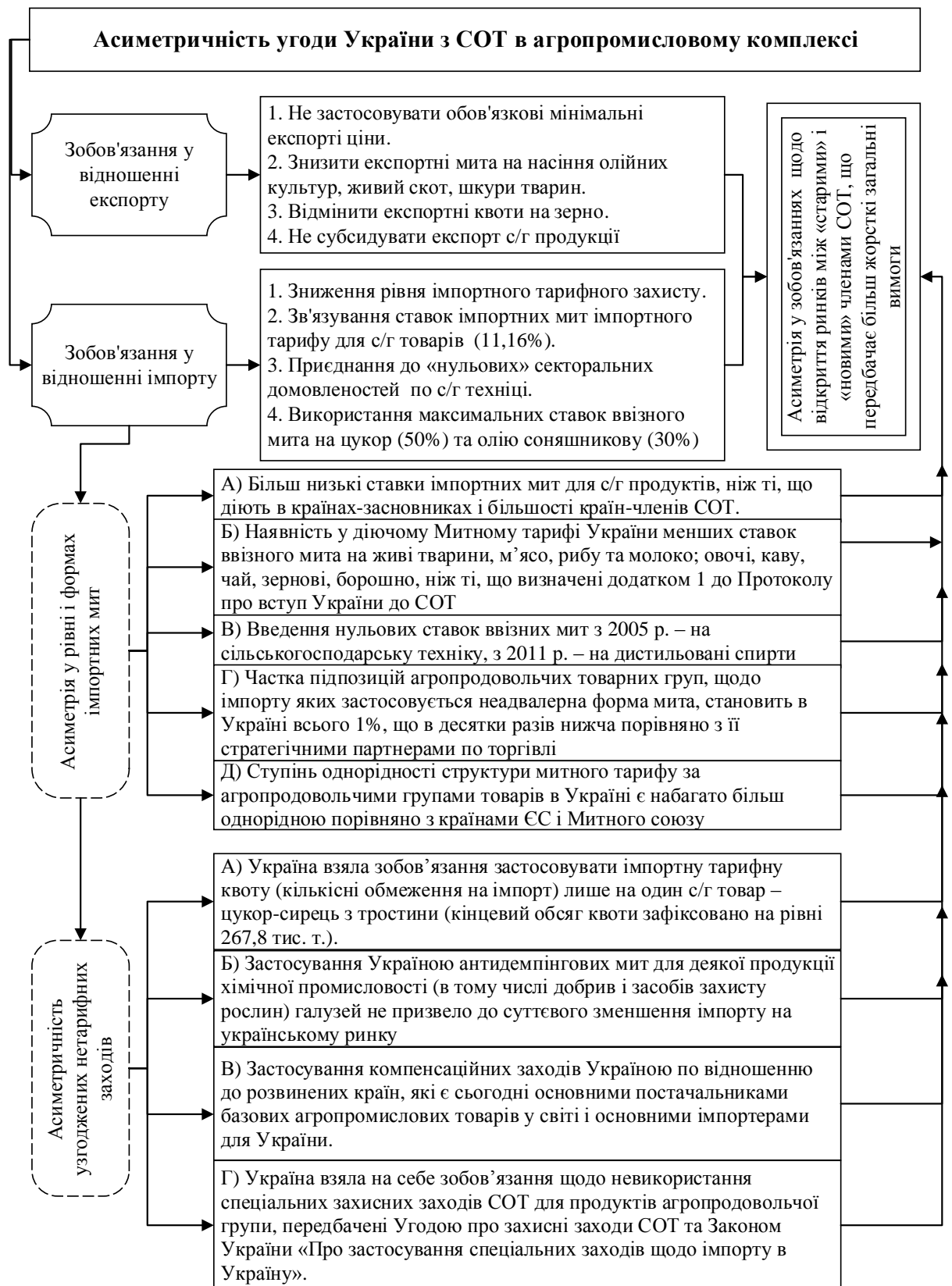

Рис. 1.2. Асиметрія угоди України з СОТ для продукції АПК України

Складено автором за матеріалами [118; 226; 227; 151; 228; 200; 193; 229; 230]

Асиметрія у рівні і формах імпорتنних мит відносно агропродовольчих товарів виявляється в наступному [229; 230]:

А) більш низькі ставки імпорتنних мит для сільськогосподарських продуктів, ніж ті, що діють в країнах-засновниках і більшості країн-членів СОТ. Так середньозважена ставка митного тарифу для сільськогосподарських продуктів склала у 2014 році 10,07% проти 18,19% у 2007 році [118; 227];

Б) наявність у діючому Митному тарифі України менших ставок ввізного мита на живі тварини, м'ясо, рибу та молоко; овочі, каву, чай, зернові, борошно, ніж ті, що визначені додатком 1 до Протоколу про вступ України до СОТ [151];

В) введення нульових ставок ввізних мит з 2005 року – на сільськогосподарську техніку, з 2011 року – на дистильовані спирти [151];

Г) частка підпозицій агропродовольчих товарних груп, щодо імпорту яких застосовується неадвалерна форма мита, становить в Україні всього 1%., що в десятки разів нижча порівняно з її стратегічними партнерами по торгівлі. Так, в ЄС в рамках однієї товарної агропродовольчої позиції (чотири знаки ТНЗЕД) структура митного тарифу ЄС може бути диференційованою з явними ознаками ескалації за рівнем переробки продукції. В країнах Митного союзу ця частка складає в середньому 25%, що в 10 разів вище за показник в Україні, а в ЄС і США цей показник іще вищий [228];

Д) ступінь однорідності структури митного тарифу за агропродовольчими групами товарів в Україні є набагато більш однорідною порівняно з країнами ЄС і Митного союзу. Так, коефіцієнт варіації, розрахований як співвідношення стандартного відхилення ставок мита до середньоарифметичної ставки за тарифними лініями на основі даних про діючі ставки, у США – близько 41, в ЄС – 32; в Росії і Білорусі – приблизно 28; в Казахстані – 22; в Україні – всього 2,8 [151].

Асиметричність узгоджених нетарифних заходів, які не можуть бути обґрунтовані згідно з Угодою з СОТ, знаходить вираження в такому [118; 229]:

А) Україна взяла зобов'язання застосовувати імпорتنу тарифну квоту (кількісні обмеження на імпорт) лише на один сільськогосподарський товар – цукор-сирець з тростини (кінцевий обсяг квоти зафіксовано на рівні 267800 тон). При імпорті всіх інших сільськогосподарських товарів мають застосовуватися адвалерні ставки імпортного мита (за винятком підакцизних товарів) без кількісних обмежень обсягу імпорту [151; 228; 200].

Б) застосування Україною антидемпінгових мит для деякої продукції хімічної промисловості (в тому числі добрив і засобів захисту рослин) галузей не призвело до суттєвого зменшення імпорту на українському ринку;

В) існує значна асиметрія у застосуванні компенсаційних заходів Україною по відношенню до розвинених країн, які є сьогодні основними постачальниками базових агропромислових товарів у світі і основними імпортерами для України. Так, оскільки системи субсидування сільського господарства в ЄС, США та інших розвинених країнах не підпадають під визначення специфічних або нелегітимних, Україна може застосувати компенсаційні заходи проти їхніх субсидованих сільськогосподарських товарів лише в обмеженій кількості випадків [227];

Г) Україна взяла на себе зобов'язання щодо невикористання спеціальних захисних заходів СОТ, хоча може застосовувати загальні захисні заходи (333), передбачені Угодою про захисні заходи СОТ та Законом України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну». До сьогодні Україна не повідомляла СОТ про ініціювання 333 для агропродовольчих товарів, хоча ініціювала введення захисних заходів 10 разів. В той же час із 234 ініційованих членами СОТ розслідувань станом на кінець 2012 року майже чверть (24%) стосувалася продуктів агропродовольчої групи (коди I-IV Гармонізованої системи). Вузьким місцем, що стримує ефективне використання надзвичайних заходів захисту аграрного і продовольчого

ринків в Україні є брак відповідних кадрів, інституцій, досвіду та недостатня організація виробників [151; 228; 200].

Заборона Україні, як новому члену СОТ, застосовувати цілу низку заходів державної підтримки внутрішнього виробника (при тому, що такі заходи широко використовуються країнами-засновниками СОТ для підтримки своїх товаровиробників). Як наслідок, угода з СОТ зафіксувала асиметричність в експортній політиці України, яка зобов'язалась: відмінити обмеження на експорт зерна (як наслідок, автоматичним результатом вступу України в СОТ стало скасування квот на прокат, які раніше обмежували український експорт в ЄС); не застосовувати обов'язкових мінімальних експортних цін та знизити свої експортні митні тарифи на насіння олійних культур, живу худобу, шкури тварин (в той же час, експортне мито як інструмент тарифного регулювання може використовуватися Україною й в подальшому); не використовувати експортні субсидії у сільському господарстві (хоча промислові субсидії можуть надаватися відповідно до правил та вимог Угоди про субсидії і компенсаційні заходи); не забороняти використання антибіотиків і гормонів для підвищення темпів росту живої худоби в Україні і дозволити імпорту м'яса та м'ясних продуктів, вироблених з використанням гормонів росту [228; 200].

Асиметричність у можливості реалізації фінансово потужних програм підтримки виробництва та експорту, зокрема агропродовольчих товарів України і розвинених країн світу. Відносна макроекономічна стабільність, розвиненість фінансових ринків і ринкових інститутів в цілому забезпечують виробникам з країн ЄС незрівнянно кращі умови щодо доступності фінансових ресурсів, а отже, можливості розвитку виробництва сільськогосподарської продукції на промисловій основі, ніж в Україні. Одночасно макроекономічна дестабілізація в Україні внаслідок фінансово-економічної кризи 2008–2009 років тільки поглибила проблематику доступності капіталу, залишивши для українського виробника саме прибуток як основне джерело фінансування капітальних вкладень. Наприклад, в

Україні, на відміну від решти країн світу, ставка кредитування у 2009 році підвищилася порівняно з докризовим періодом: з 18% до 21% відповідно, в результаті чого в Україні вона сьогодні у два рази вища, ніж у Польщі та Угорщині, та в середньому у 1,2 рази більша, ніж у Казахстані та Росії [228].

Слід підкреслити, що Україна, вступивши в СОТ, взяла на себе цілком конкретні зобов'язання, пов'язані із забезпеченням безпеки харчових продуктів скрізь, де їх виробляють. Адже в умовах глобалізації вони можуть із внутрішнього ринку дрейфувати на зовнішній, несучи загрозу не тільки країні-виробникові, а й її партнерам по торгівлі. Тому, незалежно від того, де виробляється готовий харчовий продукт або сировина для переробки – на великих сільгосп підприємствах чи в селянських дворах, продукція повинна відповідати цілком визначеним стандартам і вимогам. Для виконання взятих країною зобов'язань при вступі в СОТ Верховна Рада України у 2009 році ухвалила Закон України «Про безпеку і якість харчових продуктів». У січні 2010 року закон набрав чинності, але низку його положень, дотриматися яких без переоблаштування та модернізації всієї структури дрібнотоварного виробництва неможливо, було відстрочено до січня 2015 року.

Логічним продовженням міжнародної економічної інтеграції України після завершення переговорів щодо вступу до СОТ стало звернення до керівних органів ЄС щодо створення зони вільної торгівлі (ЗВТ), а в перспективі – і асоціації з найбільш потужними регіональним об'єднанням на Євразійському континенті [231; 232; 233; 234; 235; 236; 237].

З початку переговорів України з ЄС щодо підписання угоди про асоціацію, тобто з 2007 року, а також протягом 2011-2012 років увага української сторони була сконцентрована на визначенні терміну «парафування», яка було до цього відома лише вузькому колу фахівців з міжнародного права. Буремні події з жовтня 2013 року до червня 2014 року здійснювали вплив на вирішення питання: чи буде підписана Угода, а якщо так, то чи в повному обсязі.

27 червня 2014 року політичну частину Угоди було підписано, але положення про зону вільної торгівлі – було відкладено. Повне найменування вказаної Угоди таке: «Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, і Європейським Союзом, Європейською спільнотою з атомної енергії та їх державами-членами, з іншого боку, від 21 березня 2014 року і 27 червня 2014 року» (Угода про Асоціацію України з ЄС, Угода) [238; 239]:

У випадку Угоди про Асоціацію України з ЄС був використаний механізм тимчасового застосування (англ. *provisional application*), який широко практикується у міжнародному праві. Зміст тимчасового застосування полягає в тому, що міжнародна угода (повністю або частково) стає юридично обов'язковою для сторін, навіть якщо вказана угода ще не вступила в силу [240; 241].

Таким чином, положення Угоди про зону вільної торгівлі (розділ IV і відповідні протоколи та додатки до Угоди про Асоціацію України з ЄС) почнуть тимчасово застосовуватися з 1 січня 2016 року, а інші положення – з 1 листопада 2014 року [240; 241].

Центральним елементом економічної частини Угоди про асоціацію України з ЄС є запровадження поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (або ЗВТ+) між Україною та ЄС, яка передбачає лібералізацію: торгівлі як товарами, так і послугами (що характерно для «класичної» ЗВТ); руху капіталів; руху робочої сили (частково).

На рис. 1.3 представлено схему, яка характеризує основні аспекти асиметрії умов Угоди про Асоціацію України з ЄС [118, с. 268].

Асиметричність угоди про асоціацію України з ЄС виявляється в наступному. Відмінною рисою ЗВТ+ між Україною та ЄС є здійснення комплексної програми наближення секторальних (у 28 сферах) законодавчих та підзаконних актів України (транспорт, енергетика, послуги, сільське господарство тощо) до відповідних стандартів ЄС.

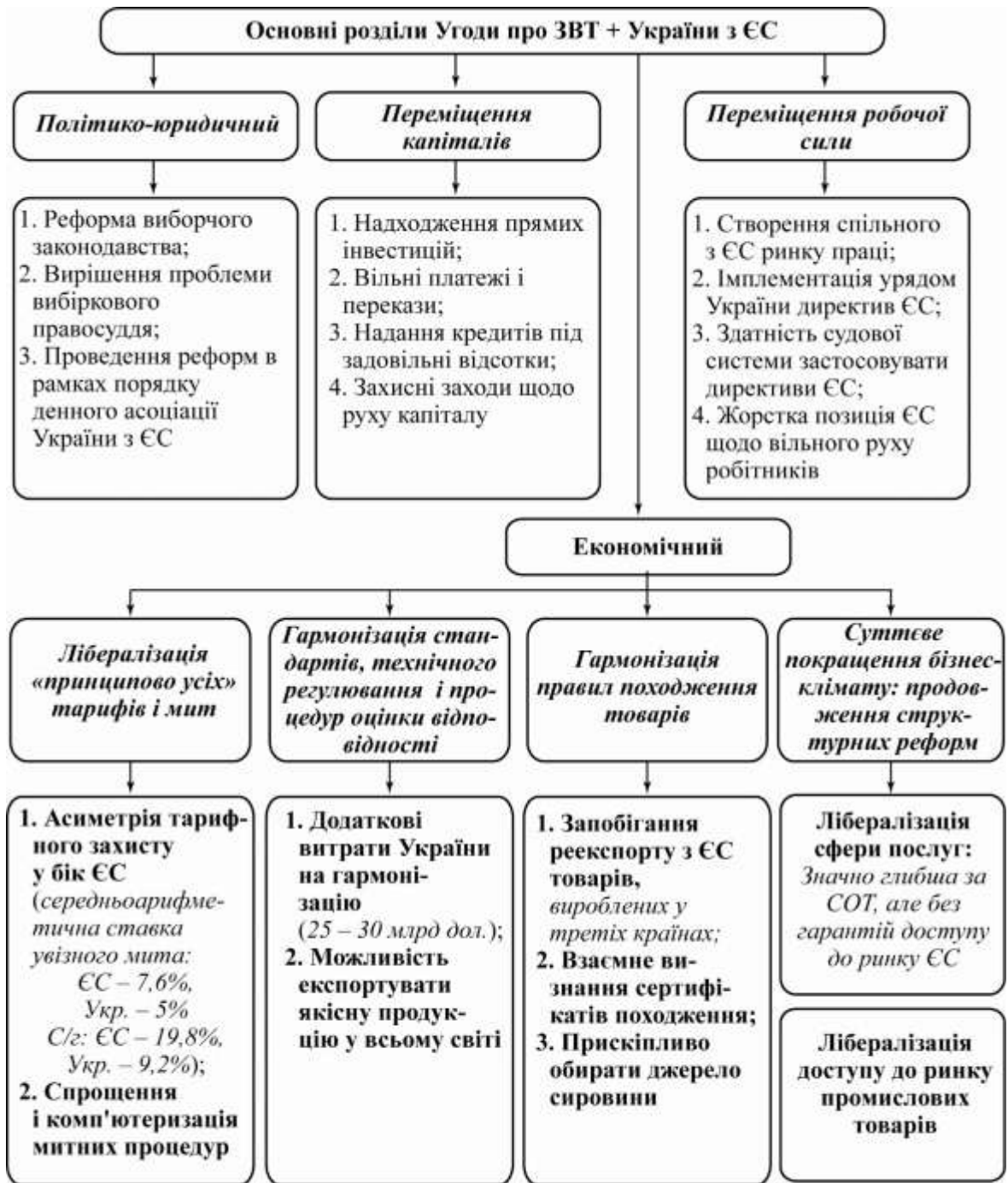

Рис. 1.3. Асиметрія умов Угоди про Асоціацію України з ЄС

Складено автором за матеріалами [118, с. 268]

Це дозволить значною мірою усунути нетарифні (технічні) бар'єри у торгівлі між Україною та ЄС та забезпечити розширений доступ українських експортерів до внутрішнього ринку ЄС, який обслуговує 503,7 млн. мешканців з рівнем середнього доходу у 39 тис. дол. на душу населення і,

відповідно, мають високу купівельну спроможність у порівнянні громадянами СНД.

Лібералізація торгівлі між Україною і ЄС призведе також до вдосконалення правил торгівлі на внутрішньому ринку відповідно до норм ЄС і розширення присутності європейських експортерів на українському ринку, що надасть можливість більш повного задоволення українців у якісних товарах. Вимоги, які Україна повинна бути виконати для запровадження ЗВТ+ між Україною та ЄС, фактично співпадають з програмою потрібних для України реформ, що становитиме потужний імпульс для її загального розвитку.

В той же час, створення ЗВТ+ між Україною та ЄС вимагатиме набагато більше зусиль, ніж проста зона вільної торгівлі. Її реалізація залежатиме від здатності української влади та бізнесу знайти баланс інтересів для досягнення цієї мети. Можливий супротив українських виробників промислових товарів, які вже постачають ці товари до країн ЄврАзЕС (і з якими погоджено усі стандарти), введенню більш жорстких стандартів ЄС.

В рамках запровадження ЗВТ+ Україні необхідно взяти на себе чіткі зобов'язання щодо приведення у відповідність до європейської практики своєї політики в наступних сферах: конкуренції; корпоративного управління; регулювання внутрішнього ринку; екологічної безпеки тощо. З боку ЄС рух у напрямку створення розширеної ЗВТ з Україною вимагає реалізації відповідної політики підтримки, яка б включала: надання технічної допомоги; інвестиції в розвиток інфраструктури; підготовку кваліфікованих управлінських кадрів.

Угода про ЗВТ+ України з ЄС передбачає суттєве покращення бізнес-середовища в Україні, перехід до європейських стандартів і способів ведення бізнесу. В рамках програм реформ на 2015-2020 роки українським урядом заплановано зробити істотні кроки з покращення інвестиційного клімату, включно з дерегуляцією підприємницької діяльності, вдосконаленням бюджетного та податкового законодавства.

Взаємна лібералізація зовнішньої торгівлі між Україною і ЄС обумовлена положеннями Частини IV Угоди про асоціацію «Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею», вступ у силу якої відкладено до 01 січня 2016 року. Лібералізація охоплює понад 97% тарифних ліній, за якими здійснюється близько 95% двосторонньої торгівлі між Україною та ЄС.

В таблиці 1.3 наведено динаміку лібералізації зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС відповідно до Частини IV Угоди про асоціацію України з ЄС «Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею».

Таблиця 1.3

Лібералізація зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС відповідно до Частини IV Угоди про асоціацію України з ЄС «Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею»

Товарні групи	Середньоарифметичні ставки імпортного мита					
	Базові ставки		З моменту набуття чинності угоди (зокрема Частини IV)		По закінченні 10-річного перехідного періоду	
	Україна	ЄС	Україна	ЄС	Україна	ЄС
За всією номенклатурою	4,95	7,60	2,42	0,50	0,32	0,05
Продовольчі товари (групи HS* 01-24)	9,24	19,80	6,77	0,60	1,38	0,24
Непродовольчі товари (групи HS* 25-97)	3,67	3,90	1,12	0,50	0,00	0,00

* Угодою про асоціацію України з ЄС передбачено перехід України з УКТЗЕД на європейську гармонізовану систему опису і кодування товарів (HS) з метою уникнення розходжень в митному оподаткуванні.

Складено автором за матеріалами [119]

З моменту набуття чинності угоди про ЗВТ+ середньоарифметична ставка ввізного мита в ЄС скоротиться на 7,1 відсоткових пункти – з 7,6% до 0,5%, в той час як ставка ввізного мита України зменшиться всього на 2,53 відсоткових пункти (в.п.) – з 4,95% до 2,42%.

Передбачена Угодою про ЗВТ+ України з ЄС лібералізація «принципово усіх» тарифів і мит (з урахуванням правил СОТ, обсягів і графіку виконання), призведе до:

– спрощення і комп'ютеризація митних процедур допоможе подолати корупцію і знизити час і витрати на оформлення, а отже, підвищиться ефективність роботи митниці. Крім того, передбачається надання технічної допомоги українським митникам з боку колег з ЄС;

– скасування чи суттєве зменшення митних тарифів для більш, ніж 97% тарифних ліній (або 95% обсягу двосторонньої торгівлі між Україною та ЄС). При цьому, скасування увізних мит ЄС по більшості товарів відбудеться вже в перший рік дії Угоди (по 99% тарифних ліній). Це сприятиме зниженню фактичних та адміністративних витрат бізнесу.

Стосовно окремих товарів, щодо яких не було досягнуто домовленості про повну лібералізацію (менше 5% тарифних позицій), сторони домовилися зменшувати або скасовувати мито на імпорт таких товарів відповідно до правил розділу 1 «Національний режим та доступ до ринку товарів» частини «Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею» парафованої Угоди про ЗВТ+, а також відповідно до визначеного графіку.

Українські експортери матимуть додаткові переваги: на ринку з достатньо високим рівнем захисту, який сьогодні є одним з найбільших великих світових ринків, на який прагнуть отримати доступ багато країн світу; по товарах, по яких ЄС запропонував встановлення тарифних квот (перш за все для низки агропродовольчих товарів); поступове скасування мита на імпорт вживаного одягу. Так, протягом 5 років, передбачається зниження мита на 1% до досягнення нульової ставки мита на п'ятому році.

В той же час, скасування Україною імпортного мита призведе до: необхідності переобладнання митниць і перепідготовки кадрів, що потребує додаткових витрат з держбюджету; безпосередньо вплине на скорочення надходжень до держбюджету України на суму імпортного мита на продукцію, що ввозиться з країн ЄС.

Передбачена Угодою про ЗВТ+ з ЄС гармонізація стандартів, технічного регулювання і процедур оцінки відповідності після її завершення в Україні відповідно до прийнятих норм в ЄС призведе до таких наслідків, як:

збільшення можливостей експортувати українських товарів не тільки до ЄС, а й до третіх країн, що суттєво посилить експортний потенціал держави; посилення позицій національного виробника і на внутрішньому ринку, що зокрема означатиме пропозицію якісної продукції українському споживачу; зростуть можливості імпортозаміщення, що разом з розширенням експорту сприятиме поліпшенню зовнішньоторговельного балансу; імпортери європейської продукції зможуть швидше реагувати на зміни на внутрішньому ринку завдяки заощадженню часу, потрібного для підтвердження якості ввезеної продукції; оскільки країни СНД визнають стандарти ЄС, у виробників, орієнтованих на ці ринки, не виникне проблем з експортом. До того ж ЄС пропонує Україні можливість отримати часткову компенсацію своїх витрат на гармонізацію за рахунок фінансової і технічної допомоги з боку ЄС.

Однак додаткові витрати України на гармонізацію законодавства з нормами ЄС, мають наслідком те, що: строки імплементації актів законодавства ЄС, які Україна зобов'язалася практично впровадити в рамках законодавства з нормами ЄС, складають від 2 до 7 років із моменту набуття Угодою про ЗВТ+ чинності (тобто дуже стислі для гігантського обсягу роботи з впровадження нової системи стандартів); сьогодні незрозуміло, з яких джерел будуть покриватися відповідні витрати в Україні, оскільки державні фінанси недостатні навіть для підтримки поточної спроможності здійснення критично важливих соціальних виплат; відсутня достатня кількість кваліфікованих фахівців, спроможних у стислі терміни виконати завдання імплементації актів законодавства ЄС в рамках ЗВТ+.

Передбачена Угодою про ЗВТ+ з ЄС гармонізація правил походження товарів спрямована на: запобігання реекспорту з ЄС товарів, вироблених у третіх країнах; взаємне визнання сертифікатів походження, що передбачає тісну співпрацю відповідних органів України та ЄС; приєднання України до Пан'євросередземноморської території кумуляції, що дасть змогу використовувати сировину європейського походження у виробничих

процесах в Україні і подальшого експорту до ЄС за нульовими ставками ввізного мита. В той же час, необхідність перегляду Україною системи правил походження товарів: потребує додаткових витрат з держбюджету; примушує українських виробників більш прискіпливо обирати джерело сировини та на кожному етапі виробництва стежити за наявністю всіх документів, потрібних для підтвердження походження. Тільки такий підхід дозволить українським виробникам повноцінно використовувати можливості преференційного доступу до європейського ринку.

Передбачена Угодою про ЗВТ+ з ЄС далекосяжна лібералізація сфери послуг: розповсюджується на всі сектори сфери послуг; значно глибша, ніж зобов'язання України перед СОТ. В той же час, існує асиметричність у лібералізації ринку послуг. Так ЄС не бере на себе жодних гарантій відносно доступу українських компаній до європейського ринку послуг. Одночасно ЄС: робить наголос на необхідності того, щоб Україна прийняла на себе фінансові гарантії відносно транзиту енергоносіїв; не бажає лібералізувати сферу послуг з наземних перевезень тощо.

Підписання Угоди про асоціацію України з ЄС відкриває нові перспективи для розвитку агропродовольчого ринку України [118]. Так, українські експортери матимуть відносні переваги внаслідок використання запропонованих ЄС імпортних тарифних квот на чутливі для ЄС товари, які зазвичай вилучаються з режиму лібералізації і підпадають під загальний режим оподаткування при митному оформленні. Україна отримала можливість завозити певні обсяги даних товарів без справляння увізних мит. При цьому мова не йде про обмеження обсягів імпорту, а лише про те, що імпорт понад визначений обсяг підпадатиме під загальний режим імпорту, тобто оподатковуватиметься за тими ж умовами, які діють для України сьогодні). Зокрема, за інформацією Міністерства аграрної політики і продовольства передбачаються такі квоти на безмитний експорт в ЄС: 1,6 млн. т зернових у перший рік дії положень про ЗВТ з поступовим збільшенням до 2,0 млн. т за п'ять років (квота на експорт в ЄС пшениці

становить 950 тис. т (1 млн. т через п'ять років), кукурудзи – 250 тис. т (350 тис. т відповідно), ячменю – 400 тис. т (650 тис. т)); 20 тис. т заморожених тушок курей і 16 тис. т обробленої продукції у перший рік з поступовим збільшенням до 20 тис. т за п'ять років; 3 тис. т. яєць у шкарлупі та 3 тис. т продуктів переробки яєць; 12 тис. т яловичини; 40 тис. т свинини (порівну обробленої свинини та тушок); 30 тис. т цукру, 27 тис. т м'яси та цукрового сиропу; тарифні квоти застосовуються також до інших продуктів, як-то мед, часник, томатна паста, соки тощо.

Для захисту від застосування з боку ЄС несиметричних заходів нетарифного регулювання, Україна має можливість відповісти введенням таких же бар'єрів. Усі нетарифні бар'єри у торгівлі агропродовольчими товарами розподіляються на три групи:

- заходи, що застосовуються для захисту здоров'я людини, безпечності продовольства та захисту довкілля, а саме: заборони на імпорт та експорт, санітарні та фітосанітарні вимоги, стандарти та оцінка відповідності;

- заходи торговельної політики, а саме: підтримка експорту, експортні мита, ліцензування імпорту, імпортні квоти, субсидування виробництва, державні торговельні та імпортні монополії, заходи захисту (антидемпінгові, захисні заходи та компенсаційні мита);

- широкий спектр адміністративних перешкод для імпорту, а саме: затримки з митною очисткою, непрозорість та протиріччя у митних процедурах, зайві бюрократичні вимоги до документації тощо.

Крім того, очікується підвищення конкурентоспроможності української сільськогосподарської та харчової продукції через уведення відповідних стандартів захисту здоров'я та інтересів громадян України до стандартів ЄС.

Значним досягненням української сторони в рамках Угоди ЗВТ+ стало те, що ЄС відмовився від застосування експортних субсидій в торгівлі з Україною (хоча ЄС активно використовує експортні субсидії для просування продукції своїх виробників на зовнішні ринки, а в умовах економічної кризи відновив експортні субсидії на молоко і молочні продукти). В той же час,

експортні субсидії для українських товарів вдалося тимчасово зберегти, хоча й на дещо низькому рівні (наприклад, експортні мита на насіння соняшнику, незважаючи на критику торговельних партнерів, посприяли розвитку олієпереробної промисловості в Україні).

В той же час, слід визнати асиметричність угоди України про асоціацію України з ЄС для продукції АПК, яка наведена на рис. 1.4.

Несиметричність умов торгівлі сільськогосподарськими товарами між Україною і ЄС характеризується наступним чином [118, с. 268; 243; 244]:

А) має місце значне перевищення масштабів виробництва та торгівлі країн ЄС над обсягами виробництва та торгівлі сільськогосподарською продукцією України. Так, частка ЄС-27 у світовому експорті та імпорті агропродовольчих товарів у 2010 році становила 9% (або 129,2 млрд дол) та 11% (або 153,5 млрд дол), при цьому в експорті ЄС переважає продукція високої якості і глибокої переробки. Вартість експорту сільськогосподарських товарів України була у 13 разів меншою, ніж ЄС (експорт – 9,9 млрд дол, імпорт – 5,8 млрд дол);

Б) незважаючи на те, що сальдо торговельного балансу України у торгівлі з ЄС за товарними групами УКТЗЕД позитивне, за окремими товарними групами імпорт з ЄС значно перевищує експорт в ЄС, що при зустрічному зниженні ставок митного тарифу призведе до посилення асиметрії в умовах торгівлі.

Так, вартість імпорту живих тварин та продуктів тваринного походження з ЄС у 18 разів перевищує вартість вітчизняного експорту в ЄС, а вартість імпорту готових харчових продуктів з ЄС перевищує вартість вітчизняного експорту в ЄС у 3 рази;

В) замість задекларованої назви «глибока і всебічна зона вільної торгівлі», ЄС зберігає значну кількість виключень з режиму вільної торгівлі (біля 400 товарних позицій), перш за все, у секторі торгівлі аграрною продукцією і продовольчими товарами – тобто там, де вигоди від лібералізації ринку ЄС були б для України найбільш чутливими;

Г) існує асиметрія у рівнях тарифного захисту для продукції сільського господарства. ЄС запропонував Україні, як й іншим країнам, з якими він уклав угоди про ЗВТ, значну асиметрією тарифного захисту у бік ЄС, в першу чергу по агропромислових товарах і продукції:

Середній зв'язаний тариф на продукти сільського господарства становить в ЄС – 13,5%, а в Україні (відповідно до зобов'язань СОТ) – 11,1%. В тому числі, середній зв'язаний тариф на імпорт живих тварин, м'яса і м'ясопродуктів в ЄС – 24,1%, а в Україні – 13%; молоко і молочні продукти – 52,3 і 10% (!) відповідно; овочі, фрукти і живі рослини – 10,3 і 13,1%; зерно і продукти його переробки – 21,3 і 12,7%, цукор і кондитерські вироби – 26,4 і 17,5%.

Крім того, діюча середньоарифметична ставка увізного мита в ЄС всього по Митному тарифу становить 7,6%, в Україні – 5,0%; а по товарах груп УКТЗЕД 01-24 (сільське господарство) – 19,8% та 9,2% відповідно. Водночас, ставки увізного мита з боку сторони ЄС по окремих тарифних лініях в 1,5-14 разів вищі за ставки ввізного мита України. Середньозважене значення ставок ввізного мита, що застосовувались у торгівлі між Україною та ЄС у 2011 році на сільськогосподарську продукцію – в ЄС щодо товарів походженням з України – 7,42% проти 6,41% в Україні щодо товарів походженням з ЄС).

Тобто, традиційно вищі ставки спостерігаються в торгівлі сільськогосподарськими товарами, при цьому ринок ЄС захищений сильніше, ніж ринок України. Таким чином, вказаний підхід до формування ЗВТ+, який асиметрично вигідний ЄС, може створити для України серйозні виклики в аспекті економічного розвитку, і перш за все для розвитку сектору сільського господарства і продовольства.

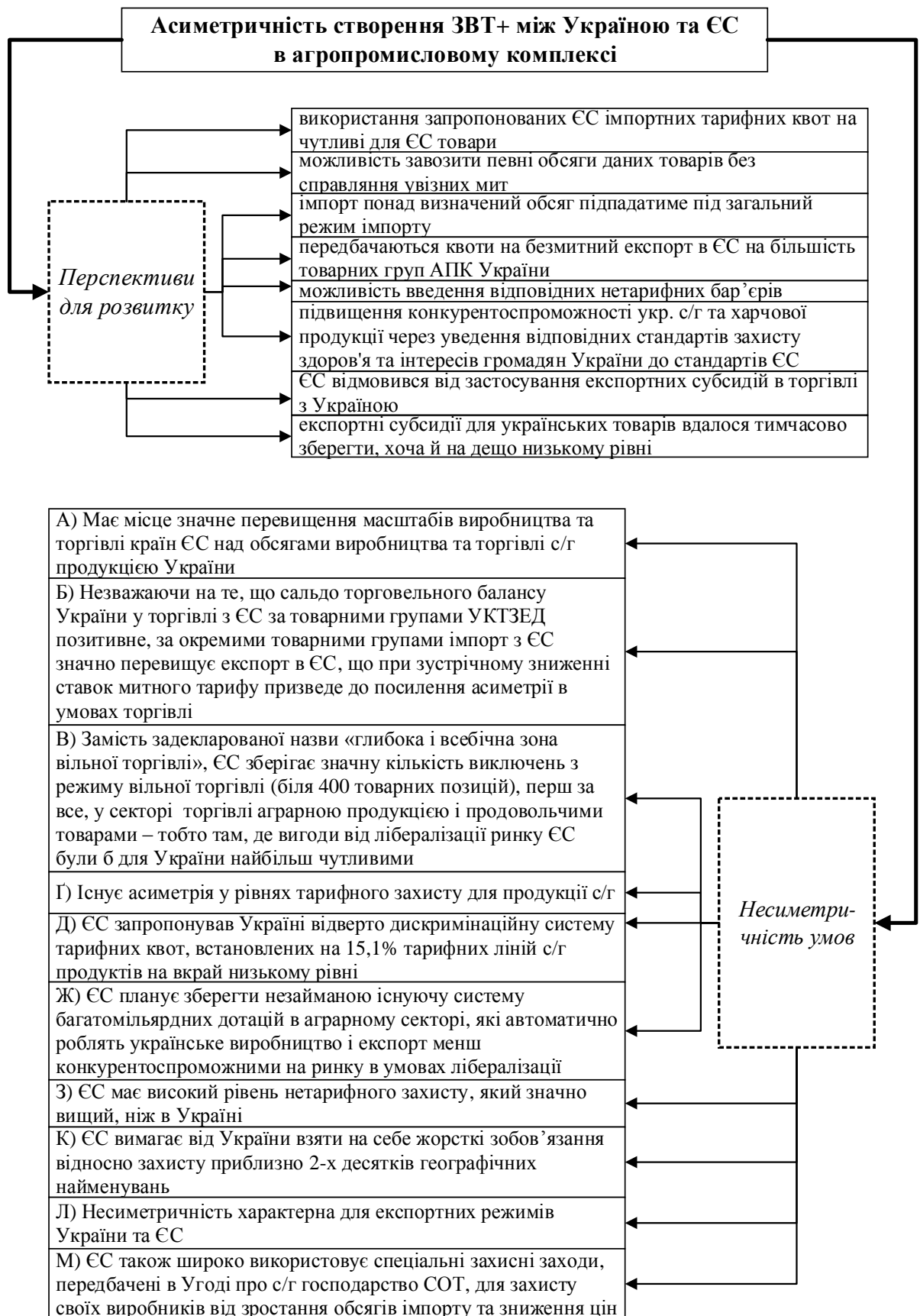

Рис. 1.4. Асиметрія умов Угоди про Асоціацію України з ЄС

Складено автором за матеріалами [118, с. 268; 243; 244]

Д) ЄС запропонував Україні відверто дискримінаційну систему тарифних квот, встановлених на 15,1% тарифних ліній сільськогосподарських продуктів на вкрай низькому рівні: по яловичині і свинині – на рівні 0,07% від обсягу ринку ЄС, м'ясу птиці – 0,09%, молоку – 0,001%, пшениці та виробам з неї – 0,17%, кукурудзі – 0,11%, ячменю – 0,02%; вівсу – 0,01%;

Ж) ЄС планує зберегти незайманою існуючу систему багатомільярдних дотацій в аграрному секторі, які автоматично роблять українське виробництво і експорт менш конкурентоспроможними на ринку в умовах лібералізації. Наприклад, рівень бюджетної підтримки сільськогосподарських підприємств по відношенню до обсягу виробленої валової продукції сільського господарства в Україні був у 2012 році всього 3% вартості валової продукції сільського господарства, тобто у 4,5 рази нижчий за відповідний рівень субсидій з бюджету Спільної аграрної політики ЄС (14% вартості валової продукції сільського господарства);

З) ЄС має високий рівень нетарифного захисту, який значно вищий, ніж в Україні. Застосування цих заходів з боку ЄС створює асиметрію у торговельних відносинах з Україною, адже навіть якщо СОТ визнає ці бар'єри незаконними, змусити країни ЄС скасувати їх СОТ не може. Для українських виробників додаткові витрати на сертифікацію, виконання санітарних вимог тощо можуть стати причиною зростання собівартості продукції і, відповідно, зниження конкурентоспроможності на ринках ЄС. Єдина можливість, яка надається Україні як члену СОТ у цій ситуації, – це ввести бар'єри у відповідь.

Українські виробники органічної продукції, а також винопродуктів зіштовхнуться з технічними бар'єрами. Перед виробниками вино продукції постане проблема маркування та захисту географічних назв, а перед виробниками органічної продукції – проблема дотримання правил її виробництва та маркування.

Рівень захисту ринку ЄС санітарними і фітосанітарними заходами контролю є одним із найвищих у світі і значно вищим, ніж в Україні.

Діяльність щодо безпеки продовольства охоплює весь продовольчий ланцюжок – від здоров'я рослин та тварин до маркування харчових продуктів та благополуччя тварин. Так, наприклад, в ЄС заборонено імпорт м'яса тварин, при відгодівлі яких використовувалися гормони росту і антимікробні препарати. В той же час, оскільки в Україні використання антибіотиків і гормонів росту при відгодівлі худоби не було заборонено, після вступу імпорт м'яса і м'ясопродуктів, під час виробництва яких використовувалися гормони росту, було дозволено. Крім того, м'ясо механічної обвалування, що складається з м'ясо-кісткових залишків, увозиться в Україну і використовується як дешева сировина для м'ясопереробної промисловості.

Стосовно антидемпінгових і компенсаційних заходів сторони підтвердили свої права і зобов'язання в рамках СОТ. Додатково ЄС і Україна встановили вимоги щодо прозорості застосування захисних заходів, врахування публічного інтересу, застосування меншого розміру антидемпінгового чи компенсаційного збору, механізму перегляду і консультацій;

К) ЄС вимагає від України взяти на себе жорсткі зобов'язання відносно захисту приблизно двох десятків географічних найменувань, в тому числі відносно назв напоїв («коньяк», «шампанське») і сирів («пармезан», «фета» та інші) – тобто в питанні, яке залишається спірним навіть в рамках СОТ;

Л) несиметричність характерна для експортних режимів України та ЄС. Так, Україна в рамках СОТ не використовує і зобов'язалася не використовувати експортні субсидії на продукцію сільського господарства. В той же час, експортні субсидії мають право використовувати 36 членів СОТ, а понад 20 країн-членів СОТ (серед яких – ЄС, США і Канада) їх фактично використовують. При цьому, понад 90% усієї суми експортних субсидій, які використовуються членами СОТ, припадає на ЄС;

В СОТ Україна зобов'язалася знизити експортне мито на насіння соняшнику з 15% до 10%, а в рамках угоди ЗВТ+ у торгівлі з ЄС протягом 15 років мито буде знижуватися по 1 в.п. до нуля (заміщуватися додатковим

збором). Але якщо експорт насіння соняшника в ЄС перевищить 100 тис. т на рік, то ставка мита підвищиться до рівня, котрий використовується в СОТ;

М) ЄС також широко використовує спеціальні захисні заходи (СЗЗ), передбачені в Угоді про сільське господарство СОТ, для захисту своїх виробників від зростання обсягів імпорту та зниження цін. Розвинені країни використовують СЗЗ для обмеження імпорту з країн, що розвиваються. Так, 23,8% тарифних ліній сільськогосподарських товарів ЄС захищені СЗЗ. Використання СЗЗ захищає 40% імпортного сільськогосподарського ринку ЄС, а з іншого боку, тільки декілька країн, що розвиваються мають право використовувати СЗЗ, але через обмежені можливості збирання відповідних даних вони практично не можуть їх використовувати. В той же час, Україна як новий член СОТ не має права використовувати СЗЗ для свого захисту.

Таким чином можна констатувати, що і Угода України з СОТ, і Угода про асоціацію України з ЄС (в тому числі Угода про ЗВТ+ України з ЄС) створює певні диспропорції у рівнях захисту внутрішнього ринку і умовах зовнішньої торгівлі між Україною і ЄС, що безпосередньо пливає на стан зовнішньої торгівлі як в цілому, так і на зовнішньоекономічні операції з агропродовольчими товарами України, як наслідок, потребує подальшого аналізу і вивчення.

1.3 Методологічні підходи щодо дослідження зовнішньої торгівлі продукцією АПК країни в умовах сучасних інтеграційних процесів

Для аналізу зовнішньої торгівлі продукцією агропромислового сектору країни в умовах сучасних інтеграційних процесів пропонується певний алгоритм досліджень (рис. 1.5).

Як видно з рис. 1.5, основою дослідження є визначення стану зовнішньої торгівлі продукцією АПК України в цілому та її основними товарними групами (зернові, олія соняшникова, насіння соняшник, молочні продукти, м'ясні продукти). Для характеристики визначених питань використовуються загальнонаукові методи дедукції та індукції, аналізу і синтезу, абстрагування

та узагальнення, діалектичний підхід. Аналіз статистичних та фактичних даних здійснюється з використанням метода екстраполяції та розрахунку.

Також для аналізу зовнішньої торгівлі використовуються:

1. Зовнішньоторговий обіг – сума вартості експорту та імпорту країни, або груп країн за певний період часу: рік, квартал, місяць.

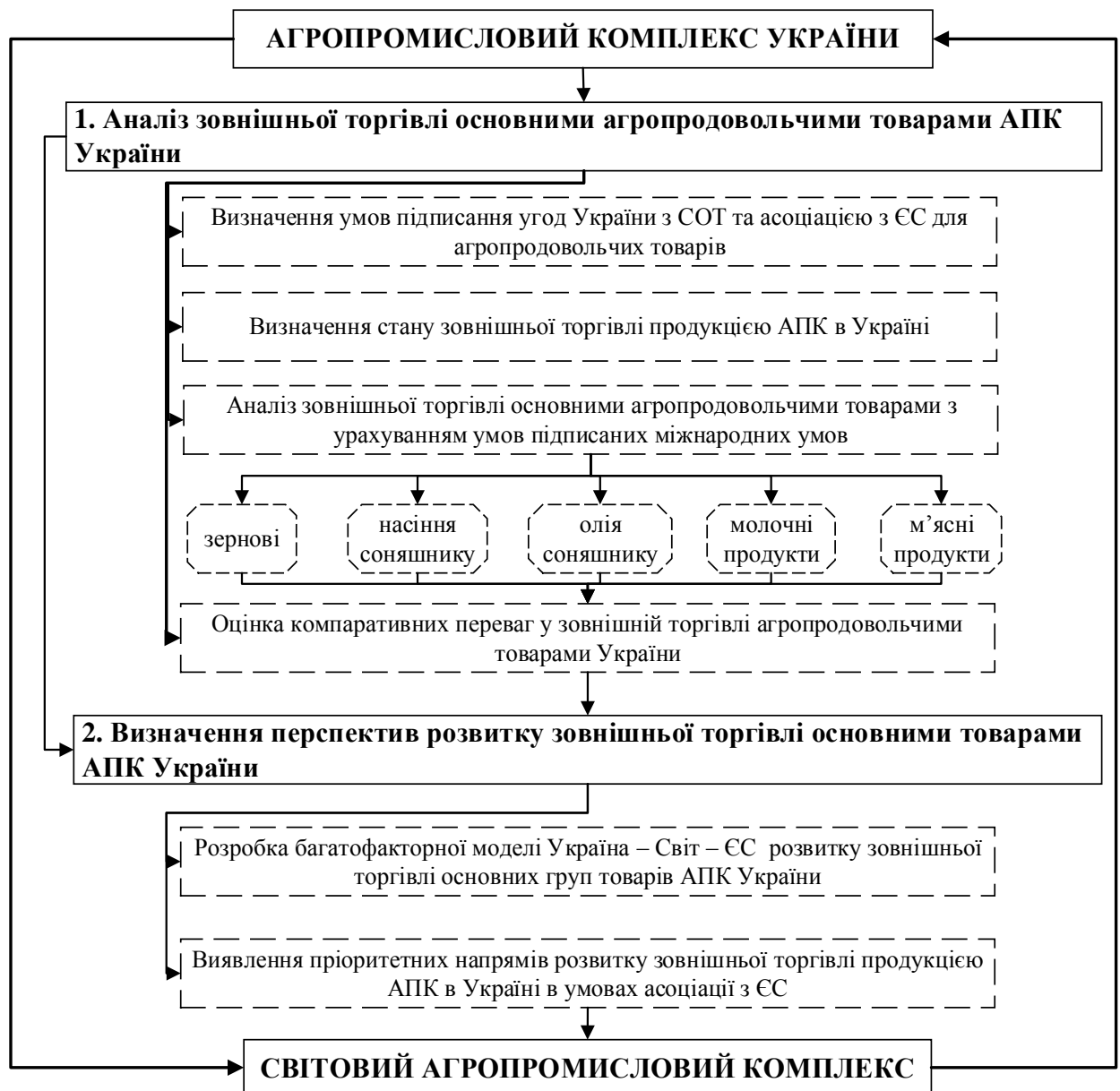

Рис. 1.5. Основні етапи дослідження зовнішньої торгівлі продукцією АПК України в умовах сучасних інтеграційних процесів [Складено автором].

Зовнішньоторговельний обіг показує загальні обсяги зовнішньоторговельної діяльності.

$$ЗТО = E + I, \quad (1.1) [245]$$

де *ЗТО* – зовнішньоторговий обіг; *E* – вартісні обсяги експорту; *I* – вартісні обсяги імпорту.

2. Сальдо торгового балансу – різниця між вартістю експорту та імпорту.

$$СТБ = E - I, \quad (1.2) [246]$$

де *СТБ* – сальдо торгового балансу; *E* – вартісні обсяги експорту; *I* – вартісні обсяги імпорту.

Для оцінки компаративних переваг та визначення основних груп товарів у зовнішній торгівлі АПК України пропонується використання в якості додаткових методів:

– тренд-аналіз, що дозволить зробити прогностні оцінки змін даних, що досліджуються;

– розрахунок коефіцієнту кореляції, що дозволить відобразити статистичну залежність двох і більше незалежних один від одного величин. При цьому зміна значення однієї з них призводить до зміни значення інших.

$$R = \frac{\frac{1}{n} \sum |x - \bar{x}| * |y - \bar{y}|}{\sigma_x * \sigma_y}, \quad (1.3) [246]$$

де *R* – коефіцієнт кореляції; *n* – кількість спостережень; σ_x – середньоквадратичне відхилення першого індикатора; σ_y – середньоквадратичне відхилення другого індикатора; $|x - \bar{x}|$ – сума центральних відхилень першого індикатора; $|y - \bar{y}|$ – сума центральних відхилень другого індикатора.

Коефіцієнт кореляції демонструє наскільки яскраво виражена тенденція зростання однієї змінної при збільшенні/зменшенні іншої. Його значення завжди знаходяться всередині діапазону [-1:1]. Чим ближче значення змінної

до -1 або 1, тим значніше корелюють між собою досліджувані величини. При $K=0$ можна говорити про повну відсутність кореляції між спостережуваними величинами. Якщо $K = -1$ або $K = 1$, то спостерігається функціональна залежність величин.

Успішність функціонування країни залежить від рівня конкурентоспроможності продукції, що пропонується нею споживачам інших країн. Тобто, оцінка конкурентоспроможності продукції – визначення її рівня, що дає відносну характеристику здатності продукції задовольняти вимоги конкретного ринку порівняно з продукцією конкурентів.

Показники конкурентоспроможності продукції покладено в основу міжнародних теорій торгівлі [248]. Наявність порівняльних переваг у торгівлі окремими видами продукції є передумовою успішного розвитку зовнішньої торгівлі. Дослідження цієї проблеми зумовило виникнення теорій порівняльних переваг Д. Рікардо [31] та факторів виробництва Хекшера-Оліна [35-36], які були істотно доповнені П. Самуельсоном [39], тощо. Новий підхід до аналізу міжнародної торгівлі був запропонований М. Портером [48], який заснував теорію конкурентних переваг.

Методи визначення кількісної оцінки конкурентоспроможності продукції поділяють на апіорні (за якими оцінюють майбутній потенціал) та апостеріорні (для визначення поточної чи минулої конкурентоспроможності продукції в результаті застосування фактичних даних).

Для визначення конкурентоспроможності продукції аналізують динаміку обсягів її експорту та імпорту, розраховують сальдо торговельного балансу, визначають ряд інших показників.

На сучасному етапі існує декілька підходів до визначення порівняльних переваг країни у зовнішній торгівлі.

Найбільш розповсюдженим для визначення спеціалізації міжнародної торгівлі є:

– індекс виявлених порівняльних переваг Б. Баласа [249], що дозволяє визначити наявність або відсутність спеціалізації країни;

– індекс RTA (relative trade advantage), який запропонував Т.А. Воллрат [250], модифікувавши індекс виявлення порівняльних переваг. Позитивне значення цього показника свідчить про відносні переваги у зовнішній торгівлі, негативне – їхню відсутність. Переваги цих методів – простота їх використання, наявність необхідних даних, а недолік – вони не враховують виробництва продукції в країні та внутрішньогалузевої торгівлі;

– методика Грубел-Лойда [251], яку засновано на вивченні інтенсивності внутрішньогалузевої торгівлі;

– методика Т. М. Мельник [252], що пропонує комплексну оцінку експортних можливостей країни.

На нашу думку об’єктивність дослідження є результатом комплексного підходу, тому у дисертаційній роботі основні компаративні переваги експортних груп товарів АПК України пропонується досліджувати з використанням методики Т. М. Мельник.

Виявлення основних груп товарів агропромислового комплексу України пропонується в результаті розрахунку та аналізу наступних індикаторів:

1) відношення експорту товарів до ВВП або експортна квота країни:

$$K_e = \frac{E}{\text{ВВП}} \times 100\%, \quad (1.4) [252]$$

де E – загальний обсяг експорту країни за певний рік; ВВП – внутрішній валовий продукт країни за відповідний рік;

2) співвідношення експортної квоти та чисельності населення:

$$E_{x\Pi_i} = \frac{E_i}{\text{ВВП}_i} \div \text{ЧН}_i, \quad (1.5) [252]$$

де E_i – загальний обсяг експорту країни за певний рік; ВВП_i – внутрішній валовий продукт країни за відповідний рік; ЧН_i – чисельність населення i -ї країни;

3) коефіцієнт участі країни у міжнародному поділі праці:

$$\text{КМПП} = \frac{E_{xi}/E_{xc}}{ВВП_i/ВВП_c}, \quad (1.6) [252]$$

де $ВВП_i$ – валовий внутрішній продукт i -ї країни; E_{xi} – експорт i -ї країни; E_{xc} – світовий експорт; $ВВП_c$ – світовий валовий внутрішній продукт.

Якщо $\text{КМПП}_i > 1$, тобто $E_{xi}/E_{xc} > ВВП_i/ВВП_c$, то це свідчить про активну участь країни у МПП. Однак значне перевищення E_{xi}/E_{xc} над $ВВП_i/ВВП_c$ може також характеризувати слабкість економіки, гіпертрофований розвиток експортного сировинного сектора;

4) відношення експорту товарів АПК до ВВП країни:

$$\text{КЕ}_{\text{АПК}} = \frac{E_{\text{АПК}}}{ВВП}, \quad (1.7) [252]$$

де $E_{\text{АПК}}$ – загальний обсяг експорту товарів АПК за певний рік; $ВВП$ – внутрішній валовий продукт країни за відповідний рік;

5) відношення експорту товарів АПК (окремих галузей) до обсягу виробництва цієї галузі:

$$E_{\text{АПК}}V_{\text{АПК}} = \frac{E_{\text{АПК}}}{V_{\text{АПК}}}, \quad (1.8) [252]$$

де $E_{\text{АПК}}$ – загальний обсяг експорту товарів АПК за певний рік; $V_{\text{АПК}}$ – обсяг виробництва АПК за певний період;

6) відношення частки експорту певного виду продукції АПК до частки світового експорту цієї продукції:

$$E_{\text{АПК}_i}E_{\text{Світ}_i} = \frac{E_{\text{АПК}_i}}{E_{\text{Світ}_i}}, \quad (1.9) [252]$$

де $E_{\text{АПК}_i}$ – частка експорту певного виду продукції АПК; $E_{\text{Світ}_i}$ – частка світового експорту цієї продукції;

7) вартість експорту певної галузі або товарної групи на душу населення країни:

$$BE_{\text{АПК}} = \frac{E_{\text{АПК}}}{\text{ЧН}_i}, \quad (1.10) [252]$$

де $E_{\text{АПК}}$ – загальний обсяг експорту товарів АПК за певний рік; ЧН_i – чисельність населення i -ї країни;

8) показник виявленої відносної переваги або компаративної переваги:

$$КП_{ij} = \ln [(E_{X_{ij}}/I_{m_{ij}}) / (E_{X_i}/I_{m_i})], \quad (1.11) [252]$$

де $КП_{ij}$ – показник компаративної переваги i -ї країни за j -м товаром; E_{X_i} , I_{m_i} – експорт та імпорт i -ї країни; $E_{X_{ij}}$, $I_{m_{ij}}$ – експорт та імпорт j -того товару i -ї країни;

Коефіцієнт компаративної (виявленої відносної) переваги країни за товарною групою – показник, що відображає чи має країна відносну перевагу в експорті окремої товарної групи, чи даною перевагою користуються її партнери.

Якщо $КП_{ij} > 0$, то для j -го товару це означає, що i – та країна має компаративну перевагу в експорті до інших країн. При $КП_{ij} < 0$ закордонні партнери мають компаративну перевагу в експорті j -го товару.

9) коефіцієнт ефективності експорту i -ї країни:

$$EE_{X_i} = \frac{\frac{E_{X_i}}{\text{ЧН}_i} \cdot \frac{E_{X_i}}{\text{ВВП}_c} \cdot 100}{\frac{E_{X_c}}{\text{ЧН}_c} \cdot \frac{E_{X_i}}{\text{ВВП}_i}}, \quad (1.12) [252]$$

де EE_{X_i} – ефективність експорту i -ї країни; $E_{X_i}/\text{ЧН}_i$ – експорт i -ї країни на душу населення; $E_{X_i}/\text{ВВП}_c$ – частка експорту i -ї країни у світовому ВВП;

$E_{Xc}/ЧН_c$ – світовий експорт на душу населення; $E_{xi}/ВВП_i$ – частка експорту i -ї країни в її ВВП.

Коефіцієнт ефективності експорту країни – показник, що відображає відносну величину виручки на душу населення від кожного експортованого відсотка ВВП порівняно з середньосвітовою величиною, прийнятою за 100%.

Показник ефективності експорту i -ї країни показує відносну величину виручки на душу населення від кожного експортованого відсотка ВВП порівняно із середньосвітовою величиною, прийнятою за 100%.

Другим етапом дослідження є визначення перспектив розвитку зовнішньої торгівлі основними товарами АПК України. Автором пропонується використання кореляційно-регресійного аналізу для визначення впливу на загальну величину експорту в світі, ЄС та України експортних потоків основних агропромислових товарів.

Модель множинної лінійної регресії описує співвідношення між y та набором незалежних змінних X_1, X_2, \dots, X_i [246; 253].

Процедура аналізу зв'язку між змінними дає змогу встановити його природу тобто визначити форму залежності між змінними. Побудова якісного рівняння регресії, що відповідає емпіричним даним і цілям досліджень, є досить складним процесом. Його можна поділити на три етапи:

- 1) вибір форми рівняння регресії;
- 2) визначення параметрів обраного рівняння;
- 3) аналіз якості рівняння та перевірка адекватності рівняння емпіричним даним, удосконалення рівняння.

Залежність Y від X_1, X_2, \dots, X_i проявляється у зміні середніх значень Y при зміні X_1, X_2, \dots, X_i . Для з'ясування питання, наскільки точно регресійний аналіз оцінює зміну Y при зміні X_1, X_2, \dots, X_i , використовується середня величина дисперсії Y при різних наборах значень X_1, X_2, \dots, X_i (фактично мова йде про міру розсіювання залежної змінної навколо лінії регресії).

Побудова регресійних моделей допомагає встановити оцінки внутрішнього взаємозв'язку між досліджуваними процесами, але важливим

аспектом є вдалий підбір факторних ознак. Він є специфічним для кожної країни і залежить від багатьох факторів.

У дослідженні побудовані регресійні моделі, за допомогою яких можна проаналізувати динаміку регіональної торгівлі (обсяг експорту) (y) Світ – ЄС – Україна в залежності від експорту окремих груп товарів АПК.

В якості незалежних змінних виступають ті групи товарів АПК, що мають компаративні переваги для України (зернові, соняшник, молочні та м'ясні продукти).

Отже оцінка зовнішньої торгівлі основними експортними товарами АПК України потребує чіткого та послідовного плану досліджень та використання багатьох методів, як загальнонаукових, так і математичних. Чітка методика необхідна для обґрунтування прийнятих рішень при комплексному вивченні ринку; оцінці перспектив української продукції для внутрішнього і зовнішнього ринків.

Висновки до розділу 1

У першому розділі роботи визначено вплив на розвиток зовнішньої торгівлі України умов її Угоди з СОТ та Угоди про асоціацію України з ЄС з урахуванням впровадження ключових аспектів спільної торгівельної та аграрної політик ЄС на 2014-2020 роки в рамках стратегії «Європа 2020». Під час дослідження було досліджено основні фактори, що характеризують вплив асиметрії умов угод України з СОТ та асоціації з ЄС на розвиток зовнішньої торгівлі продукцією АПК України. Систематизовано методологічні підходи щодо дослідження зовнішньої торгівлі продукцією агропромислового комплексу країни.

1. Встановлено, що наприкінці ХХ століття у зв'язку з вибуховим зростанням населення в бідних країнах проблема нестачі продовольства набула глобального характеру і, як наслідок, особливого значення набуває питання розвитку міжнародної торгівлі агропродовольчою продукцією

країнами, які мають відповідні передумови для нарощування виробництва і приймають активну участь в сучасних інтеграційних процесах. Саме до таких країн відноситься Україна, яка в останнє десятиліття значно посилила свою участь в процесах глобалізації та регіональної економічної та політичної інтеграції на Євразійському континенті.

2. На основі вивчення світового досвіду показано, що участь країн в інтеграційних об'єднаннях забезпечує їм ряд переваг в процесі економічного розвитку, є об'єктивною і необхідною умовою їх подальшого розвитку. В той же час світова практика інтеграції має тенденцію відходу від «жорстких» форм, таких як утворення на основі наднаціонального регулювання (митні союзи тощо). На зміну цим тенденціям приходить лібералізована інтеграція, що спирається на договірне торгово-економічне співробітництво. При цьому сучасні теорії міжнародної торгівлі свідчать, що державна політика, яка є основним активним компонентом міжнародної торгівлі, може викликати істотні деформації очікуваних результатів в умовах впливу глобалізації та міжнародної інтеграції.

3. Доведено, що одним з головних чинників, що впливають сьогодні на зовнішню торгівлю України є Угода з СОТ, яка визначила основні «правила гри», на які погодилася наша країна заради міжнародної економічної інтеграції, і обумовила чіткі межі для подальшої поглибленої інтеграції України до регіональних економічних об'єднань на Євразійському континенті. Саме для агропродовольчої продукції українського виробництва найбільш яскраво виявляється асиметрія у зобов'язаннях щодо відкриття ринків між «старими» і «новими» членами СОТ, яка передбачає прийняття Україною асиметричних зобов'язань по відношенню до експорту продукції агропромислового комплексу: не застосовувати обов'язкові мінімальні експортні ціни; знизити експортні мита на насіння олійних культур, живий скот, шкури тварин, зберігаючи за собою право застосовувати їх для інших товарів; відмінити експортні квоти на зерно; не субсидувати експорт сільськогосподарської продукції. В той же час, розширюється доступ

українських підприємств до зовнішніх ринків унаслідок приведення українського законодавства і практики зовнішньоторговельної діяльності у відповідність із міжнародними правилами регулювання торгівлі, а також створення більш сприятливих умов для інвестиційної співпраці.

4. Показано, що другим центральним фактором впливу на зовнішню торгівлю України в сучасних умовах є двоетапне підписання Угоди про асоціацію між Україною і ЄС в 2014 році, яке гостро ставить питання щодо вивчення основних аспектів спільної торгівельної та сільськогосподарської політики ЄС. Основні правила й інструментами спільної торгівельної політики країн ЄС носять жорстко протекціоністський характер. В той же час, торговельна стратегія в рамках Стратегії «Європа 2020», підготовлена Єврокомісією в 2010 р., однією з цілей має розширення областей, на які розповсюджуються правила ЄС, побудову стратегічних відносин з країнами, що розвиваються (наприклад, для України – через асоціацію), для вирішення питань двосторонніх відносин, сприяння регуляторної співпраці тощо. Спільна сільськогосподарська політика країн ЄС, відповідно до Стратегії «Європа 2020», має за мету створення життєздатного виробництва продовольства, стале використання природних ресурсів і пом'якшення наслідків зміни клімату, збалансований сільський розвиток, що може стати одним з механізмів поступового «вбудовування» українського АПК у відповідний європейський простір.

5. В умовах поглибленої інтеграції України з ЄС з урахуванням її членства в СОТ зростаючої актуальності набуває проблема оцінки можливостей розширення ринків збуту для продукції агропромислового сектору країни як найбільш перспективної для вирішення глобальної продовольчої проблеми і розширення українського експорту на зовнішні ринки. Встановлено, що як угода України з СОТ, так і угода про асоціацію України з ЄС створює певні диспропорції у рівнях захисту внутрішнього ринку і умовах зовнішньої торгівлі між Україною і ЄС, що безпосередньо пливає на стан зовнішньої торгівлі як в цілому, так і на зовнішньоекономічні

операції з українськими агропродовольчими товарами. В той же час, угода про асоціацію дозволить: значною мірою усунути нетарифні (технічні) бар'єри у торгівлі між Україною та ЄС і забезпечити розширений доступ українських експортерів до внутрішнього ринку ЄС, який обслуговує 503,7 млн. мешканців з рівнем середнього доходу у 39 тис. дол. на душу населення; вдосконалити правила торгівлі на внутрішньому ринку відповідно до норм ЄС; наблизити секторальні і законодавчі акти України у 28 галузях економіки до відповідних стандартів ЄС, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності української продукції; провести потрібні для України реформи, що становитиме потужний імпульс для її розвитку.

6. Для аналізу зовнішньої торгівлі продукцією агропромислового сектору країни в роботі пропонується алгоритм досліджень, який складається з двох етапів. На першому етапі передбачено визначення стану зовнішньої торгівлі продукцією АПК України в цілому та її основними товарними групами (зернові, олія соняшникова, насіння соняшник, молочні продукти, м'ясні продукти), а також проведення оцінки компаративних переваг у зовнішній торгівлі продукцією АПК. На другому етапі на основі кореляційно-регресійного аналізу передбачено розробку багатофакторної моделі «Україна-Світ-ЄС» розвитку зовнішньої торгівлі основних груп товарів українського АПК, а також виявлення пріоритетних напрямів розвитку зовнішньої торгівлі продукцією АПК України в умовах дії угод з СОТ і асоціації з ЄС.

Конкретні наукові результати, які розкривають особистий внесок автора у розробку досліджуваної проблеми і характеризують наукову новизну роботи наведені в наступних публікаціях: [118; 119; 223; 229; 230; 243; 244; 261].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПРОДУКЦІЄЮ АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА ЇЇ В СОТ І АСОЦІАЦІЇ З ЄС

2.1 Стан зовнішньої торгівлі продукцією АПК України

Агропромислова продукція одна із провідних галузей економіки України. В табл. 2.1 наведено дані, які віддзеркалюють масштабність і значущість виробництва і зовнішньої торгівлі продукції агропромислового комплексу для економіки України.

Таблиця 2.1

Масштабність і значущість виробництва і зовнішньої торгівлі продукції агропромислового комплексу для економіки України у 2005–2012 роках

Показник	Од. виміру	Рік			
		2005	2007	2009	2012
Питома вага продукції сільського господарства у ВВП	%	9,2	6,6	7,2	7,9
Питома вага агропромислової продукції у ВВП	%	17	14,1	17,0	15,7
Частка експорту агропромислової продукції в експорті товарів з країни	%	12,6	12,7	24,0	26,0
Частка імпорту агропромислової продукції в імпорті товарів у країну	%	7,4	6,8	10,9	8,9
Питома вага працюючих у сільському господарстві у чисельності працюючих в економіці	%	19,4	16,7	15,6	17,2

Складено автором за матеріалами: [254; 255; 256; 257; 258; 259; 260; 261; 118]

Дані табл. 2.1 свідчать, що питома вага агропромислового комплексу у ВВП України в 2012 році склала 15,7% проти 17% у 2005 році і знаходиться і більш-менш сталих межах за період 2005–2012 років. В 2012 р. у порівнянні з 2007 р. (тобто на момент вступу до СОТ) всі показники, які характеризують масштабність і значущість галузі агропромислової продукції для економіки України, суттєво збільшились.

З табл. 2.1 видно, що в експорті товарів з країни в 2012 році питома вага агропромислової продукції збільшилася практично у два рази – до 26,0% проти 12,6% у 2005 році, а питома вага імпорту цієї продукції зросла всього на 1,5% – до 8,9% у 2012 році проти 7,4% у 2005 році. При цьому в 2012 році частка експорту агропромислової продукції в експорті товарів з країни – 26% в три рази перевищила частку імпорту агропромислової продукції в імпорті товарів в Україну. Агропромислова продукція є експортоорієнтованою галуззю економіки країни.

У табл. 2.2 наведено основні показники економічної безпеки агропромислового комплексу України в період 2005–2012 років.

Таблиця 2.2

Основні показники економічної безпеки агропромислового комплексу
України в період 2005–2012 років

Показник	Од. виміру	Поро- гове зна- чення	Рік			
			2005	2007	2009	2012
Відношення дефіциту (профіциту) торгового балансу агропромислової продукції до загального обсягу зовнішньої торгівлі (сальдо до суми експорту та імпорту)	%	< 5	2,30	1,94	5,38	6,75
Частка імпорту агропромислової продукції у внутрішньому споживанні (ємності ринку)	%	< 30	5,55	7,65	11,95	15,22
Відношення експорту агропромислової продукції до обсягу виробництва агропромислової продукції	%	< 50	8,62	11,18	20,74	29,91
Ступінь зносу основних засобів у сільському господарстві	%	< 35	52,2	46,2	39,6	34,6
Відношення обсягу інвестицій в основний капітал до вартості основних фондів у сільському господарстві	%	> 6	6,60	12,05	9,09	11,66

Складено автором за матеріалами: [254; 255; 256; 257; 258; 259; 260; 261; 118]

З аналізу даних табл. 2.2 видно, що з 2007 року в період після вступу до СОТ до 2012 р. в агропромисловому комплексі України:

– не спостерігається порушення порогових значень економічної безпеки за напрямками: імпортої залежності внутрішнього ринку агропромислової продукції; експортної залежності від кон'юнктури зовнішніх ринків цієї

продукції; ступені зносу основних фондів у сільському господарстві; відношення інвестицій в основний капітал до вартості основних фондів.

– порушення порогових значень економічної безпеки спостерігається за напрямками: профіциту зовнішнього торгового балансу агропромислової продукції; ступені зносу основних фондів у харчовій промисловості.

Агропромислова продукція займає провідне місце у зовнішній торгівлі України. В додатку А наведено порівняння показників зовнішньої торгівлі України за галузями та регіональними угрупованнями за 2007 рік і 2012 рік.

Як видно з додатку А, після вступу в 2008 році України в СОТ експорт її агропромислової продукції значно виріс – з 6,25 млрд дол. США в 2007 році до 17,88 млрд дол. США в 2012 році, а питома вага цієї продукції у загальному експорті України зросла з 12% в 2007 році до 26% в 2012 році. При цьому значний рівень позитивного сальдо зовнішньоторговельного балансу України в 2012 році склалося лише по агропромисловій продукції +10,36 млрд дол. США і металургії +13,65 млрд дол. США. До того ж, в регіональному розрізі, структура експорту товарів з України в 2012 році у порівнянні з 2007 роком змінилась наступним чином: до країн Євросоюзу зменшилась на 3,5 в.п. (у 2012 році – 24,8% від загального обсягу по країні або 17,08 млрд дол. США, 2007 році – 28,3% або 13,92 млрд дол. США); до країн Митного союзу збільшилась на 0,7 в.п. (у 2012 році – 32,5% або 22,34 млрд дол. США, 2007 році – 31,8% або 15,66 млрд дол. США); до інших країн збільшилась на 2,8 в.п. (у 2012 році – 42,7% або 29,39 млрд дол. США, у 2007 році – 39,9% або 19,67 млрд дол. США). Тобто основний приріст українського експорту після вступу країни до СОТ відбувся за рахунок третіх країн, а не ЄС або МС. За вказаний період основним ринком збуту української продукції також стали треті країни (а не ЄС чи МС).

Структура експорту та імпорту агропромислової продукції України в 2007 р. і 2012 р. представлено в додатку Б.

Дані додатка Б свідчать, що після вступу до СОТ експорт агропромислової продукції з України збільшився в 2012 році у порівнянні з

2007 роком в 2,9 рази (+11,63 млрд дол. США). В натуральному виразі експорт продукції виріс в 3,4 рази (+29,56 млн. тонн) і склав у 2012 році 42,15 млн. тонн. В той же час, імпорт товарів в Україну збільшився в 1,8 рази (+3,41 млрд дол. США) і склав у 2012 році 7,52 млрд дол. США, що складає 8,9% від загальної суми імпорту по Україні. В натуральному виразі імпорт продукції зменшився на 1,9% і склав у 2012 році 3,75 млн тонн.

Позитивне сальдо зовнішньоторгового балансу агропромислової продукції України в 2012 році у порівнянні з 2007 роком збільшилось на 8,22 млрд дол. США і склало +10,36 млрд дол. США, в тому числі: по продукції рослинного походження на 5,91 млрд дол. США і склало +6,78 млрд дол. США; по жирах та оліях тваринного або рослинного походження на 2,48 млрд дол. США і склало +3,81 млрд дол. США.

На рис. 2.1 і рис. 2.2 представлено порівняння товарної структури експорту й імпорту агропромислової продукції з України у 2007 році та 2012 році відповідно [254; 255; 256; 257; 258].

Після вступу до СОТ динаміка структури експорту з України агропромислової продукції в 2007–2012 роках показала, що по продукції рослинного походження питома вага в 2012 році в загальному обсязі експорту збільшилась на 23,9 в.п. і склала 51,5%, а по готових харчових продуктах – зменшилась на 13,4 в.п. і склала 19,5% (рис. 2.1). За цей же період динаміка структури імпорту в Україну агропромислової продукції в 2007–2012 роках показала, що по продукції рослинного походження питома вага в 2012 році в загальному обсязі імпорту збільшилась на 11,4 в.п. і склала 32,3%, а по готових харчових продуктах – зменшилась на 11,5 в.п. і склала 39,4% (рис. 2.2).

В Додатку В наведено основні статистичні дані щодо експорту/імпорту агропромислової продукції України в 2012–2013 роках.

З додатку В видно, що за 2013 рік загальна сума експорту продукції АПК з України склала 17,02 млрд дол. США, що становить 26,9% від загального експорту з України. В структурі експорту продукції АПК з України в 2013 році продукти рослинного походження склали 52,1%, жири та

олії тваринного або рослинного походження – 20,6%, готові харчові продукти – 20,9%, живі тварини та продукти тваринного походження – 6,4%.

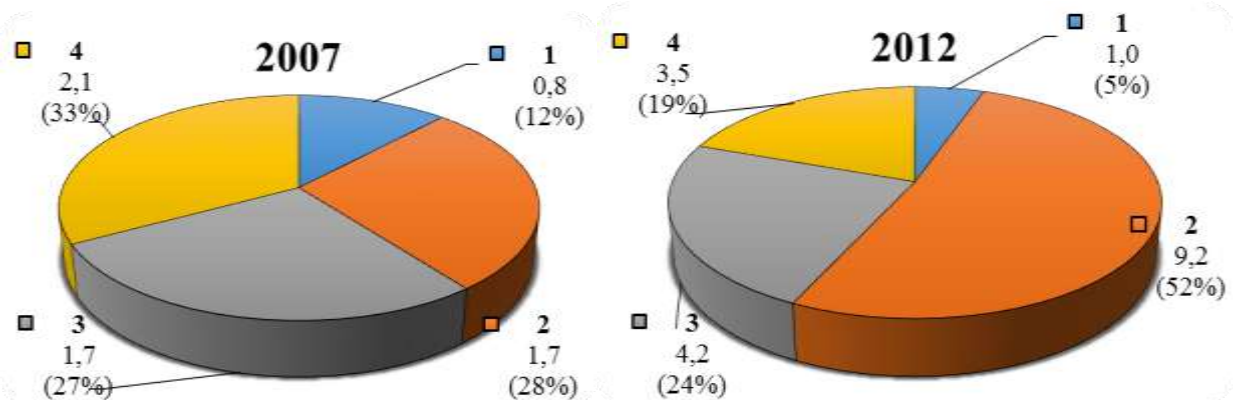

Рис. 2.1. Товарна структура експорту агропромислової продукції з України у 2007–2012 рр., млрд дол.: 1 – Живі тварини та продукти тваринного походження; 2 – Продукти рослинного походження; 3 – Жири та олії тваринного або рослинного походження; 4 – Готові харчові продукти
Складено автором за матеріалами:[254; 255; 256; 257; 258]

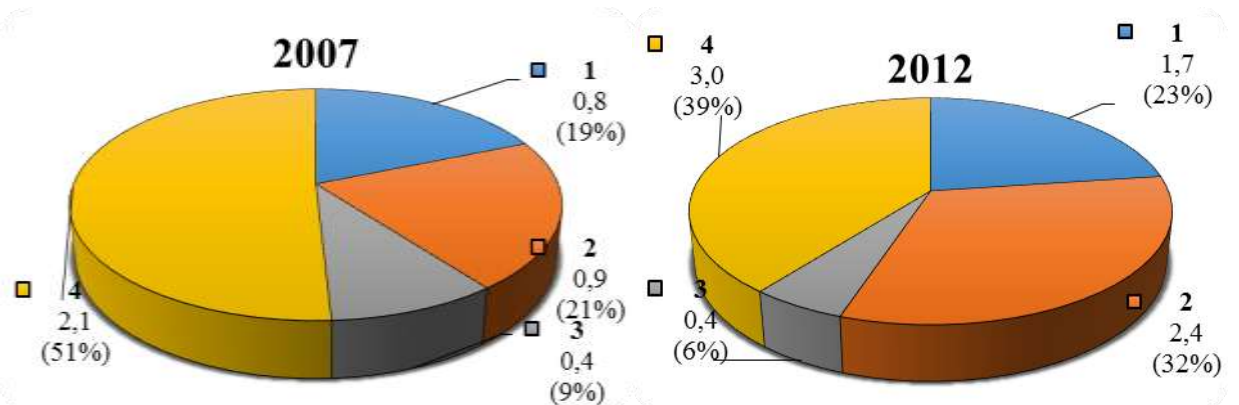

Рис. 2.2. Товарна структура імпорту агропромислової продукції в Україну у 2007–2012 рр., млрд. дол.: 1 – Живі тварини та продукти тваринного походження; 2 – Продукти рослинного походження; 3 – Жири та олії тваринного або рослинного походження; 4 – Готові харчові продукти
Складено автором за матеріалами: [254; 255; 256; 257; 258]

За 2013 рік експорт продукції АПК з України в Російську Федерацію склав 1,94 млрд дол. США, що становить 3,1% від загального експорту з

України та 11,4% загальної суми експорту продукції АПК України. Темп росту експорту до РФ у 2013 р. в порівнянні з 2012 р. склав 97,5%, тобто зменшився на 2,5 в.п.

При цьому експорт продукції АПК з України в 2013 році до країн ЄС склав 4,47 млрд дол. США, що становить 7,1% від загального експорту з України та 26,3% загальної суми експорту продукції АПК України, до інших країн – 10,61 млрд дол. США що становить 16,8% від загального експорту з України та 62,3% загальної суми експорту продукції АПК України.

В табл. 2.3 наведено дані щодо середньої ціни експорту-імпорту агропромислової продукції України у 2012–2013 рр. [260; 261; 118].

Таблиця 2.3

Середня ціна експорту-імпорту агропромислової продукції України
в 2012–2013 роках

Показник	Од. виміру	2012 рік		2013 рік	
		Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
Всього по Україні – АПК	тис. дол. США за 1 тонну	0,42	2,02	0,41	2,11
в тому числі:					
Євросоюз (28)	.*-	0,34	2,33	0,34	2,65
Російська Федерація	.*-	1,50	1,78	1,40	1,90
Інші країни (крім перелічених)	.*-	0,41	1,87	0,39	1,88

Складено автором за матеріалами: [254; 118; 119]

З табл. 2.3 видно, що в 2013 р. середня ціна експорту товарів з України склала: всього по продукції АПК 0,41 тис. дол. США за 1 тонну, що у порівнянні з 2012 роком на 0,01 тис. дол. США менше; до країн ЄС 0,34 тис. дол. за 1 т і у порівнянні з 2012 роком не змінилась; до Російської Федерації 1,40 тис. дол. за 1 т, що у порівнянні з 2012 роком на 0,1 тис. дол. менше; до інших країн (крім перелічених) 0,39 тис. дол. за 1 т, що у порівнянні з 2012 роком на 0,02 тис. дол. менше.

У 2013 році середня ціна імпорту товарів до України склала: всього по продукції АПК 2,11 тис. дол. США за 1 тонну, що у порівнянні з 2012 роком на 0,09 тис. дол. США більше; з країн ЄС 2,65 тис. дол. за 1 т і у порівнянні з 2012 роком збільшилась на 0,32 тис. дол.; з Росії 1,90 тис. дол. за 1 т, що у

порівнянні з 2012 роком на 0,12 тис. дол. більше; з інших країн (крім перелічених) 1,88 тис. дол. США за 1 т, що у порівнянні з 2012 роком на 0,01 тис. дол. більше.

В табл. 2.4 наведено дані щодо середньої ціни експорту-імпорту продуктів рослинного походження України у 2012–2013 роках [254; 118; 119].

Таблиця 2.4

Середня ціна експорту-імпорту продуктів рослинного походження України
в 2012–2013 роках

Показник	Од. виміру	2012 рік		2013 рік	
		Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
1	2	3	4	5	6
II. Продукти рослинного походження	тис. дол. США за 1 тонну	0,30	1,69	0,27	1,82
з них					
зернові культури (1000)	-*-	0,26	1,93	0,24	2,18
соєві боби (1201)	-*-	0,47	1,60	0,50	1,88
Довідково:					
Євросоюз (28)	-*-	0,33	1,98	0,30	2,49
зернові культури (1000)	-*-	0,25	3,77	0,23	5,09
соєві боби (1201)	-*-	0,47	1,36	0,50	1,98
Російська Федерація		0,53	2,56	0,54	1,89
зернові культури (1000)	-*-	0,78	0,36	1,00	0,33
соєві боби (1201)	-*-	0,43	X	0,50	X
Інші країни (крім перелічених)	-*-	0,28	1,51	0,26	1,59
зернові культури (1000)	-*-	0,26	0,83	0,24	1,03
соєві боби (1201)	-*-	0,48	1,72	0,49	1,86

Складено автором за матеріалами: [254; 118; 119]

З табл. 2.4 видно, що в 2013 році середня ціна експорту продуктів рослинного походження з України склала: всього по II групі товарів 0,27 тис. дол. США за 1 тонну, що у порівнянні з 2012 роком на 0,03 тис. дол. США менше; до країн ЄС 0,30 тис. дол. за 1 т і у порівнянні з 2012 роком зменшилась на 0,03 тис. дол.; до Росії 0,54 тис. дол. за 1 т, що у порівнянні з 2012 роком на 0,01 тис. дол. менше; до інших країн (крім перелічених) 0,26 тис. дол. за 1 т, що у порівнянні з 2012 роком на 0,02 тис. дол. менше.

У 2013 р. середня ціна імпорту продуктів рослинного походження до України склала: всього по II групі товарів 1,82 тис. дол. США за 1 тону, що у порівнянні з 2012 роком на 0,13 тис. дол. США більше; з країн ЄС 2,49 тис. дол. за 1 т і у порівнянні з 2012 роком збільшилась на 0,51 тис. дол.; з Росії 1,89 тис. дол. за 1 т, що у порівнянні з 2012 роком на 0,56 тис. дол. менше; з інших країн (крім перелічених) 1,59 тис. дол. США за 1 т, що у порівнянні з 2012 роком на 0,08 тис. дол. більше.

В табл. 2.5 наведено дані щодо середньої ціни експорту-імпорту жирів та олії тваринного або рослинного походження України у 2012–2013 роках [254; 118; 119].

Таблиця 2.5

Середня ціна експорту-імпорту жирів та олії тваринного або рослинного походження України в 2012–2013 роках.

Показник	Од. виміру	2012 рік		2013 рік	
		Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
1	2	3	4	5	6
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	тис. дол. США за 1 тону	1,10	1,38	1,02	1,06
з них					
олія соняшникова, сафлорова або бавовняна та їх фракції, рафіновані або нерафіновані (1512)	-*-	1,10	2,03	1,02	2,05
маргарин; харчові суміші або продукти з тваринних і рослинних жирів, масел та олій або їх фракцій (1517)	-*-	1,37	2,47	1,26	2,29
Довідково:					
Євросоюз (28)	-*-	1,11	1,89	1,04	1,57
олія соняшникова, сафлорова або бавовняна та їх фракції, рафіновані або нерафіновані (1512)	-*-	1,12	0,57	1,07	1,35
маргарин; харчові суміші або продукти з тваринних і рослинних жирів, масел та олій або їх фракцій (1517)	-*-	3,61	2,79	1,19	2,72
Російська Федерація		1,15	0,87	1,22	0,99
олія соняшникова, сафлорова або бавовняна та їх фракції, рафіновані або нерафіновані (1512)	-*-	1,26	2,06	1,27	2,06
маргарин; харчові суміші або продукти з тваринних і рослинних жирів, масел та олій або їх фракцій (1517)	-*-	1,17	1,78	1,07	1,60
Інші країни (крім перелічених)	-*-	1,10	1,31	1,02	0,95
олія соняшникова, сафлорова або бавовняна та їх фракції, рафіновані або нерафіновані (1512)	-*-	1,09	X	1,01	1,76
маргарин; харчові суміші або продукти з тваринних і рослинних жирів, масел та олій або їх фракцій (1517)	-*-	1,54	3,09	1,41	3,74

Складено автором за матеріалами: [254; 118; 119]

З табл. 2.5 видно, що в 2013 р. середня ціна експорту жирів та олії тваринного або рослинного походження з України склала: всього по III групі товарів 1,02 тис. дол. США за 1 тонну, що у порівнянні з 2012 р. на 0,08 тис. дол. США менше; до країн ЄС 1,04 тис. дол. за 1 т і у порівнянні з 2012 р. зменшилась на 0,07 тис. дол.; до Росії 1,22 тис. дол. за 1 т, що у порівнянні з 2012 р. на 0,07 тис. дол. більше; до інших країн 1,02 тис. дол. за 1 т, що у порівнянні з 2012 р. на 0,08 тис. дол. менше.

У 2013 р. середня ціна імпорту жирів та олії тваринного або рослинного походження до України склала: всього по III групі товарів 1,06 тис. дол. США за 1 тонну, що у порівнянні з 2012 роком на 0,32 тис. дол. США менше; з країн ЄС 1,57 тис. дол. за 1 т і у порівнянні з 2012 роком зменшилась на 0,32 тис. дол.; з Росії 0,99 тис. дол. за 1 т, що у порівнянні з 2012 роком на 0,12 тис. дол. більше; з інших країн 0,95 тис. дол. США за 1 т, що у порівнянні з 2012 роком на 0,36 тис. дол. менше.

В табл. 2.6 представлена середня ціна експорту-імпорту живих тварин та продуктів тваринного походження України у 2012–2013 роках [254; 118; 119].

Дані табл. 2.6 свідчать, що в 2013 році середня ціна експорту живих тварин та продуктів тваринного походження з України склала: всього по I групі товарів 2,68 тис. дол. США за 1 тонну, що у порівнянні з 2012 роком на 0,19 тис. дол. США менше; до країн ЄС 2,37 тис. дол. за 1 т і у порівнянні з 2012 роком зменшилась на 0,14 тис. дол.; до Російської Федерації 3,70 тис. дол. за 1 т, що у порівнянні з 2012 роком на 0,08 тис. дол. менше; до інших країн 2,05 тис. дол. за 1 т, що у порівнянні з 2012 роком на 0,03 тис. дол. більше.

У 2013 році середня ціна імпорту живих тварин та продуктів тваринного походження до України склала: всього по I групі товарів 2,31 тис. дол. США за 1 тонну, що у порівнянні з 2012 роком на 0,32 тис. дол. США більше; з країн ЄС 2,41 тис. дол. за 1 т і у порівнянні з 2012 роком збільшилась на 0,30 тис. дол.; з Російської Федерації 2,39 тис. дол. за 1 т, що у порівнянні з 2012 роком на 0,03 тис. дол. більше; з інших країн 2,25 тис. дол. за 1 т, що у порівнянні з 2012 роком на 0,36 тис. дол. більше.

Середня ціна експорту-імпорту живих тварин та продуктів тваринного походження України в 2012–2013 роках

Показник	Од. виміру	2012 рік		2013 рік	
		Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
I. Живі тварини та продукти тваринного походження	тис. дол. США за 1 тонну	2,87	1,99	2,68	2,31
з них					
м'ясо та їстівні субпродукти свійської птиці (0207)	-*-	1,80	1,37	1,60	1,42
сири всіх видів і кисломолочний сир (0406)	-*-	5,30	5,36	6,14	5,75
Довідково:					
Євросоюз (28)	-*-	2,51	2,11	2,37	2,41
м'ясо та їстівні субпродукти свійської птиці (0207)	-*-	4,66	1,39	2,35	1,46
сири всіх видів і кисломолочний сир (0406)	-*-	13,44	5,75	11,84	5,98
Російська Федерація		3,78	2,36	3,70	2,39
м'ясо та їстівні субпродукти свійської птиці (0207)	-*-	2,22	X	1,83	2,90
сири всіх видів і кисломолочний сир (0406)	-*-	5,44	4,73	6,30	5,26
Інші країни (крім перелічених)	-*-	2,02	1,89	2,05	2,25
м'ясо та їстівні субпродукти свійської птиці (0207)	-*-	1,54	1,34	1,51	1,30
сири всіх видів і кисломолочний сир (0406)	-*-	4,57	4,28	5,25	4,86

Складено автором за матеріалами: [254; 118; 119]

В додатку Д наведено дані щодо середньої ціни експорту-імпорту готових харчових продуктів України у 2012–2013 роках.

З додатку Д видно, що в 2013 році середня ціна експорту готових харчових продуктів з України склала: всього по IV групі товарів 0,65 тис. дол. США за 1 тонну, що у порівнянні з 2012 роком на 0,15 тис. дол. США більше; до країн ЄС 0,35 тис. дол. за 1 т і у порівнянні з 2012 роком збільшилась на 0,13 тис. дол.; до Російської Федерації 1,38 тис. дол. за 1 т, що у порівнянні з 2012 роком на 0,01 тис. дол. менше; до інших країн (крім перелічених) 0,68 тис. дол. за 1 т, що у порівнянні з 2012 роком на 0,08 тис. дол. більше.

У 2013 році середня ціна імпорту готових харчових продуктів до України склала: всього по IV групі товарів 2,67 тис. дол. США за 1 тонну, що у порівнянні з 2012 роком на 0,05 тис. дол. США більше; з країн ЄС 3,08 тис. дол. за 1 т і у порівнянні з 2012 роком збільшилась на 0,14 тис. дол.;

з Російської Федерації 1,97 тис. дол. за 1 т, що у порівнянні з 2012 роком на 0,21 тис. дол. більше; з інших країн (крім перелічених) 2,76 тис. дол. США за 1 т, що у порівнянні з 2012 роком на 0,18 тис. дол. менше.

Як уже було вказано в табл. 1.1 (пп. 1.2 даної роботи), після вступу України до СОТ для української продукції сільського господарства відбулось суттєве зниження тарифних ставок: середньозважена тарифна ставка знизилася з 18,19% до 10%, а середньоарифметична тарифна ставка – з 13,84% до 11,16%. Тобто продовжувалася лібералізація доступу на світові ринки продукції українського сільського господарства, поряд з цим внутрішній ринок України став більш відкритим для імпортової продукції.

З моменту набуття чинності угоди про ЗВТ+, тобто після вступу до дії Частини IV Угоди про асоціацію України з ЄС «Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею», середньоарифметична ставка ввізного мита в ЄС для сільгосппродукції – знизиться на 19,2 відсоткових пункти (в.п.) – з 19,8% до 0,6%, в той час як ставка ввізного мита України зменшиться всього на 2,47 в.п. – з 9,24% до 6,77% (див. табл. 1.2).

Порівняння тарифних ставок на окремі види сільськогосподарської продукції в Україні та ЄС наведено на рис. 2.3 [255; 119; 118; 193].

На рис. 2.3 видно, що для окремих сільськогосподарських товарів захист внутрішнього ринку є високим з боку ЄС, хоча середньоарифметичний тариф на сільськогосподарські товари у ЄС складає 10%. Імпортні мита України на ці товари після вступу до СОТ менші за ті, що сьогодні ЄС застосовує до імпорту аналогічних українських товарів. Так, наприклад: для яловичини, замороженої в ЄС, чинний імпорتنний тариф поза межами квоти у перерахунку на адвалор складав 80%, в той же час в Україні імпортний тариф після вступу до СОТ складав 15%; для вершкового масла чинний тариф у ЄС складав 83%, в Україні – 10%; для пшениці – в ЄС – 65%, в Україні – 15%.

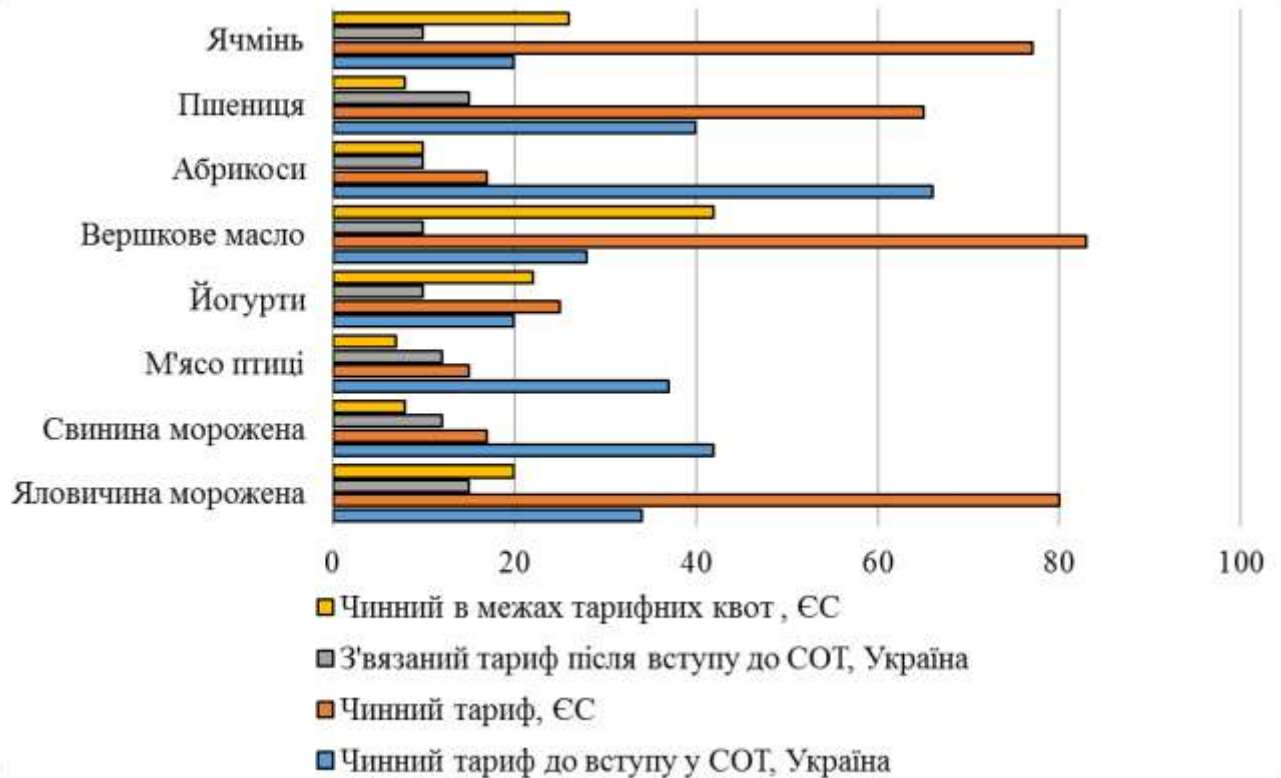

Рис. 2.3. Порівняння імпорتنих тарифів на окремі сільськогосподарські товари в Україні та ЄС, побудовано за [255; 119; 118; 193]

Таким чином, імпортні мита України на більшість сільськогосподарських товарів після вступу до СОТ є меншими за ті, що сьогодні ЄС застосовує до ввезення аналогічних українських товарів у режимі імпорту. На імпорт основних сільськогосподарських товарів ЄС широко застосовує імпортні тарифні квоти, у межах яких діє нижчий тариф. При цьому, у межах тарифних квот у ЄС ставки митних тарифів на імпорт окремих сільськогосподарських товарів вищі за ті, які чинні в Україні після її вступу до СОТ. Для України підписання Угоди про ЗВТ з ЄС (на найбільш ліберальній основі у порівнянні з умовами угоди з СОТ) стане компенсацією відкритості внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції.

В додатку Е представлено порівняння заходів тарифного і нетарифного захисту агропромислової продукції в Україні та в країнах ЄС і ЄврАзЕС внаслідок підписаних міжнародних угод [255; 256; 257; 258; 259; 118; 119; 151; 193].

Як видно з додатку Е найбільш закритим для агропромислової продукції України є ринок країн Євросоюзу, які проводять жорстку протекціоністську політику підтримки і захисту власних виробників сільськогосподарської продукції за рахунок квотування імпорту окремих видів агропромислових товарів та високих тарифних ставок.

Країни Митного союзу, зокрема Російська Федерація, також проводять жорстку політику захисту окремих видів агропромислової продукції, зокрема по молочних та м'ясних продуктах. Середні ставки ввізних мит ЄС для України та квоти ЄС згідно з умовами створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС передбачають перехідний період.

У табл. 2.7 представлені середні ставки ввізних мит ЄС для України по товарним групам згідно з угодою про створення ЗВТ між Україною та ЄС.

Таблиця 2.7

Середні ставки ввізних мит ЄС для України по товарним групам згідно з домовленостями про створення ЗВТ між Україною та ЄС

Найменування товару	Початкова ставка, %	Кінцева ставка, %
Живі тварини	1,2	0,0
М'ясо	9,5	0,0
Риба	10,9	0,0
Молоко і яйця	5,3	0,0
Овочі і фрукти	13,8	0,8
Зернові культури	27,6	3,1
Олійні культури	0,3	0,0
Корма для тварин	20,4	0,0
Рослинні олії і жири	5,7	0,0
Тваринні масла і жири	2,5	0,0
Сировинні сільгоспматеріали	2,5	0,0
Різні харчові продукти	22,1	1,2
Цукор	17,6	0,4
Напої	8,0	0,6
Кава і чай	6,1	0,1
Тютюнові вироби	31,8	0,0
Сировина для добрив	0,1	0,0
Мінеральні і хімічні добрива	4,9	0,0
Спеціалізоване обладнання	0,9	0,0

Джерело: [256; 259; 119]

У разі застосування ЄС в односторонньому порядку кінцевих ставок для продукції АПК України створюється режим найбільшого сприяння для

торгівлі українськими товарами (табл. 2.7). Однак проблемним питанням залишається квотування ЄС окремих видів товарів АПК України, зокрема м'ясної, молочної, готової харчової продукції, що не дає можливості Україні в повній мірі скористатися перевагами зниження тарифних мит.

Квоти ЄС для України на окремі види агропромислової продукції на рік: зернові культури 1 604 тис. тонн (до 2 004 тис. тонн через 5 років); готові продукти із зерна – 2 тис. тонн; борошно-круп'яна продукція – 6 тис. тонн (до 7,5 тис. тонн через 5 років); м'ясо та м'ясні продукти – 89,5 тис. тонн (до 90,25 тис. тонн через 5 років); молоко та молочні продукти – 11 тис. тонн (до 16 тис. тонн через 5 років). При цьому, наприклад, для компенсації втрат експорту України до РФ м'яса та м'ясних продуктів необхідно збільшити квоту на 60,5 тис. тонн (експорт України до РФ у 2013 році), зокрема м'яса свійської птиці на 39,1 тис. тонн, молока та молочних продуктів на 71,4 тис. тонн.

В результаті аналізу зовнішньої торгівлі основною продукцією агропромислового комплексу України з країнами ЄС, МС ЄврАзЕС та іншими можна зробити певні висновки:

– враховуючи незначну питому вагу експорту до Російської Федерації продукції АПК (за 2013 р. експорт продукції АПК з України в Російську Федерацію склав 3,1% від загального експорту з України та 11,4% загальної суми експорту продукції АПК України), за рахунок зниження митних тарифів та збільшення тарифних квот для української продукції АПК до країн ЄС, зокрема на зернові культури, м'ясні та молочні продукти, готові харчові продукти дасть можливість компенсувати втрати у разі відмови Росії від експорту з України агропродукції, особливо харчової промисловості;

– пропозиції ЄС щодо одностороннього суттєвого зниження тарифів до початку 2016 року дасть можливість Україні частково компенсувати втрати та провести необхідні заходи щодо переорієнтації виробництва продукції на нові ринки збуту в ЄС та інших країнах світу;

– проблемним питанням залишається квотування ЄС окремих видів товарів АПК України, зокрема м'ясної, молочної, готової харчової продукції,

що не дає можливості Україні в повній мірі скористатися перевагами зниження тарифних мит. Враховуючи наведене Україні з ЄС для компенсації можливої втрати ринків Російської Федерації необхідно врегулювати питання квотування окремих видів агропромислової продукції або в бік їх збільшення, або зняття квот взагалі.

2.2 Аналіз зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами України в умовах СОТ і асоціації з ЄС

Для ринку зернових культур та продуктів їх переробки після вступу України до СОТ характерні наступні зміни. У табл. 2.8 представлені дані щодо виробництва та переробки зернових культур в Україні у 2007 р і 2012 р.

Таблиця 2.8

Виробництво зернових культур та їх переробка в Україні у 2007 і 2012 рр.

Показник	Один. виміру	Рік		Темп росту,%
		2007	2012	
Виробництво зернових культур				
Зернові культури (у пост. цінах 2010 року)	млн.грн.	32364,5	49385,2	152,6
	тис.т	29295	46 216	157,8
з них по основних видах продукції:				
пшениця	тис.т	13938	15761	113,1
жито	тис.т	561	676	120,4
ячмінь	тис.т	5981	6935	116,0
овес	тис.т	544	630	115,7
кукурудза на зерно	тис.т	7421	20922	281,9
просо	тис.т	84	156	186,2
гречка	тис.т	217	239	110,0
рис	тис.т	108		
зернобобові	тис.т	357		
Довідково: частка домашніх господарств у виробництві зернових культур	тис.т	6447	12528	194,3
	%	22,0	22,1 *	100,5
Питома вага зернових культур у продукції сільського господарства	%	18,8	22,1	117,6
Харчова промисловість				
Обсяг продукції харчової промисловості	млн.грн.	109959,9	254459,9	234,2
Довідково				
Питома вага харчової промисловості у продукції промисловості	%	15,3	18,2	119,6

Розраховано автором за матеріалами [254]

На рис. 2.4 представлено структуру виробництва зернових культур в Україні в 2007 р і 2012 р.

Виробництво продукції рослинництва є найбільш перспективним напрямком підприємницької діяльності, крім того забезпечує продовольчу безпеку країни.

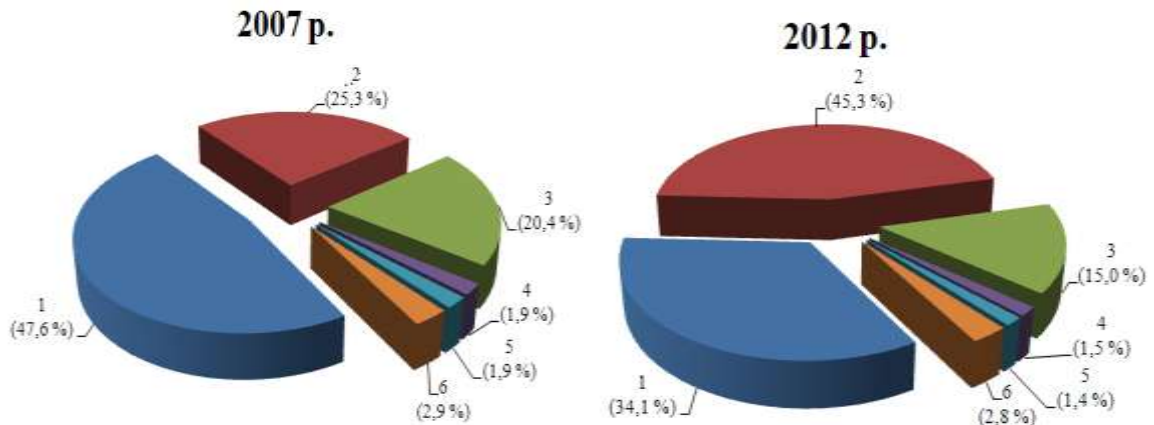

Рис. 2.4. Структура виробництва зернових в Україні в 2007 р. і 2012 р.:

1 – пшениця; 2 – кукурудза; 3 – ячмінь; 4 – жито; 5 – овес; 6 – інші.

Складено автором за матеріалами [254; 265; 270; 271]

Ринок зернових культур в Україні є одним з динамічно зростаючих та інвестиційно привабливих. За 2007-2012 рр., після вступу до СОТ, обсяги виробництва зернових культур збільшились в 1,6 рази, з 29,3 млн. тон до 46,2 млн. тон. Зернові культури займають значну питому вагу у загальному обсязі продукції сільського господарства, яка протягом 2007-2012 рр. зросла з 18,8% до 22,1%.

У структурі виробництва зернових культур найбільшу питому вагу мають пшениця, ячмінь та кукурудза, які формують 93-94% всієї виробленої продукції. Протягом 2007-2012 рр. суттєво змінилась структура виробництва зернових в загальному обсязі продукції, а саме: пшениці з 47,6% до 34,1%, ячменя з 20,4% до 15,0%, кукурудзи з 25,3% до 45,3%, що свідчить про зменшення вирощування високоякісних сортів зернових культур на користь фуражного та кормового зерна.

Продукція харчової промисловості становить значну частину загального обсягу промислового виробництва в Україні. Протягом 2007-2012 рр. питома

вага харчової промисловості зростає з 15,3% до 18,3%. У табл. 2.9 представлена ємність і ступінь відкритості державних ринків зерна та борошномельно-круп'яної продукції в Україні за період 2007-2012 рр.

Таблиця 2.9

Ємність і ступінь відкритості державних ринків зерна та борошномельно-круп'яної продукції (БКП) в Україні за 2007-2012 рр.

Показники	Роки						2012 р. до 2007 р.,%
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8
Зернові культури, тис. т							
1. Виробництво	29295	53290	46028	39271	56747	46216	157,8
2. Імпорт	34	222	136	175	273	129	37,6
3. Експорт	4490	16668	26160	14239	14825	27114	у 6 разів
у% до виробництва	15,33	31,28	56,8	36,26	26,12	58,67	X
4. Ємність ринку (1+2-3)	25148	36844	20004	25207	42195	19231	76,5
5. Ступінь відкритості ринку, % (2/4)	1,36	0,60	0,68	0,69	0,65	0,67	X
Борошно, тис. т							
1. Виробництво	2908	3030	2734	2632	2587	2651	91,2
2. Імпорт	36,9	12,4	2,8	6,8	7,4	11,9	32,2
3. Експорт	90,2	264,5	173,8	91,3	124,2	161,6	179,2
у% до виробництва	3,1	8,7	6,4	3,5	4,8	6,1	X
4. Ємність ринку (1+2-3)	2854,6	2777,9	2563	2547,5	2470,1	2501,2	87,6
5. Ступінь відкритості ринку, % (2/4)	1,29	0,44	0,11	0,27	0,30	0,48	X
Крупи, тис. т							
1. Виробництво	318	363	397	340	356	364	114,5
2. Імпорт	24,0	17,0	3 1	9,4	16,8	14,9	62,1
3. Експорт	60,3	75,4	83,2	74,2	85,9	75,9	125,9
у% до виробництва	19,0	20,8	21,0	21,8	24,1	20,8	X
4. Ємність ринку (1+2-3)	281,7	304,6	316,9	275,2	286,9	303,0	107,6
5. Ступінь відкритості ринку, % (2/4)	8,51	7,87	5,37	1,14	5,85	4,91	X

Розраховано автором за матеріалами [254; 265; 266; 267; 268; 269; 270; 271]

Після вступу до СОТ обсяги зернового експорту за 2007–2012 рр. від загальнодержавного виробництва зернових культур збільшилися з 15,33% до 58,67%. На ринку борошна та круп аналогічні показники були у декілька разів меншими і коливалися від 3,1% до 8,7% по борошну й від 19,0% до 24,1% по крупах відповідно. Питома вага обсягів експорту зернових культур

у 2012 р. досягла 10,2% загального обсягу експорту та 76% експорту продуктів рослинного походження.

Динаміка зернового експорту свідчить про зростання його обсягів у 6 разів в порівнянні з 2007 р. (з 4,49 до 27,11 млн. т.) (табл. 2.9). Обсяги експорту українського борошна та круп за період, що аналізується, зросли у 1,8 та 1,3 рази відповідно і досягли в 2012 р. 6,1% та 20,8% обсягів загальнодержавного виробництва.

Ємність внутрішнього борошняного ринку у 2012 р. склала 2 501,2 тис. тонн, зменшившись порівняно з 2007 р. на 12,4% за рахунок скорочення обсягів виробництва на 10% та одночасного зростання експорту. Ємність круп'яного ринку у 2012 р. досягла 303 тис. т., збільшившись порівняно з 2007 р. на 7,6% за рахунок зростання виробництва продукції на 14,5%. Ступінь відкритості ринків борошна та круп у звітному періоді склала 0,48% та 4,91% відповідно, зменшившись на 0,8% і 3,6% за рахунок зростання імпорتنих товаропотоків.

Обсяги зернового імпорту є незначними й істотно не впливають на ємність державного ринку та ступінь його відкритості відносно міжнародної торгівлі (СВР). Показник СВР зменшився з 1,36% у 2007 р. до 0,67% у 2012 р. за рахунок скорочення імпорتنих товаропотоків зерна на 62,4% та ємності ринку на 23,5%.

У 2012 р. порівняно з 2007 р. обсяги експорту зернових культур у вартісному виразі зросли в 9 разів. Водночас обсяги експорту БКП збільшилися у 1,4 рази і склали всього 1,14% експорту відповідної товарної групи або 0,2% загального експорту, що наочно свідчить про сировинну орієнтацію українського агроекспорту. У табл. 2.10 наведено товарну структуру та співвідношення цін експорту-імпорту зерна та продуктів його переробки у 2012 р.

Після вступу до СОТ у товарній структурі: експорту зернових культур домінує кукурудза (57,65%), пшениця (32,01%) та ячмінь (9,52%); імпорту зернових культур на кукурудзу припадає 38,18%, на рис – 32,8% і на ячмінь – 19,56%.

Товарна структура та співвідношення цін експорту-імпорту зерна та продуктів його переробки в Україні в 2012 р.

Види продукції за УКТЗЕД	Експорт			Імпорт			Ціна імпорту до ціни експорту, пункти
	тис. т	%	Ціна експорт дол./т	тис. т	%	Ціна імпорту дол./т	
1	2	3	4	5	6	7	8
1001. Пшениця	8679,4	32,01	271,7	1,41	1,09	947,5	3,49
1002. Жито	10,5	0,04	236,5	0,04	0,03	5769,2	24,40
1003. Ячмінь	2582	9,52	268,7	25,20	19,56	396,3	1,47
1004. Овес	1,6	0,01	340,6	5,07	3,94	251,9	0,74
1005. Кукурудза	15631	57, 5	249,5	49,18	38,18	4152,7	16,64
1006. Рис	32,97	0,12	384,7	42,25	32,80	628,9	1,63
1007. Сорго зернове	125,4	0,46	220,1	1,00	0,77	3645,3	16,56
1008. Гречка, просо, інші зернові	51,1	0,19	258,4	4,67	3,63	400,4	1,55
Усього зернові культури	2711	100,00	258,5	128,82	100,00	1934,0	7,48
1101. Борошно пшеничне і маслин (суміш пшениці та жита)	156,7	96,96	325,4	3,876	32,61	710,3	2,18
1102. Борошно із інших зернових культур, крім пшениці	4,9	3,04	637,7	8,01	67,39	236,1	0,37
Усього борошно	161,6	100,00	334,9	11,89	100	390,7	1,17
1103. Крупи, крупка та гранули із зерна зернових культур	35,6	46,87	414,4	1,26	8,48	795,6	1,92
1104. Зерно і зародки зернових культур, оброблені іншим способом (лушене, плющене, у вигляді пластівців, обрушене, різане (ядро) або подрібнене)	40,3	53,13	391,7	13,62	91,52	665,3	1,70
Усього круп'яна продукція	75,9	100,00	402,4	14,89	100,00	676,4	1,68
1901 Готові харчові продукти(в т.ч. продукти дитячого харчування, розфасовані для роздрібної торгівлі)	17,5	8,64	1631,7	12,6	18,3	4586,7	2,81
1902. Вироби з тіста без дріжджів (макаронні вироби)	22,0	10,86	1567,6	26,4	38,28	1196,3	0,76
1904. Готові харчові вироби, одержані шляхом здуття або смаження зерна (пластівці)	4,2	2,09	1935,5	11,0	16,03	1860,6	0,96
1905 Хлібобулочні, кондитерські борошняні вироби, рисовий папір	159,1	78,41	1923,8	18,8	27,33	3231,4	1,68
Усього готові зернові продукти	202,9	100,00	1860,1	68,9	100,0	2481,4	1,33

Складено автором за матеріалами [254; 271]

Експортуючи переважно фуражне зерно за цінами, нижчими світових, Україна імпортує великовартісне продовольче зерно та насіння зернових культур за цінами, які у декілька разів перевищують експортні ціни. Так у 2012 р. коефіцієнт дискримінаційності цін (відношення цін імпорту до цін

експорту) для всієї групи зернових культур склав 7,48, у т.ч. для пшениці – 3,49, кукурудзи – 16,64, сорго – 16,56, рису – 1,63. Імпорту великовартісного насіння пшениці та гібридів кукурудзи сприяють нульові імпорتنі мита для цієї групи культур. Гібридні культури в основному імпортуються в Україну; у 2011-2012 рр. частка зарубіжного насіння кукурудзи склала близько 70%.

У товарній структурі експорту борошномельної продукції домінує пшеничне та пшенично-житнє борошно (97% у 2012 р.); частка борошна із інших культур є незначною (3%). Коефіцієнт дискримінаційності цін для пшеничного борошна досягає 2,18 пункти, для іншого борошна – 0,37. У 2012 р. обсяги борошняного імпорту із зерна інших культур, крім пшениці у структурі імпорту досягнули 67,4%, питома вага імпорту пшеничного борошна склала 32,6%. Лише за двома товарними групами – 1004 «Овес» і 1102 «Борошно із інших зернових культур, крім пшениці» – ціни експорту вищі цін імпорту, відповідно, коефіцієнт дискримінаційності є нижчим 1 (табл. 2.10). У 2012 р. обсяги борошняного імпорту із зерна інших культур, крім пшениці у структурі імпорту досягнули 67,4%, питома вага імпорту пшеничного борошна склала 32,6%.

Головними негативними тенденціями для розвитку релевантного ринку зернових культур та продуктів його переробки після вступу до СОТ є такі:

- зменшення експорту продуктів зернопереробки із високою доданою вартістю (зокрема, хлібопекарських і борошняних кондитерських виробів) до країн Митного Союзу;

- запровадження дискримінаційної системи тарифних квот і обмеження доступу на ринок ЄС української борошно-круп'яної продукції та готових зернових продуктів під приводом їх невідповідності світовим стандартам.

Питома вага українського експорту зерна та продуктів переробки до країн МС, ЄС та третіх країн у 2012 р. представлена в табл. 2.11.

Питома вага українського експорту до третіх країн, які не є членами ЄС і МС, у структурі загального експорту відповідної товарної групи (у вартісному виразі) складає: для зернових культур – 68,44%, для БКП – 75,82%, для готових зернових продуктів – 37,01%.

Питома вага українського експорту зерна та продуктів переробки до країн МС (ЄврАзЕС), ЄС та третіх країн у 2012 р.

Товарні групи ТНЗЕД	Митний союз (ЄврАзЕС)		Євросоюз		Треті країни	
	тис. дол.	%	тис. дол.	%	тис. дол.	%
10. Зернові культури	44293	0,63	2167700	30,93	4796413	68,44
11. БКП	19365	18,43	6038	5,75	79666	75,82
19. Готові зернові продукти	218255	57,82	19507	5,17	139735	37,01

Складено автором за матеріалами : [254; 271]

Таким чином, зовнішня торгівля України з третіми країнами, які не є членами ЄС і МС, після вступу до СОТ значно розширилась і має більші перспективи, ніж з країнами ЄС та МС. Для ефективного розвитку внутрішніх ринків даних товарів Україні необхідно розвивати інші інтеграційні напрями зовнішньої торгівлі. Водночас країни МС, передусім Росія, є найбільшим імпортером вітчизняних готових зернових продуктів (57,8% від загального експорту), відтак, втрата Україною основного ринку збуту продукції із високою доданою вартістю – це найбільший ризик у зовнішній торгівлі готовими зерновими продуктами України.

Загалом вирішення проблеми необґрунтованих цінових різниць на зерновому ринку полягає у збільшенні експорту продуктів зернопереробки із високою доданою вартістю (зокрема, хлібопекарських і борошняних кондитерських виробів), посилення державного контролю за ціновими співвідношеннями експорту/імпорту зернових культур та БКП, реалізації виваженої політики імпортозаміщення, ефективного використання сировинного та виробничого потенціалів стратегічного ринку.

Ринок країн ЄС є найбільш захищеним з точки зору тарифного та нетарифного захисту (особливо за рахунок запровадження ними високих тарифних ставок та дискримінаційної системи тарифних квот), який обмежує доступ української БКП та готових зернових продуктів під приводом їх невідповідності світовим стандартам і сертифікатам. В країнах МС внутрішній ринок для української продукції є одним з найбільш відкритим.

Внутрішній ринок України є відкритим для імпоротної продукції зернових культур та продуктів їх переробки, що створює ризики експансії імпоротної продукції з високою доданою вартістю.

Для ринку насіння соняшнику та олії соняшnikової наслідки після вступу України до СОТ проявляються в наступному. Динаміка показників виробництва насіння соняшнику та олії соняшnikової в Україні в 1990, 2007 і 2012 рр. наведена в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Динаміка показників виробництва насіння соняшнику та олії соняшnikової в Україні в 1990, 2007 і 2012 рр.

Показник	Один. виміру	Рік			Темп росту 2012р. до 1990р., %	Темп росту 2012р. до 2007р., %
		1990	2007	2012		
Виробництво насіння соняшнику	тис.т	2571	4174	8387,1	326,2	200,9
Виробництво насіння соняшнику на 1 особу	кг	50	90	184	368,0	204,4
Посівні площі насіння соняшнику	тис.га	1636	3604	5194	317,5	144,1
Питома вага соняшника у посівних площах України	%	5,05	13,83	18,68	369,9	135,1
Урожайність насіння соняшнику	ц з 1 га	15,8	12,2	16,5	104,4	135,2
Рівень рентабельності насіння соняшнику у сільських підприємствах	%	236,5	75,9	45,8	19,4	60,3
Довідково: частка домашніх господарств у виробництві насіння соняшнику	тис.т	62	800	1256	2025,8	157,0
	%	2,4	19,2	15,0	625,0	78,1
Харчова промисловість						
Обсяг продукції харчової промисловості	млн.грн.	X	109959	254459	X	234,2
Питома вага харчової промисловості у продукції промисловості	%	X	15,3	18,2	X	119,6
Виробництво олії та тваринних жирів	млн.грн	X	X	19853	X	X
Питома вага виробництва олії та тваринних жирів в харчовій промисловості	%	X	X	7,8	X	X

Складено автором за матеріалами : [254]

На рис. 2.5 наведено дані щодо виробництва насіння соняшнику та рівень рентабельності у сільських підприємствах України в 1990-2012 рр.

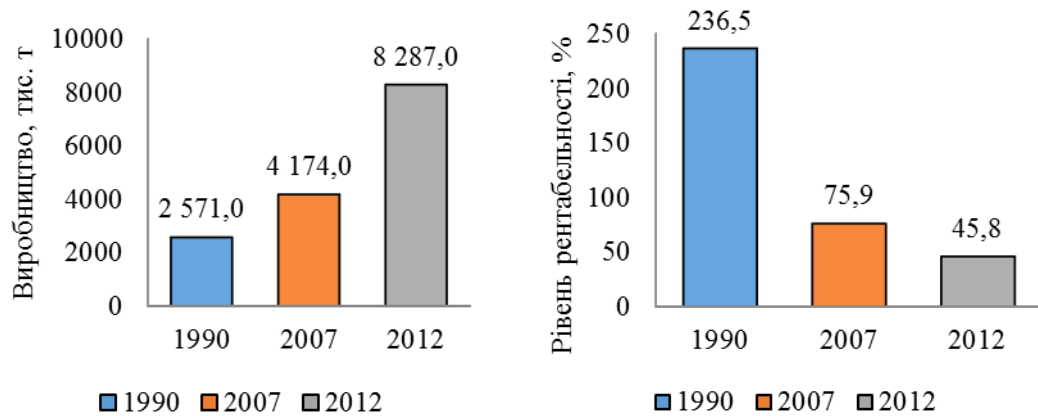

Рис. 2.5. Виробництво насіння соняшнику та рівень рентабельності у сільських підприємствах України в 1990-2012 рр.

Складено автором за матеріалами : [254]

Виробництво насіння соняшнику є одним із секторів сільського господарства України, що найбільш динамічно розвивається. Так за 1990-2012 рр. обсяги виробництва насіння соняшнику в Україні збільшилися в 3,3 рази, з 2,6 млн. тон до 8,4 млн. тонн. Урожайність насіння соняшника в Україні за період 1990-2012 рр. збільшилася на 4,4%, з 15,8 ц до 16,5 ц за 1 га. В той же час, рівень рентабельності насіння соняшнику у сільськогосподарському виробництві в Україні у 2012 р. становить 45,8% проти 236,5% у 1990 р., що менше в 5,1 рази (рис. 2.5).

Питома вага виробництва олії та тваринних жирів в Україні у 2012 р. становить 7,8% від обсягу продукції харчової промисловості і 1,4% від загального обсягу промислового виробництва в країні.

Дані щодо зовнішньої торгівлі України насінням соняшнику та олією соняшnikовою в 2012 р. по країнах світу наведено в табл. 2.13.

У 2012 р. структура експорту з України насіння соняшнику склала: до країн ЄС – 19%; Митного союзу – 3,9%; до інших країн – 77,1%, найбільше експортується до таких країн як Туреччина – 68,8%, Єгипет – 0,9%, Сирійська Арабська Республіка – 0,7%. Структура експорту з України олії соняшnikової склала: до країн ЄС – 19,4%; Митного союзу – 2,3%; до інших країн – 78,3%, найбільше експортується до таких країн як Індія – 30,8%, Єгипет – 12,9%, Іран – 7,9%, Туреччина – 7,6%.

Таблиця 2.13

Зовнішня торгівля України насінням соняшнику та олією соняшnikовою
в 2012 р. по групах і в окремих країнах світу

Товарні групи ТНЗЕД	Експорт		Питома вага до загального обсягу експорту,%		Імпорт		Питома вага до загального обсягу експорту,%	
	тис.т	тис. дол.	тис.т	тис. дол.	тис.т	тис. дол.	тис. т	тис. дол.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1206. Насіння соняшнику	282,1	165725	100,0	100,0	17,7	179301	100,0	100,0
ЄС	52,5	31418	18,6	19,0	3,9	45173	22,0	25,2
Митний союз	3,1	6517	1,1	3,9	0,3	187	1,7	0,1
Інші країни	226,5	127790	80,3	77,1	13,5	133941	76,3	74,7
Туреччина	203,9	113999	72,3	68,8	4,3	41543	24,3	23,2
США	0,6	464	0,2	0,3	6,4	65143	36,2	36,3
Сірійська Арабська Республіка	2,1	1090	0,7	0,7	X	X	X	X
Єгипет	2,7	1407	1,0	0,9	X	X	X	X
Чілі	X	X	X	X	0,9	8488	5,1	4,7
Аргентина	X	X	X	X	0,7	6590	4,0	3,7
1512.Олія соняшnikова, сафлорова або бавовняна	3614,0	3974354	100,0	100,0	1,5	3 012	100,0	100,0
ЄС	689,7	770734	19,1	19,4	0,03	19	2,0	0,6
Митний союз	70,9	91663	2,0	2,3	1,47	2 993	98,0	99,4
Інші країни	2853,4	3111957	79,0	78,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Індія	1131,9	1224042	31,3	30,8	X	X	X	X
Єгипет	482,5	511740	13,4	12,9	X	X	X	X
Іран	284,1	310655	7,9	7,8	X	X	X	X
Туреччина	275,6	300633	7,6	7,6	X	X	X	X
Алжир	170,1	190540	4,8	4,8	X	X	X	X
Саудівська Аравія	64,5	69868	1,8	1,8	X	X	X	X

Складено автором за матеріалами : [254; 271]

У 2012 р. структура імпорту в Україну насіння соняшнику склала: з країн ЄС – 25,2%; МС – 0,1%; з інших країн – 74,7%, найбільші імпортери Туреччина – 23,2%, США – 36,3%, Чілі – 4,7%, Аргентина – 3,7%. Структура імпорту олії соняшnikової: з країн ЄС – 0,6%; МС – 99,4%.

Аналіз структури експорту насіння соняшнику і олії соняшnikової з України за 2007-2012 рр., після вступу до СОТ, свідчить про перерозподіл та освоєння нових ринків збуту:

- частка експорту з України насіння соняшнику зменшилась до країн ЄС – на 35,1%; збільшилась до МС – на 3,1% і інших країн – на 31,9%;
- частка експорту з України олії соняшnikової зменшилась до країн ЄС і МС – на 31,9% і 9,6% відповідно, збільшилась до країн Азії і Африки – на 41,5%.

Таким чином, виробництво в Україні олії соняшnikової є експортоорієнтованим видом діяльності (від 84 до 100% виробленої продукції), що обумовлює високу залежність від зовнішніх факторів, зокрема світової кон'юнктури, цін, високою конкуренцією з боку світових лідерів-виробників та лідерів-експортерів аналогічної продукції, таких наприклад як країни Євросоюзу та Митного союзу.

У табл. 2.14 представлено дані щодо ємності і ступеню відкритості ринків насіння соняшнику та олії соняшnikової в Україні в 2007-2012 рр.

Після вступу до СОТ обсяги експорту з України олії соняшnikової в середньому за 2007-2012 рр. від загальнодержавного виробництва олії соняшnikової зросли від 86,4% до 100,1%.

На рис. 2.6 наведено дані щодо обсягів виробництва в Україні насіння соняшнику й олії соняшnikової в 2007-2012 рр.

Ємність внутрішнього ринку олії соняшnikової коливається в межах 290-524 тис. тон., що менше обсягів експорту від 2,6 до 9,3 разів. Показники експорту насіння соняшнику з України мають тенденцію до зменшення від 8,9% до 3,4% (табл. 2.14). Питома вага обсягу експорту з України олії соняшnikової у 2012 р. (у вартісному виразі) становила 5,8% загального обсягу експорту з України та 41,0% експорту продуктів рослинного походження.

Питома вага обсягу імпорту в Україну насіння соняшнику у 2012 р. становила 0,2% загального обсягу імпорту в Україну та 5,4% імпорту продуктів рослинного походження.

Таблиця 2.14

Ємність і ступінь відкритості ринків насіння соняшнику та олії
соняшникової в Україні в 2007-2012 рр.

Показники	Роки						2012 р. до 2007 р.,%
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8
Насіння соняшнику, тис. т							
1. Виробництво	4174	6526	6364	6772	8671	8387	200,9
2. Імпорт	6,7	7,8	5,5	6,8	13,3	17,7	266,5
3. Експорт	370,3	97,2	727,8	409,7	406,1	282,1	76,2
у% до виробництва	8,9	1,5	11,4	6,1	4,7	3,4	X
4. Ємність ринку (1+2-3)	3810	6437	5642	6369	8278	8123	213,2
5. Ступінь відкритості ринку,% (2/4)	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	X
Олія соняшникова, тис. т							
1. Виробництво	2226	1863	2772	2990	3177	3611	162,2
2. Імпорт	0,3	0,9	0,8	1,1	1,2	1,5	527,8
3. Експорт	1923,2	1339,6	2333,8	2701,5	2683,3	3614,0	187,9
у% до виробництва	86,4	71,9	84,2	90,3	84,5	100,1	X
4. Ємність ринку (1+2-3)	303,0	524,3	439,0	289,6	494,9	-1,9	-0,6
5. Ступінь відкритості ринку,% (2/4)	0,1	0,2	0,2	0,4	0,2	-76,5	X

Розраховано автором за матеріалами : [254; 271]

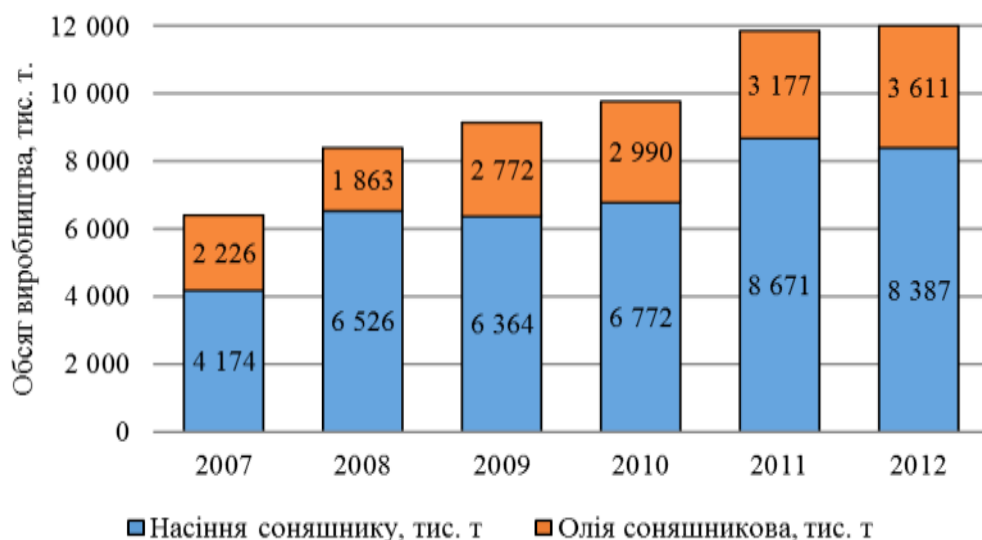

Рис. 2.6. Обсяг виробництва в Україні в 2007-2012 рр.:

Складено автором за матеріалами : [254; 271]

Частка імпорту в Україну олії соняшникової і насіння соняшникового у внутрішньому використанні (ємність ринку) за 2007-2012 рр. становила в середньому до 0,2%, що свідчить про незалежність внутрішнього ринку від імпорту такої продукції.

Товарна структура експорту-імпорту в Україні насіння соняшнику та олії соняшникової у 2012 р., а також співвідношення цін експорту та цін імпорту в Україні представлено в табл. 2.15.

Таблиця 2.15

Товарна структура експорту-імпорту насіння соняшнику та олії соняшникової в 2012 р.

Види продукції за УКТЗЕД	Експорт		Імпорт		Обсяг імпорту до обсягу експорту, пункти	Ціна імпорту до ціни експорту, пункти
	тис.т	Ціна експорту, дол./т	тис.т	Ціна імпорту, дол./т		
Насіння соняшнику всього	282,1	587,5	17,7	10130,0	0,06	17,24
у тому числі						
ЄС	52,5	598,4	3,9	11582,8	0,07	19,36
МС	3,1	2102,3	0,3	623,3	0,10	0,30
Інші країни	226,5	564,2	13,5	9921,6	0,06	17,59
Олія соняшникова всього	3614	1099,7	1,5	2008,0	0,0004	1,83
у тому числі						
ЄС	689,7	1117,5	0,03	633,3	0,00004	0,57
МС	70,9	1292,8	1,5	1995,3	0,02	1,54
Інші країни	2853	1090,6	-	-	-	-

Складено автором за матеріалами : [254; 271]

У товарній структурі в 2012 р.: експорту з України домінує олія соняшникова – 92,8%, насіння соняшнику займає лише 7,2%; на імпорт в Україну насіння соняшнику припадає – 92,2%, олії соняшникової – 7,8%. В 2012 році ціна імпорту насіння соняшнику в Україну в 17,24 рази перевищує ціну експорту з України, що свідчить про експорт продукції з низькою доданою вартістю.

Така ситуація спостерігається як з країнами ЄС так і з іншими країнами, крім країн МС. По олії соняшниковій в 2012 р. ціна імпорту в Україну в 1,83 рази перевищує ціну експорту з України, що також свідчить про експорт продукції з низькою доданою вартістю. Однак перевищення ціни імпорту спостерігається лише з країнами МС. З країнами ЄС ціна експорту майже вдвічі більша, а з інших країн імпорт взагалі не здійснюється.

У табл. 2.16 наведено дані щодо експорту та імпорту насіння соняшнику з України в 2007-2012 рр.

Таблиця 2.16

Експорт та імпорт насіння соняшнику з України в 2007-2012 рр.

Показники	Од.вим.	Експорт всього		Імпорт всього	
		2007	2012	2007	2012
Всього	тис.дол.	130411	165725	43585	179301
	тис.тон	370,3	282,1	6,7	17,7
Європейський союз	тис.дол.	70431	31418	14315	45173
питома вага	%	54,1	19,0	32,8	25,2
Митний союз	тис.дол.	1060	6517	32,0	187,0
питома вага	%	0,8	3,9	0,1	0,1
Інші країни	тис.дол.	58920	127790	29238	133941
питома вага	%	45,2	77,1	67,1	74,7

Складено автором за матеріалами : [254; 265; 270; 271]

У 2012 р. Україною імпортовано 74,7% насіння соняшнику з інших країн (найбільші суми імпорту з США – 36,6%, Туреччини – 23,2%); з ЄС – 25,2%, з Митного союзу лише 0,1%).

У табл. 2.17 наведено дані щодо експорту та імпорту олії соняшникової з України в 2007-2012 рр. відповідно.

Після вступу до СОТ питома вага України у світовому експорті олії соняшникової збільшилась у порівнянні з 2007 р. на 2,8 в. п. У 2012 р. частка України у світовому виробництві олії соняшникової склала 25,9%, частка ЄС – 17,1%, МС – 25,0%. У 2011 р. питома вага України у світовому експорті олії соняшникової склала 38,6% і у порівнянні з 2007 р. (35,8%) збільшилась на 2,8%, країн ЄС склала 28,7%, і у порівнянні з 2007 р. (25,4%) збільшилась на 3,3%, питома вага країн МС склала 7,2%, і зменшилась на 4,5% у порівнянні з 2007 р. (11,7%) [254; 265; 270; 271].

Експорт та імпорт олії соняшникової з України в 2007-2012 рр.

Показники	Од.вим.	Експорт		Імпорт	
		2007	2012	2007	2012
Всього	млн.дол.	1521,4	3974,4	198	3012
	тис.тон	1923,2	3614,0	0,3	1,5
Європейський союз	млн.дол.	780,6	770,7	132	19
питома вага	%	51,3	19,4	66,7	0,6
Митний союз	млн.дол.	181,5	91,7	9	2993
питома вага	%	11,9	2,3	4,5	99,4
Інші країни	млн.дол.	559,3	3112,0	57	0
питома вага	%	36,8	78,3	28,8	0,0

Складено автором за матеріалами : [254; 265; 270; 271]

У 2012 р. 78,3% олії соняшникової з України експортовано до інших країн світу (найбільші суми експортовано в Індію – 30,8%, Єгипет – 12,9%, Іран – 7,8%, Туреччину – 7,6%); до ЄС -19,4%; до МС лише 2,3%.

Питома вага України у світовому імпорті олії соняшникової протягом 2007-2012 рр. склала 0,02% (табл. 2.17). У 2012 р. на країни Європейського союзу припадало 37,6% світового імпорту олії соняшникової; на країни Митного союзу – 5,0%; інші країни – 57,4%. Найбільшими імпортерами в світі, крім ЄС, МС та України, у 2012 р. є: Індія – 10,8% світового імпорту олії соняшникової; Туреччина – 7,2%; Ірак – 5,1%; Єгипет – 4,1%; Іран – 2,6% [272; 273; 274; 211]. Перерозподіл у 2007-2012 рр. питомої ваги імпорту олії соняшникової в світі – зменшення до країн ЄС і Митного союзу – на 11,0 в. п. і 0,8 в. п. відповідно та збільшення до країн Африки і Азії – на 11,8 в. п. надає Україні потенційні можливості розширення ринків збуту та збільшення експорту олії соняшникової до цих країн (табл. 2.17). У 2012 р. 99,4% олії соняшникової імпортовано в Україну з Митного союзу (тільки з Росії); з ЄС лише 0,6%.

Аналіз експортно-імпортних операцій України з країнами ЄС та МС свідчить про закритість цих ринків збуту для вітчизняних виробників. Питома вага експортованої продукції (у вартісному виразі) до країн МС за період 2007-2012 рр. скоротилась в 5,2 рази, обсяги експортних операцій зменшились у 2 рази з 181,5 млн.дол. у 2007 р. до 91,7 млн.дол. у 2012 р., до

країн ЄС питома вага скоротилась у 2,6 рази, обсяги експортних операцій зменшились на 1,3%, тобто залишається майже на однаковому рівні (у 2007 р. – 780,6 млн. дол., у 2012 р. – 770,7 млн.дол.).

Питома вага українського експорту до третіх країн, які не є членами ЄС і МС, у структурі загального експорту відповідної товарної групи (у вартісному виразі) складає: для насіння соняшнику – 77,1%, з них частка Туреччини 68,8%, для олії соняшnikової – 78,3%, з них частка Індії 30,8%, Єгипту – 12,9%, Ірану – 7,8%, Туреччини – 7,6%. Тобто це основні споживачі української соняшnikової олії.

Для ефективного розвитку внутрішніх ринків даних товарів Україні необхідно розвивати інші інтеграційні напрями зовнішньої торгівлі. Країни які не входять до складу ЄС та МС, такі, наприклад, як Індія, Туреччина, є найбільшими імпортерами вітчизняних насіння соняшника та олії соняшnikової (77,1% та 78,3% від загального експорту відповідно), відтак, основний ринок збуту продукції, в тому числі із високою доданою вартістю, припадає на країни, які не є членами ЄС та МС, тому інтеграційні процеси в бік ЄС або МС значно не вплинуть на розвиток цих галузей.

Введення Україною експортного мита у розмірі 10% на насіння соняшника підтвердило свою ефективність. В той же час одним із головних ризиків для розвитку ринку насіння соняшника та олії соняшnikової є можлива відміна експортного мита на насіння соняшника, що негативно може вплинути на власну сировинну базу, запровадження дискримінаційної системи тарифних квот, обмеження доступу на ринок країн ЄС та МС під приводом їх невідповідності стандартам і сертифікатам та інших захисних обмежень.

Відміна дії експортного мита на насіння соняшника може призвести до створення кризової ситуації на ринку олії України, зокрема, руйнуванню галузі, зупинці більшості заводів, підвищенню цін на оліє-жирову продукцію, а також інші види продовольства, втратам на світовому ринку олії, в першу чергу, за рахунок втрати вітчизняної сировини. Це може призвести до підвищення соціальної напруги за рахунок скорочення робочих місць на

оліежирових підприємствах, поглибленню інфляційних процесів, скороченню надходжень до державного бюджету і скорочення кількості зацікавлених інвесторів.

Слід підкреслити, що Україна, вступивши в СОТ і підписавши асоціацію з ЄС, взяла на себе цілком конкретні зобов'язання, пов'язані із забезпеченням безпеки харчових продуктів скрізь, де їх виробляють. Адже в умовах глобалізації вони можуть із внутрішнього ринку дрейфувати на зовнішній, несучи загрозу не тільки країні-виробникові, а й її партнерам по торгівлі. Тому, незалежно від того, де виробляється готовий харчовий продукт або сировина для переробки — на великих сільгосппідприємствах чи в селянських дворах, продукція повинна відповідати цілком визначеним стандартам і вимогам.

У СОТ, як і в країнах ЄС, вимоги до товарної тваринницької продукції досить жорсткі й передбачають зокрема, що: з метою санітарної безпеки молочних продуктів корів мають доїти механічним способом; молоко необхідно піддавати обробці й охолодженню на приймальних пунктах; тварин, м'ясо яких призначено для продажу, необхідно забивати в спеціально обладнаних м'ясних цехах [261].

Такі вимоги виявилися складними для виконання для українських селянських господарств, хоча переважна частина їх, крім самозабезпечення, виробляє товарну продукцію. В сьогоденних умовах селяни утримують на власний страх і ризик у хлівах одну-дві корови, кілька свиней, десяток-другий свійської птиці. Приватні сільські господарства не користуються послугами допоміжних структур з тієї причини, що їх часто просто немає, і тому не в змозі ні замінити застарілі технології більш сучасними, ні розширити або спеціалізувати виробництво. Для модернізації важливого сектора сільської економіки потрібні великі кошти, допомога держави. Але вона надходить із запізненням, та й не в тому обсязі, який потрібен [118].

Для більш чіткого розуміння того, що відбувається сьогодні в Україні у виробництві м'ясо-молочної продукції з урахуванням чинників СОТ і ЄС, проведемо дослідження основних значущих факторів впливу.

В табл. 2.18 наведено дані щодо виробництва м'яса та його переробка в Україні за період 2007-2012 рр.

Таблиця 2.18

Виробництво м'яса та його переробка в Україні у 2007 р. і 2012 р.

Показник	Один. виміру	Рік		Темп росту,%
		2007	2012	
1	2	3	4	5
Виробництво м'яса				
Худоба та птиця (у пост. цінах 2010 року)	млн.грн. тис.т	26553,4 1912	33390,3 2210	125,7 115,6
з них по основних видах продукції:				
яловичина і телятина	тис.т	546	389	71,2
свинина	тис.т	635	701	110,4
баранина і козлятина	тис.т	15	20	131,3
м'ясо птиці	тис.т	689	1 075	156,0
м'ясо кролів	тис.т	13	14	109,2
конина	тис.т	14	12	83,6
Довідково: частка домашніх господарств у виробництві м'яса	тис.т %	993 51,9	938 42,5	94,5 81,8
Питома вага м'ясної продукції у продукції сільського господарства	%	15,4	15,0	96,9
Харчова промисловість				
Обсяг продукції харчової промисловості	млн.грн.	109959,9	254459,9	234,2
Довідково				
Питома вага харчової промисловості у продукції промисловості	%	15,3	18,2	119,6

Складено автором за матеріалами : [254]

Для ринку м'яса та продуктів його переробки після вступу України до СОТ за 2007-2012 рр. обсяги виробництва м'яса збільшились в 1,2 рази, з 1,9 млн. тон до 2,2 млн. тон. Виробництво м'ясної продукції займає значну питому вагу у загальному обсязі продукції сільського господарства і залишається приблизно на одному рівні як у 2007 р. – 15,4%, так і у 2012 р. 15,0%. (табл. 2.18).

На рис. 2.7 представлено порівняння структури виробництва м'яса в Україні в 2007 р і 2012 р.

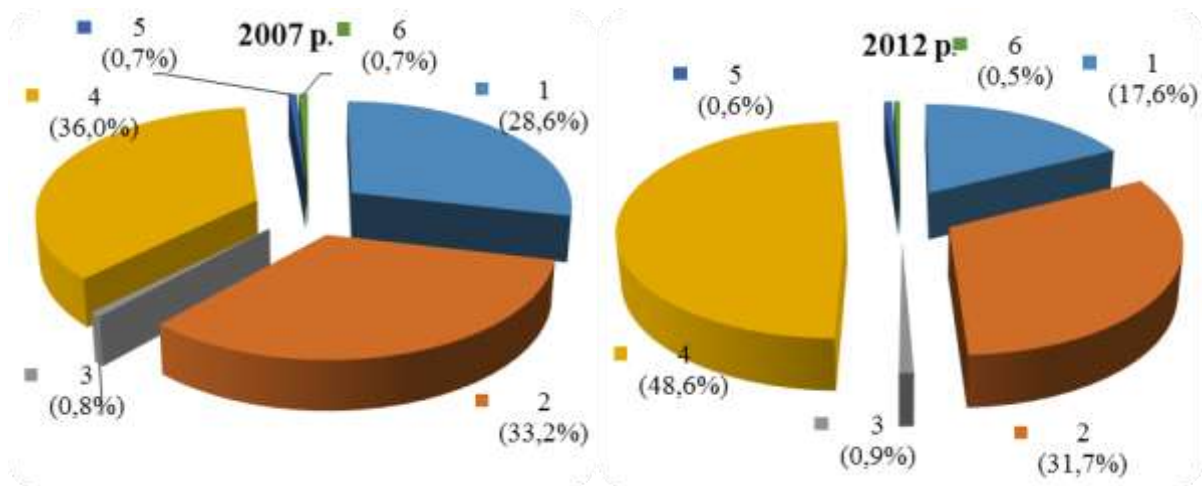

Рис. 2.7. Структура виробництва м'яса в Україні в 2007 р. і 2012 р.:

1 – яловичина і телятина; 2 – свинина; 3 – баранина і козлятина; 4 – м'ясо птиці; 5 – м'ясо кролів; 6 – конина.

Складено автором за матеріалами : [254]

У структурі виробництва м'ясної продукції найбільшу питому вагу мають м'ясо птиці, свинина, яловичина і телятина, які формують 97–98% всієї виробленої продукції. Протягом 2007-2012 рр. суттєво змінилась структура виробництва м'яса: птиці – збільшилося з 36,0% до 48,6%, свинини – впало з 33,2% до 31,7%, яловичини і телятини – з 28,6% до 17,6% в загальному обсязі продукції, що свідчить про тенденції зменшення вирощування на м'ясо крупної рогатої худоби і свинини на користь птиці. При цьому продукція харчової промисловості становить значну частину загального обсягу промислового виробництва в Україні. Протягом 2007-2012 рр. питома вага харчової промисловості зросла з 15,3% до 18,3%.

Ємність і ступінь відкритості державних ринків м'яса і м'ясної продукції за період 2007-2012 рр. представлена в табл. 2.19.

Після вступу до СОТ обсяги експорту м'яса в середньому за 2007-2012 рр. від загальнодержавного виробництва м'яса зросли від 2,1% у 2007 р. до 5,4% у 2012 р. На ринку м'ясних виробів показники були у декілька разів меншими і коливалися від 0,5% до 1,0%.

Таблиця 2.19

Ємність і ступінь відкритості державних ринків м'яса і м'ясної продукції
за період 2007-2012 рр.

Показники	Роки						2012 р. до 2007 р.,%
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
М'ясо, тис. т							
1. Виробництво	1912	1906	1917	2059	2144	2210	115,6
2. Імпорт	207,9	512,2	429,7	348,8	212,4	403,2	193,9
3. Експорт	40,1	25,5	37,9	46,5	75,9	118,8	296,3
<i>у% до виробництва</i>	<i>2,1</i>	<i>1,3</i>	<i>2,0</i>	<i>2,3</i>	<i>3,5</i>	<i>5,4</i>	<i>X</i>
4. Ємність ринку (1+2-3)	2080	2393	2309	2361	2281	2494	119,9
5. Ступінь відкритості ринку, % (2/4)	10,0	21,4	18,6	14,8	9,3	16,2	X
Вироби з м'яса (ковбасні, напівфабрикати, консерви), тис. т							
1. Виробництво	528,7	449,4	356,3	386,6	407,0	424,6	80,3
2. Імпорт	18,9	22,2	5,1	6,8	10,7	12,3	65,0
3. Експорт	2,9	1,2	0,7	0,9	1,8	4,1	141,1
<i>у% до виробництва</i>	<i>0,5</i>	<i>0,3</i>	<i>0,2</i>	<i>0,2</i>	<i>0,4</i>	<i>1,0</i>	<i>X</i>
4. Ємність ринку (1+2-3)	544,7	470,5	360,7	392,5	415,9	432,8	79,4
5. Ступінь відкритості ринку, % (2/4)	3,5	4,7	1,4	1,7	2,6	2,8	X
Жири, тис. т							
1. Виробництво							
2. Імпорт	4,1	6,1	5,4	5,2	5,1	4,0	95,9
3. Експорт	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	X
<i>у% до виробництва</i>							<i>X</i>
4. Ємність ринку (1+2-3)							
5. Ступінь відкритості ринку, % (2/4)							X

Складено автором за матеріалами : [254; 265; 266; 267; 268; 269; 270; 271]

Питома вага обсягів експорту м'яса у 2012 р. становлять 0,5% загального обсягу експорту та 3,3% експорту продуктів рослинного походження. Частка імпорту м'яса у внутрішньому використанні (ємність ринку) за 2007-2012 рр. збільшилася з 10,0% до 16,2%. Питома вага імпорту виробів з м'яса у внутрішньому використанні коливалася від 3,5% до 2,8%.

Динаміка експорту м'яса свідчить про зростання його обсягів у 3 рази в порівнянні з 2007 р. (з 40,1 тис. т у 2007 р. до 118,8 тис. т у 2012 р.). Обсяги

експорту української м'ясної продукції за період, що аналізується, зросла у 1,4 рази і досягли в 2012 р. 1,0% обсягів загальнодержавного виробництва.

Ємність внутрішнього ринку м'яса у 2012 р. склала 2494 тис. тонн, збільшилась порівняно з 2007 р. на 19,9% за рахунок зростання обсягів виробництва на 15,6% та одночасного зростання експорту в 3 рази. Ємність ринку м'ясної продукції у 2012 р. становить 432,8 тис. т, зменшилась порівняно з 2007 р. на 20,6% за рахунок зростання виробництва продукції на 19,7% (табл. 2.19). Ступінь відкритості ринку м'яса у звітному періоді склала 16,2%, збільшилась на 6,2%; ринку продукції з м'яса склала 2,8%, зменшившись на 0,78%, за рахунок збільшення експорту.

Обсяги імпорту м'яса є значними й істотно впливають на ємність державного ринку і на ступінь його відкритості відносно міжнародної торгівлі. СВР збільшилася з 10,0% у 2007 р. до 16,2% у 2012 р. за рахунок зростання імпортних товаропотоків м'яса на 93,9% та ємності ринку на 19,9% (табл. 2.19).

У 2012 р. порівняно з 2007 р. обсяги експорту м'яса у вартісному виразі зросли в 4,8 рази, обсяги імпорту м'яса зросли в 7,0 разів. Водночас обсяги експорту м'ясної продукції збільшилися у 2,2 рази, але складають 3,4% експорту відповідної товарної групи, або 0,03% загального експорту України.

Товарна структура експорту-імпорту м'яса, м'ясної продукції і виробів з м'яса, співвідношення цін експорту і цін імпорту у 2012 р. представлена в додатку Ж.

Після вступу України до СОТ у товарній структурі експорту м'яса та харчових нутрощів домінує м'ясо та їстівні субпродукти птиці (67,88%), свинина (17,01%) та яловичина морожена (6,46%); імпорту м'яса та харчових нутрощів на свинину припадає 51,52%, на м'ясо та їстівні субпродукти птиці – 28,42% і на сало, свинячий жир і жир птиці – 10,56%. Обсяг імпорту перевищує обсяг експорту по м'ясу та харчових нутрощах – в 3,39 рази, в тому числі по свинині – в 10,08 рази; салу, свинячому жиру і жиру птиці – в 697,84 рази; субпродуктах харчових великої рогатої худоби, свиней, овець, коней, віслюків, мулів або лошаків – в 30,89 разів.

У 2012 р. коефіцієнт дискримінаційності цін (відношення цін імпорту до цін експорту) для всієї групи товарів по м'ясу та харчових нутрощах склав 0,67, у т.ч. для яловичини свіжої або охолодженої – 2,30; субпродуктів харчових великої рогатої худоби, свиней, овець, коней, віслуків, мулів або лошаків – 1,43; сала, свинячого жиру і жиру птиці – 1,38. По групі товарів «Жири та олії, готові харчові жири, воски» обсяг імпорту перевищує обсяг експорту в 24,09 рази, коефіцієнт дискримінаційності цін становить 1,81.

По групі товарів «Готові харчові продукти з м'яса» обсяг імпорту перевищує обсяг експорту в 3,0 рази, в тому числі по інших готових чи консервованих м'ясопродуктах – в 4,29 рази. Коефіцієнт дискримінаційності цін становить 0,64, у т.ч. для ковбаси та аналогічних виробів з м'яса – 1,10.

Виходячи з вище наведеного, можна зробити висновок, що український експорт м'ясної продукції в основному складається з продукції з низькою доданою вартістю, натомість в Україну імпортується продукція з високою доданою вартістю. Українські виробники зазнають дефіцит сировини власного виробництва для виготовлення готових харчових продуктів з м'яса, в наслідок чого імпортується значна кількість м'ясних субпродуктів.

Дані щодо експорту та імпорту м'ясної продукції з України у 2007 р. і 2012 р. наведено в табл. 2.20.

Таблиця 2.20

Експорт та імпорт м'ясної продукції з України у 2007 та 2012 рр.

Показники	Од.вим.	Експорт		Імпорт	
		2007	2012	2007	2012
Всього	млн.дол.	105,2	315,9	163,9	722,0
	тис.тон	40,1	118,8	207,9	403,2
Європейський союз	млн.дол.	0,041	0,2	13,6	403,6
питома вага	%	0,04	0,1	8,3	55,9
Митний союз	млн.дол.	101,4	277,4	0,1	0,0
питома вага	%	96,4	87,8	0,1	0,0
Інші країни	млн.дол.	3,7	38,4	150,3	318,4
питома вага	%	3,5	12,1	91,7	44,1

Складено автором за матеріалами : [254; 265; 270; 271]

Аналіз експортно-імпортних операцій України за період 2007-2012 рр. засвідчив наступне:

– до країн ЄС експорт продукції майже відсутній, що свідчить про закритість цього ринку збуту для вітчизняних виробників, при цьому імпорту продукції зріс в 29,7 рази і складає 55,9% загальної суми імпорту;

– до країн МС експорт продукції збільшився в 2,4 рази і становить 87,8% загальної суми експорту, імпорту відсутній;

– до третіх країн, крім ЄС та МС, експорт продукції збільшився в 10,4 рази і становить 12,1% загальної суми експорту, імпорту продукції зріс в 2,1 рази і складає 44,1% загальної суми імпорту.

Для ефективного розвитку внутрішніх ринків даних товарів Україні необхідно розвивати інші інтеграційні напрями зовнішньої торгівлі з країнами, що не входять до ЄС.

Негативним результатом вступу України до СОТ для галузі виробництва та переробки м'ясної продукції є наявність значної частки імпортової, більш дешевої сировини, що хоча і дозволило завантажити вітчизняні виробничі потужності підприємств і збільшити виробництво готової продукції, але при цьому посилила з одного боку внутрішню конкуренцію між виробниками м'яса, з іншого боку засвідчила неконкурентоздатність окремих виробників.

Після вступу до СОТ ринок м'яса та м'ясних продуктів України є досить відкритим для зовнішніх ринків. На ринку країн ЄС для української продукції діють жорсткі захисні тарифи та квоти. Більш привабливі умови для зовнішньої торгівлі України на ринках країн МС та третіх країн. За рахунок лібералізації митних режимів та системи квотування торгівлі на світовому ринку м'яса та м'ясних продуктів, внутрішній ринок України став незахищеним від імпортової продукції, що призвело до значного збільшення більш дешевого імпорту в Україну (в 4,4 рази) та неконкурентоздатності вітчизняних виробників м'ясної продукції.

На ринку молока та молочних продуктів внаслідок вступу України до СОТ відбулися наступні зрушення. В табл. 2.21 приведено порівняння значень масштабності та значущості виробництва молока та молочних продуктів для економіки України у 2007 р. та 2012 р.

Порівняння масштабності та значущості виробництва молока та молочних продуктів для економіки України у 2007 р. і 2012 р.

Показник	Од. вим.	Рік	
		2007	2012
Питома вага продукції сільського господарства у ВВП	%	6,6	7,9
Питома вага продукції виробництва молока та молочних продуктів у продукції сільського господарства	%	17,7	13,0
Частка експорту продукції виробництва молока та молочних продуктів в експорті товарів з країни	%	1,2	0,7
Частка імпорту продукції виробництва молока та молочних продуктів в імпорті товарів у країну	%	0,1	0,2
Питома вага працюючих у сільському господарстві у чисельності працюючих в економіці	%	16,6	16,7

Складено автором за матеріалами : [254; 271]

Продукція виробництва молока та молочних продуктів одна із провідних галузей економіки України, яка займала у 2012 р. 13,0% в обсягах виробництва продукції сільського господарства. При цьому в експорті товарів з країни молочна продукція має дуже незначну питому вагу – 0,7%. У порівнянні з 2007 р. у 2012 р. всі показники, які характеризують масштабність і значущість галузі молочної продукції для економіки України, суттєво знизились.

В табл. 2.22 представлено порівняння конкурентоспроможності та спрямованості збуту молочної продукції України у 2007 р. і 2012 р.

Після вступу до СОТ у 2012 р. у порівнянні з 2007 р. спостерігалось збільшення імпортової залежності галузі та експортної її спрямованості при зростаючій ємності внутрішнього ринку.

Молочна продукція не є експортоорієнтованою галуззю економіки країни. Через низьку конкурентоспроможність підприємства галузі втрачають як зовнішні, так і внутрішні ринки збуту молочної продукції.

У табл. 2.23 представлено порівняння виробництва молока та його переробки у 2007 р. і 2012 р.

Таблиця 2.22

Конкурентоспроможність і спрямованість збуту молочної продукції
України у 2007 р. і 2012 р.

Показник	Од. вим.	Рік	
		2007	2012
Експорт молочної продукції	млн. грн.	593,7	496,7
Імпорт молочної продукції	млн. грн.	88,6	178,4
Обсяг молочної продукції	млн. грн.	30393,4	28909,5
Відношення експорту молочної продукції до обсягу виробництва	%	9,9	13,7
Відношення імпорту до ємності внутрішнього ринку виробництва молочної продукції	%	1,6	5,4
Ємність внутрішнього ринку молочної продукції	млн. грн.	27842,7	26365,8
Курс долара до грн.	грн.	5,05	7,99

Складено автором за матеріалами : [254; 271]

Таблиця 2.23

Виробництво молока та його переробка в Україні

Показники	Од.вим.	Рік	
		2007	2012
Продукція молока та молочних продуктів	млн.грн.	30393,4	28909,5
Виробництво молока та молочних продуктів - всього	тис.т	12262,1	11377,6
з них по основних видах продукції:			
молоко оброблене рідке	тис.т	863	909,2
масло вершкове	тис.т	100	88,1
спреди та суміші жирові	тис.т	83,8	53,3
сир свіжий неферментований та сир кисломолочний	тис.т	92,6	78,8
сири жирні	тис.т	246	165,9
продукти кисломолочні	тис.т	532	486,3
Довідково: частка домашніх господарств у виробництві молока та молочних продуктів	тис.т	10084	8842
	%	82,2	77,7
Питома вага молока та молочних продуктів у продукції сільського господарства	%	17,7	13,0
Тваринництво			
Обсяг продукції тваринництва	млн.грн.	66 150,2	74021,4
Питома вага молочної продукції у тваринництві	%	45,9	39,1

Складено автором за матеріалами : [254]

Виробництво молока є одним з провідних видів діяльності сільського господарства. У 2012 р. питома вага молочної продукції у загальних обсягах сільгосппродукції склала 13,0%. У продукції тваринництва питома вага молочної продукції склала у 2012 р. – 39,1%. За період з 2007 р. до 2012 р. виробництво молока скоротилось на 7,2% або на 884,5 тис. тон. Протягом

2007-2012 рр. зменшилась питома вага молочної продукції у тваринництві з 45,9% до 39,1% або на 6,9%.

В табл. 2.24 наведено порівняння показників економічної безпеки молочної продукції України в 2007 р і 2012 р.

Таблиця 2.24

Показники економічної безпеки молочної продукції України в 2007 і 2012 рр.

Показник	Од. вим.	Порогове значення	Рік	
			2007	2012
Відношення дефіциту (профіциту) торгового балансу молочної продукції до загального обсягу зовнішньої торгівлі (сальдо до суми експорту та імпорту)	%	< 5	0,46	0,21
Частка імпорту молочної продукції у внутрішньому споживанні (ємності ринку)	%	< 30	1,6	5,4
Відношення експорту молочної продукції до обсягу виробництва молочної продукції	%	< 50	9,9	13,7

Розраховано автором за матеріалами : [254; 271]

У галузі не спостерігається порушення порогових значень економічної безпеки за наступними напрямками:

- профіциту зовнішнього торгового балансу молочної продукції;
- імпортової залежності внутрішнього ринку молочної продукції;
- експортної залежності від кон'юнктури ринків молочної продукції.

У табл. 2.25 представлено експорт та імпорт молочних продуктів України у 2007 р. і 2012 р.

Таблиця 2.25

Експорт молочних продуктів з України в 2007 р. і 2012 р.

Показники	Од.вим.	Експорт		Імпорт	
		2007	2012	2007	2012
Всього	млн.дол.	593,7	496,7	88,6	178,4
	тис.тон	178,0	146,9	50,9	47,9
Європейський союз	млн.дол.	4,98	0,44	20,4	89,7
питома вага	%	0,8	0,1	23,0	50,3
Митний союз	млн.дол.	307,11	394,63	67,7	59,9
питома вага	%	51,7	79,4	76,4	33,6
Інші країни	млн.дол.	281,63	101,66	0,5	28,8
питома вага	%	47,4	20,5	0,6	16,1

Складено автором за матеріалами : [254; 265; 270; 271]

Експортно-імпортні операції за період 2007-2012 рр. характеризуються наступним чином:

– до країн ЄС експорт продукції майже відсутній, що свідчить про закритість цього ринку збуту для вітчизняних виробників, при цьому імпорт продукції зріс в 4,4 рази і складає 50,3% загальної суми імпорту;

– до країн МС експорт продукції збільшився в 1,3 рази і становить 79,4% загальної суми експорту, імпорт зменшився на 11,5% і становить 33,6% загальної суми імпорту;

– до третіх країн, крім ЄС та МС, експорт продукції зменшився в 2,7 рази і становить 20,5% загальної суми експорту, імпорт продукції зріс в 57,6 разів і складає 16,1% загальної суми імпорту.

Ринок країн, які не входять до ЄС та МС, питома вага яких у світовому імпорті складає близько 38%, є досить привабливим для вітчизняних виробників молочних продуктів на найближчу та довгострокову перспективу.

Високий рівень конкуренції на ринку молока та молочних продуктів країн ЄС, який майже закритий для вітчизняних виробників молочної продукції. Митний тариф ЄС, окрім базової ставки, передбачає, при потребі, додаткове використання імпортних зборів, сільськогосподарських зборів, компенсаційних зборів тощо, які суттєво підвищують ціну товару. Крім того існує складна система подання документів для здійснення експортних поставок. Ринок країн МС залишається на середньострокову перспективу найбільш потужним для вітчизняних виробників молочних продуктів.

Стандарти якості молока, які застосовують країни ЄС, є більш високими ніж існують в Україні та МС, а враховуючи те, що близько 80% молока виробляється домашніми господарствами, конкурувати з високотехнологічним виробництвом ЄС вкрай складно. Підвищення якості молока до стандартів ЄС потребує додаткових інвестицій в переоснащення технології виробництва. Крім цього, створення високотехнологічних комплексів значно вплине на зайнятість сільського населення в Україні, що може призвести до соціальної напруги на селі.

2.3 Оцінка компаративних переваг у зовнішній торгівлі агропродовольчими товарами України

Як показав аналіз зовнішньої торгівлі продукцією агропромислового комплексу України, проведений в пп. 1.1 та 1.2, основними товарами у структурі зовнішньої торгівлі є зернові культури, олія соняшникова, насіння соняшникове, молоко та молочні продукти, м'ясо і м'ясопродукти.

Проведемо оцінку компаративних переваг та показників ефективності експорту вказаних груп продукції АПК України по відношенню до країн світу і країн ЄС з використанням методичного підходу, викладеного в пп. 1.3., а саме дослідження ролі експорту в економічному розвитку країни, що характеризується комплексом показників та їх динамікою за певний період:

- 1) відношення експорту товарів до ВВП або експортна квота країни;
- 2) співвідношення експортної квоти та чисельності населення;
- 3) коефіцієнт участі країни у міжнародному поділі праці, що є відношенням частки країни у світовому експорті до частки країни у світовому ВВП;
- 4) відношення експорту товарів АПК до ВВП країни;
- 5) відношення експорту товарів АПК (окремих галузей) до обсягу виробництва цієї галузі;
- 6) відношення частки експорту певного виду продукції АПК до частки світового експорту цієї продукції, що дозволяє визначити рівень спеціалізації країни;
- 7) вартість експорту певної галузі або товарної групи на душу населення країни;
- 8) показник виявленої відносної переваги або компаративної переваги;
- 9) коефіцієнт ефективності експорту і-ї країни.

У розрахунках було використано показники виробництва і зовнішньої торгівлі для основних товарів агропромислового комплексу України в 2007-2013 рр., що наведено в додатку 3.

Проведені розрахунки дозволили кількісно оцінити показники, що характеризують експортний потенціал, компаративні переваги і ефективність експорту основних агропромислових товарів України в 2007-2013 рр.

1. Відношення експорту країни до ВВП або експортна квота, що показує встановлений обсяг виробництва та поставок на експорт певних товарів. Для розрахунків були використані показники в динаміці ВВП України та експорту України (табл. 2.26, рис. 2.8).

На рис. 2.8 видно, що експортна квота України не перевищує 43,3% і в середньому має показник 35,2%, що свідчить про певний вплив на ВВП України експорту та потребує впровадження дійсних заходів з метою розширення експортної орієнтації економіки країни.

Таблиця 2.26

Вихідні дані для розрахунку експортної квоти України за 2007-2013 рр.

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ВВП України, млрд. дол. США	142,72	179,99	117,23	136,42	163,42	176,31	175,50
Експорт України, млрд. дол. США	32,32	44,49	42,36	54,94	70,80	71,73	68,19
Населення України, млн. осіб	46,37	46,14	45,96	45,77	45,63	45,55	45,42
Результати розрахунку експортної квоти	22,65	24,72	36,13	40,27	43,32	40,69	38,85
Результати розрахунку співвідношення експортної квоти та чисельності населення	0,49	0,54	0,79	0,88	0,95	0,89	0,86

Складено автором за матеріалами [282]

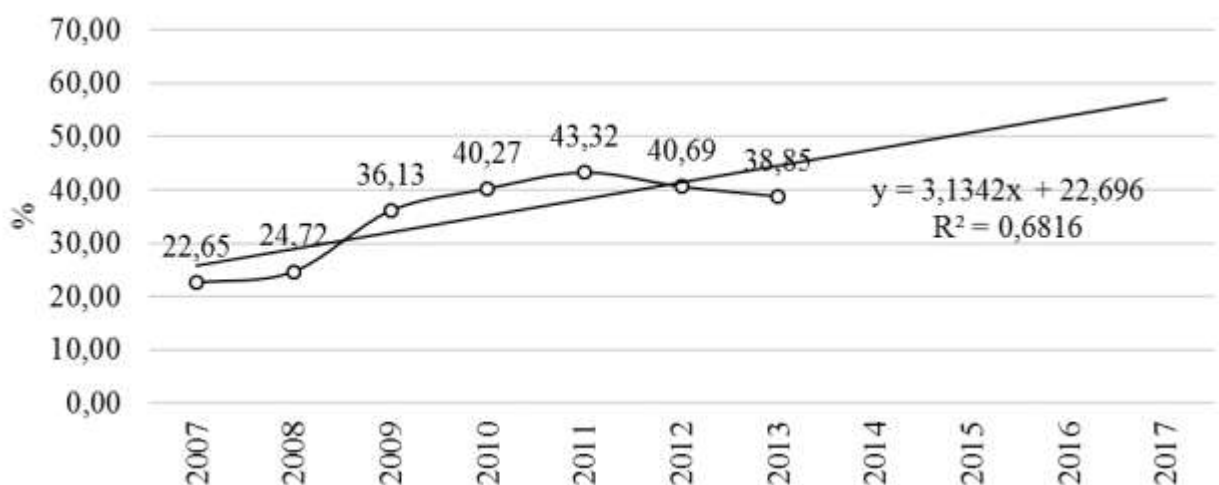

Рис. 2.8. Динаміка змін експортної квоти України [Розраховано автором]

2. Відношення експортної квоти та чисельності населення України. Для розрахунку було використано певні статистичні дані (табл. 2.27).

Для розуміння отриманих результатів зазначимо, що у країнах з чисельністю населення 5-10 млн. осіб показник співвідношення знаходиться у межах 8,5-5,0%, у США – 0,1%, Франції, Великій Британії, Кореї (зі зрівняною з Україною чисельністю населення) це співвідношення знаходиться в межах 0,5-0,6% [252].

Таблиця 2.27

Вихідні дані для розрахунку співвідношення експортної квоти та чисельності населення України

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Населення України, млн. осіб	46,3	46,1	45,9	45,7	45,6	45,5	45,4
Експортна квота	22,65	24,72	36,13	40,27	43,32	40,69	38,85
Результати розрахунку співвідношення експортної квоти та чисельності населення	0,49	0,54	0,79	0,88	0,95	0,89	0,86

Складено автором за матеріалами [282]

Графічно результати розрахунку наведено на рис. 2.9.

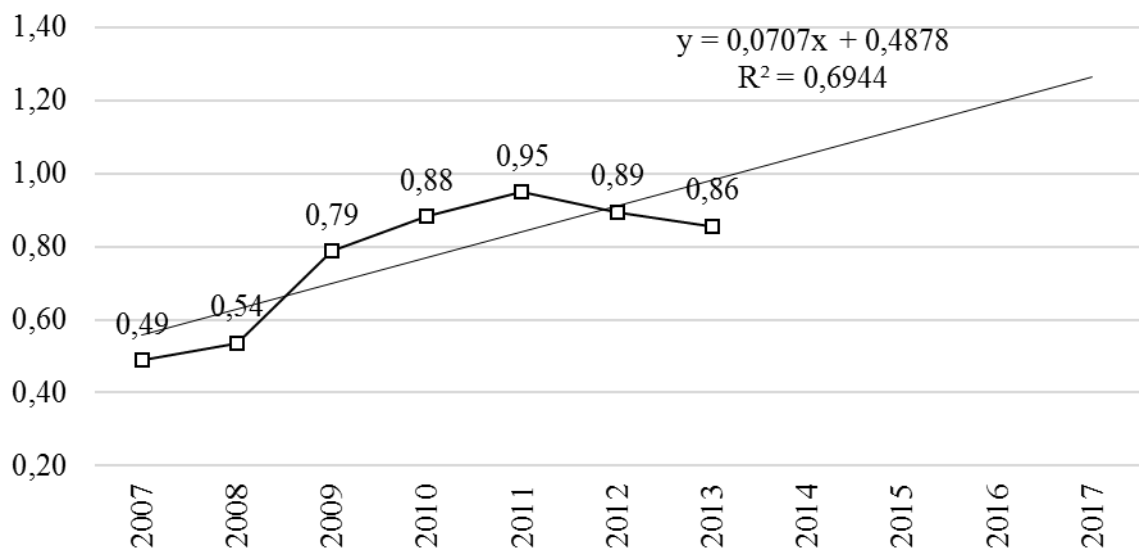

Рис. 2.9. Динаміка змін співвідношення експортної квоти та чисельності населення України [Розраховано автором]

Виходячи з цього, стратегічним напрямом розвитку економіки України слід вважати підвищення її конкурентоспроможності, розвиток внутрішнього ринку, поступове заміщення приблизно половини експортної квоти власним

виробництвом товарів для задоволення потреб населення і суспільства в цілому.

3. Коефіцієнт участі країни у міжнародному поділі праці. Вихідні дані та результати розрахунку наведено в табл. 2.28.

Таблиця 2.28

Вихідні дані для розрахунку участі України в міжнародному поділі праці

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ВВП України, млн. дол. США	142719	179992	117227	136418	163422	176308	175500
Експорт України, млн. дол. США	323205	444859	423564	549365	707953	717347	681899
Світовий ВВП, млрд. дол. США	56677	62101	58950	64406	71219	72690	75628
Світовий експорт, млрд. дол. США	17418	19889	15962	19093	22489	22674	23308,6
Результати розрахунку коефіцієнту участі України в міжнародному поділі праці	7,37	7,72	13,34	13,58	13,72	13,04	12,61

Складено автором за матеріалами [282; 283; 284]

Графічно результати проведеного розрахунку наведено на рис. 2.10.

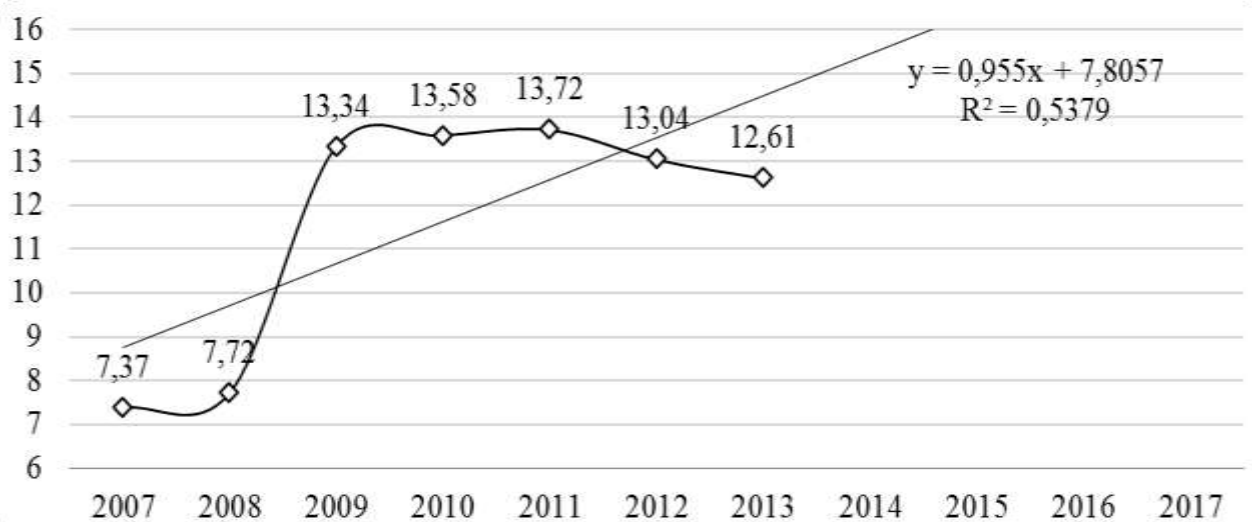

Рис. 2.10. Динаміка змін коефіцієнту участі країни у міжнародному поділі праці [Розраховано автором]

Якщо розрахований коефіцієнт > 1 , то це свідчить про активну участь країни у міжнародному поділі праці. Однак значне перевищення складових E_{yu}/E_{yc} над $ВВП_u/ВВП_c$ характеризує слабкість економіки, гіпертрофований розвиток експортного сировинного сектора.

Як видно з рис. 2.10, середнє значення коефіцієнту спеціалізації України дорівнює 11,6. Його максимальні значення приходяться на період з 2009 по 2012 рр. Позитивним моментом є те, що незважаючи на світову фінансову кризу участь України в міжнародному поділі праці збільшилась майже удвічі (з 7,72 до 13,34 одиниць). Розраховані перспективи участі України в міжнародному поділі праці свідчать про позитивну динаміку.

4. Відношення експорту продукції АПК до ВВП України. Вихідні дані та результати розрахунку наведено в табл. 2.29 та рис. 2.11.

Таблиця 2.29

Вихідні дані для розрахунку відношення експорту продукції АПК до ВВП України

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ВВП України, млрд. дол. США	142,72	179,99	117,23	136,42	163,42	176,31	175,50
Експорт АПК України, млрд. дол. США	7,66	8,89	7,19	7,32	9,41	13,70	13,53
Результати розрахунку відношення експорту продукції АПК до ВВП України, %	5,37	4,94	6,13	5,36	5,76	7,77	7,71

Складено автором за матеріалами [282]

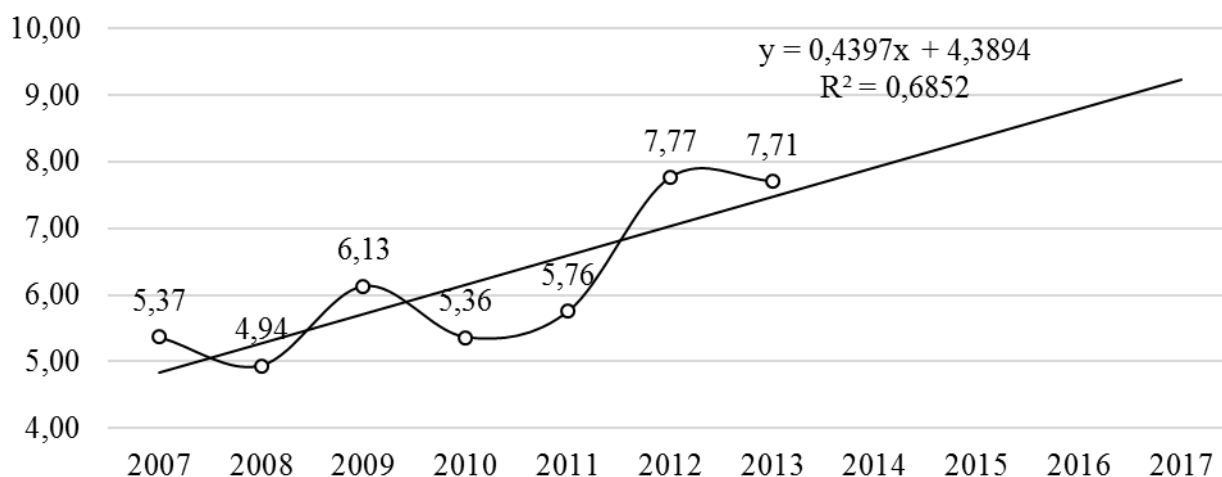

Рис. 2.11. Динаміка змін відношення експорту продукції АПК до ВВП України [Розраховано автором]

На рис. 2.11 видно, що експортна квота продукції АПК України не перевищує 7,77% (у 2012 р.) і в середньому має показник 6,1%, що свідчить про незначний вплив експорту агропромислової продукції на ВВП України та

потребує впровадження дійсних заходів з метою розширення експортної квоти продукції АПК в економіці країни.

5. Відношення експорту товарів АПК (окремих галузей) до обсягу виробництва цієї галузі. Для подальших розрахунків використані дані, що наведено в табл. 2.1 і включають такі товарні групи продукції АПК України як зернові культури, олія соняшникова, насіння соняшнику, молоко та молочні продукти, м'ясо та м'ясопродукти. Отримані результати представлено в табл. 2.30.

Таблиці 2.30

Результати розрахунку відношення експорту товарів АПК (окремих товарних груп) до обсягу виробництва цієї товарної групи

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Зернові культури	0,14	0,30	0,56	0,35	0,25	0,59	0,49
Олія соняшникова	0,86	0,72	0,84	0,90	0,84	1,00	0,96
Насіння соняшнику	0,17	0,05	0,26	0,14	0,13	0,08	0,10
Молоко та молочні продукти	0,01	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
М'ясо та м'ясопродукти	0,02	0,01	0,02	0,02	0,04	0,05	0,05

Складено автором за матеріалами [282; 283; 284; 285; 286; 287; 288; 289; 290]

Наведені дані дозволяють провести структурний аналіз окремої галузі та виокремити найбільш експортоорієнтовані товарні групи. Графічне відображення отриманих результатів наведено на рис. 2.12 та 2.13, з яких видно, що найбільш експортоорієнтованою товарною групою АПК України є олія соняшникова (до 100% виробництва йде на експорт, середня експортна орієнтація товарної групи складає 87%). Експорт зернових культур складає в середньому 38% від виробництва, але максимальні значення за період дослідження не перевищують 60% від виробництва. Експорт насіння соняшнику в середньому складає 13%, максимальна експортна складова товарної групи складала 26% в 2009 р. На сучасному етапі експортна привабливість цієї товарної групи знижується.

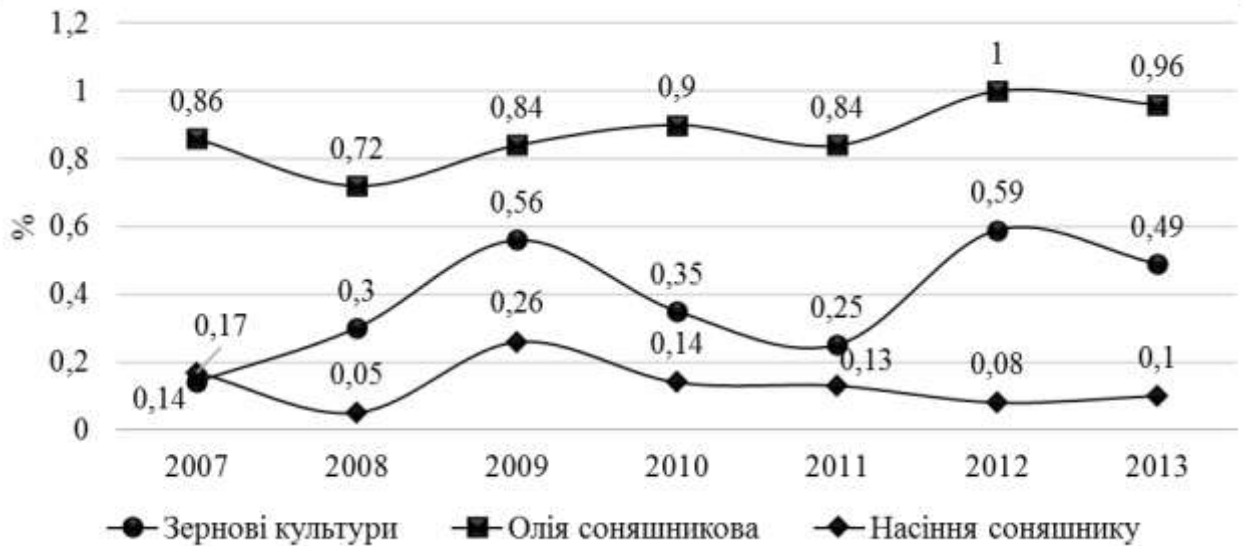

Рис. 2.12. Динаміка відношення експорту зернових, соняшникової олії та насіння соняшнику до обсягу виробництва відповідних товарних груп
[Розраховано автором]

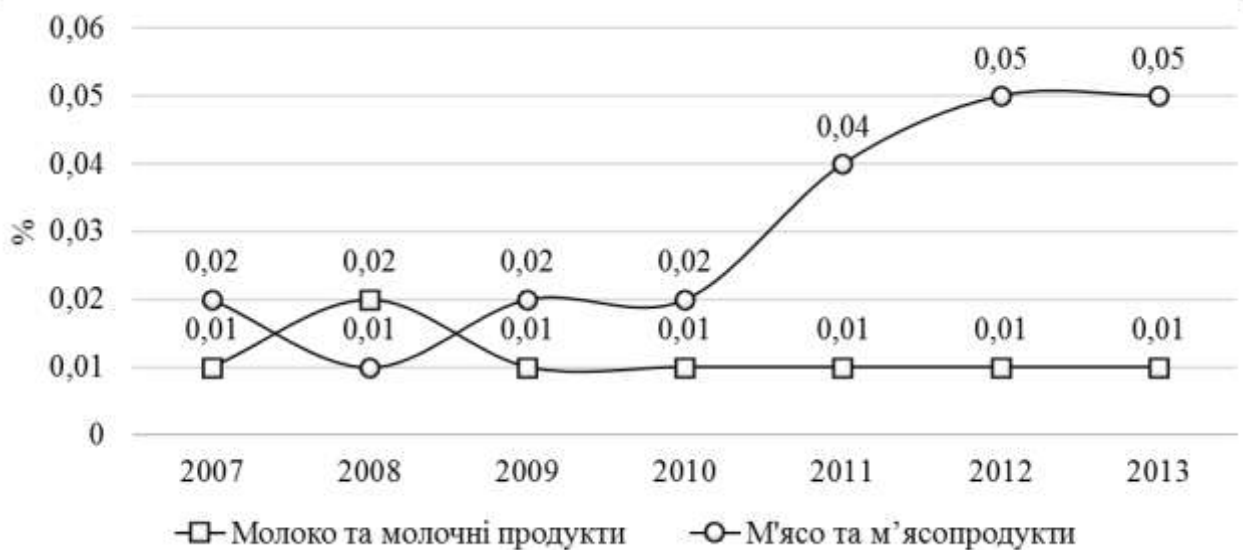

Рис. 2.13. Динаміка відношення експорту молочних та м'ясних продуктів до обсягу виробництва відповідних товарних груп [Розраховано автором]

Що стосується експортної орієнтації молочних та м'ясних продуктів (рис. 2.13) – можна констатувати, що ці товарні групи орієнтовані майже на 100% на внутрішнє споживання, їх експорт не перевищує в середньому 1-3% від загального виробництва.

6. Рівень спеціалізації країни або відношення частки експорту певного виду продукції до частки світового експорту цієї продукції.

Для визначення міжнародної спеціалізації певних товарних груп продукції АПК України окрім фактичних даних, наведених в додатку 3, необхідні показники світового експорту відповідних товарних груп світового експорту (табл. 2.31)

Таблиця 2.31

Динаміка світового експорту окремих товарних груп продукції АПК,

тис. тон

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Зернові культури	243798	257026	259870	249077	304905	260239	329537
Олія соняшникова	3523	4539	4497	4530	6467	5476	7346
Насіння соняшнику	1456	2146	1550	1777	1924	1438	2029
Молоко та молочні продукти	5121	5124	5376	5687	6190	6749	6888
М'ясо та м'ясопродукти	12780	13764	13066	13826	15029	15406	16163

Складено автором за матеріалами [282; 283; 284; 285; 286; 287; 288; 289; 290]

Результати розрахунків наведено в табл. 2.32.

Таблиця 2.32

Рівень спеціалізації України за окремими товарними групами продукції

АПК

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Зернові культури	0,02	0,06	0,10	0,06	0,05	0,10	0,08
Олія соняшникова	0,55	0,30	0,52	0,60	0,41	0,66	0,51
Насіння соняшнику	0,25	0,05	0,47	0,23	0,21	0,20	0,20
Молоко та молочні продукти	0,03	0,04	0,03	0,03	0,03	0,02	0,02
М'ясо та м'ясопродукти	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01	0,01

Складено автором за матеріалами [282; 283; 284; 285; 286; 287; 288; 289; 290]

Як видно з даних табл. 2.32 та рис. 2.14 і рис. 2.15 найбільшу міжнародну спеціалізацію має соняшникова олія (в середньому – 50% світового експорту; максимальна міжнародна спеціалізація дорівнювала більше 60% в 2012 р.) та насіння соняшнику (в середньому – 23%; максимальна міжнародна спеціалізація дорівнювала майже 50% в 2009 р.).

На сучасному етапі ситуація з міжнародною спеціалізацією соняшникової олії має позитивну тенденцію, що свідчить про високу експортну орієнтованість даної товарної групи продукції АПК України. Що стосується насіння експортних перспектив насіння соняшнику, слід визнати,

що йде поступове зниження міжнародної зацікавленості цією групою продукції АПК.

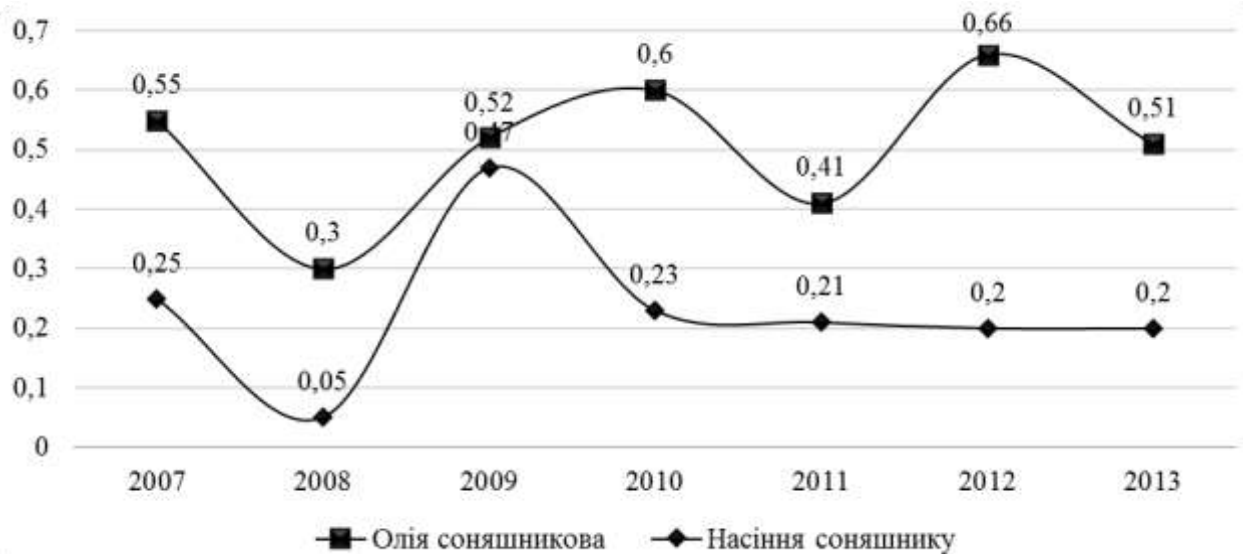

Рис. 2.14. Динаміка міжнародної спеціалізації окремих товарних груп продукції АПК [Розраховано автором]

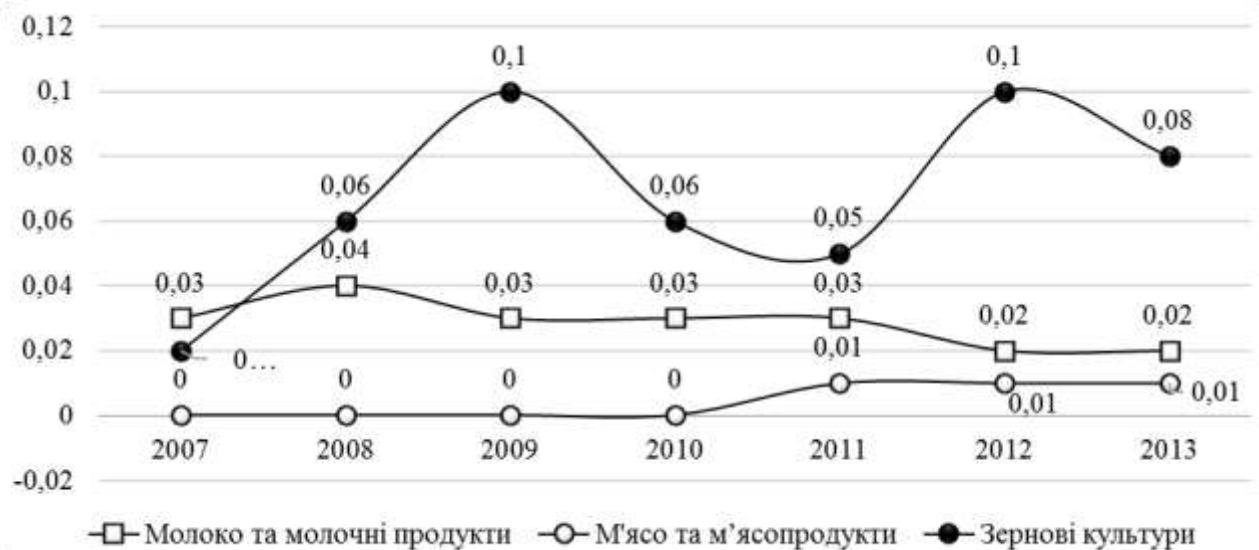

Рис. 2.15. Динаміка міжнародної спеціалізації окремих товарних груп продукції АПК [Розраховано автором]

Міжнародна спеціалізація молочних та м'ясних продуктів (рис. 2.15) не перевищує 1%, що свідчить про її повну відсутність для цих груп товарів, і орієнтованість виробництва на внутрішній ринок України. Міжнародна

спеціалізація зернових культур в середньому складає 6%; її максимальна спеціалізація не перевищує 10%. Враховуючи на значну міжнародну конкуренцію на світових ринках саме за цієї товарної групи можна вважати, що міжнародна спеціалізація зернових культур в Україні є значною.

Зазначимо також, що чим більш значне місце в складі експортованої продукції міжнародно спеціалізованих галузей займають вироби передових галузей обробної промисловості, тим більш прогресивний характер носить міжнародна спеціалізація, й тим вище її реальний рівень, та навпаки, явна перевага в експорті продукції видобувних галузей і сільського господарства – свідчення звичайно пасивної ролі країни в міжнародному поділі праці та відносно відсталості міжнародної спеціалізації.

7. Вартість експорту певної групи товарів продукції АПК у розрахунку на душу населення.

Результати розрахунку наведено в табл. 2.33.

Таблиця 2.33

Вартість експорту певної групи товарів продукції АПК
у розрахунку на душу населення

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Зернові культури	16,49	80,35	77,48	53,98	79,32	153,84	143,20
Олія соняшникова	32,86	35,07	35,26	51,87	68,99	87,35	91,08
Насіння соняшнику	2,82	0,70	4,25	4,12	5,43	3,64	5,32
Молоко та молочні продукти	12,82	14,16	8,63	11,89	13,01	10,92	10,89
М'ясо та м'ясопродукти	2,27	1,62	1,72	1,97	4,34	6,94	6,33

Складено автором за матеріалами [282; 283; 284; 285; 286; 287; 288; 289; 290]

На рис. 2.16 та 2.17 графічно показані результати розрахунку на душу населення України вартості експорту певної групи товарів продукції АПК. Найбільшу вартість мають експорті поставки зернових культур (в середньому 86 грн. на одну особу) та соняшникової олії (в середньому 57 грн. на одну особу).

Вартість насіння соняшнику в середньому складала за період, що досліджується, 3,75 грн. на одну особу (рис. 2.17). Вартість експорту молочних продуктів складає в середньому 11,76 грн. на одну особу. Вартість

м'ясних продуктів найменша серед досліджуваних груп товарів (в середньому 3,6 грн. на одну особу).

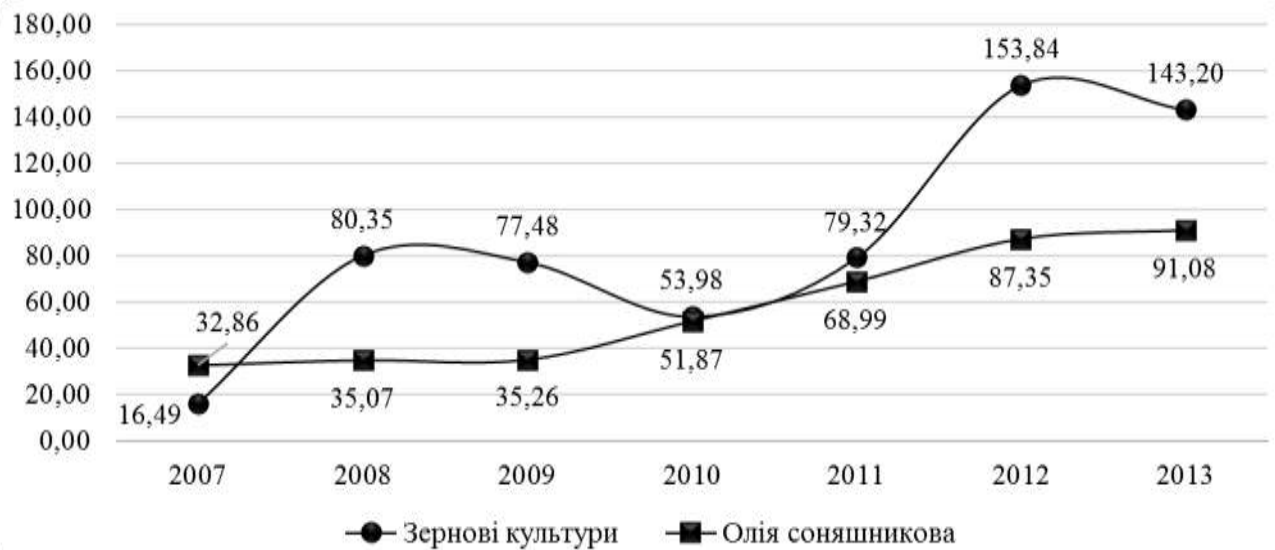

Рис. 2.16. Вартість експорту певних груп товарів продукції АПК України у розрахунку на душу населення [Розраховано автором]

Рис. 2.17. Вартість експорту певних груп товарів продукції АПК України у розрахунку на душу населення [Розраховано автором]

8. Показник виявленої відносної переваги (або компаративної переваги) України за певною групою товарів продукції АПК.

Результати розрахунку за формулою, наведеною в пп. 1.3 показника компаративної переваги для України за основними товарами агропромислового комплексу України в 2007-2013 рр., надано в табл. 2.34.

Таблиця 2.34

Значення показника компаративної переваги для України за основними товарами агропромислового комплексу України в 2007-2013 рр.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Зернові культури	2,30	3,35	3,71	2,95	2,92	3,46	3,32
Олія соняшникова	9,06	9,12	9,12	9,50	9,78	10,02	10,06
Насіння соняшнику	1,22	-0,51	1,61	1,29	0,94	0,04	0,49
Молоко та молочні продукти	2,02	1,92	1,40	1,71	1,61	1,14	1,16
М'ясо та м'ясопродукти	-0,32	-2,30	-1,85	-1,50	-0,27	-0,71	-0,63

Складено автором за матеріалами [282; 283; 284; 285; 286; 287; 288; 289; 290]

На рис. 2.18 наведено результати розрахунку показника компаративної переваги для України за такими товарами агропромислового комплексу України, як зернові культури і олія соняшникова, як скали найбільшу питому вагу в експорті в 2007-2013 рр.

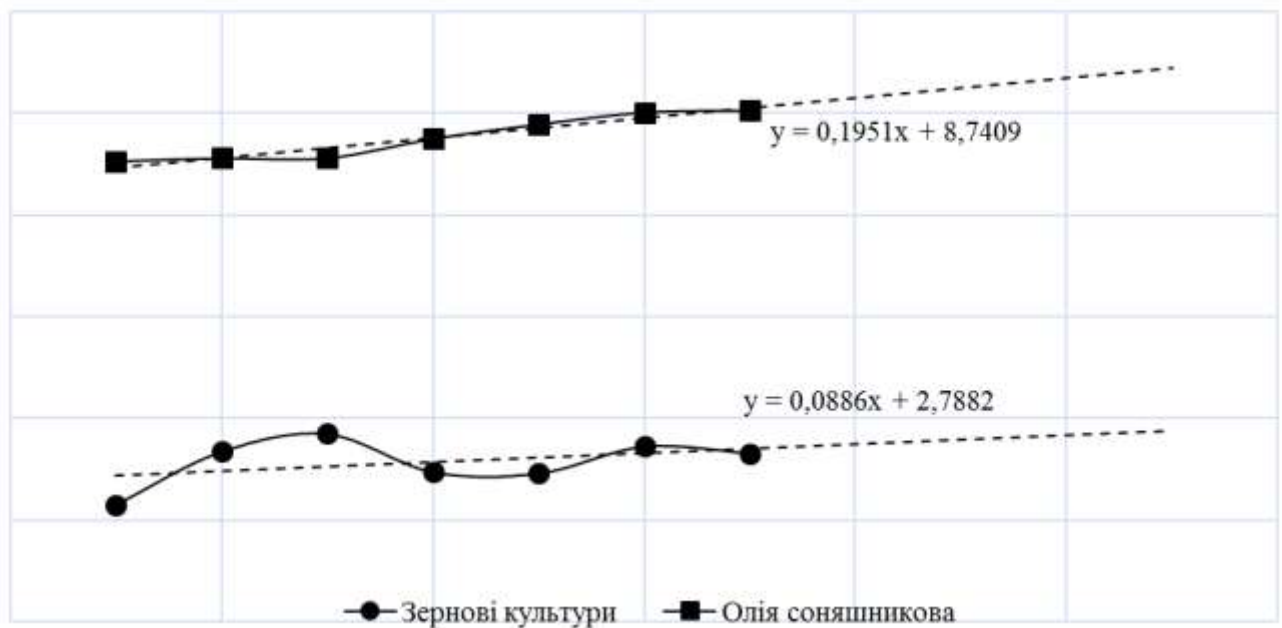

Рис. 2.18. Компаративні переваги України в експорті олії соняшкової і зернових культур [Розраховано автором]

Як видно з рис. 2.18, показник компаративної переваги для олії соняшникової – найбільший (10,06 в 2013 р.) і має тенденцію до зростання. Друге місце за значеннями показника виявленої відносної переваги в експорті агропродовольчих товарів України мають зернові культури (3,32 в 2013 р.) і також мають тенденцію до зростання. При цьому реалізований експортний потенціал олії соняшникової маже втричі перевищує потенціал зернових культур.

На рис. 2.19 наведено аналогічні дані для показника компаративної переваги для насіння соняшнику, молока і молочних продуктів, м'яса і м'ясопродуктів.

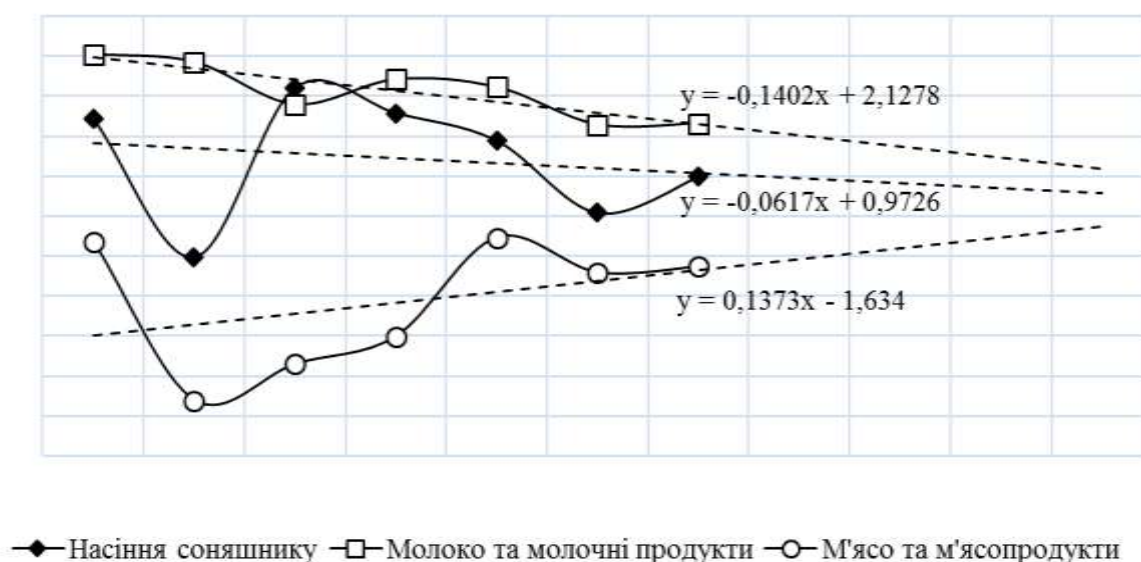

Рис. 2.19. Компаративні переваги України в експорті насіння соняшнику, молока і молочних продуктів, м'яса і м'ясопродуктів [Розраховано автором]

Як видно з рис. 2.19, тенденцію до зростання компаративних переваг має тільки м'ясо і м'ясопродукти, що пов'язано з суттєвими зусиллями щодо реформування і збільшення капіталовкладень в цю галузь за останні роки.

Середні показники компаративної переваги, що були розраховані для п'яти груп агропродовольчих товарів України за період 2007-2013 рр., наведено на рис. 2.20 та свідчать про значну компаративну перевагу в експорті олії соняшникової, при цьому друге місце займають зернові культури.

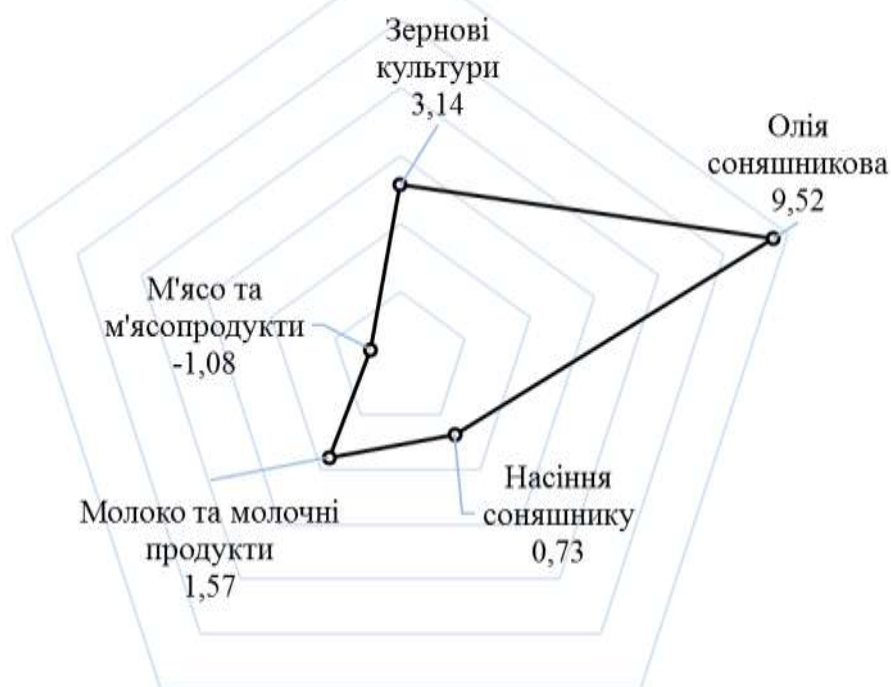

Рис. 2.20. Середні значення показників компаративної переваги для України за основними товарами АПК України в 2007-2013 рр. [Розраховано автором]

9. Коефіцієнт ефективності експорту основних товарів АПК України.

Для розрахунків крім фактичних даних, що представлені у додатку 3, необхідні ще чотири показники: ВВП України, світовий ВВП, населення України, населення світу (табл. 2.35).

Таблиця 2.35

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнту ефективності експорту основних товарів АПК України

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ВВП України, млн. дол. США	142719	179992	117227	136418	163422	176308	175500
Населення України, млн. осіб	46,3	46,1	45,9	45,7	45,6	45,5	45,4
Світовий ВВП, млрд. дол. США	56677	62101	58950	64406	71219	72690	75628
Населення світу, млн. осіб	6602,2	6677,5	6706,9	6830,2	7000	7041,4	7153,6

Складено автором за матеріалами [282; 283; 284; 285; 286; 287; 288; 289; 290]

Розраховані результати показано в табл. 2.36 та на рис. 2.21, 2.22, 2.23.

Таблиця 2.36

Коефіцієнт ефективності експорту основних товарів АПК України

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Зернові культури	0,53752	21,16390	138,66896	18,33133	12,24464	92,38412	67,38027
Олія соняшникова	3,55386	0,68567	5,96862	7,39084	3,93741	10,39668	8,30014
Насіння соняшнику	0,06138	0,00055	0,52518	0,06572	0,04588	0,01883	0,03713
Молоко та молочні продукти	0,00194	0,00181	0,00151	0,00108	0,00092	0,00057	0,00048
М'ясо та м'ясопродукти	0,00001	0,00000	0,00001	0,00001	0,00004	0,00013	0,00011

[Розраховано автором]

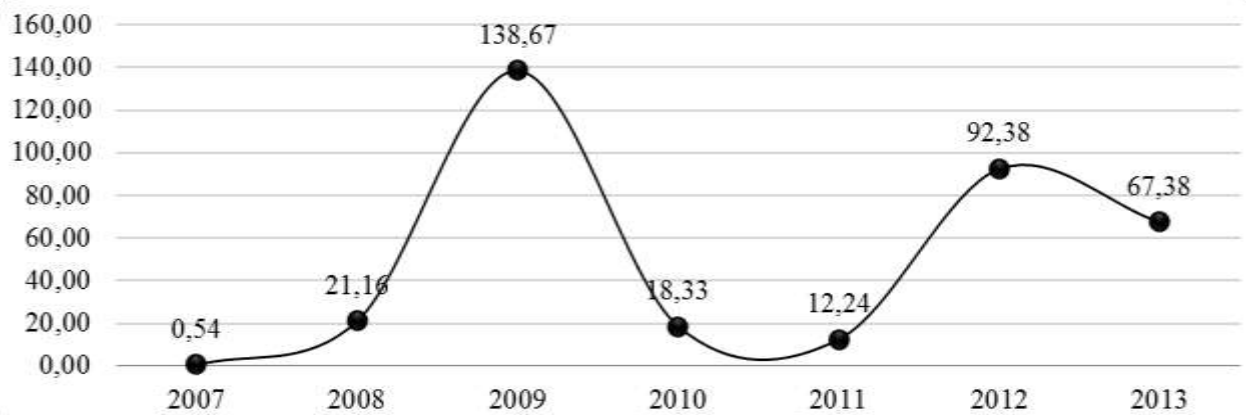

Рис. 2.21. Динаміка змін коефіцієнту ефективності експорту зерновими культурами [Розраховано автором]

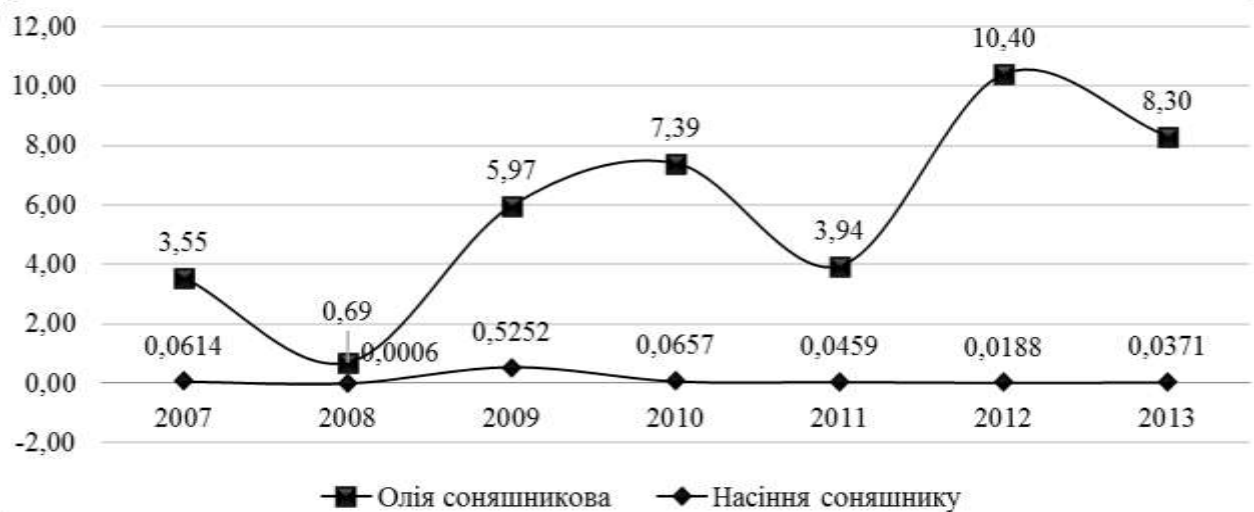

Рис. 2.22. Динаміка змін коефіцієнту ефективності експорту соняшникової олії та насінням соняшника [Розраховано автором]

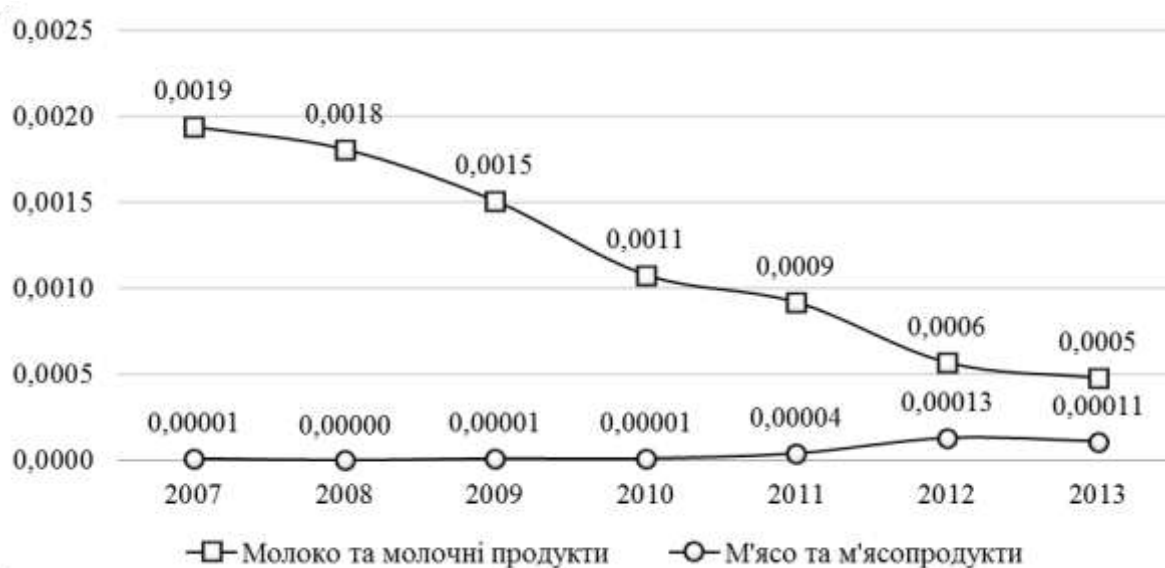

Рис. 2.23. Динаміка змін коефіцієнту ефективності експорту молочними та м'ясними продуктами [Розраховано автором]

Показник ефективності експорту певної країни показує відносну величину виручки на душу населення від кожного експортованого відсотка ВВП порівняно із середньосвітовою величиною, прийнятою за 100%. Коефіцієнт ефективності експорту розвинених країн знаходиться в межах 450–550 відсоткових пунктів, тобто їх експорт в 4,5–5,5 рази ефективніший, ніж середньосвітовий.

Як видно з рис. 2.20 для України найбільш ефективним експортом характеризується саме зернові культури. Середній показник ефективності експорту складає 50%, а максимальний у 2009 р. склав понад 138%, що значно перевищило середньосвітовий показник.

На рис. 2.21 показані динамічні ряди ефективності експорту соняшникової олії (середнє значення – 5,75%) та насінням соняшника (середнє значення – 0,11%). Ефективність експорту цих культур не є ефективним та потребує вагомих заходів підвищення ефективності.

Що стосується ефективності експорту м'ясних на молочних продуктів (рис. 2.22) отримані результати лише підтвердили внутрішню орієнтацію виробництва і майже практично відсутню експортну складову.

Висновки до розділу 2

У другому розділі проаналізовано стан зовнішньої торгівлі продукцією АПК України, проведено оцінку компаративних переваг у зовнішній торгівлі агропромисловими товарами України, виконано аналіз зовнішньої торгівлі основними зерновими культурами, соняшником та олією соняшниковою як основними товарами АПК України в умовах СОТ і асоціації з ЄС.

1. Аналіз показав, що після вступу України до СОТ в період 2007–2013 рр. асиметрія у захисних заходах для продукції АПК між Україною та країнами-членами СОТ призвела до змін у структурі її виробництва і експорту агропромислової продукції. Світове лідерство України у виробництві та експорті зернових культур, а також соняшникової олії з вітчизняної сировини поєднується з низькими показниками конкурентоспроможності м'ясо-молочної продукції, а динаміка експорту продукції АПК виявила збільшення експорту продукції з низькою доданою вартістю тобто сировинну направленість українського експорту. Основними причинами зростання сировинного експорту і збільшення імпорту продукції з високою доданою вартістю є невідповідність української продукції світовим стандартам якості та низька конкурентоздатність. Доведено, що з моменту вступу України до СОТ за рахунок лібералізації доступу українських товарів на світові ринки розширилась географічна структура експорту агропромислової продукції з України, при цьому, розширення ринку збуту товарів відбулось за рахунок країн, які не входять до складу ЄС та ЄврАзЄС. При цьому ринки ЄС і ЄврАзЄС залишаються жорстко захищеними для імпорту української агропродовольчої продукції.

2. Обґрунтовано, що виробництво продукції рослинництва є найбільш перспективним напрямком підприємницької діяльності, забезпечує продовольчу безпеку країни і є одним з динамічно зростаючих та інвестиційно привабливих. Встановлено, що головні негативні тенденції для розвитку релевантного ринку зернових культур та продуктів його переробки після вступу до СОТ включають: зменшення експорту продуктів зернопереробки із високою доданою вартістю до країн ЄврАзЄС;

запровадження дискримінаційної системи тарифних квот і обмеження доступу на ринок ЄС української борошно-круп'яної продукції та готових зернових продуктів під приводом їх невідповідності світовим стандартам і сертифікатам. Найбільш захищеним з точки зору тарифного та нетарифного захисту, є ринок зернових країн ЄС, при цьому в країнах ЄврАзЕС внутрішній ринок для української продукції поки що є одним з найбільш відкритим. Внутрішній ринок України є досить відкритим для імпоротної продукції зернових культур та продуктів їх переробки, що створює ризики експансії імпоротної продукції особливо з високою доданою вартістю.

3. Доведено, що виробництво насіння соняшнику є одним із секторів сільського господарства України, що найбільш динамічно розвивається. Аналіз структури експорту насіння соняшнику і олії соняшnikової з України після вступу до СОТ свідчить про перерозподіл та освоєння нових ринків збуту. Показано, що основний ринок збуту продукції, в тому числі і із високою доданою вартістю припадає на країни, які не є членами ЄС та ЄврАзЕС, тому інтеграційні процеси в бік ЄС або ЄврАзЕС значно не вплинуть на розвиток цих галузей. Внутрішній ринок України з точки зору забезпеченості власною сировинною базою (насінням соняшнику) для виробництва олії соняшnikової є досить захищеним за рахунок дії експортного мита на насіння соняшнику, що унеможлиблює масштабне здійснення зовнішньої торгівлі сировинною продукцією з низькою доданою вартістю, а створює умови для розвитку вітчизняного виробництва та експорту з України олії соняшnikової – продукції з високою доданою вартістю.

4. Проведений аналіз показав, що виробництво м'ясної продукції в Україні займає значну питому вагу у загальному обсязі продукції сільського господарства і залишається приблизно на одному рівні біля 15 %. За рахунок лібералізації митних режимів та системи квотування торгівлі на світовому ринку м'яса та м'ясних продуктів, внутрішній ринок України став незахищеним від імпоротної продукції, що призвело до значного збільшення більш дешевого імпорту в Україну (в 4,4 рази) та неконкурентоздатності вітчизняних виробників м'ясної продукції. При цьому український експорт

м'ясної продукції в основному складається з продукції з низькою доданою вартістю, натомість в Україну імпортується продукція з високою доданою вартістю. Таким чином, негативним результатом вступу України до СОТ для галузі виробництва та переробки м'ясної продукції є наявність значної частки імпортової, більш дешевої сировини, що хоча і дозволило завантажити вітчизняні виробничі потужності підприємств і збільшити виробництво готової продукції, але при цьому посилила з одного боку внутрішню конкуренцію між виробниками м'яса, з іншого боку засвідчила неконкурентоздатність окремих виробників. Показано, що після вступу до СОТ значне збільшення експорту української м'ясопереробної продукції відбулося тільки за рахунок третіх країн.

5. Продукція виробництва молока та молочних продуктів одна із провідних галузей економіки України, яка займала у 2013 році приблизно 13,0 % в обсягах виробництва продукції сільського господарства, а у продукції тваринництва питома вага молочної продукції склала біля 39 %. З 2007 року за вказаний період виробництво молока скоротилось на 7,2 %, а питома вага молочної продукції у тваринництві зменшилась на 6,9 %. Молочна продукція не є експортоорієнтованою галуззю економіки країни. Через низьку конкурентоспроможність підприємства галузі втрачають як зовнішні, так і внутрішні ринки збуту молочної продукції.

6. М'ясо-молочні продукти орієнтовані майже на 100% на внутрішнє споживання, їх експорт не перевищує в середньому 1-3% від загального виробництва. Найбільшу міжнародну спеціалізацію має соняшникова олія та насіння соняшнику (в середньому – 23%). При цьому міжнародна спеціалізація соняшникової олії має позитивну тенденцію, що свідчить про високу експортну орієнтованість даної товарної групи, а міжнародна зацікавленість насінням соняшнику в необробленому стані поступово знижується. Міжнародна спеціалізація молочних та м'ясних продуктів не перевищує 1%, що свідчить про її повну відсутність для цих груп товарів і орієнтованість виробництва на внутрішній ринок України. Міжнародна спеціалізація зернових культур в середньому складає 6%; її максимальна спеціалізація не перевищує 10%, що з урахуванням значної міжнародної

конкуренції на світових ринках саме за цією товарною групою показує досить велику їх міжнародну спеціалізацію в Україні.

7. Показник компаративної переваги для олії соняшникової – найбільший (10,06 в 2013 р.) і має тенденцію до зростання. Друге місце за значеннями показника виявленої відносної переваги в експорті агропродовольчих товарів України мають зернові культури (3,32 в 2013 р.) і також мають тенденцію до зростання. При цьому реалізований експортний потенціал олії соняшникової маже втричі перевищує потенціал зернових культур. Для насіння соняшнику, молока і молочних продуктів, м'яса і м'ясопродуктів тенденцію до зростання компаративних переваг має тільки м'ясо і м'ясопродукти, що пов'язано з суттєвими зусиллями щодо реформування і збільшення капіталовкладень в цю галузь за останні роки. Розрахунок показника ефективності експорту показує, що для України найбільш ефективним експортом характеризується саме зернові культури. Ефективність експорту соняшникової олії (середнє значення – 5,75%) та насіння соняшника (середнє значення – 0,11%) не є досить помітною, а значення ефективності експорту м'ясних на молочних продуктів лише підтвердили внутрішню орієнтацію виробництва і практично відсутню експортну складову.

8. Доведено, що найбільший експортний потенціал мають олія соняшникова і зернові. За ефективністю експорту значне перевищення світового рівня має олія соняшникова, незначну ефективність показують зернові, а м'ясо-молочна продукція має внутрішню орієнтацію виробництва і майже відсутню експортну складову.

Конкретні наукові результати, що розкривають особистий внесок автора у розробку досліджуваної проблеми і характеризують наукову новизну роботи наведені в наступних публікаціях: [261; 118; 119; 277; 278; 279; 280; 281; 284].

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ АПК УКРАЇНИ

3.1 Макроекономічна багатofакторна модель розвитку зовнішньої торгівлі основними товарами АПК України

Оцінка компаративних переваг у зовнішній торгівлі агропромисловими товарами України довела, що найбільш перспективними експортними групами товарів АПК України є зернові культури, соняшникова олія, насіння соняшнику. Розглянемо показники, що характеризують реалізований експортний потенціал основних складових зернових культур, що мають найбільші перспективи для агропромислового комплексу України.

Результати розрахунку за формулою (1.5), що наведена в пп. 1.3 показника компаративної переваги для України за основними товарними складовими групи зернових культур України в 2007-2013 рр. представлено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Значення показника компаративної переваги для України за основними товарами агропромислового комплексу України в 2007-2013 рр.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Пшениця	5,11	7,03	7,96	7,03	6,40	7,62	7,40
Ячмінь	4,82	6,84	8,32	6,20	3,58	4,36	3,90
Кукурудза	1,30	1,99	2,90	2,09	2,59	3,07	2,90
Жито	-2,18	0,12	1,91	4,04	2,83	2,65	3,30
Сорго зернове	1,22	0,85	3,47	4,21	2,95	2,16	0,73
Гречка, просо, інші зернові	2,53	3,04	5,33	5,03	4,82	2,06	2,70
Овес	1,89	1,17	4,37	5,72	-1,83	-0,84	0,06
Рис	-1,98	-2,34	-3,08	-2,55	-2,64	-0,62	-1,10

Складено автором за матеріалами [282; 283; 284; 285; 286; 287; 288; 289; 290]

На рис. 3.1 наведено результати розрахунку компаративної переваги для України за такими зерновим культурами, як пшениця, ячмінь і кукурудза, що склали найбільшу питому вагу в експорті зернових в 2007-2013 рр.

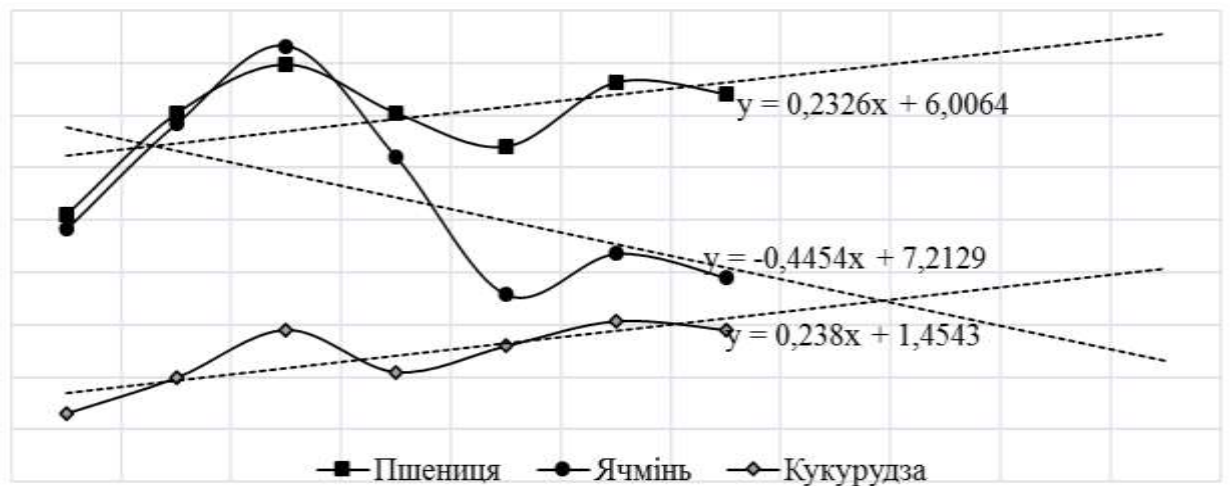

Рис. 3.1. Компаративні переваги України в експорті пшениця, ячмінь і кукурудза [Розраховано автором]

Як видно з рис. 3.1, чітко виражену тенденцію до зростання має експорт пшениці і кукурудзи. На рис. 3.2 і 3.3 представлено результати розрахунку показника компаративної переваги для України для жита, сорго зернового, гречки, проса та інших зернових, а також вівса і рису.

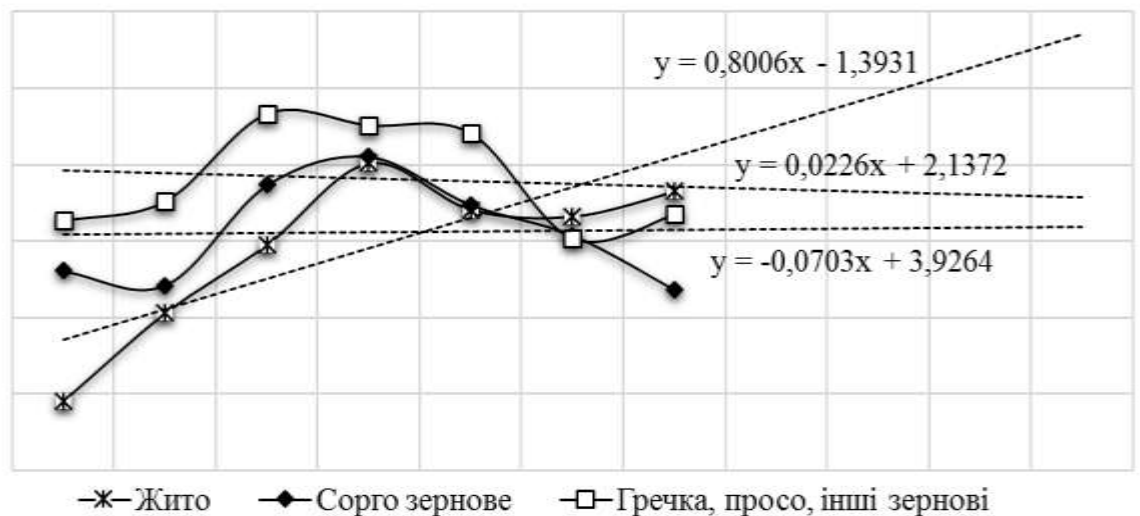

Рис. 3.2. Компаративні переваги України в експорті жита, сорго зернового, гречки, проса та інших зернових [Розраховано автором]

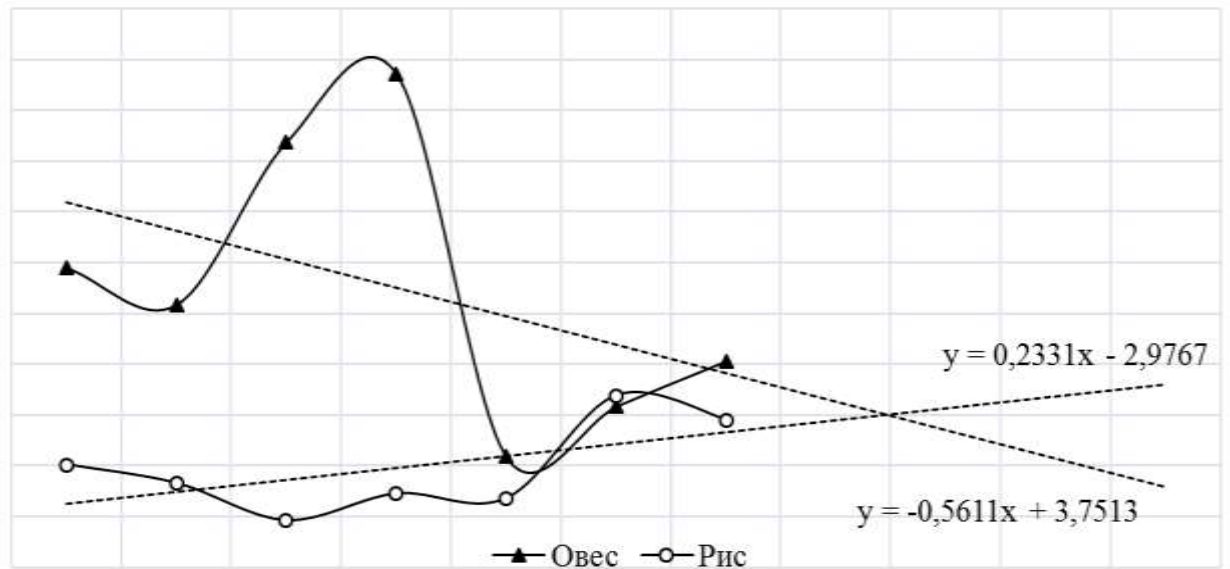

Рис. 3.3. Компаративні переваги України в експорті вівса і рису
[Розраховано автором]

Результати розрахунку показника компаративної переваги для України за експортом олії соняшникової та насіння соняшника в 2007–2013 рр. представлено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Значення показника компаративної переваги для України експортом олії соняшникової та насіння соняшника в 2007–2013 рр.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Соняшникова олія	7,31	7,81	7,92	7,94	8,19	8,24	8,42
Насіння соняшнику	2,36	5,01	3,96	3,67	2,90	2,00	1,71

Складено автором за матеріалами [282; 283; 284; 285; 286; 287; 288; 289; 290]

На рис. 3.4 графічно наведено результати розрахунків. Як видно, експорт соняшникової олії має позитивну тенденцію росту. Що стосується експорту насіння соняшнику – спостерігається поступова втрата Україною компаративної переваги за цим видом експорту агропромислової продукції.

Завершуючи визначення компаративних переваг основних товарних груп експорту агропромислової продукції України визначимо середній рівень компаративних переваг експорту АПК України (рис. 3.5).

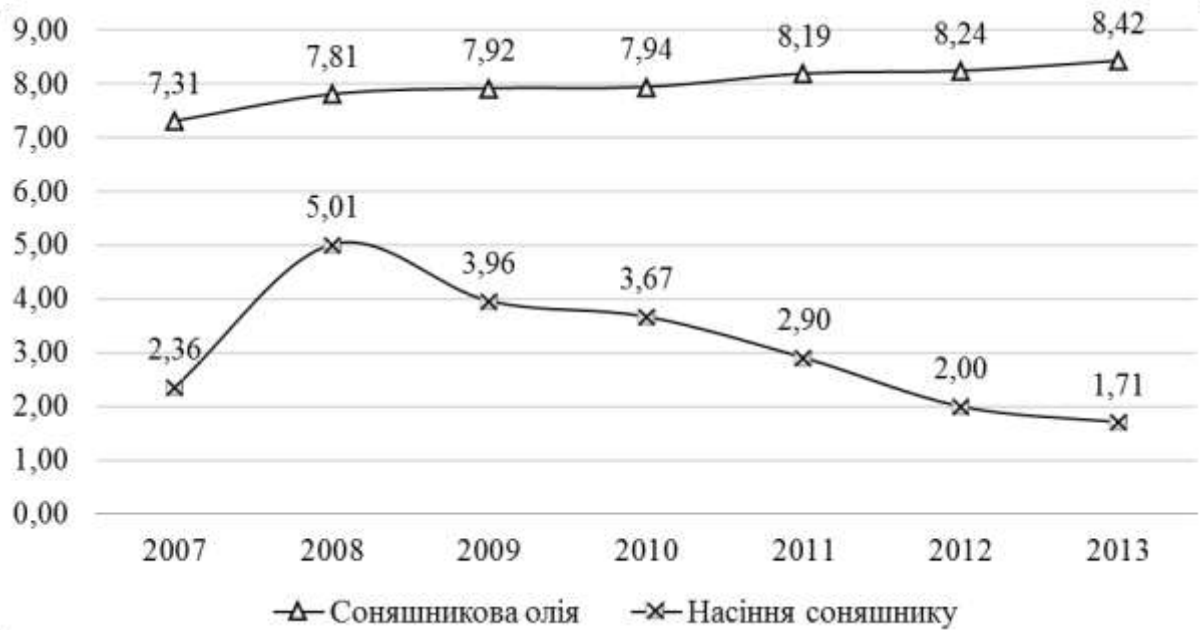

Рис. 3.4. Компаративні переваги України в експорті олії соняшникової та насіння соняшнику [Розраховано автором]

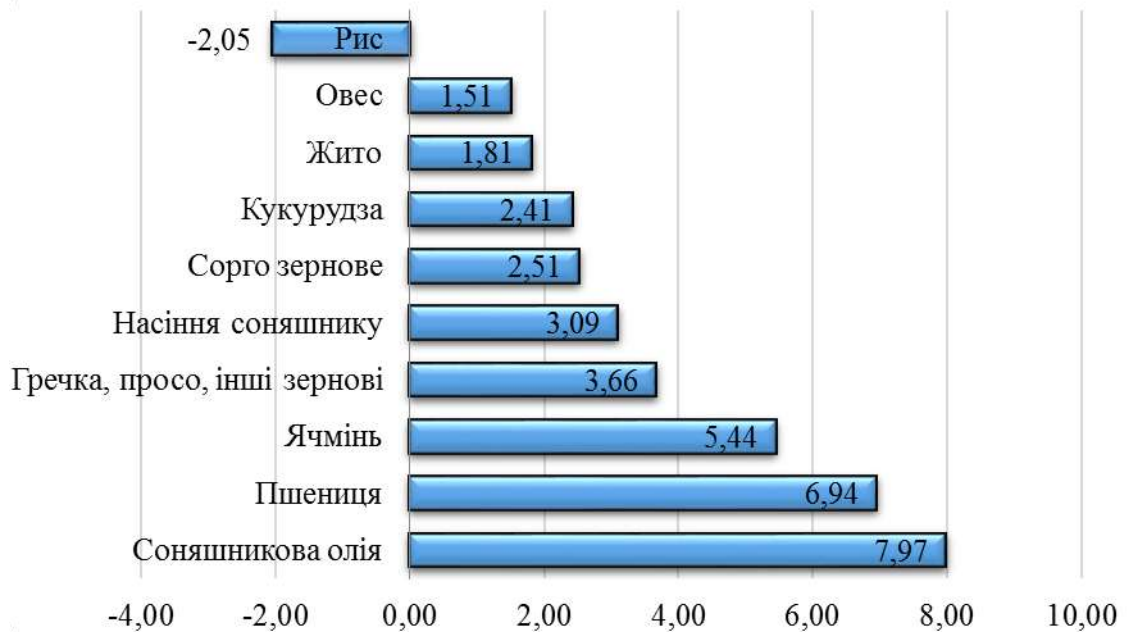

Рис. 3.5. Середній рівень компаративних переваг експорту України по основним товарним групам АПК України

Складено автором за матеріалами [282; 283; 284; 285; 286; 287; 288; 289; 290]

Як видно з рис. 3.5 більшість товарів, обраних для дослідження товарів АПК мають певні компаративні переваги, однак, лідерами є соняшникова олія, пшениця та ячмінь. Проте, слід визначити, що середній показник не дає змогу виявити позитивні або негативні тенденції росту. Тому, базуючись на результатах прогнозних даних, розрахованих при допомозі тренд-аналізу для подальших досліджень нами було обрано такі товари АПК України як: пшениця, ячмінь, кукурудза, олія соняшникова та насіння соняшнику.

1. Зернові культури – пшениця, ячмінь, кукурудза.

У зв'язку із підготовкою до введення в дію положень про створення розширеної зони вільної торгівлі між ЄС і Україною гостро постає необхідність аналізу взаємозв'язку експорту зерновими культурами України, ЄС і країн світу, а також визначення ефективності експорту Україною зернових на європейський та світовий ринки в умовах сучасних інтеграційних процесів [291].

В табл. 3.5 за даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) наведено площі посівів пшениці, ячменю і кукурудзи в світі, ЄС і Україні в 2007-2013 рр. [292].

Таблиця 3.5

Площі посівів пшениці, ячменю і кукурудзи в світі, ЄС і Україні
в 2007-2013 рр., тис. га

	Пшениця			Ячмінь			Кукурудза		
	Світ	ЄС	Україна	Світ	ЄС	Україна	Світ	ЄС	Україна
2007	217100	24881	5950	55900	13637	4100	160400	8596	1900
2008	224200	26687	7050	55200	14574	4150	158700	8858	2400
2009	225400	25737	6753	54400	13988	4994	158700	8301	2089
2010	216700	26106	6284	47200	12493	4317	164600	7980	2648
2011	220700	25701	6657	49400	11943	3684	172100	8813	3544
2012	216300	25967	5630	50200	12528	3293	177600	9703	4370
2013	220800	25714	6566	50600	12394	3233	1800000	9765	4825

Складено автором за матеріалами : [292]

Крім того, в табл. 3.6 наведено дані щодо загальносвітового експорту, експорту ЄС і експорту України таких зернових культур, як пшениця, ячмінь і кукурудза, в натуральному вимірі [293; 294; 295].

На першому етапі аналізу взаємозв'язку експорту України, ЄС і країн світу такими товарами, як пшениця, ячмінь і кукурудза, автором було проаналізовано частку Європейського Союзу на світовому ринку експорту цих зернових (рис. 3.6).

Таблиця 3.6

Експорт пшениці, ячменю і кукурудзи в 2007-2013 рр., тис. тон

Рік	Зернові культури		
	Пшениця	Ячмінь	Кукурудза
Країни світу загалом			
2007	116200	18500	98200
2008	143200	18200	83600
2009	135400	17300	92700
2010	134100	15200	91700
2011	153800	21400	103700
2012	147100	22100	100500
2013	162100	23400	129600
Країни ЄС-28			
2007	9213	3501	342
2008	25318	3597	1743
2009	22117	1134	1519
2010	22850	4868	1078
2011	16659	3026	3214
2012	22621	4941	2193
2013	29000	5700	2000
Україна			
2007	1236	1044	2074
2008	13037	6371	5497
2009	9337	6232	5072
2010	4302	2794	5008
2011	5436	2462	15157
2012	7190	2134	12726
2013	10000	2500	18500

Складено автором за матеріалами : [293; 294; 295]

Як видно з рис. 3.6 експорт кукурудзи з ЄС в середньому не перевищує 1,5% в структурі світового експорту і не має тенденції до зростання, що пов'язано з відсутністю на території країн ЄС значних площ посівів цієї

культури та сприятливих кліматичних передумов її вирощування. Імпорт кукурудзи до країн ЄС у декілька разів перевищує експорт, що свідчить про вирощування кукурудзи виключно для внутрішнього використання. Значно кращий сегмент на світовому ринку зернових ЄС займає відповідно в експорті пшениці та ячменю. Експорт пшениці в середньому за період, що аналізується, складає майже 15%. Відносно ячменю, ЄС має значні переваги серед інших країн світу в експорті, середня частка якого складає 20%.

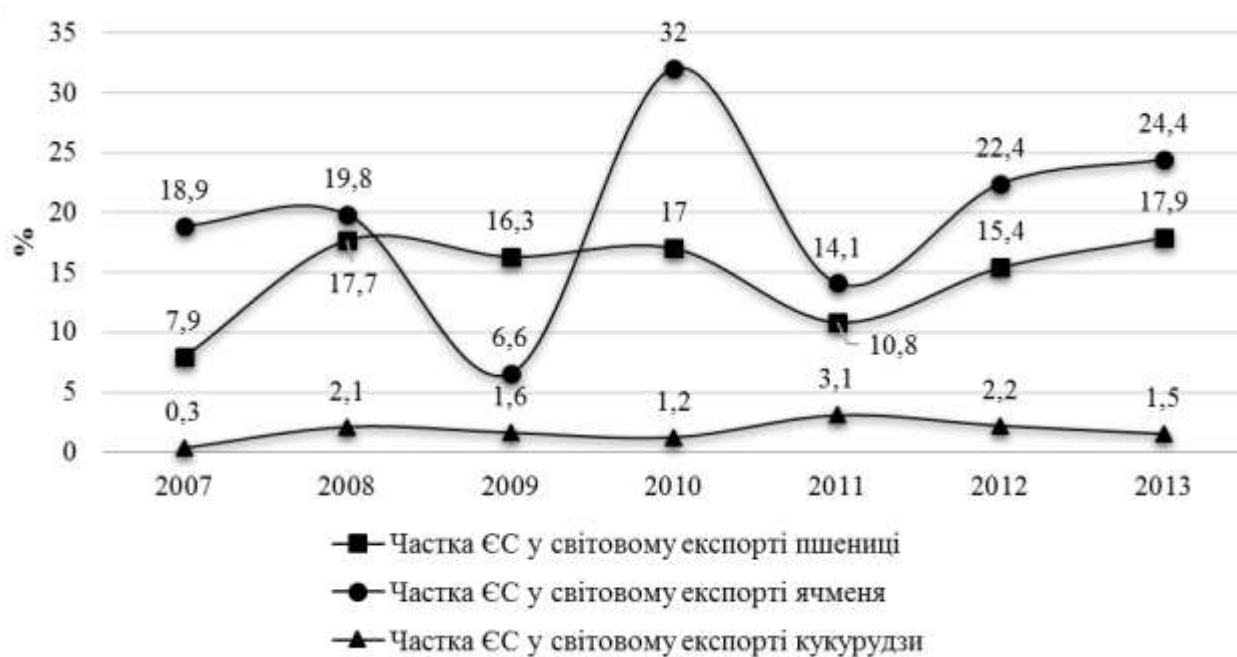

Рис. 3.6. Частка країн ЄС на світовому ринку експорту пшениці, ячменя та кукурудзи

Розраховано автором за матеріалами [293; 294; 295]

Відсутність кореляційного взаємозв'язку, розрахованого автором, між площами посівів та часткою світового експорту відповідних культур (для пшениці – $R=0,43$; для ячменю – $R=0,26$; для кукурудзи – $R=0,03$) для країн ЄС (максимальну частку в світовому експорті пшениці країни ЄС мали в 2008 р. – майже 20%) свідчить про значне внутрішнє споживання зернових, відсутність передумов для ефективного конкурування з іншими країнами світу, необхідність імпортувати певні категорії зернових.

Динаміку зміни частки України в експорті пшениці, ячменя та кукурудзи світовому ринку показано на рис. 3.7.

Як видно з рис. 3.7 Україна займає значне місце на світовому ринку зернових, її частка в територіальній структурі світового експорту значно перевищує показники країн Європейського Союзу. Частка у експорті пшениці в середньому складає 5% (коливання за 2007-2013 рр. складає від 1% до 9,1%); у експорті ячменя складає 18% (коливання від 5,6% до 36%); у експорті кукурудзи складає 9% (коливання від 2,1% до 6,6%).

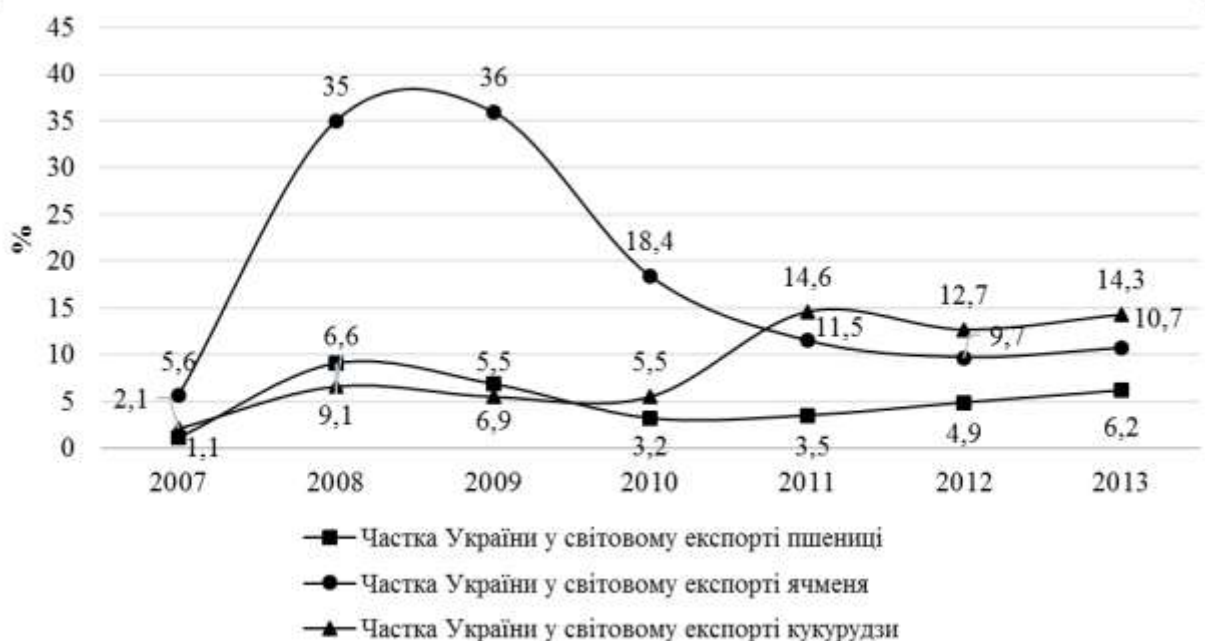

Рис. 3.7. Частка України на світовому ринку експорту пшениці, ячменя та кукурудзи

Розраховано автором за матеріалами [293; 294; 295]

Дослідження взаємозв'язку між часткою країни на світовому ринку зернових та загальною площею посівів відповідних культур за період з 2007 по 2013 рр. показує наявність певної залежності, що представлені в табл. 3.7.

Як видно з табл. 3.7 український експорт зернових на світовий ринок пропорційно залежить від зайнятих під відповідну культуру площ. Прямий зв'язок має кукурудза ($R=0,91$), ячмінь та пшениця ($R=0,6$ та $R=0,61$ відповідно) – значний.

Кореляційний взаємозв'язок між часткою України у світовому експорті зернових та питомою вагою площ посівів

	Частка України у світовому експорті пшениці	Частка України у світовому експорті ячменя	Частка України у світовому експорті кукурудзи
Питома вага у світі площі посівів пшениці	0,61		
Питома вага у світі площі посівів ячменю		0,6	
Питома вага у світі площі посівів кукурудзи			0,91

Розраховано автором за матеріалами [293; 294; 295]

Україна є експортером зернових світового рівня, що підтверджується даними, представленими на рис. 3.8 [292].

Як видно з рис. 3.8, головні зернові культури світу – пшениця, кукурудза, рис – забезпечують 3/4 світового виробництва зерна.

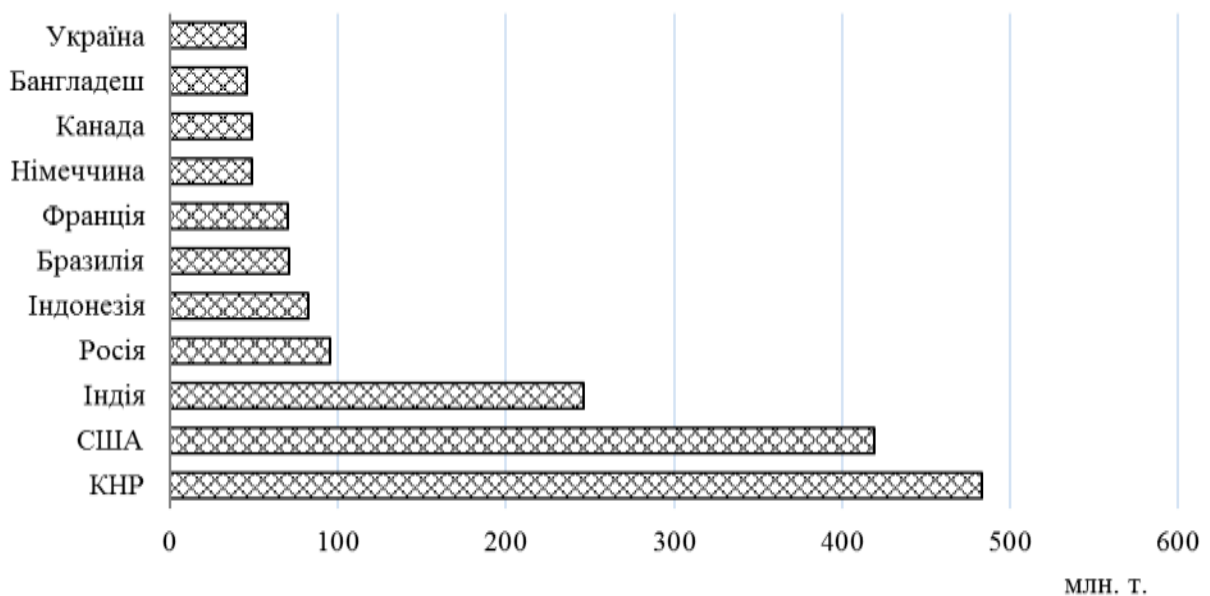

Рис. 3.8. Найбільші виробники зернових культур у світі, 2012 р.

Складено автором за матеріалами : [292]

Провідними виробниками пшениці у світі в 2012 р. були США, Китай, Індія, Франція, Канада, Австралія, Казахстан, Росія, Україна.

Основні райони вирощування кукурудзи – Північна та Південна Америка. США є виробником до 50% світового врожаю кукурудзи. Значну її кількість збирають у Китаї, Бразилії, Мексиці, ПАР. Рис як головна продовольча культура більш ніж половини населення Землі вирощується переважно на затоплених територіях. Понад 90% світових посівів рису знаходиться у країнах Азії, в тому числі близько 60% в Індії та Китаї. За рівнем його виробництва виділяються Китай (36%), Індія, Індонезія, В'єтнам, Японія, Бангладеш, Таїланд, Філіппіни. У країнах помірному клімату для фуражних і частково продовольчих потреб вирощують ячмінь. Він поширений в Україні, Росії, Китаї, Чехії, США, Канаді [292]. Овес вирощують у Росії, Польщі, Франції, Великій Британії, близько 50% його посівів – у США й Канаді. Жито поширене в Росії, Білорусі, Польщі, Німеччині, Франції. Із зернобобових культур найбільш популярними є соя (у США, Китаї, Бразилії, Індонезії), горох (у Європі, Азії, Африці тощо) [292].

Місце України в експорті зернових ЄС представлено на рис. 3.9.

Як видно з рис. 3.9, Україна є одним з основних постачальників зернових, зокрема, пшениці, ячменю та кукурудзи на європейський ринок.

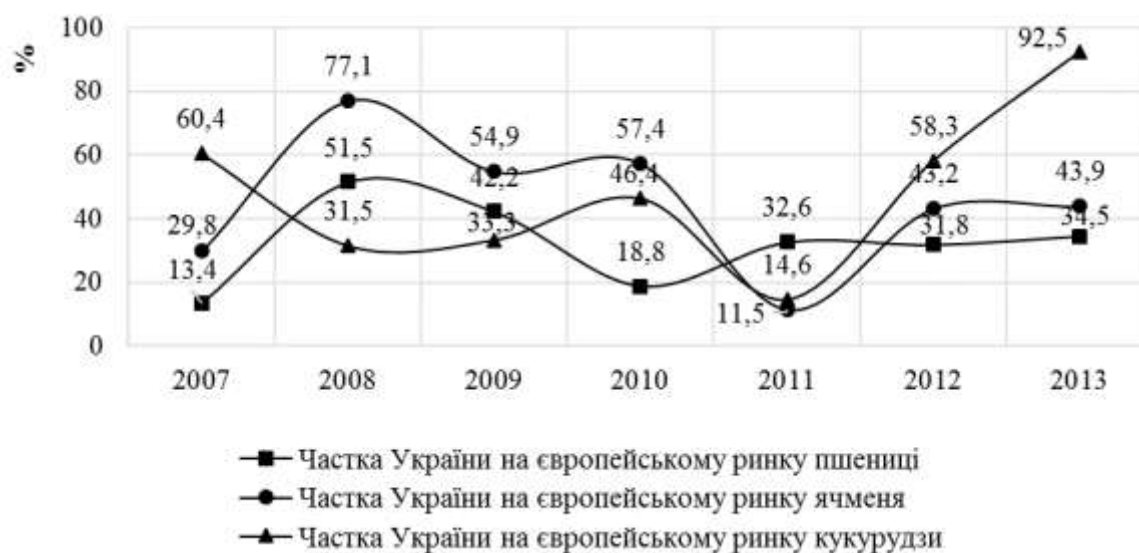

Рис. 3.9. Частка України на європейському ринку зернових

Розраховано автором за матеріалами [285; 286; 287; 288; 289; 290]

Безумовно, оскільки на обсяги виробництва та подальшого експортування зернових великий вплив має погодні компоненти, кожного

року частка України за зерновому європейському ринку дещо коливається. Однак, слід відмітити, що у середньому частка України в експорті пшениці складає 32%, у експорті ячменю – 45%, у експорті кукурудзи – 48%.

Для більш ґрунтовного аналізу автором було проведено трьохсторонній кореляційний аналіз зовнішньоекономічної діяльності і посівних площ пшениці, ячменя та кукурудзи між Україною, ЄС та світу (табл. 3.8.).

Таблиця 3.8

Кореляційні залежності зовнішньоекономічної діяльності і посівних площ пшениці, ячменя та кукурудзи між Україною, країнами ЄС та світу

Регіон	Культура	Показник	Коефіцієнт кореляції з Україною
1	2	3	4
Світ	Пшениця	Імпорт	-0,58
		Експорт	0,57
		Площа посіву	0,87
	Ячмінь	Імпорт	0,16
		Експорт	-0,37
		Площа посіву	0,39
	Кукурудза	Імпорт	0,59
		Експорт	0,79
		Площа посіву	0,97
ЄС	Пшениця	Імпорт	0,18
		Експорт	0,80
		Площа посіву	0,47
	Ячмінь	Імпорт	0,22
		Експорт	-0,55
		Площа посіву	0,62
	Кукурудза	Імпорт	0,52
		Експорт	0,78
		Площа посіву	0,84

Розраховано автором за матеріалами [285; 286; 287; 288; 289; 290]

Проведений аналіз зовнішньоекономічної діяльності і посівних площ пшениці, ячменя та кукурудзи України, ЄС та світу за коефіцієнтом кореляції дає змогу виділити в Україні наступні показники як високі [285; 286; 287; 288; 289; 290]:

а) для кореляції країн світу з Україною: площа посіву пшениці Україна – світове ($R=0,87$); експорт кукурудзи Україна – світове ($R=0,79$); площа посіву кукурудзи Україна – світове ($R=0,97$);

б) для кореляції країн ЄС з Україною: експорт пшениці Україна – ЄС ($R=0,80$); експорт кукурудзи Україна – ЄС ($0,78$); площа посіву кукурудзи Україна – ЄС ($R=0,84$).

Кореляційні зв'язки по пшениці за площами посіву України з ЄС є середніми, зі світом – значні, проте за величиною експорту, навпаки – відносно світових – середня, відносно ЄС – велика. Тобто, можна зробити висновок, що ефективність вирощування пшениці в Україні у порівнянні з ЄС дещо нижча. Кореляційні зв'язки по ячменю за всіма показниками є низькими та середніми. Аналіз кореляційних зв'язків по кукурудзі за експортом та площами посіву з ЄС та світом є високими, проте ефективність її вирощування у ЄС – вища.

Для більш комплексного аналізу зовнішньоекономічної діяльності ринку зернових України був використаний регресійний аналіз, який дозволив оцінити трьохсторонні зв'язки на ринку зернових між Україною, ЄС та світу.

В табл. 3.9 наведено результати аналізу регресійної статистики для прогнозу зовнішньоекономічної діяльності і посівних площ пшениці України з ЄС та світом, який показує середній рівень залежності у імпорті цієї культури ($R^2=0,59$), високий – у експорті ($R^2=0,80$), та дуже високий у посівних площах ($R^2=0,89$).

Таблиця 3.9

Результати регресійного аналізу для прогнозу зовнішньоекономічної діяльності і посівних площ пшениці Україна – ЄС – Світ

	Імпорт	Експорт	Посівні площі
	У-світ У-ЄС	У-світ У-ЄС	У-світ У-ЄС
Множинний R	0,59	0,80	0,89
R-квадрат	0,35	0,64	0,79
Нормований R-квадрат	0,02	0,47	0,69
Стандартна помилка	104,57	2866,73	270,44
Спостереження	6	6	6

Розраховано автором за матеріалами [285; 286; 287; 288; 289; 290]

Взагалі, спостерігається позитивна динаміка у вирощуванні пшениці: рівень експорту вищий за рівень імпорту. Проте, коефіцієнт детермінації R^2 в експорті становить 0,8, а в посівних площах майже 0,9. Тобто ефективність вирощування пшениці на 1 га землі нижча за світову.

В табл. 3.10 представлено результати аналіз регресійної статистики для прогнозу зовнішньоекономічної діяльності і посівних площ ячменю України з ЄС та світом, який показує низьку залежність в імпорті культури ($R^2=0,28$), і середню в експорті ($R^2=0,57$) та посівних площах ($R^2=0,68$).

Таким чином, динаміка розвитку за даними показниками не співпадає зі світовою, проте має позитивний характер. Ефективність вирощування культури на 1 га землі нижча за світову. При підвищенні ефективності вирощування ячменю Україна може вивести рівень розвитку експорту за цією культурою на високий рівень.

Таблиця 3.10

Результати регресійного аналізу для прогнозу зовнішньоекономічної діяльності і посівних площ ячменю Україна – ЄС – світ

	Імпорт	Експорт	Посівні площі
	У-світ У-ЄС	У-світ У-ЄС	У-світ У-ЄС
Множинний R	0,28	0,57	0,68
R-квадрат	0,08	0,33	0,46
Нормований R-квадрат	-0,37	0,01	0,20
Стандартна помилка	18,56	2083,20	553,24
Спостереження	6	6	6

Розраховано автором за матеріалами [285; 286; 287; 288; 289; 290]

В табл. 3.11 представлено результати аналіз регресійної статистики для прогнозу зовнішньоекономічної діяльності і посівних площ кукурудзи України, ЄС та світу.

Наведені в табл. 3.11 результати аналізу показують дуже високі показники коефіцієнта детермінації експорту ($R^2=0,98$) і площ посіву ($R^2=0,98$) та середній показник імпорту ($R^2=0,62$). Ефективність вирощування кукурудзи, на відміну від ефективності вирощування пшениці та ячменю, на

1 га землі досить висока, що свідчить про високий експортний потенціал цієї культури, на розвиток якого треба першочергово спрямувати зусилля.

Таблиця 3.11

Результати регресійного аналізу для прогнозу зовнішньоекономічної діяльності і посівних площ кукурудзи Україна – ЄС – світ

	Імпорт	Експорт	Посівні площі
	У-світ У-ЄС	У-світ У-ЄС	У-світ У-ЄС
Множинний R	0,62	0,98	0,98
R-квадрат	0,38	0,96	0,97
Нормований R-квадрат	0,08	0,95	0,95
Стандартна помилка	15,79	1327,12	239,89
Спостереження	6	6	6

Розраховано автором за матеріалами [285; 286; 287; 288; 289; 290]

Аналіз експорту зернових Україна – ЄС – світ підкріплено визначенням його ефективності на рівні національних економік. Сутність економічного ефекту на народногосподарському рівні полягає у зіставленні доходів і витрат від зовнішньоекономічних операцій. При цьому існують прямий і непрямий ефекти. Прямий ефект виникає в результаті економії національних витрат на виробництво експортної продукції, коли ці витрати нижчі за світові, та економії від імпорту, якщо витрати на імпорт менші, ніж могли б бути за умов власного виробництва аналогічної продукції. Непрямий ефект виявляється в позитивному впливі зовнішньоекономічної діяльності на економічний розвиток країни, а саме: прогресивних структурних зрушеннях, підвищенні рівня технічного забезпечення виробництва та промислового потенціалу. Враховуючи специфіку прояву непрямих ефектів безпосередньо кількісно його оцінити важко, але прямий ефект від зовнішньоекономічних операцій математично оцінити можливо.

Показник ефективності експорту і-ї країни показує відносну величину виручки на душу населення від кожного експортованого відсотка ВВП порівняно із середньосвітовою величиною, прийнятою за 100% (табл. 3.12).

Як видно з табл. 3.12, у світовому вимірі український експорт зернових є не ефективним і складає менш ніж 0,1-0,2% (при середньосвітовому рівні – 100%).

Таблиця 3.12

Коефіцієнт ефективності експорту України зерновими на європейському та світовому ринках

	Світ			ЄС		
	пшениця	ячмінь	кукурудза	пшениця	ячмінь	кукурудза
2007	0,00	0,00	0,00	6,62	5,59	11,11
2008	0,03	0,01	0,01	125,91	61,53	53,09
2009	0,02	0,01	0,01	53,03	35,39	28,80
2010	0,01	0,00	0,01	19,59	12,72	22,81
2011	0,01	0,00	0,02	28,66	12,98	79,92
2012	0,01	0,00	0,02	41,45	12,30	73,37
2013	0,02	0,00	0,03	54,01	13,50	99,91
Середнє	0,01	0,01	0,02	47,04	22,00	52,72

Розраховано автором за матеріалами [285; 286; 287; 288; 289; 290]

Ефективність українського експорту зернових у загальноєвропейському вимірі значно краще і в середньому для пшениці складає 47%, ячменя – 22%, кукурудзи – 52%. Найкращу ефективність український ринок зернових мав у 2008 р. для пшениці – 125%, що вище за середній показник, та у 2013 р. для кукурудзи – 99,9%. Отримані результати свідчать, що для українського ринку зернових найбільш перспективним є Європейський ринок, але його активізація та перспективи росту потребують від України впровадження певних заходів та механізмів.

2. Продукти з соняшнику – соняшникова олія, насіння соняшнику.

В табл. 3.13 за даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) наведено площі посівів соняшника в світі, ЄС і Україні в 2007-2013 рр. [292].

Площі посівів соняшника в світі, ЄС і Україні в 2007-2013 рр., тис. га

	Насіння соняшника		
	Світ	ЄС	Україна
2007	21003	3343	3400
2008	23647	3788	4500
2009	22903	3920	5000
2010	22932	3747	5400
2011	24839	4274	5400
2012	23766	4291	5500
2013	24355	4508	5300

Складено автором за матеріалами : [292]

Крім того, в табл. 3.14 наведено дані щодо загальносвітового експорту, експорту ЄС і експорту України соняшникової олії та насіння соняшнику в натуральному вимірі [293; 294; 295].

Таблиця 3.14

Експорт соняшникової олії та насіння соняшнику в 2007-2013 рр.,

тис.тон

Роки	Олія соняшnikова	Насіння соняшнику
Країни світу загалом		
2007	4539	2146
2008	4497	1550
2009	4530	1777
2010	6467	1924
2011	5476	1438
2012	7346	2029
2013	4539	2146
Країни ЄС-28		
2007	114	510
2008	127	494
2009	153	567
2010	165	597
2011	207	596
2012	242	521
2013	372	713
Україна		
2007	1325	75
2008	2098	767
2009	2645	353
2010	2652	444
2011	3263	282
2012	3245	127
2013	3850	70

Складено автором за матеріалами : [293; 294; 295]

На першому етапі аналізу взаємозв'язку експорту України, ЄС і країн світу такими товарами, олія соняшникова та насіння соняшнику, за аналогічним дослідженням зернових культур, автором було проаналізовано частку Європейського Союзу на світовому ринку експорту продукції з соняшнику (рис. 3.10).

Як видно з рис. 3.10 експорт олії соняшника з Європейського Союзу в середньому не складає 33% в структурі світового експорту і цей показник має чітку тенденцію до утримання сучасного рівня експорту в найближчій час. Відносно експортування країнами ЄС насіння соняшника – на даний час частка ЄС складає в середньому 3,6% і має позитивну тенденцію для подальшого зростання.

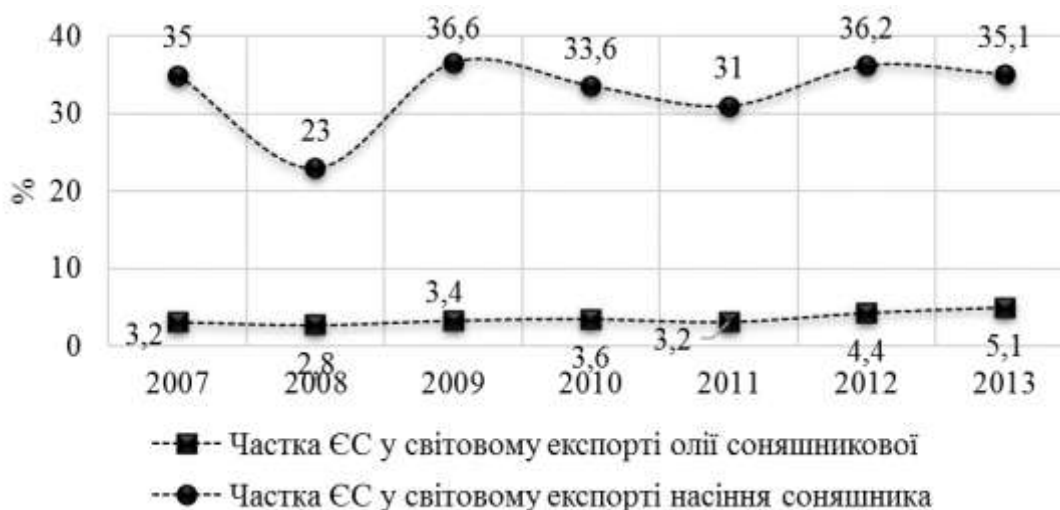

Рис. 3.10. Частка країн ЄС на світовому ринку експорту олії соняшникової та насіння соняшнику

Розраховано автором за матеріалами [285; 286; 287; 288; 289]

Наявність кореляційного взаємозв'язку між площами посівів та часткою світового експорту олії соняшникової ($R=0,87$) для країн ЄС дозволяє констатувати значну зовнішньоторговельну орієнтацію виробництва соняшникової олії і відсутність значної зацікавленості в експорті насіння соняшнику. Динаміка зміни частки України в експорті олії соняшникової та насіння соняшника світовому ринку показано на рис. 3.11.

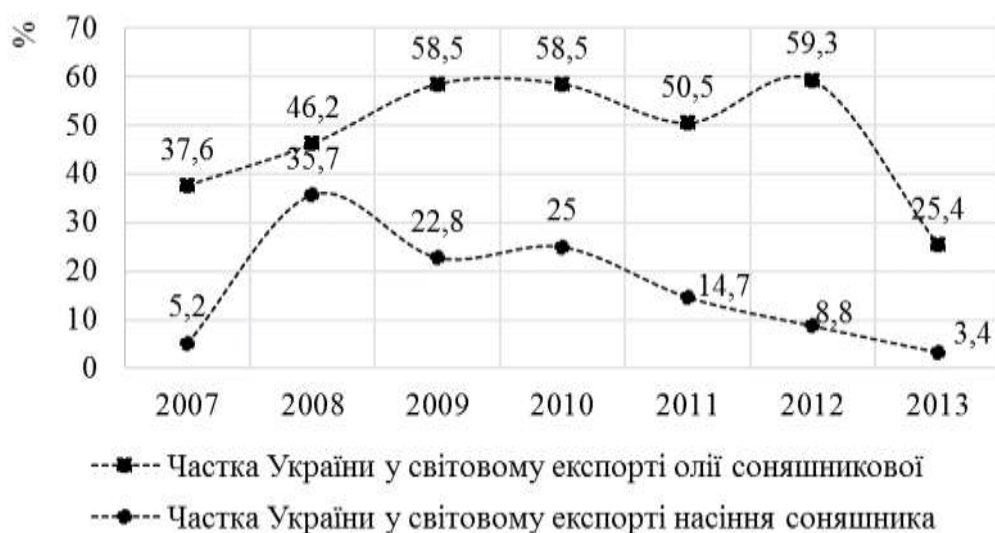

Рис. 3.11. Частка України на світовому ринку експорту соняшникової олії та насіння соняшнику

Розраховано автором за матеріалами [285; 286; 287; 288; 289]

Як видно з рис. 3.11. Україна займає значне місце на світовому ринку олії соняшникової (у середньому 48%), її частка в територіальній структурі світового експорту значно перевищує показники країн Європейського Союзу.

Що стосується експорту насіння соняшнику – в середньому частка України на світових ринках складає 16%, але динаміка експорту має явну негативну тенденцію і за період з 2010 по 2013 рр. знизилась майже у 8 разів з 25% до 3,4%.

Дослідження взаємозв'язку між часткою країни на світовому ринку зернових та загальною площею посівів соняшника в період з 2007 по 2013 рр. показує незначний зв'язок, що можна інтерпретувати як значною урожайністю певної сільськогосподарської культури в Україні.

Місце України в експорті соняшникової олії та насіння ЄС представлено на рис. 3.12.

Як видно з рис. 3.12, Україна є одним з основних постачальником продукції з соняшнику на європейський ринок і це незважаючи на значну світову конкуренцію в даному товарному сегменті. Однак, слід відмітити, що у середньому частка України в експорті олії соняшникової складає 58%, у експорті насіння соняшнику – 41%.

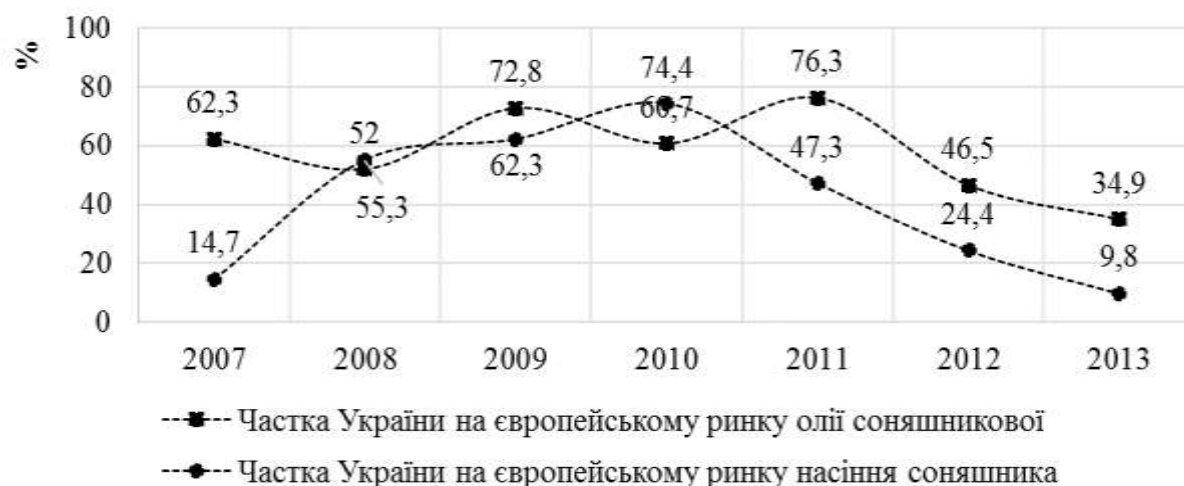

Рис. 3.12. Частка України на європейському ринку соняшникової олії та насіння

Розраховано автором за матеріалами [285; 286; 287; 288; 289]

Для більш ґрунтовного аналізу автором було проведено трьохсторонній кореляційний аналіз зовнішньоекономічної діяльності і посівних площ соняшнику між Україною, ЄС та світу в цілому (табл. 3.15.).

Таблиця 3.15

Кореляційні залежності зовнішньоекономічної діяльності і посівних площ соняшнику між Україною, країнами ЄС та світу

Реґіон	Культура	Показник	Коефіцієнт кореляції з Україною
Світ	Олія соняшникова	Імпорт	0,00
		Експорт	0,92
	Насіння соняшнику	Імпорт	-0,22
		Експорт	0,54
		Площа посіву	0,80
ЄС	Олія соняшникова	Імпорт	0,00
		Експорт	0,88
	Насіння соняшнику	Імпорт	-0,59
		Експорт	-0,38
		Площа посіву	0,80

Розраховано автором за матеріалами [285; 286; 287; 288; 289]

Проведений аналіз зовнішньоекономічної діяльності і посівних площ для виробництва олії соняшникової та насіння України, ЄС та світу за

коефіцієнтом кореляції дає змогу виділити в Україні наступні показники як високі [285; 286; 287; 288; 289; 290]:

а) для кореляції країн світу з Україною: площа посіву Україна – світове ($R=0,80$); експорт олії соняшникової Україна – світове ($R=0,92$);

б) для кореляції країн ЄС з Україною: експорт олії соняшникової Україна – ЄС ($R=0,88$); площа посівів Україна – ЄС ($R=0,80$).

Тобто, можна зробити висновок, що ефективність виробництва олії соняшникової в Україні у порівнянні з ЄС та загальносвітовим рівнем значно вища.

Для більш комплексного аналізу зовнішньоекономічної діяльності ринку соняшника України був використаний регресійний аналіз, який дозволив оцінити тристоронні зв'язки на ринку між Україною, ЄС та світом.

В табл. 3.16 наведено результати аналізу регресійної статистики для прогнозу зовнішньоекономічної діяльності і посівних площ олії соняшникової України з ЄС та світом.

Таблиця 3.16

Результати регресійного аналізу для прогнозу зовнішньоекономічної діяльності і посівних площ для виробництва олії соняшникової

Україна – ЄС – Світ

	Імпорт	Експорт	Посівні площі
	У-світ У-ЄС	У-світ У-ЄС	У-світ У-ЄС
Множинний R	0,374504	0,950606	0,591259
R-квадрат	0,140253	0,903652	0,349587
Нормований R-квадрат	-0,43291	0,83942	-0,08402
Стандартна помилка	0,208769	247,1701	391,8797
Спостереження	6	6	6

Розраховано автором за матеріалами [285; 286; 287; 288; 289]

З табл. 3.16 видно відсутність залежності у імпорті цієї культури ($R^2=0,14$). Цей результат пояснюється тим, що і Україна, і ЄС є провідними експортерами соняшникової олії на світовому ринку і не потребують імпорту цієї продукції. Висока залежність спостерігається у експорті цієї культури

($R^2=0,90$), що є відображенням сучасної долі України в світовому та європейському ринку олії соняшникової. Середня залежність ($R^2=0,59$) спостерігається у посівних площах соняшника, що можна пояснити різною ефективністю вирощування цієї культури в різних країнах.

В табл. 3.17 представлено результати аналізу регресійної статистики для прогнозу зовнішньоекономічної діяльності і посівних площ насіння соняшника України з ЄС та світом, який показує середню залежність в імпорті культури ($R^2=0,67$), і високу в експорті ($R^2=0,87$).

Таким чином, динаміка розвитку за даними показниками не співпадає зі світовою, проте має позитивний характер.

аблиця 3.17

Результати регресійного аналізу для прогнозу зовнішньоекономічної діяльності і посівних площ ячменю Україна – ЄС – світ

	Імпорт	Експорт
	У-світ У-ЄС	У-світ У-ЄС
Множинний R	0,677412	0,869264
R-квадрат	0,458887	0,755621
Нормований R-квадрат	0,098145	0,592701
Стандартна помилка	5,284642	160,1731
Спостереження	6	6

Розраховано автором за матеріалами [285; 286; 287; 288; 289]

Аналіз експорту продукції з соняшнику Україна – ЄС – світ підкріплено визначенням його ефективності на рівні національних економік (табл. 3.18).

Як видно з табл. 3.18, у світовому вимірі український експорт продукції соняшника на є ефективним і складає менш ніж 0,1-0,2%. Ефективність українського експорту продукції соняшника у загальноєвропейському вимірі значно краще і в середньому для олії соняшника 16%, насіння соняшнику – 2%. Однак, навіть ці показники є невисокими та свідчать, що для українського ринку соняшника найбільш перспективним є Європейський ринок.

Коефіцієнт ефективності експорту України продукції з соняшнику на
європейському та світовому ринках

	Світ		ЄС	
	Олія соняшникова	Насіння соняшнику	Олія соняшникова	Насіння соняшнику
2007	0,0028	0,0002	7,10	0,40
2008	0,0045	0,0016	20,26	7,41
2009	0,0049	0,0007	15,02	2,00
2010	0,0044	0,0007	12,08	2,02
2011	0,0051	0,0004	17,21	1,49
2012	0,0054	0,0002	18,71	0,73
2013	0,0060	0,0001	20,79	0,38
Середнє	0,00	0,00	15,88	2,06

Розраховано автором за матеріалами [285; 286; 287; 288; 289]

Підсумовуючи аналіз взаємозв'язку експорту України, ЄС і країн світу такими товарами, як пшениця, ячмінь і кукурудза показав, що Україна займає значне місце на світовому ринку зернових (табл. 3.19), її частка в територіальній структурі світового експорту значно перевищує показники країн ЄС.

Таблиця 3.19

Динаміка частки України на світовому та європейському ринках олії та
насіння соняшнику, пшениці, ячменю та кукурудзи за 2007-2013 рр.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Середнє
Частка України у світовому експорті:								
– олії соняшникової	37,6	46,2	58,5	58,5	50,5	59,3	25,4	48,0
– насіння соняшника	5,2	35,7	22,8	25	14,7	8,8	3,4	16,5
– пшениці	1,1	9,1	6,9	3,2	3,5	4,9	6,2	5,0
– ячменю	5,6	35	36	18,4	11,5	9,7	10,7	18,1
– кукурудзи	2,1	6,6	5,5	5,5	14,6	12,7	14,3	8,8
Частка України на європейському ринку								
– олії соняшникової	62,3	52	72,8	60,7	76,3	46,5	34,9	57,9
– насіння соняшника	14,7	55,3	62,3	74,4	47,3	24,4	9,8	41,2
– пшениці	13,4	51,5	42,2	18,8	32,6	31,8	34,5	32,1
– ячменю	29,8	77,1	54,9	57,4	11,5	43,2	43,9	45,4
– кукурудзи	60,4	31,5	33,3	46,4	14,6	58,3	92,5	48,1

Розраховано автором за матеріалами [285; 286; 287; 288; 289]

Аналіз взаємозв'язку експорту України, ЄС і країн світу такими товарами, як олія соняшникова та насіння соняшнику показав, що Україна займає значне місце на світовому ринку олії соняшникової (у середньому 48%), а на ринку ЄС – 57,9%, що значно перевищує показники країн ЄС в територіальній структурі світового експорту, незважаючи на значну світову конкуренцію в даному товарному сегменті. Експорт країнами ЄС насіння соняшника свідчить, що на даний час частка ЄС складає в середньому 3,6% і має позитивну тенденцію для подальшого зростання. В середньому частка України на світових ринках експорту насіння соняшнику складає 16,5%, але динаміка експорту має явну негативну тенденцію і за період 2010-2013 роки знизилась майже у 8 разів - з 35% до 3,4%. При цьому частка України на європейському ринку в середньому склала 41% і також мала значну негативну тенденцію, починаючи з 2010 р.

Для оцінки впливу на загальний експорт (світовий, загальноєвропейський та український) експорту зернових культур та соняшнику було проведено регресійний аналіз, результати якого представлено в таблиці 3.20.

Таблиця 3.20

Результати регресійного аналізу для прогнозу впливу на загальний експорт (світовий, загальноєвропейський та український) експорту зернових культур та соняшнику

	Світ	ЄС	Україна
Множинний R	0,798348	0,755436	0,85649
R-квадрат	0,63736	0,570683	0,733575
Нормований R-квадрат	0,3956	0,284472	0,555958
Стандартна помилка	2184,797	344,7001	88882,2
Спостереження	6	6	6
Коефіцієнти	528,934	0,755436	391,278
	0,024948	0,570683	-5,9554
	1,186857	0,284472	337,2648

Розраховано автором за матеріалами [285; 286; 287; 288; 289]

Результатом розрахунків є рівняння (3.1), а саме:

$$\begin{aligned}
 E_{\text{Світ}} &= 528,93 + 0,02 E_{\text{Зернових}} + 1,18 E_{\text{Соняшнику}} && \text{при } R^2=0,63 \\
 E_{\text{ЄС}} &= 0,75 + 0,57 E_{\text{Зернових}} + 0,28 E_{\text{Соняшнику}} && \text{при } R^2=0,57 \\
 E_{\text{Україна}} &= 391,27 - 5,95 E_{\text{Зернових}} + 337,26 E_{\text{Соняшнику}} && \text{при } R^2=0,73
 \end{aligned}
 \tag{3.1}$$

Як видно, з наведених вище рівнянь, коефіцієнт детермінації для кожного з досліджень є досить високим. Також слід, відмітити, що на загальносвітовий та загальноєвропейський експорт експортні потоки зернових культур та продукції з соняшнику майже не впливають, оскільки при зростанні на одну умовну одиницю величини загального експорту, експорт певних груп товарів агропромислової продукції зростає менш ніж на одну умовну одиницю.

При зростанні загальноукраїнського експорту на одну умовну одиницю на 337 умовних одиниць зростає експорт продукції з соняшнику при одночасному зниженні на 5,95 одиниць експорту зернових. Отже, незважаючи на те, що ефективність експорту зернових культур в Україні є на даному етапі найкращою, ці потоки не забезпечують Україні посилення її зовнішньоторговельного балансу. Підвищити ефективність зовнішньоекономічної діяльності України, на думку автора, можуть заходи, спрямовані на диференціацію експорту агропромисловими товарами України та вихід на, перш за все, європейські ринки збуту агропромислової продукції.

3.2 Пріоритети розвитку АПК України для покращення зовнішньої торгівлі в умовах дії угод із СОТ і асоціації з ЄС

Проведений в п.1.2 аналіз умов угоди України з СОТ та Угоди про асоціацію України з ЄС показав, що при вступі до СОТ Україна пішла на значні поступки в бік міжнародного співтовариства і, в першу чергу, по відношенню до розвинених країн. При цьому, Угода про асоціацію з ЄС, левову частку якої складає саме угода про створення розширеної зони вільної торгівлі, з певній мірі цю ситуацію виправляє, тобто вирівнює умови співпраці аграрних і агропереробних підприємств України та ЄС, робить

більш доступними європейські ринки для вітчизняних виробників. Представники основних галузей агропродовольчого сектору України очікують від імплементації Угоди про асоціацію з ЄС (особливо від введення в дію з 01 січня 2016 р. зони вільної торгівлі) певної вигоди, оскільки європейські ринки стануть для українських виробників більш відкритими.

На основі проведених досліджень автором запропоновано концептуальні основи визначення перспективних напрямів розвитку зовнішньої торгівлі продукцією АПК України в рамках Стратегії сталого розвитку «Україна 2020» і продовольчої політики Програми діяльності Кабінету Міністрів України на 2015-2019 рр. (рис. 3.13).

Коаліційна угода, підписана 21 листопада 2014 р., також передбачає низку заходів, спрямованих на підтримку зовнішньої торгівлі продукцією агропромислового комплексу України [296].

У Додатку К представлено основні напрями реформ, наведених у Коаліційній угоді від 21 листопада 2014 р. і спрямованих на розвиток зовнішньої торгівлі і сільського господарства України [296].

Коаліційну угоду було затверджено 11 грудня 2014 р. разом із Програмою діяльності КМУ на 2015-2020 рр. У вступному слові Прем'єр-міністра України Арсенія Яценюка на засіданні Уряду 9 грудня 2014 р. було підкреслено, що «ключовим завданням з підтримки українського експорту і захисту українських ринків є виконання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом і зони вільної торгівлі з ЄС» [297]. Так, в Розділі 4. «Нова економічна політика» Програми діяльності Кабінету Міністрів України на 2015-2020 рр. передбачено дії щодо активного просування експорту та захисту внутрішнього ринку, а саме [298]:

– максимальне використання переваг режиму вільної торгівлі з державами - членами ЄС (постійно);

– підписання з урахуванням національних інтересів угод про створення зони вільної торгівлі з Канадою, Туреччиною, Ізраїлем, Радою співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ), Економічним співтовариством держав Західної Африки (ЕКОВАС) (до 2018 року);

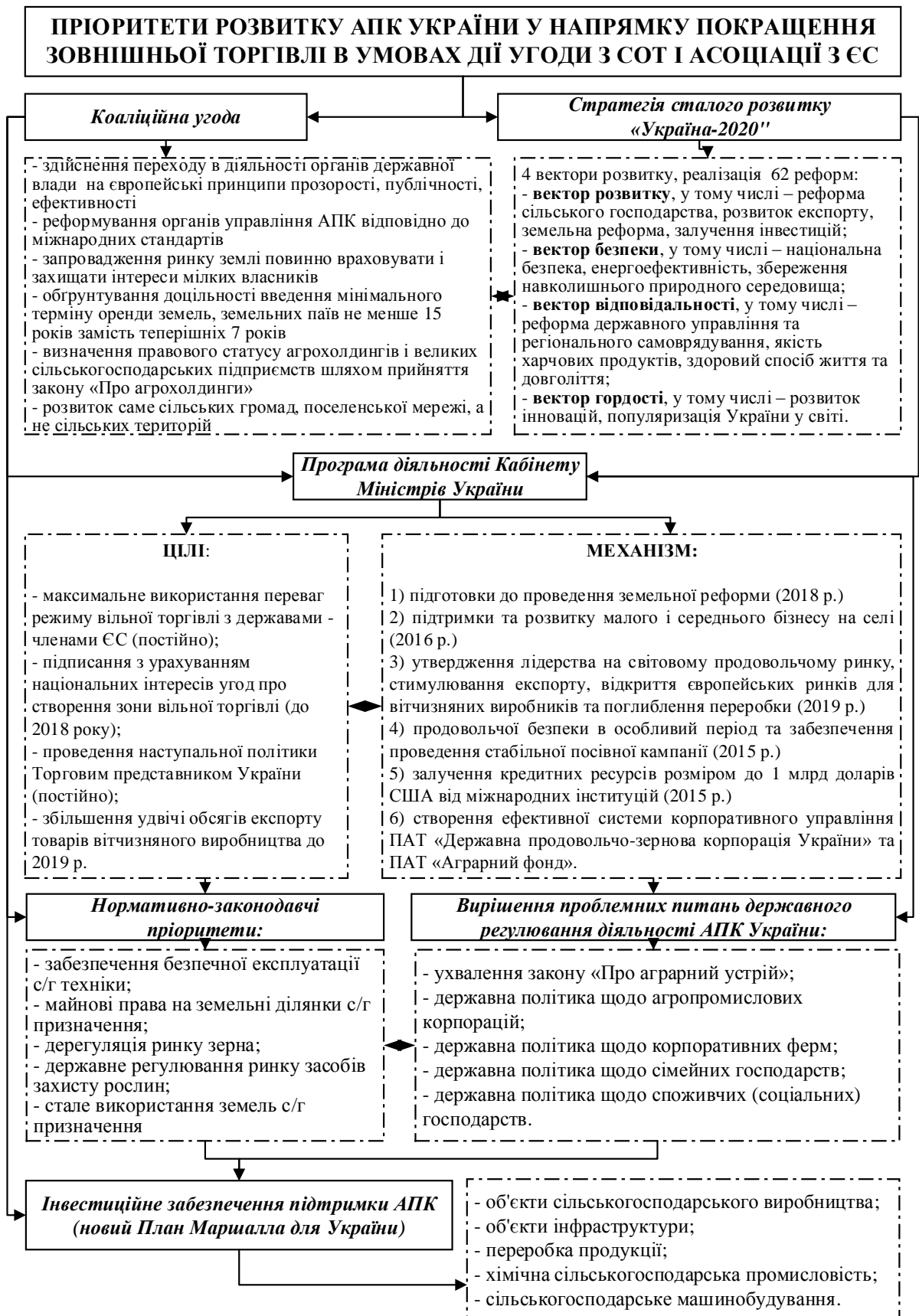

Рис. 3.13. Пріоритети розвитку АПК України у напрямку покращення зовнішньої торгівлі в умовах дії угоди з СОТ і асоціації з ЄС [Розроблено автором]

– проведення наступальної політики Торговим представником України (постійно);

– збільшення удвічі обсягів експорту товарів вітчизняного виробництва до 2019 р.

Щодо проведення нової продовольчої політики, то А. Яценюк у своєму виступі підкреслив, що «єдина галузь, яка продемонструвала темпи росту в поточному році, це аграрна галузь. Україна повинна захопити лідерство на світовому продовольчому ринку. І саме для цього Уряд оголошує про нову продовольчу політику, продовольчу політику, яка має на меті захоплення зовнішніх ринків і постачання власних продуктів харчування на внутрішній ринок України. Неприпустимо, коли аграрна держава номер 1 у Європі закупає по імпорту половину продуктів харчування. Ми повинні не імпортувати, а експортувати. Ще раз нагадаю, саме для цього Уряд пропонує окрім експорту зернових, ячменю, нашої аграрної продукції, експортувати продукти переробки. І для цього нам треба зробити низку серйозних змін, в першу чергу, на ринку землі, в аграрному секторі.» [297].

В Розділі 6 «Нова продовольча політика» Програми діяльності Кабінету Міністрів України на 2015-2019 рр. передбачено дії щодо [298]:

1) підготовки до проведення земельної реформи, а саме:

– інвентаризація та розмежування земель сільськогосподарського призначення державної, комунальної та приватної власності;

– удосконалення орендних відносин, монетизація орендних платежів, запровадження ефективних регуляторних механізмів для розвитку ринку оренди земель, в тому числі:

- розроблення та сприяння прийняттю Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про оренду землі» щодо довгострокової оренди (2015 р.);

- формування бази даних Державного земельного кадастру (2018 р.);

2) підтримки та розвитку малого і середнього бізнесу на селі, в тому числі:

– розроблення та сприяння прийняттю Закону України «Про локальні аграрні ринки» (2015 р.);

– прийняття і виконання програми мікрокредитування малих сільських господарств (2015-2016 рр.);

3) утвердження лідерства на світовому продовольчому ринку, стимулювання експорту, відкриття європейських ринків для вітчизняних виробників та поглиблення переробки, а саме:

– створення та просування бренду «Продукт України» (2015 р.);

– розвиток портової та залізничної інфраструктури для нарощування експорту (2015-2019 рр.);

– використання аграрних квот на ринки держав - членів ЄС та збільшення їх обсягів (постійно);

4) продовольчої безпеки в особливий період та забезпечення проведення стабільної посівної кампанії, в тому числі:

– розроблення та сприяння прийняттю у новій редакції Закону України «Про державний матеріальний резерв» (2015 р.);

– зміна ролі Аграрного фонду шляхом розроблення та сприяння прийняттю у новій редакції Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» (2015 р.);

5) залучення кредитних ресурсів розміром до 1 млрд доларів США від міжнародних інституцій (2015 р.);

6) створення ефективної системи корпоративного управління ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України» та ПАТ «Аграрний фонд».

Крім того, 12 січня 2015 р. Президент України П. Порошенко підписав Указ «Про Стратегію сталого розвитку «Україна 2020». Ціллю реформ визначено досягнення європейських стандартів життя і достойного місця України в світі. Стратегія затвердила чотири вектори розвитку держави та реалізацію 62 реформ, серед яких передбачено і реформу сільського господарства та рибальства [299].

Стратегія визначила 25 ключових показників-індикаторів, за якими буде оцінено хід виконання реформ та програм, передбачених Стратегією. Зокрема: планується, що в рейтингу Всесвітнього банку Doing Business Україна підніметься з 112 місця і займе місце серед перших 30 позицій; рейтинг за зобов'язаннями в іноземній валюті за шкалою Standard and Poors складе не нижче інвестиційної категорії «ВВВ»; ВВП (за ПКС) на одну особу підвищиться з 8,5 тис. дол. до 16 тис. дол.; чисті надходження прямих іноземних інвестицій до 2020 р. повинні скласти більше 40 млрд дол.

Забезпечення ефективного впровадження положень Стратегії залежить, перш за все, від процедурних і інституційних аспектів управлінського процесу. Як наслідок, Кабінетом Міністрів України розроблено план заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна 2020» у 2015 р. В цьому плані заходів передбачено також низку завдань Міністерству аграрної політики та продовольства України з реалізації вказаних Програми і Стратегії (№ завдання з колонки 1 плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна 2020» у 2015 р., затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04 березня 2015 р. № 213-р) [300]. Інформація Міністерства аграрної політики та продовольства України про стан виконання плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна 2020» у 2015 р. за березень 2015 р. наведена в [301].

В той же час, станом на початок квітня 2015 р. не виконано цілу низку передбачених Коаліційною угодою розділів і пунктів, а саме [302]:

1) У Розділі VIII «Забезпечення прискореного економічного розвитку» – не презентовано бюджетних механізмів прискореного економічного розвитку;

2) У Розділі XI «Реформа сільського господарства»: п. 1.2. – питання передачі у комунальну власність земель державної власності, поза межами населених пунктів – не врегульовано (законопроект №1159 – це врегульовує); п. 2.1. – експортерам зерна – зернотрейдерам ПДВ не відшкодовується; п. 2.3.

– у бюджеті відсутня державна підтримка фермерських господарств; п. 2.4. – відсутнє законодавче врегулювання та запровадження фінансових інструментів (дериватив) на ринках сільськогосподарської продукції; п. 3.1. – коштів у бюджеті на формування державного мобілізаційного продовольчого резерву не передбачено; п. 4.1. – Концепцію розвитку сільських територій не розроблено; п. 4.2. – не передбачена сплата ПДФО за місцем здійснення підприємницької діяльності (розташування земельної ділянки) (законопроект №1899 це вирішує).

На думку багатьох експертів українського агроринку, наприклад спеціалістів групи VoxUkraine, вказані заходи Коаліційної угоди повинні враховувати такі напрями реформування сільського господарства [303]:

– здійснення переходу в діяльності органів державної влади, що займаються питаннями розвитку АПК та торгівлі агропромисловою продукцією, на європейські принципи: прозорості, публічності, ефективності. Для цього необхідно обнародувати результати діяльності тих підприємств, які в умовах воєнних дій 2014-2015 рр. одержують сотні мільйонів на поверненні ПДВ, одержують бюджетні компенсації за будівництво аграрної інфраструктури з подальшим виводом коштів в офшори тощо;

– реформування органів управління АПК відповідно до міжнародних стандартів, відмовившись від архаїчних системи розподілу та принципів управління і зробивши їх центром у розвитку сільських громад як основи для формування подальшої ефективної державної політики;

– запровадження ринку землі повинно враховувати і захищати інтереси мілких власників, не допускати елементарної скупки земельних паїв крупними володарями капіталів, підтримувати конкурентні умови обігу земель за нинішніх умов, коли зменшується капіталізація цього ринку;

– обґрунтування доцільності введення мінімального терміну оренди земель, земельних паїв не менше 15 років замість теперішніх 7 років, який і так враховує повноцінну сівозміну. Таких довгий термін оренди може остаточно законодавчо закріпити селян, які навіть за сьогоднішніх семилітніх термінах оренди не можуть розірвати угоди про оренду із

несумлінними орендарями, що за використання селянських паїв розраховуються половою або ще чимось;

– визначення правового статусу агрохолдингів і великих сільськогосподарських підприємств шляхом прийняття закону «Про агрохолдинги», оскільки закони «Про фермерське господарство» і «Про особисте селянське господарство» вже діють відносно давно, а діяльність великих господарств ніяк не врегульована. Перш за все, необхідно розробити нову систему оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, у результаті чого великі і багаті підприємства втратять чималі преференції, що буде сприяти створенню більш конкурентного середовища;

– розвиток саме сільських громад, поселенської мережі, а не сільських територій (полів, розлінійовані ґрунтовими дорогами і лісосмугами, що захищають орний шар від вітрової ерозії).

Відновлення системи просування торговельно-економічних інтересів держави за кордоном, в тому числі для продукції АПК в умовах загострення глобальної продовольчої проблеми, стає вкрай актуальним питанням для сучасної України, що інтегрується у міжнародний економічний простір.

Досвід багатьох країн, які визнані як експортоорієнтовані і які створили успішні структури для реалізації своєї експортної політики, (наприклад, Німеччина, Австрія і Данія в Європі, Мексика в Америці, Південна Корея в Азії, а також Канада, структура експорту якої дуже схожа на українську) дозволяють узагальнити основні опорні структури, що сприяють просуванню експорту, а саме:

– провідна роль міністерства закордонних справ за умови тісної співпраці з міністерством економіки і/або зовнішньої торгівлі, які за спільним погодженням призначають торгового аташе і опікуються роботою торговельних місій. В Україні зовнішні зносини забезпечують два відомства – Міністерство закордонних справ і Міністерство економіки і торгівлі (перше в особі посла представлене за кордоном, а друге – має надавати інформацію про стан національної економіки й експортний потенціал, вивчати, в особі радника з економічних питань у посольстві, інтереси в країні перебування. В

той же час, за 2014 рік департамент економічного співробітництва МЗС Україні спершу скоротили, а потім узагалі перетворили на управління, а співробітників перевели або у протокольні, або у безпекові відділи;

– активна робота державного експортно-кредитного агентства (ЕКА), яке, наприклад у Канаді, фактично купує у національного виробника товари/послуги, виступаючи посередником-гарантом, і продає їх іноземному покупцеві. Подібні органи діють у більшості країн світу, а в Україні їх немає, хоча про потребу в них говорять уже чи не з десятків років і з чим усі згодні. ЕКА має створюватися як окрема організація публічного права (публічне акціонерне товариство, власником контрольного пакету акцій якого стає держава), тобто на основі окремого закону, і має бути виведене з системи держорганів;

– громадські організації сприяння експорту, які виступають у формі бізнесу та його асоціацій, торгових палат тощо, і які здатні стати місцем «зустрічі» оцінок від українських дипломатичних установ, пропозицій від іноземних споживачів та інформації від вітчизняних виробників. Ці гнучкі структури отримують політичну й економічну інформацію від офіційних структур, аналізують іноземні й вітчизняні ринки і тому працюють швидше й ефективніше, ніж держава. Як приклад, у низці країн акредитовані почесні консули України, які є громадянами країн перебування українських дипустанов і сприяють захисту інтересів українських громадян і інституцій. Було б доцільно створити інститут почесних торгових представників з місцевих бізнесменів, які мають тісний зв'язок з Україною. Іншою ініціативою може бути створення галузевих або географічних громадських бізнес-груп, наприклад, у вигляді асоціацій підприємців зацікавлених країн.

Реорганізацію структур управління та реорганізацію законодавства в АПК доцільно здійснювати вже після того, як буде визначена аграрна політика держави, оскільки і структура управління, і законодавство є інструментами реалізації цієї політики. Так, наприклад, Бернард Кейсі, президент Американської торгівельної палати в Україні, вважає, що Мінагрополітики повинно посилити контроль за діяльністю підзвітних

органів, в тому числі за діяльністю Державної ветеринарної і фітосанітарної служби України та Державної сільськогосподарської інспекції, а також розробити спеціальні процедури, які б дозволяли бізнесу апелювати до дій (або бездіяльності) представників даних органів протягом певного періоду часу (переважно не більше 10 днів) [304].

Єдиним способом звільнитися від основних корупційних схем, що діють в аграрній сфері держави, – це відмінити процедури і дозвільні документи, які не застосовуються в країнах-членах СОТ і ЄС. Державі потрібно визначити сфери, які потребують контролю (забезпечення продовольчої безпеки, охорона навколишнього середовища і біорізноманіття тощо), залишивши за собою виключно функції моніторингу у інших секторах (сертифікація якості зерна, зерносховищ тощо). Таким чином держава може мінімізувати втручання у підприємницьку діяльність аграрних компаній.

В додатку Л наведено деякі проблемні питання державного регулювання діяльності підприємств агропродовольчого комплексу, які необхідно вирішити якнайшвидше на законодавчому рівні [305; 306].

Таким чином, єдиним шляхом реформування агропромислового сектору України в умовах її членства в СОТ і асоціації з ЄС є реформування системи управління цим сектором економіки та його дерегуляція [306, с.58-59]. У стратегічній перспективі аграрний сектор слід формувати як цілісну систему, що органічно поєднує представлених наразі різних за формами організації та розмірами чотирьох груп виробників сільськогосподарської продукції виробників [307; 308].

Для цього необхідно:

- ухвалити закон «Про аграрний устрій», в якому чітко визначити критерії, за якими той чи інший суб'єкт господарювання відноситься до однієї з чотирьох груп виробників, з метою запровадження державної політики, диференційованої щодо кожного з них;

- державна політика щодо агропромислових корпорацій повинна формуватись наступним чином: діяльність агропромислових корпорацій за типом вертикально інтегрованих структур (агрохолдингів) підлягає такому ж

державному регулюванню, як діяльність корпоративних структур в інших секторах економіки, з обов'язковим веденням і оприлюдненням повноцінної консолідованої звітності, у тому числі й у розрізі підприємств, що входять до їх складу. З метою вилучення до бюджету незаконно привласнених агрохолдингами рентних надприбутків запроваджуються механізми упорядкування рентних відносин у сільському господарстві. При цьому агропромислові корпорації вилучаються з системи пільг і державної підтримки аграрної діяльності;

– державна політика щодо корпоративних ферм повинна включати наступне: корпоративні ферми (господарські товариства та корпоративні фермерські господарства), які господарюють самостійно (тобто не є учасниками вертикально інтегрованих структур) та мають в обробітку не більше як 10 тис. га сільськогосподарських угідь, функціонують з використанням діючих засобів державної підтримки та податкових пільг;

– державна політика щодо сімейних господарств повинна реформуватись у такому напрямку: сімейним господарствам надається пріоритет у системі державної підтримки за всіма програмами. Основними видами їх оподаткування залишаються фіксований сільськогосподарський податок (для фермерських господарств) і земельний податок (для особистих селянських господарств). Ставки цих податків можуть бути диференційованими залежно від складу та площі сільськогосподарських угідь, продуктової структури виробництва тощо. Водночас у сімейних фермерських і товарних та напівтоварних селянських господарствах вони не повинні істотно відрізнятися.

– державна політика щодо споживчих (соціальних) господарств повинна проводитись таким чином, щоб сільськогосподарська діяльність домогосподарств з метою продовольчого самозабезпечення була сферою впливу державної аграрної політики. Держава інституційно підтримує цю діяльність, створює сприятливі умови для її здійснення і заохочує господарства споживчого типу до виробництва сільськогосподарської продукції як для власного споживання, так і для локального ринку.

Сьогодні міжнародне співтовариство і, перш за все, країни Європейського Союзу, демонструють конкретні наміри підтримати Україну як політичними методами, так і суттєвою фінансовою та економічною допомогою. Як наслідок, Україні вкрай важливо запропонувати в рамках нового плану реформ для країни, який за аналогією називають планом Маршалла, такі напрями і заходи державної політики, які дадуть змогу швидко і на новому технологічному рівні відродити і модернізувати реальний сектор економіки, і перш за все агропромисловий комплекс як основу усталеного розвитку країни [118; 310; 311].

План Маршалла, який набув чинності 2 квітня 1948 р. і завершився 31 грудня 1951 р., припускав, щоб конкретні напрями використання американської допомоги, а тим більш конкретні проекти, на які виділялися кошти, визначали самі європейці. Американці залишали за собою лише загальний контроль за виконанням стратегічних цілей Плану Маршалла, а саме: подолання голоду, який лютував в цей період в європейських країнах, а також відновлення нормальної роботи комунальних служб [312].

План був спрямований на створення умов для найбільш ефективного використання виробничих потужностей і створення нових у стратегічних галузях економіки, які мали характер імпортозамінних і експортнаправлених; стабілізації і зміцнення національних валют і, як наслідок, створення максимально сприятливого режиму для внутрішньоєвропейської торгівлі та кооперації [313]. Допомогу в рамках Плану Маршалла отримали 17 європейських країн в період 1948-1951 рр., при цьому кошти виділялися в трьох основних формах [314; 315]:

- 1) Перерахування коштів, повернення яких не передбачалося (щорічно США виділяли асигнування на продукти харчування, паливо, одяг, тобто товарів першої необхідності);

- 2) Безоплатна поставка продовольства, деяких видів споживчих товарів та окремих видів обладнання, насамперед для вугільної промисловості;

3) Пільгові довготермінові кредити з низькою процентною ставкою для здійснення інвестицій в промисловість, сільське господарство і транспортну інфраструктуру.

На думку всіх провідних економістів світу План Маршалла увінчався успіхом. Якщо в 1947 р. промислове виробництво в європейських країнах, які брали участь у реалізації Плану, становило 88% від рівня довоєнного 1938 р., а сільськогосподарської продукції – 83%, то вже в 1951 р. стало 133% і 110% відповідно [313; 314].

Таким чином, найбільш важливим уроком для країн, що розвиваються, і економіка яких перебуває в депресії внаслідок економічної кризи і воєнних руйнувань (наприклад, таких як Україна після подій 2014-2015 років), є:

- наявність продуманої програми економічних реформ, яка б була запропонована країною-реципієнтом. Як показав досвід реалізації Плану Маршалла, успішним він був там, де країни «самі собі допомагали» саме на основі загальної та прийнятої суспільством програми відновлення економіки;
- жорсткий контроль з боку країн-кредитів за дотриманням принципу виділення державних позик: брати в борг, щоб інвестувати, а не покривати поточні витрати.

План Маршалла, за допомогою якого повоєнній Європі досить швидко вдалося вийти з економічної кризи 1945-1951 рр. і відродити свій потенціал, в першу чергу з огляду самозабезпеченості продуктами харчування і подолання загрози голоду, є прикладом дієвої і успішної економічної програми реформ, втіленої в життя. Сьогодні ситуація в Україні дуже схожа на ту, що була в післявоєнній Європі – та ж макроекономічна та фінансова нестабільність, зруйнована економіка, відсталі сільське господарство і промисловість, відсутність у країні фінансового ресурсу для інвестицій, значне боргове навантаження тощо.

Як підкреслюють в своїх дослідженнях фахівці Національного інституту стратегічних досліджень, перспективними напрямками залучення фінансових ресурсів у сільськогосподарському виробництві мають стати [309, с. 7-8]:

1) Розвиток виробництва органічної продукції. Перспективи цього напрямку пов'язані з наявністю сприятливих агрокліматичних умов, значною місткістю цього ринку, високим експортним потенціалом сектору, зумовленим зростанням попиту на органічну продукцію з боку європейських країн на тлі недостатньої пропозиції.

Україна володіє найбагатшими чорноземами та унікальними кліматичними умовами для виробництва екологічно чистої продукції. В той же час, сьогодні в Україні тільки третина сільськогосподарських угідь придатна для виробництва таких видів продукції. За останні п'ять років землі під органічне виробництво в Україні, яка постраждала від Чорнобиля і переживає економічні труднощі, розширилися лише з 250 до 270 тис. га [316].

За європейськими стандартами, поля, на яких вирощується сировина, мають міститися на екологічно чистих територіях, на відстані не менш ніж кілометр від доріг та залізничних колій і далеко від оброблених хімікатами угідь. До того ж, згідно до умов Угоди про асоціацію, до 31 травня 2015 р. Україна має привести своє законодавство у сфері виробництва органічної продукції до стандартів Євросоюзу.

3 жовтня 2013 р. президент підписав Закон «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», а 9 січня 2014 р. цей закон набув чинності. В той же час, новий Закон не передбачає сертифікації всього процесу органічного виробництва, як це відбувається в ЄС, а сертифікує лише кінцевий продукт. Немає в Україні й органічної бази насіння, як у європейських країнах. При цьому з ліквідацією Державної інспекції сільського господарства її функції у сфері державного нагляду в агропромисловому комплексі в галузі виробництва та обігу органічної продукції нікому так і не були передані. Тим не менш, Україна має значний потенціал із розвитку органічної продукції харчування і може ввійти до десятки світових лідерів у цій галузі.

На сьогодні Україна є одним із основних постачальників органічної сільськогосподарської продукції на європейський ринок і через 3-4 роки

цілком може ввійти навіть у п'ятірку найбільших світових постачальників екопродуктів. Серед країн-світових лідерів з виробництва органічної продукції Україна посідає лише 21-е місце, в той же час займає перше місце у східноєвропейському регіоні за площею сертифікованої органічної ріллі (зернобобові та олійні культури), хоча ця площа становить лише 0,7 загального обсягу сільськогосподарських угідь країни [316].

Суттєвою перешкодою для виходу на європейський ринок української органічної продукції безперечно стане таке:

– жорсткий контроль над виробництвом органіки в ЄС, який здійснює Міжнародна федерація розвитку органічного сільського господарства (International Federation of Organic Agriculture Movements – IFOAM). Вказана федерація розробила базові стандарти, згідно з якими для країн, котрі входять у ЄС або бажають вийти на європейський ринок, прийнято постанову Ради (ЄЕС) №2092/91 для екологічно чистого виробництва сільськогосподарських продуктів;

– наявність власних стандартів органічної продукції в країнах-членах ЄС, а також стандартів у декількох потужних приватних компаніях-виробниках. Щоб потрапити на Європейський ринок, їх необхідно привести у відповідність до базових стандартів IFOAM;

– відсутність монополії держави в Україні на видачу документів і маркування міжнародного зразка. Цю діяльність здійснювали кілька компаній, які надавали спеціальний знак органічного продукту EuroLeaf («листочок», абрис якого становлять євро-зірочки на зеленому тлі) українським виробникам за кілька тисяч євро.

Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», що вступив у дію, прямо забороняє продаж фіктивної продукції з приставками «Біо» та «Еко», а європейські стандарти перекривають усі шляхи до виробництва псевдоорганічної продукції.

За даними експертів міжнародної компанії Research and Markets дохід від світових продажів органічних продуктів в 2013 р. склав 67,2 млрд дол.

США, при цьому ринок органіки приростає на 9,5% щороку. За прогнозом цієї компанії на кінець 2016 р. обороти у сфері органіки можуть досягти 100 млрд. дол. США [317].

За даними Федерації органічного руху України, у 2007 р. внутрішній споживчий ринок органічних продуктів становив не більше 500 тис. євро і збільшився у 2013 р. до 12,2 млн євро [318]. Кількість господарств, які виробляють органіку в Україні, зросла впродовж останніх років із 92 до 155, переважно за рахунок малих підприємств, причому 10 років тому йшлося тільки про виробництво зерна, а сьогодні – про виробництво борошна, крупи, хліба та інших продуктів. Близько 50% вирощеної в Україні органіки експортується;

2) Інвестування у розвиток сільськогосподарського машинобудування. Оскільки сьогоднішній стан забезпеченості підприємств сільськогосподарською технікою не відповідає потребам агропромислового комплексу України, то налагодження спільного виробництва на українських підприємствах сільгоспмашинобудування сільськогосподарської техніки, передусім зернозбиральних комбайнів і тракторів різної потужності є пріоритетним напрямом інвестування іноземної допомоги. До того ж, використання технологій та окремих комплектуючих іноземного виробництва надасть змогу оновити і модернізувати машинно-тракторний парк сільськогосподарських підприємств, впроваджувати інноваційні технології та перейти до вищого рівня розвитку вітчизняного агропромислового комплексу;

3) Здійснення спільних досліджень у сфері генетики тварин і селекції рослин. Створення спеціалізованих, високопродуктивних генотипів на кращих матеріалах іноземної та вітчизняної селекції дасть змогу не тільки відродити вітчизняні генотипи, а й суттєво розширити генетичне різноманіття й підвищити резистентність тварин. Як відомо, за прогнозами фахівців забезпечення прискореного і якісного впровадження в землеробстві України нових сортів і гібридів може підвищити їх продуктивність, оскільки потенціал існуючих сортів і гібридів використовується лише на 30-40%;

4) Розробка і реалізація проектів технічної допомоги з метою гармонізації національної системи технічного регулювання та стандартів в агропромисловому комплексі до європейських та міжнародних норм. Невідповідність української продукції європейським стандартам стримує постачання продукції (особливо кінцевого переділу) на ринки країн ЄС, а також послаблює конкурентні позиції цих товарів на внутрішньому ринку у порівнянні з європейською. Для більшості українських сільгоспідприємств забезпечення відповідності власної продукції європейським стандартам є суттєвою проблемою, оскільки процеси гармонізації та адаптації законодавства у сфері технічного регулювання та санітарних і фіто санітарних заходів потребують не тільки тривалого часу, а й значних матеріальних витрат.

Щодо секторальної складової Плану Маршалла для України у агропромисловому комплексі, то першочерговим завданням має стати законодавче закріплення державного управління цією сферою у відповідності до визначених національних пріоритетів, реалізація яких здійснюється на основі затверджених Кабінетом Міністрів України інвестиційних проектів. Концентрація на таких пріоритетах та конкретних інвестиційних проектах наявних матеріальних, трудових і обмежених фінансових ресурсів здатна забезпечити найбільш ефективно (з точки зору прискорення економічного розвитку) їхнє використання.

Саме такий підхід при виборі стратегічних напрямів визначив, наприклад у 80-ті роки минулого століття В'єтнам – розвиток АПК і нарощення експорту продукції. Розвиток аграрного виробництва, особливо важливого для країни на той час, значною мірою було забезпечено за рахунок технічного кредиту (у вигляді мінеральних добрив, засобів захисту рослин, агротехніки, дизпалива, тощо) з боку СРСР, що дозволило закласти десятки тисяч гектарів каучукових плантацій, кави, чаю, перцю та іншої продукції тропічного землеробства і суттєво підвищити врожаї рису. Як наслідок, сьогодні ця країна не тільки забезпечила свої потреби відповідною

сільськогосподарською продукцією, але й посіла провідні місця в світі з експорту цієї продукції.

Фахівці Інституту економіки та прогнозування НАН України виділяють низку інвестиційних пріоритетів у сфері розвитку сільськогосподарського виробництва України. Зокрема, можливі об'єкти інвестиційної підтримки в сільському господарстві України та суміжних з ним галузях представлені в таблиці 3.21 [310, с. 9].

Таким чином можна зробити висновки, що для забезпечення успішної реалізації ключових інвестиційних проектів із залученням коштів країн-донорів та іноземних інвесторів в рамках Плану Маршалла для України необхідно:

1) Унормувати особливості інтеграції іноземного капіталу в агропромисловий комплекс України. Для цього доцільно ухвалити Закон України «Про інтеграцію іноземного капіталу в агропромисловий комплекс України на засадах партнерства» (приблизна назва) з метою упередження поглинання іноземними компаніями українських сільгосппідприємств у процесі реалізації інвестиційних проектів;

2) Унормувати пільги для іноземних компаній, які започаткують в Україні виробництва в рамках запропонованих Планом і відповідними проектами видів сільгосптехніки, обладнання та засобів захисту рослин (наприклад, ввести п'ятирічні податкові канікули, скасувати мито на імпортовані комплектуючі вузли, оплатити навчання кадрів тощо), Це, в свою чергу, знизить вартість спецтехніки й хімічних засобів для сільського господарства і зекономить валютні кошти;

3) Знизити рівень ризикованості повернення довгострокових аграрних кредитних інвестицій (як це поширено у світовій практиці), для чого потрібно ухвалити Закон України «Про Фонд кредитних гарантій для сільського господарства»;

Об'єкти інвестиційної підтримки в агропромисловому комплексі,
реалізація яких можлива в рамках Плану Маршалла для України

Напрямок інвестування	Механізм реалізації, у тому числі за участі держави
1	2
<i>Сільськогосподарське виробництво</i>	
Придбання комплексу машин для мінімального нульового оброблення ґрунту (~ 325 млн дол)	Система НАК «Украгролізінг», компенсація частки відсоткової ставки, здешевлення придбання для певних категорій виробників (~ 120 млн дол)
Придбання техніки для збирання зернових і картоплі (~ 325 млн дол)	
Закладання садів, виноградників на крапельному зрошенні (~ 40 млн дол)	Пряма державна фінансова підтримка за держпрограмою (~ 40 млн дол)
Будівництво мережі теплиць (~ 500 млн дол)	Компенсація 50% вартості (~ 380 млн дол)
Будівництво мережі плодоовочесховищ (~ 260 млн дол)	
<i>Інфраструктура</i>	
Придбання вагонів-зерновозів (~ 300 млн дол)	Державне фінансування (~ 300 млн дол)
Будівництво мережі суходільних елеваторів (І етап ~ 200 млн дол)	Безоплатне виділення земельної ділянки, компенсація відсоткової ставки, участь на засадах асоційованого членства (~ 40 млн дол)
Будівництво кооперативного портового елеватора (~ 50 млн дол)	
Будівництво плодоовочевих логістичних центрів (~ 420 млн дол)	50% бюджетна компенсація (~ 210 млн дол)
Днопоглиблення (Дніпро: вартість (~ 2 млн дол)	Державне фінансування (~ 2 млн дол)
<i>Переробка продукції</i>	
Реконструкція підприємств для глибокої переробки зерна та випуску готового продовольства (~ 350 млн дол)	Державно-приватне партнерство
Будівництво (реконструкція) плодоовочевих консервних заводів (~ 150 млн дол)	
Будівництво потужностей з виробництва біопалива з енергетичних сільськогосподарських культур	Здешевлення придбання для певних категорій виробників
<i>Хімічна сільськогосподарська промисловість</i>	
Виробництво засобів захисту рослин	Тимчасові податкові та митні пільги
<i>Сільськогосподарське машинобудування</i>	
Модернізація виробництва тракторів класу 1,4 (~ 180 млн дол)	Тимчасові податкові пільги, тимчасове безмитне ввезення імпортного обладнання та запчастин
Комплектація з наступним виробництвом комплексу машин для технологій з мінімальним і нульовим обробленням ґрунту (~ 1 млн дол)	
Комплектація з наступним виробництвом зерно- та картоплезбиральної техніки (~ 260 млн дол)	
Виробництво обладнання для тепличних господарств (~ 300 млн дол)	
Виробництво обладнання для плодоовочесховищ та логістичних центрів (~ 350 млн дол)	

Складено автором за матеріалами : [310, с. 9]

4) Підвищити доступність кредитних ресурсів для об'єднань малих і середніх агровиробників шляхом розвитку інститутів самофінансування, що є основою інвестиційного забезпечення світового агровиробництва. Для цього потрібно привести у відповідність до європейського законодавства Закон України «Про банки і банківську діяльність» в частині, що стосується формування і функціонування кооперативних банків;

5) Забезпечити вирівнювання умов розширеного відтворення в сільськогосподарській галузі та підвищення конкурентоспроможності виробництва в контексті підписаної Угоди про асоціацію та функціонування зони вільної торгівлі з ЄС. Для цього необхідно забезпечити виконання постанов Кабінету Міністрів України щодо бюджетного фінансування пріоритетних напрямів розвитку сільгоспвиробництва, що дасть змогу підвищити рівень фінансового, матеріально-технічного та інфраструктурного забезпечення середніх і малих сільгосппідприємств, а також знизить невиправно високу частку імпорту в споживанні на внутрішньому ринку України іноземних м'яса та фруктів.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі за допомогою макроекономічного багатofакторного моделювання на основі трьохстороннього кореляційно-регресійного аналізу зовнішньоекономічної діяльності щодо основних зернових культур, соняшнику та олії соняшnikової між Україною, ЄС та світу в цілому виокремлено пріоритетні напрями розвитку перспективних напрямів розвитку зовнішньої торгівлі продукцією АПК України з урахуванням Стратегії сталого розвитку «Україна 2020» і нової продовольчої політики Програми діяльності Кабінету Міністрів України на 2015-2019 рр.

1. Виявлено, що розраховані показники компаративної переваги для України за основними товарними складовими групи зернових культур України в 2007–2013 роках показали, що найбільшу питому вагу в експорті

зернових мають пшениця, ячмінь і кукурудза. Явно виражену тенденцію до зростання має експорт пшениці і кукурудзи. Аналогічні розрахунки за експортом олії соняшnikової та насіння соняшника довели, що експорт соняшnikової олії має позитивну тенденцію зростання, але за експортом насіння соняшника спостерігається поступова втрата Україною компаративної переваги у цьому виді агропромислової продукції.

2. Аналіз взаємозв'язку експорту України, ЄС і країн світу такими товарами, як пшениця, ячмінь і кукурудза показав, що Україна займає значне місце на світовому ринку зернових, її частка в територіальній структурі світового експорту значно перевищує показники країн ЄС. Частка у експорті пшениці в середньому складає 5% (коливання за 2007–2013 рр. складає від 1% до 9,1%); у експорті ячменя складає 18% (коливання від 5,6% до 36%); у експорті кукурудзи складає 9% (коливання від 2,1% до 6,6%). Аналіз кореляційних зв'язків по пшениці показав, що ефективність вирощування пшениці в Україні у порівнянні з ЄС дещо нижча. Кореляційні зв'язки по ячменю за всіма показниками є низькими та середніми. Регресійний аналіз зовнішньої торгівлі на ринку зернових України виявив трьохсторонні зв'язки на ринку зернових між Україною, ЄС та світу. Динаміка розвитку за даними пшениці показала, що ефективність вирощування пшениці на 1 га землі нижча за світову. Ефективність вирощування ячменя на 1 га землі нижча за світову. При підвищенні ефективності вирощування ячменю Україна може вивести рівень розвитку експорту за цією культурою на високий рівень. Ефективність вирощування кукурудзи, на відміну від ефективності вирощування пшениці та ячменю, на 1 га землі досить висока, що свідчить про високу перспективність цієї галузі для реалізації її експортного потенціалу.

3. Аналіз експорту зернових Україна–ЄС–Світ підкріплено визначенням його ефективності на рівні національних економік. У світовому вимірі український експорт зернових є не ефективним і складає менш ніж 0,1-0,2% (при середньосвітовому рівні – 100%). Ефективність українського експорту

зернових у загальноєвропейському вимірі значно краще і в середньому для пшениці складає 47%, ячменя – 22%, кукурудзи – 52%. Найкращу ефективність український ринок зернових мав у 2008 р. для пшениці – 125%, що вище за середній показник, та у 2013 р. для кукурудзи – 99,9%. Отримані результати свідчать, що для українського ринку зернових найбільш перспективним є ринок ЄС, але його освоєння потребують від України впровадження певних заходів та механізмів.

4. Аналіз взаємозв'язку експорту України, ЄС і країн світу такими товарами, як олія соняшникова та насіння соняшнику показав, що Україна займає значне місце на світовому ринку олії соняшникової (у середньому 48%), її частка в територіальній структурі світового експорту значно перевищує показники країн ЄС, незважаючи на значну світову конкуренцію в даному товарному сегменті. У середньому частка України в експорті олії соняшникової складає 58%, у експорті насіння соняшнику – 41%. Експорт країнами ЄС насіння соняшника свідчить, що на даний час частка ЄС складає в середньому 3,6% і має позитивну тенденцію для подальшого зростання. В середньому частка України на світових ринках експорту насіння соняшнику складає 16%, але динаміка експорту має явну негативну тенденцію і за період 2010-2013 роки знизилась майже у 8 разів з 25% до 3,4%.

5. У результаті проведеного регресійного аналізу, що дозволив оцінити тристоронні зв'язки на ринку між Україною, ЄС та світом, доведено, що і Україна, і ЄС є провідними експортерами соняшникової олії на світовому ринку і не потребують імпорту цієї продукції. Загальна динаміка розвитку за цією культурою не співпадає зі світовою, проте має позитивний характер. У світовому вимірі український експорт продукції соняшника не є ефективним і складає всього 0,1-0,2%. Ефективність українського експорту продукції соняшника у загальноєвропейському вимірі значно краще і в середньому складає для олії соняшника 16%, насіння соняшнику – 2%, хоча ці показники є невисокими і свідчать, що для українського ринку соняшника перспективним є ринок ЄС. При цьому, незважаючи, на найвищу сьогодні

ефективність експорту зернових культур в Україні, вони не забезпечують покращення зовнішньоторговельного балансу країни, тобто для підвищення ефективності зовнішньої торгівлі України необхідно диференціювати експорт товарів АПК України.

6. Показано напрями визначення перспектив розвитку зовнішньої торгівлі продукцією АПК України в рамках Стратегії сталого розвитку «Україна 2020» і продовольчої політики Програми діяльності Кабінету Міністрів України на 2015-2019 роки. Зроблено висновок, що основними пріоритетами розвитку АПК України у напрямку покращення зовнішньої торгівлі агропродукцією в умовах дії угоди з СОТ і асоціації з ЄС є: перехід органів державної влади в АПК на європейські принципи прозорості, публічності і ефективності; реформування органів управління АПК відповідно до міжнародних стандартів; запровадження ринку землі; обґрунтування введення мінімального терміну оренди земель; визначення правового статусу агрохолдингів, корпоративних ферм, сімейних господарств, споживчих господарств; розвиток саме сільських громад, поселенської мережі, а не сільських територій; інвестиційна підтримка АПК, а також визначити основні об'єкти інвестиційної підтримки у сільськогосподарському виробництві, інфраструктурі, переробці продукції, хімічній сільськогосподарській промисловості та сільськогосподарському машинобудуванні за рахунок залучення власних ресурсів та іноземної допомоги (наприклад, у рамках нового Плану Маршала для України).

Конкретні наукові результати, що розкривають особистий внесок автора у розробку досліджуваної проблеми і характеризують наукову новизну роботи надані в наступних публікаціях: [291; 118; 311].

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вирішено важливе наукове завдання визначення особливостей зовнішньої торгівлі продукцією агропромислового комплексу України та розробки науково-практичних рекомендацій щодо розвитку зовнішньої торгівлі і збільшення експорту продукції АПК в умовах сучасних інтеграційних процесів.

Результати проведеного дослідження дозволили сформулювати наступні висновки:

1. Дослідження особливостей розвитку зовнішньої торгівлі України з урахуванням специфічних умов СОТ показало, що зазначена угода є одним з головних чинників, які впливають сьогодні на міжнародну економічну інтеграцію країн світу і України. Крім того, реалізація Угоди про асоціацію України з ЄС, лівову частку якої складає угода про створення розширеної зони вільної торгівлі ЗВТ+, безпосередньо пов'язана із впровадженням ключових аспектів спільних торговельної та аграрної політик ЄС на 2014-2020 рр. у межах стратегії «Європа 2020», що необхідно враховувати при дослідженні особливостей зовнішньої торгівлі основною продукцією АПК України з країнами світу і ЄС, а також при визначенні пріоритетів вітчизняної аграрної політики для покращення зовнішньої торгівлі і можливості «вбудовування» АПК України у відповідний європейський простір.

2. Проведено групування основних факторів, які характеризують вплив асиметрії умов угоди України з СОТ та угоди про асоціацію України з ЄС на розвиток зовнішньої торгівлі продукцією АПК України. Встановлено, що при вступі до СОТ Україна пішла на поступки розвиненим країнам, що встановлює певну асиметрію у зобов'язаннях щодо відкриття ринків між «старими» і «новими» членами і передбачає більш жорсткі загальні вимоги до України у відношенні як до експорту, так і до імпорту продукції АПК. При цьому, угода про асоціацію з ЄС певною мірою виправляє цю ситуацію,

тобто вирівнює умови співпраці аграрних і агропереробних підприємств України та ЄС, робить більш доступними європейські ринки для вітчизняних виробників, хоча також встановлює асиметрію у рівні і формах імпорتنних мит і нетарифних заходів.

3. Запропоновано організаційно-економічні засади моделювання політики держави з розвитку зовнішньої торгівлі агропромисловою продукцією, а саме розроблено алгоритм дослідження зовнішньої торгівлі продукцією АПК України в умовах сучасних інтеграційних процесів, який передбачає як аналіз і оцінку компаративних переваг зовнішньої торгівлі основними агропродовольчими товарами, так і обґрунтування із застосуванням макроекономічної багатofакторної моделі «Україна-Світ-ЄС» визначення пріоритетних напрямів розвитку зовнішньої торгівлі продукцією АПК України з країнами світу і ЄС, а також напрямів реформування українського АПК, спрямованих на збільшення експорту агропродовольчої продукції в умовах дії угод з СОТ і асоціації з ЄС.

4. Виявлено, що з моменту вступу України до СОТ за рахунок лібералізації доступу українських товарів на світові ринки розширилась географічна структура експорту продукції АПК України за рахунок країн, які не входять до складу ЄС і ЄврАзЕС, а причиною зростання сировинного експорту і збільшення імпорту продукції з високою доданою вартістю є невідповідність української продукції світовим стандартам якості та низька конкурентоздатність. Аналіз зовнішньої торгівлі продукцією АПК України показав, що основними товарами у структурі зовнішньої торгівлі є соняшникова олія, насіння соняшникове, зернові культури, молоко і молочні продукти, м'ясо і м'ясопродукти. Встановлено, що найбільш експортоорієнтованою товарною групою АПК України є соняшникова олія (середня експортна орієнтація товарної групи складає 87%). Експорт зернових культур складає в середньому 38% від виробництва, але максимальні значення за період дослідження не перевищують 60% від виробництва. Експорт насіння соняшнику в середньому складає 13%,

максимальна експортна складова товарної групи складала 26% в 2009 р. М'ясо-молочні продукти орієнтовані майже 100% на внутрішнє споживання, їх експорт не перевищує в середньому 1-3% від загального виробництва.

5. Визначено, що показник компаративної переваги в експорті продукції АПК має наступні значення: найбільший – для соняшникової олії (10,06 в 2013 р.) і зростає; на другому місці – зернові культури (3,32 в 2013 р.) і також зростає. При цьому реалізований експортний потенціал соняшникової олії майже втричі перевищує потенціал зернових культур. Для насіння соняшнику, молока і молочних продуктів, м'яса і м'ясопродуктів тенденцію до зростання компаративних переваг має тільки м'ясо і м'ясопродукти, що пов'язано з суттєвими зусиллями щодо реформування і збільшення капіталовкладень у цю галузь за останні роки. Доведено, що для України найбільш ефективним експортом характеризуються зернові культури (середній показник ефективності експорту складає 50%, що відповідає середньосвітовому показнику); ефективність експорту соняшникової олії (середнє значення – 5,75%) і насіння соняшника (середнє значення – 0,11%) не є досить помітною, а значення ефективності експорту м'ясо-молочних продуктів підтвердили внутрішню орієнтацію виробництва і практично відсутню експортну складову.

6. Встановлено, що в експорті продукції АПК України за основними товарними складовими групи зернових культур компаративну перевагу мають пшениця і ячмінь, а за експортом соняшникової олії та насіння соняшника – саме олія. Доведено, що в Україні ефективність вирощування і пшениці, і ячменю на 1 га землі нижча за світову, а ефективність вирощування кукурудзи досить висока. Ефективність українського експорту зернових у загальноєвропейському вимірі значно краще і в середньому для пшениці складає 47%, ячменю – 22%, кукурудзи – 52%. Тобто, Україна може вивести експорт пшениці і ячменю на більш високий рівень тільки при підвищенні ефективності вирощування цих культур, у той же час, вирощування кукурудзи дуже перспективне з точки зору реалізації

експортного потенціалу, і саме на розвиток виробництва цієї культури треба спрямувати кошти. Ефективність українського експорту продукції соняшнику у загальноєвропейському вимірі в середньому складає для олії соняшника 16%, а насіння – 2% і знижується, що свідчить про хороші перспективи саме для олії соняшника як продукції з високою доданою вартістю.

7. Використання макроекономічного багатofакторного моделювання на основі трьохстороннього кореляційно-регресійного аналізу зовнішньоекономічної діяльності щодо основних зернових культур та соняшnikової олії в системі «Україна – Світ – ЄС» дозволило встановити, що на загальносвітовий і загальноєвропейський експорт експортні потоки з України як зернових культур, так і продукції з соняшника майже не впливають, але при зростанні загальноукраїнського експорту на одну умовну одиницю експорт продукції з соняшника зростає на 337 умовних одиниць при одночасному зниженні на 5,95 одиниць експорту зернових. Зроблено висновок, що для української продукції з соняшника найбільш перспективним є саме європейський ринок, при цьому, незважаючи на найвищу ефективність експорту зернових культур, вони не забезпечують покращення зовнішньоторговельного балансу України, тобто для підвищення ефективності зовнішньої торгівлі України необхідно диференціювати експорт товарів АПК України.

8. Розроблено концептуальні основи визначення перспективних напрямів розвитку зовнішньої торгівлі продукцією АПК України у межах нової продовольчої політики Програми діяльності КМУ на 2015-2019 роки і Стратегії сталого розвитку «Україна 2020», використання яких дозволило виокремити основні пріоритети розвитку АПК України для покращення зовнішньої торгівлі агропродукцією, а також визначити основні об'єкти інвестиційної підтримки у сільськогосподарському виробництві, інфраструктурі, переробці продукції, хімічній сільськогосподарській промисловості за рахунок залучення власних ресурсів та іноземної допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/russian/document/declarat/summitdecl.html>.
2. Кинг А. Первая глобальная революция / А. Кинг, Б. Шнайдер // Римский клуб. История создания, избранные доклады и выступления, официальные документы. – М. : УРСС, 1997. – 240 с.
3. Дергачев В. А. Глобалистика / В. А. Дергачев. – М. : Юнити-Дана, 2005. – 303 с.
4. Гвишиани Д. М. Моделирование глобального развития / Д. М. Гвишиани [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://lib.mexmat.ru/books/38291>
5. Фролов И. Т. Глобальные проблемы современности : научный и социальный аспекты / И. Т. Фролов., В. В. Загладин. – М. : Международные отношения, 2002. – 238 с.
6. Чумаков А. Н. Глобализация и глобальные проблемы / А. Н. Чумаков // «Философия» : учебник / Под ред. С. А. Лебедева. – М. : Эксмо, 2011. – 528 с.
7. Чернега О. Б. Глобальні проблеми сучасності та їх вплив на розвиток світового господарства / О. Б. Чернега, В. В. Опалько // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – № 2 (8) – 2010. – С. 31-45.
8. Максимова М. М. Глобальные проблемы современности / М. М. Максимова, О. Н. Быков, Г. И. Мирский. – М. : Мысль, 1981. – 285 с.
9. Фролов И. Т. Сущность и значение глобальных проблем / И. Т. Фролов. – М. : Знание, 2002. – 48 с.
10. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін.; наук. ред. О. Г. Білорус. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.

11. Барановский В. Г. Современные глобальные проблемы / В. Г. Барановский, А. Д. Богатуров. – М. : Аспект Пресс, 2010. – 350 с.
12. Кинг А. Первая глобальная революция / А. Кинг, Б. Шнайдер // Римский клуб. История создания, избранные доклады и выступления, официальные документы. – М. : УРСС, 1997. – 240 с.
13. Гирусов Э. В. Глобальные проблемы современности в их системном единстве / Э. В. Гирусов // Философские науки. – 2012.– № 12.– С. 18-25.
14. Гладкий Ю. В. Глобалистика : Трудный путь становления / Ю. В. Гладкий // Мировая экономика и международные отношения. – 1994. – №10. – С. 108-135.
15. Афанасьев М. В. Время глобализации / М. В. Афанасьев, Л. А. Мясникова // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 10. – С. 11-19.
16. Ковалев А. М. «Глобализация как социальный феномен» / А. М. Ковалев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://spkurdyumov.narod.ru/D31Kovalev.htm>
17. Рудов Г. А. Глобальные проблемы в контексте современных тенденций мировой политики / Г. А. Рудов, А. Г. Задохин // Обозреватель. – 2007. – № 11. – С. 110-113.
18. Власов В. І. Глобалістика і глобалізація: терміни і поняття (короткий словник) / В. І. Власов // Історія науки і біографістика. – 2010. – № 4.– С. 34-40.
19. Медведев Д. А. Глобализация / Д. А. Медведев. – М. : Издательство РАГС, 2008 – 544 с.
20. Богомолов О. Т. Мировая экономика в век глобализации : учебник / О. Т. Богомолов. – М. : ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. – 368 с.
21. Глобализация : учеб. пособие / О. Д. Абрамова, О. Н. Астафьева, В. В. Бакушев и др. – М. : Издательство РАГС, 2008. – 543 с.

22. Щербак В. М. Анализ глобализационного цикла на основе политэкономической теории / В. М. Щербак // Экономика Украины. – 2009. – № 1. – С. 82-91.
23. Яценко О. М. Глобалізаційні детермінанти розвитку сировинних ринків / О. М. Яценко // Міжнародна економічна політика. – 2013. – № 2 (19). – С. 66 – 100.
24. Власов В. И. Глобализационное влияние – стратегическая основа развития международной торговли / В. И. Власов // Экономика Украины. – 2009. – № 4. – С. 63-72.
25. Столярчук Я. М. Глобальні асиметрії економічного розвитку : монографія / Я. М. Столярчук. – К. : КНЕУ, 2009. – 302 с.
26. Кизим М. О. Проблеми та цілі розвитку України у світі глобальних проблем світової спільноти : монографія / М. О. Кизим, П. В. Проноза, Ш. А. Омаров. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. – 96 с.
27. Матюшенко І. Ю. Перспективи комерційного використання нанобіотехнологій у сільськогосподарському виробництві України / І. Ю. Матюшенко, Ю. М. Маханьова, А. О. Костенко. – Бізнес Інформ, 2012 – №9. – С. 146-156.
28. Всемирная история экономической мысли. В 6 т / ред. В. Н. Черковец; Моск гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М. : Мысль, 1987. – Т. 1. – 606 с.
29. Юм Д. Сочинения. В 2 т. / Д. Юм. – М., 1966. – 173 с.
30. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Соцэкгиз, 1935. – Т.2. – 475 с.
31. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения: Сочинения / Д. Рикардо. – М. : Госполитиздат, 1955. – Т.1. – 360 с.
32. Torrens R. An Essay on External Corn Trade / R. Torrens. – London, 1815. – 65 p.
33. Милль Дж. С. Основы политической экономии / Дж. С. Милль. – М. : Прогресс, 1980. – Т. 2. – 415 с.

34. Коропецький І. С. Українські економісти ХІХ століття та західна наука / І. С. Коропецький; голов. ред. С. В. Головка. – К. : Либідь, 1993. – 192 с.
35. Heckscher E. F. The Effect of Foreign Trade on the Distribution of Income. Reddings in the Theory of International Trade / E. F. Heckscher. Philadelphia, 1949. – 205 p.
36. Ohlin B. Interregional and International Trade / B. Ohlin. – Cambridge (Mass.), 1967 – 317 p.
37. Leontief W. Domestic Production and Foreign Trade: The American Capital Position Re-Examined / W. Leontief // Proceedings on American Philosophical Society, 1953. – September. – P. 117-139.
38. Leontief W. Factor Proportions and the Structure of American Trade: Further Theoretical and Empirical Analysis / W. Leontief // Review of Economics and Statistics, 1956. – № 4. – P. 15-29.
39. Samuelson P. Foundations of Economic Analysis / P. Samuelson (1947, Enlarged ed. 1983). – Harvard University Press, Cambridge, 1983.
40. От Смита и Рикардо до Маркса и Энгельса / Всемирная история экономической мысли. В 6 т. // ред. В. Н. Черковец; Моск гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М. : Мысль, 1988. – Т. 2. – 574 с.
41. Менделеев Д. И. Толковый тариф, или Исследование о развитии промышленности в России в связи с ее общим таможенным тарифом, 1891 г. / Д. И. Менделеев. – СПб., 1892. – 760 с.
42. Krugman P. R. International Economics: Theory and Policy / P. R. Krugman, Maurice Obstfeld. – New York: Harper Collins College Publishers, 1992. – 795 p.
43. Krugman P. R. Is Free trade Pasee? / P. R. Krugman // The Journal of Economic Perspectives, 1987. – Fall. – P. 133-146.
44. Linder St. An Essay on Trade and Transformation / St. Linder. – New York: John Wiley and Sons, 1961. – 117 p.

45. Linder St. Trade and Trade Policy for Development / St. Linder. – New York, 1967. – 346 p.
46. Vernon R. International Investment and International Trade in the Product Life Cycle / R. Vernon // Quarterly Journal of Economics, 1996. – № 5. – P. 6-19.
47. Bhagwati J. N. International Economic Policy: Theory and Evidence / J. N. Bhagwati, T. N. Srinivasan; eds. R. Dornbush, J. A. Frenkel. – Baltimor: John Hopkins University Press, 1979. – 788 p.
48. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер; под ред. В. Д. Щетинина. – М. : Междунар. отношения, 1993. – 896 с.
49. Довгаль О. А. Протекціонізм і лібералізм у процесі глобалізації світової економіки : питання теорії і методології : моногр. / О. А. Довгаль; Нар. укр. акад. – Х., 2004. – 319 с.
50. Balassa B. Theory of Economic Integration. Routledge Revivals Series / B. Balassa, Taylor & Francis, 2011. – 304 p.
51. Кассель Г. Основные идеи теоретической экономики, Л., 1929: On Quantitative Thinking in Economics, London, 1935. – 158 с.
52. Cassel G. An International Economy / G. Cassel. – New York, 1956. – Chap. VII. – P. 89ff.
53. Cohen R. S. Dialectical Materialism and Carnap's Logical Empirialism. – The Philosophy of Rudolf Carnap / R. S. Cohen. – Library of Living Philosophers, ed. by Schilpp P.A. – La Salle, 1963.
54. Кондратьев Н. Д. Основные проблемы экономической статики и динамики : Предварительный эскиз / Н. Д. Кондратьев. – М. : Наука, 1991. – 570 с.
55. Корнаи Я. Системная парадигма / Я. Корнаи // Вопросы экономики, 2002. – № 4. – С. 10-17.
56. Krugman P. R. Is Free trade Passe? / P. R. Krugman // The Journal of Economic Perspectives, 1987. – Fall. – P. 133-146.

57. Cooper R. N. Global Imbalances / R. N. Cooper // China-US Economists Symposium. – Beijing, April 12-13, 2013 [Web resource] – link : <http://scholar.harvard.edu/files/cooper/files/imbalanceSPIIE.pdf?m=1407333783>.

58. Monnet J. A ferment of change / J. Monnet // Journal of Common Market Studies, 1963. – Vol. 1. – P. 204-211.

59. Moravcsik E. Preferences and Power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach / E. Moravcsik // Journal of Common market studies, 1993. – Vol. 31. – № 4. – P. 473-524.

60. Mutimer D. Theories of political integration // European integration: theories and approaches / Ed. by H. Michelmann, P. Soldatos. – MD : University Press of America, 1994.

61. Rittberger V. Theories of International Regimes / V. Rittberger. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997 [Web resource] – link : http://disciplinas.stoa.usp.br/pluginfile.php/161147/mod_resource/content/1/Hasenclever%202000.pdf.

62. Савоно П. Геоэкономика. Господство экономического пространства / П. Савоно, Ж. Карло. – М. : Ad. Marginen, 1997. – с. 22-23.

63. Cappelletti M. Integration through law: Europe and the American federal experience (3 vols.) / M. Cappelletti, M. Secombe, J. Weiler. – New York : De Gruyter, 1986. – Vol. 1. – Book 1. – P. 4.

64. Streeten P. Economic integration: aspects and problems / P. Streeten. – A. W. Sythoff, 1964. – 176 p.

65. Тинберген Я. Пересмотр международного порядка / Я. Тинберген; Под общ. ред.: Рывкин А.А. – М. : Прогресс, 1980. – 416 с.

66. Hasenclever A. Integrating Theories of International Regimes / A. Hasenclever, P. Mayer, V. Rittberger. – Oxford: Clarendon Press, 1993 [Web resource] – link : <http://maihold.org/mediapool/113/1132142/data/Hasenclever.pdf>.

67. Хоффман С. Столкновение глобализаций / С. Хоффман // Россия в глобальной политике. – Т.1. – М., 2003 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.globalaffairs.ru/number/n_489.

68. Шапиро Н. А. Характеристика конкурентных преимуществ приграничных территорий в контексте маркетинга мест / Н. А. Шапиро // Научный журнал НИУ ИТМО, 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.m-economy.ru/misc/new_ind_2014.pdf.

69. Schuman R. Pour L'Europe / R. Schuman. – Paris : Nagel, 1963 [Web resource] – link : http://europa.eu/about-eu/basic-information/symbols/europe-day/schuman-declaration/index_fr.htm.

70. Schuman R. : the architect of the European integration project / The Founding Fathers of the EU [Web resource] – link : http://europa.eu/about-eu/eu-history/founding-fathers/pdf/robert_schuman_en.pdf.

71. Шумпетер Й. История экономического анализа: В 3 т. / Пер. с англ. под ред. В. С. Автономова. – М. : Оригинал, 2001. – 494 с.

72. Юданов А. Ю. Теории «открытой экономики»: доктрины и действительность : моногр. / А. Ю. Юданов. – М. : Мысль, 1983. – 190 с.

73. Aron R. Problems of European integration / R. Aron // Lyods Bank Rewiew, 1953. – April. – P. 1-17.

74. Волес В. Творення політики в Європейському Союзі / В. Волес, Г. Волес // Пер. з англ. Р. Ткачук. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 871 с.

75. Deutsch K. W. Political Community At The International Level: Problems of definition and measurement / K. W. Deutsch. – ЕСКО House Publishing, 2006. – 94 p.

76. Etzioni A. The epigenis of political unification // Social change / Ed. by A. Etzioni and E. Etzioni. – New York: Rinehart, 1964. – P. 481.

77. Etzioni A. Political unification: a comparative study of leaders and forces / A. Etzioni. – New York: Rinehart, 1965.

78. Etzioni A. Socio-Economics: Toward a New Synthesis. / A. Etzioni. – New York : M.E. Sharp, 1991.

79. Казімір Р. Історія Європейської Інтеграції : Від декларації Шумана до розширення на Схід / Роберт Казімір; пер. з англ. Ігор Андрейко, Андрій

Максимук. – Перемишль: Парламент Молоді, 2003. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.youth.crimeastar.net/.../index5.html>.

80. European integration: theories and approaches / Ed. by H. Michelmann, P. Soldatos. – MD: University Press of America, 1994. – P. 8.

81. Mitrany D. The functional theory of politics/ D. Mitrany. – London School of Economics & Political Science, 1975. – 294 p.

82. Molle W. The economics of European integration: theory, practice, policy / W. Molle. – Aldershot: Dartmouth, 1994. – P. 28.

83. Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу / Н. Мусис // Пер. з англ. – К. : К. І.С., 2005. – 466 с.

84. Pelkmans J. European integration : Methods and economic analysis / Pelkmans Jaques. – Third edition. – Edinburgh Gate : Pearson Education Limited, 2006. – 480 p.

85. Pentland C. International theory and European integration / C. Pentland. – London: Faber & Faber Ltd., 1973. – P. 99.

86. Pistone S. Altiero Spinelli and the strategy for the United States of Europe // The European Union: readings on the theory and practice of European integration / Ed. by B.Nelsen and A.Stubb. – Boulder: Reinner, 1994. – P. 69-75.

87. Rosamond B. Theories of European Integration / B. Rosamond. – London: Macmillan. – 2000.

88. Haas E. B. The uniting of Europe: political, social and economic forces, 1950-1957 / E. B. Haas. – University of Notre Dame Press, 1958. – 552 с.

89. Wivel A. Explaining European Integration / A. Wivel. – Copenhagen: Copenhagen Political Science Press, 1998. – P. 15-55.

90. Шишков Ю. В. Формирование европейского экономического пространства / Ю. В. Шишков // Заглядывая в 21-й век : ЕС и СНГ. – М, 1998. – С. 79-83.

91. Антонюк Л. Л. Шляхи інтеграції України в глобальну інноваційну систему : моногр. / Д. Г. Лук'яненко, В. І. Чужиков, Л. Л. Антонюк та інш. //

Спільний європейський економічний простір: гармонізація межрегіональних суперечностей. – К., 2007. – 544 с.

92. Аракелян М. Право Європейського Союзу : підруч. / М. Р. Аракелян, М. Д. Василенко; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – О. : Фенікс, 2012. – 386 с.

93. Артёмов І. В. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції / І. В. Артёмов. – Ужгород: Ліра, 2008. – 370 с.

94. Білорус О. Г. Глобалізація і безпека розвитку: моногр. / О. Г. Білорус; Д. Г. Лук'яненко та ін. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.

95. Бураковський І. В. Євро: інституційний механізм та перші результати функціонування / І. В. Бураковський // ЄВРО. Економічний вимір інтеграції. Аналітичний щоквартальник. – № 2, 2003.

96. Вступ України до СОТ: новий виклик економічній реформі / за ред. І. Бураковського, Д. Хандріха, Л. Хоффмана. – К., 2004.

97. Оцінка витрат та вигод від укладання угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС / І. Бураковський, К. Куценко, А. Кобилянський, В. Мовчан та інш. – К. : К.И.С., 2010. – 96 с.

98. Беренда С. В. Еволюція економічної інтеграції в країнах Європи : монографія / С. В. Беренда. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 168 с.

99. Беренда С. В. Економічна інтеграція України в умовах реалізації біполярної концепції / С. В. Беренда // Бізнес Інформ, 2014. – № 3. – С. 26–32.

100. Berenda S. V. From Overhang to Policy Space Enhancement Within WTO Negotiations / S. V. Berenda, A. V. Panova // The Problems of Economy. – 2014. – №2. – P. 30–35.

101. Беренда С. В. Конкуренция интеграционных треков: биполярная концепция для Украины / С. В. Беренда. – Saarbrucken : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. – 128 с.

102. Гальчинський А. С. ЄС – за межами тупої апологетики / А. С. Гальчинський // Дзеркало тижня, 2015. – № 33. – С. 6.

103. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 рр.). Шляхи Європейської інтеграції / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін.; НІСД. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
104. Геєць В. М. Конфігурація геополітичної карти світу та її проблемність / В. М. Геєць // Економіка України, 2011. – № 1. – С. 4-15.
105. Мировое хозяйство и международные экономические отношения : учебн. пособ. / под. ред. А. П. Голикова и др. – Симферополь, СОНАТ, 2003. – 432 с.
106. Міжнародні економічні відносини : підручн. / за ред. А. П. Голикова, О. А. Довгаль. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 464 с.
107. Світова економіка : підручн. / за ред. А. П. Голикова, О. А. Довгаль. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 268 с.
108. Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації : колектив. моногр. / за ред. А. П. Голикова, О. А. Довгаль. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 316 с.
109. География мирового хозяйства : учеб. пособие / Голиков А. П., Грицак Ю. П., Сидоров В. И. та ін. – К. : Центр учебной литературы, 2008. – 191 с.
110. Гончаренко Н. І. Інтеграційний вектор України: гравітаційна модель зовнішньої торгівлі країн Європейського Союзу та України [Текст] / Н. І. Гончаренко // Актуальні проблеми економіки. – К., 2008. – №1. – С.78–84.
111. Горбулін В. Україна та стратегічні перспективи Європи: відповідь «євроскептикам» / В. Горбулін, Є. Бершеда // Дзеркало тижня, 2013. – № 17. – С. 3.
112. Горюнова Є. О. Євроінтеграція : навч. посібн. / Є. О. Горюнова. – К. : Академвидав, 2013. – 224 с.
113. Грущинська Н. М. Теоретичні основи європейської економічної інтеграції України : монографія [Текст] / Н. М. Грущинська. – К. : Корбут, 2008. – 232 с.

114. Григорова-Беренда Л. І. Спряження торговельних режимів інтеграційних об'єднань ЄС та ЄврАзЕС/СНД / Л. І. Григорова-Беренда // Ефективна економіка. – 2014. - №3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua>

115. Інтеграція України в європейські правові, політичні та економічні системи : моногр. / за ред. Л. В. Губерського; Манжола В. А., Муравйов В. І., Філіпенко А. С., Сапсай А. П., Копійка В. В.; Київський нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – К. : ВПЦ « Київський університет », 2007. – 320 с.

116. Губський Б. В. Євроатлантична інтеграція України / Б. В. Губський; НАН України; Інститут світової економіки і міжнародних відносин. – К. : Логос, 2003. – 328 с.

117. Україна ХХІ века – между Европой и Евразией : сб. аналит. докл. / под. ред. Я. А. Жалило; И. В. Клименко, Ю. М. Харaziшвили, Н. Шаров. И. В. Ус. – К. : НISД, 2013. – 117 с.

118. Оцінка наслідків членства України у Світовій організації торгівлі : моногр. / за заг. ред. М. О. Кизима, І. Ю. Матюшенка; Ю. М. Маханьова та інші. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2014. – 212 с.

119. Оцінка можливостей розширення і заміщення ринків збуту для продукції підприємств реального сектора України : моногр. / за заг. ред. М. О. Кизима, І. Ю. Матюшенка; Ю. М. Маханьова та інші. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2014. – 280 с.

120. Україна в інтеграційних процесах на пострадянському просторі: моделювання альтернатив / І. В. Клименко, Ю. М. Харaziшвілі, О. М. Шаров, І. В. Ус. – К. : НISД, 2013. – 68 с.

121. Клинова-Дацюк Г. Д. Україна та інтеграційні процеси в сучасній Європі : навч. посіб. / Г. Д. Клинова-Дацюк. – Рівне : НУВГП, 2012. – 189 с.

122. Кончин В. І. «Глибока і всеосяжна зона вільної торгівлі» між ЄС та Україною: якісна оцінка ефективності її положень та кількісний аналіз впливу митних тарифів на двосторонню торгівлю товарами / В. І. Кончин, О.

О. Совер // Стратегії розвитку України (економіка, соціологія, право), 2011. – №4. – С. 15-34.

123.Копійка В. В. Європейський союз: заснування і етапи становлення : навч. посібн. / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2001. – 448 с.

124.Кордон М. В. Європейська та євроатлантична інтеграція України : навч. посіб. / М. В. Кордон ; Житомир. держ. ун-т ім. І.Франка. – К. : Центр учб. л-ри, 2008. – 172 с.

125.Лук'яненко Д. Г. Глобальна економічна інтеграція : моногр. / Д. Г. Лук'яненко; КНЕУ. – К. : Національний підручник, 2008. – 219 с.

126.Макогон Ю. В. Некоторые проблемы вступления Украины во Всемирную торговую организацию / Ю. В. Макогон // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций : региональный аспект. Сборник научных трудов. – Донецк : ДонНУ, 2002. – С. 19-26.

127.Матюшенко І. Ю. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції : навч. посібн. / І. Ю. Матюшенко, С. В. Беренда, В. В. Резніков. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 504 с.

128.Матюшенко І. Ю. Українські реформи на європейському шляху / І. Ю. Матюшенко та інші // Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К. : НІСД, 2015. – С.145-402.

129.Matyushenko I. Ukraine-European Union: perspectives of integration / I. Matyushenko // Cross-border cooperation in the framework of the European neighbourhood policy : The Eastern Partnership and Russia. – Lodz : ACTA Innovations; RIC Pro-Akademia, Poland, 2014. – P. 40-57.

130.Матюшенко І. Ю. Основні напрямки реалізації спільної політики ЄС в галузі досліджень і технологій при реалізації стратегії «Європа 2020» / І. Ю. Матюшенко, Д.О. Михайлова // Глобальні та національні проблеми

економіки. – Миколаїв, 2014. – Випуск 2. – С.102-107 [Електронний ресурс].
– Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/21.pdf>.

131.Мовчан В. Кількісна оцінка варіантів регіональної інтеграції України: глибока та всеосяжна зона вільної торгівлі з ЄС чи митний союз з Росією, Білоруссю та Казахстаном / В. Мовчан, Р. Джуччі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/ua/publications/consultancy_work/?pid=3107.

132.Мовчан В. Україна і СОТ: структура, порядок прийняття рішень і процедури [Текст] / Членство України у СОТ: нові можливості та виклики для бізнес-асоціацій // За заг. ред. Д. В. Ляпіна. – К.: Ін-т власності і свободи; LAT&K, 2010. – С.16–41.

133.Новицький В. Є. Управління міжнародною економічною діяльністю : навч. посіб. / В. Є. Новицький, Н. Є. Бойцун – К. : Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України, 2010. – 615 с.

134.Осика С. Г. Світова організація торгівлі : підруч. / С. Г. Осика, В. Т. Пятницький ; Київський національний торговельно-економічний ун-т, Центр досліджень СОТ, розвитку торгового права і практики. – 2.вид., перероб. і доп. - К. : К.І.С., 2004. - 516 с.

135.Пахомов Ю. Біфуркаційний стан світосистемного ядра напередодні зміни світових лідерів / Ю. Пахомов // Економіка України, 2008. – № 4. – С. 4-14.

136.Полякова О. Ю. Моделювання змін зовнішньоторговельних зв'язків у контексті розширення Європейського Союзу / О. Ю. Полякова, В. О. Шликова // Проблеми економіки, 2014. – №1. – С.330-336.

137.Пузанов І. І. Теоретичні моделі формування умов сучасної зовнішньої торгівлі / І. І. Пузанов // Вісник Київського Університету. Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К. : «Київський університет», 2005. – Випуск 55, Ч. 2. – С. 137-145.

138.Пузанов І. І. Методологічні підходи до аналізу впливу умов зовнішньої торгівлі на економічне зростання в Україні / І. І. Пузанов //

Збірник наукових праць «Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект». – Донецьк: Донецький національний університет, 2006. – Ч. I. – С. 4-12.

139. Пузанов І. І. Теоретико-методологічні підходи до зіставлень у зовнішній торгівлі / І. І. Пузанов, Т. М. Пузанова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : Зб. наук. пр. – Маріуполь, 2009. – С. 281-285.

140. Пузанов І. І. Методи агрегування тарифних ставок / І. І. Пузанов // Збірник наукових праць «Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект». – Донецьк: Донецький національний університет, 2010. – Ч. II. – С. 25-27.

141. Пузанов І. І. Фактори впливу на зовнішньоторговельну політику країн в умовах лібералізації і глобалізації світової економіки / І. І. Пузанов // Збірник наукових праць «Проблемы и перспективы сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ». – Донецьк: Донецький національний університет. – 2011. – Ч. II. – С. 607-615.

142. Пузанов І. І. Реалізація стратегії стимулювання експорту у світовій практиці / І. І. Пузанов // Збірник наукових праць «Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект». – Донецьк: Донецький національний університет, 2014. – Т. I. – С. 319-323.

143. Пузанова Т. М. Статистичне дослідження товарообороту зовнішньої торгівлі України : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.03.01. – Статистика / Т. М. Пузанова; Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2006.

144. Резніков В. В. Формування комплексного підходу щодо вдосконалення державного регулювання механізму міжнародної інтеграції України : монографія / В. В. Резніков. – Х. : Екограф, 2011. – 168 с.

145.Резніков В. В. Організаційні та структурні складові механізму державного регулювання процесів економічної інтеграції міст України : моногр. / В. В. Резніков. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – 196 с.

146.Европейская интеграция и экономическое развитие : Т. 2 // Глобализация –европейская интеграция – экономическое развитие: в 2-х т. / В. Р. Сиденко ; НАН Украины ; Ин-т экон. и прогнозир. – К. : Феникс, 2011. – 448 с.

147.Сідорук Т. В. Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства : моногр. / Т. В. Сідорук; Нац. ун-т «Остроз. акад.». – Л. : ПАІС, 2012. – 441 с.

148.Сльозко О. О. Глобальні інноваційні стратегії ТНК – локомотив сучасної світової економіки : моногр. / О. О. Сльозко, А. Г. Міщенко, Є. В. Вакуленко; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – К. : LAT&K, 2014. – 179 с.

149.Стрельцов В. Ю. Європейська економічна інтеграція : навч. посібн. / В. Ю. Стрельцов; за заг. ред. М. Бойцуна, Я. Мудрого, О. Рудика. – Харків : ХарPI НАДУ «Магістр», 2009. – 148 с.

150.Угода про асоціацію Україна–ЄС : дороговказ реформ [Електронний ресурс] / О. Сушко, О. Зелінська, Р. Хорольський, В. Мовчан та інш. ; Фонд Конрада Аденауера, 2012. – Режим доступу : http://www.kas.de/wf/doc/kas_32048-1522-13-30.pdf?120912134959.

151.Ринки реального сектора економіки України в інституціональному середовищі СОТ : кон'юнктура та інтеграція / за ред. проф. В. О. Точиліна ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2012. – 552 с.

152.Європейська інтеграція : навч. посіб. / за ред. С. В. Федонюка, В. Й. Лажніка. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – 760 с.

153.Філіпенко А. С. Інтеграційні перспективи України: бігравітаційна модель / А. С. Філіпенко // Економіка України : Політико-економічний журнал. – 2005. – №6. – С. 11-22.

154.Філіпенко А. С. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності : моногр. / А. С. Філіпенко, В. С. Будкін, М. А. Дудченко та ін. – К. : Знання України, 2004. – 304 с.

155.Халатур С. М. Основні тенденції розвитку світового ринку сільськогосподарської продукції / С. М. Халатур // Вісник Полтавської державної аграрної академії. Науково-виробничий, фаховий журнал, 2009. – Вип. № 4. – С. 189–192.

156.Халатур С. М. Об'єктивні передумови інтернаціоналізації діяльності АПК в умовах вступу до СОТ / С. М. Халатур // Економіка: проблеми теорії та практики, 2010. – Випуск 264, Т.1. – С. 256–263.

157.Халатур С. М. Наукові дослідження сучасної територіальної організації АПК в умовах вступу до СОТ / С. М. Халатур // Економіка: проблеми теорії та практики, 2010.–Випуск 263, Т.9. – С. 2345–2355.

158.Халатур С. М. Оценка эффективности функционирования сектора АПК Украины в контексте международной интеграции / С. М. Халатур // Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету. – 2010. – № 1. – С. 165–168.

159.Халатур С. М. Розробка підходів до формування економічного розвитку сектора АПК у відповідності до їх статусу в СОТ / С. М. Халатур // Науково-практичний журнал Агросвіт. – 2011. – № 11. – С. 57–60.

160.Халатур С. М. Забезпечення продовольчої безпеки на основі глобальної інституалізації та розширення діяльності міжнародних організацій: моногр. / С. М. Халатур, О. В. Добровольська // Сучасні технології управління на підприємстві. – 2013.– С. 164–178.

161.Халатур С. М. Механізм адаптації агропромислового комплексу України в умовах глобальної продовольчої проблеми / С. М. Халатур // Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету. – 2015. – № 1. – С. 114–117.

162.Ченаш А. Зовнішньоекономічна діяльність і пріоритетні напрямки економічної інтеграції України / А. Ченаш, О. Кузяков // Дослідження ділової

думки. Промисловість. – К. : Ін-т екон. дослід. та політ. консульт., 2013. – № 1. – 4 с.

163.Череп А. В. Теоретичні основи економічної інтеграції / А. В. Череп, Н. В. Павленко // Економічний простір, 2012. – № 68. – С. 16-28. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecpros_2012_68_4.pdf

164.Чужиков В. І. Кластерна політика Європейського Союзу / В. І. Чужиков, О. Д. Лук'яненко // Економіка України, 2013. – № 2. – С. 81-91.

165.Шнирков О. Структурні бар'єри в торгівлі України з ЄС / О. Шнирков // Вісник Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка. – Київ, 2006. – С. 34-35.

166.Яковюк І. Субсидіарність як принцип взаємовідносин національних держав і Європейського Союзу / І Яковюк // Вісник Академії правових наук України. – 2004. – №4. – С. 22-30.

167.Duru T. «On Amin's Concepts – Autocentric/Blocked Development in Historical Perspectives». – Economic Papers (Warsaw), 1987. – № 15. – P. 143-163.

168.Гойа Силва Милена Карла. Перспективы решения продовольственной проблемы в развивающихся странах в условиях глобализации мировой экономики (На примере ЭКОВАС) : Дис. ... канд. экон. наук : 08.00.14 Мировая экономика / К. Гойа. – М., 2004. –191 с.

169.Гордеев А. В. Продовольственная безопасность России: состояние и меры обеспечения / Концепция продовольственной безопасности Российской Федерации. – М. : ВНИИЭСХ, 1999. – 31 с.

170.Некоторые аспекты продовольственной проблемы мира / А. Гордеев, Б. Черняков // Вопросы экономики, 2001. – № 6. – С. 50-59,

171.Ильина З. М. Глобальная продовольственная проблема и угрозы / З. М. Ильина // Вестник национальной академии наук Белоруссии. – 2011. – № 3. – С. 62-71.

172.Ишханов А. В. Мировая продовольственная проблема : анализ и прогноз / А. В. Ишханов // Экономика : теория и практика. – 2011. – № 1. – С. 3-8.

173.Ковалев Е. В. Глобальная продовольственная проблема / Е. В. Ковалев // Мировая экономика и международные отношения, 2004. – №10. – с. 26-34.

174.Пределы роста : Доклад по проекту Римского клуба «Сложность положения человечества» / Д. Х. Медоуз, Д. Л. Медоуз, Й. Рэндерс и др. – М. : Изд-во МГУ, 1991 – 207 с.

175.Пределы роста: 30 лет спустя / Д. Л. Медоуз, Д. Х. Медоуз, Й. Рэндерс и др. – М. : Академкнига, 2008. – 342 с.

176.Рябова Т. Ф. Проблемы глобализации продовольственной безопасности для России / Т. Ф. Рябова // Хранение и переработка сельхозсырья, 2005. – №3. – С.7-10.

177.Stiglitz J. E. Globalization and its Discontents / J. E. Stiglitz. –New York; London : W.W. Norton & Company, 2002.

178.Форрестер Дж. Мировая динамика / Дж. Форрестер. – М. : Наука, 1976. – 168 с.

179.Мартин Г. П. Западня глобалізації: атака на процвітання і демократію / Г. П. Мартин, Х. Шуманн. – М. : Альпіна, 2001. – 335 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sandronic.ru/e/395759-g-p-martin-h-shuman-zapadnya-globalizatsii-a>.

180.Андрійчук В. Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку : моногр. / В. Г. Андрійчук. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. – 212 с.

181.Бойко В. І. Про гарантування продовольчої безпеки України / В. І. Бойко // Економіка АПК, 2006. – № 1. – С. 60-67.

182.Богущий О. А. Підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва / О. А. Богущий, А. Ф. Жигайло. – К., 2001. – 256 с.

183.Власов В. І. Тенденції та проблеми глобалізованих процесів у світовій продовольчій сфері / В. І. Власов // Економіка України. – 2006. – № 3. – С. 75-80.

184.Власов В. И. Проблемы глобальной продовольственной безопасности / В. И. Власов // Никоновские чтения. – 2007. – № 12. – С. 524-527.

185.Аграрна реформа в Україні / ред. П. І. Гайдуцький; Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки». – К. : ННЦ «ІАЕ», 2005. – 424 с

186.Головачова О. С. Регуляторна політика у сфері зовнішньої торгівлі продукцією АПК : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / О. С. Головачова; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – Київ, 2014. – 20 с.

187.Діброва А. Д. Регулювання аграрного сектору економіки України в умовах євроінтеграції : моногр. / А. Д. Діброва, Т. О. Остащенко, В. Є. Андрієвський, Н. В. Сеперович, Г. В. Ленінова; ред. А. Д. Діброва, В. Є. Андрієвський; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К. : Інтердрук, 2014. – 572 с.

188.Зінчук Т. О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки: моногр. / Т. О Зінчук; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – Житомир : ДНВЗ «Державний агроекологічний ун-т», 2008. – 384 с.

189.Кавецький І. Й. Україна і світові агропродовольчі ринки (суспільно-географічне дослідження) : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02 / І. Й. Кавецький; НАН України, Ін-т географії. – К., 1999. – 22 с.

190.Казакова Н. А. Глобальная продовольственная проблема и пути её решения / Н. А. Казакова, А. И. Завгородняя // Матеріали VII науково-практичної конференції молодих вчених. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2012. – С. 199-202.

191.Кваша К. С. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору в умовах формування зони вільної торгівлі Україна – ЄС : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / К. С. Кваша; НААН України, ННЦ «Ін-т аграр. економіки». – Київ, 2014. – 22 с.

192.Клименко Н. А. Менеджмент експортного потенціалу галузей агропромислового комплексу України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.02 / Н. А. Клименко; Нац. аграр. ун-т. – К., 2001. – 19 с.

193.Кобута І. В. Аграрні аспекти створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС / І. В. Кобута. – Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №4. – С.31-38.

194.Корнійчук О. В. Регулювання продовольчого ринку України з використанням інструментів спільної аграрної політики Європейського Союзу : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / О. В. Корнійчук; КМ України, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2013. – 21 с.

195.Лукінов І. І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ ст.) / І. Лукінов ; НАН України, Ін-т економіки. – К. : Ін-т економіки НАН України, 1997. – 456 с.

196.Стратегічні напрямки розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка ; Нац. акад. аграр. наук України, Нац. наук. центр «Ін-т аграр. економіки». - 2-е вид., переробл. і допов. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 214 с.

197.Малахова Л. В. Перспективні напрями продовольчої політики «нових агропродовольчих» країн / Л. В. Малахова // Соціальна економіка. – 2013. – № 4.– С. 85-94.

198.Малахова Л. В. Глобальна продовольча проблема в контексті пріоритетів економічного розвитку світового господарства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Л. В. Малахова; Харків. нац. ун-т ім. В. Каразіна. – Харків, 2014. – 22 с.

199.Одосій О. В. Регулювання агропродовольчого ринку в умовах формування зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / О. В. Одосій; Львів. нац. аграр. ун-т. – Львів, 2014. – 20 с.

200.Осташко Т. О. Надзвичайні заходи СОТ для захисту ринків агропродовольчих товарів : моногр. / Т. О. Осташко, Л. Ю. Волощенко-Холда ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2011. – 224 с.

201.Пістун М. Д. Розвиток суспільної географії в Україні у ХХ – на початку ХХІ ст. : моногр. / М. Д. Пістун; Ін-т географії НАН України. – К. : Київ. ун-т, 2009. – 112 с.

202.Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / М. В. Присяжнюк та ін. ; за ред. М. В. Присяжнюка ; ННЦ «Ін-т аграр. Економіки». – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.

203.Саблук П. Т. Глобалізація і продовольство : монографія / П. Т. Саблук, О. Т. Білорус, В. І. Власов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 632 с.

204.Файчук О. В. Економічні важелі регулювання аграрного ринку України в умовах міжнародної інтеграції : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / О. М. Файчук ; Нац. аграр. ун-т. – К., 2008. – 20 с.

205.Шишков Ю. В. Формирование европейского экономического пространства / Ю. В. Шишков // Заглядывая в 21-й век : ЕС и СНГ. – С. 79-83.

206.Пузакова Е. П. Международные экономические отношения / Е. П. Пузакова. – Ростов н/Д. : МарТ, 2000. – 345 с.

207.Литвинцев Н. Н. Международные экономические отношения / Н. Н. Литвинцев. – М. : МГИМО, «Российская политическая энциклопедия», 2001. – 512 с.

208.Аналітична доповідь Центра Розумкова «Україна і СОТ» / Нацбезпека і оборона, 2002. – №6.

209.Мовчан В. Україна і СОТ: структура, порядок прийняття рішень і процедури / Членство України у СОТ: нові можливості та виклики для

бізнес-асоціацій // За заг. ред. Д. В. Ляпіна. – К.: Ін-т власності і свободи; LAT&K, 2010. – С. 16-41.

210. Дюмулен И. И. Всемирная торговая организация / И. И. Дюмулен. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2003. – 271 с.

211. Микольська Н. Заходи торговельного захисту та вирішення спорів в рамках СОТ: нові можливості для українських компаній / Членство України у СОТ: нові можливості та виклики для бізнес-асоціацій // За заг. ред. Д. В. Ляпіна. – К.: Ін-т власності і свободи; LAT&K, 2010. – С.49–77.

212. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: монографія / Кер. авт. кол. і наук. ред. Т. М. Циганкова. – К.: КНЕУ, 2003. – 660 с.

213. Правова та інституційна основи Європейського Союзу : підруч. / А. І. Грицяк, В. В. Говоруха, В. Ю. Стрельцов. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2009. – 620 с.

214. Волес В. Творення політики в Європейському Союзі / В. Волес, Г. Волес // Пер. з англ. Р. Ткачук. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 871 с.

215. Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу / Н. Мусис // Пер. з англ. – К. : К. І.С., 2005. – 466 с.

216. Клинова-Дацюк Г. Д. Україна та інтеграційні процеси в сучасній Європі : навч. посіб. / Г. Д. Клинова-Дацюк. – Рівне : НУВГП, 2012. – 189 с.

217. Повідомлення Європейської Комісії. «Європа 2020». Стратегія для розумного, сталого та всеохоплюючого зростання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/file/31493>.

218. Горюнова Є. О. Євроінтеграція : навч. посіб. / Є. О. Горюнова. – К. : Академвидав, 2013. – 224 с.

219. Аракелян М. Р. Право Європейського Союзу : підручник / М. Р. Аракелян, М. Д. Василенко ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – О. : Фенікс, 2012. – 390 с.

220. Agenda 2000. For a stronger and wider Union / Bulletin of the European Union // European Communities, 1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history/agenda-2000/com97-2000_en.pdf.

221. Офіційний сайт програми Health Check [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.healthcheck.org/>

222. Основні пріоритети Спільної аграрної політики (САП) країн ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amdi.org.ua/uk/home/amdi-news/21-news/300-the-main-priorities-of-the-common-agricultural-policy-cap-of-the-eu.html>

223. Маханьова Ю. М. Напрямки реалізації спільної політики ЄС в галузі сільського господарства в рамках стратегії «Європа 2020» / Ю. М. Маханьова // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна, серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». – Т.1. Економічні науки. Випуск 3. – 2014. – № 1144. – С.114-120.

224. Звіт Робочої групи з питань вступу України до Світової організації торгівлі. WT/ACC/UKR152. – 25.01.2008 (08–0399). – С. 374 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=32172>.

225. WTO ITC UNCTAD World Tariff Profiles 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/tariff_profiles13_e.pdf

226. Три роки членства в СОТ : тенденції зовнішньої торгівлі України у посткризовий період : аналіт. доповідь / І. В Клименко, О. А. Федірко, І. В. Ус ; Нац. ін-т. стратег. дослідж. – К. : НІСД, 2011. – 72 с.

227. Аналіз соціально-економічних наслідків членства України в СОТ після трьох років членства : очікування і реалії / Ін-т екон. дослідж. та політ. консульт. – К. : ІЕДПК, 2011. – 58 с.

228. Сиденко В. Р. Глобализация и экономическое развитие. Т. 1 / В. Р. Сиденко. – К. : Феникс, 2008. – 376 с.

229.Маханьова Ю. М. Асиметрія умов угод України про членство у СОТ та асоціацію з ЄС у зовнішній торгівлі агропродовольчими товарами / Ю. М. Маханьова // Бізнес Інформ, 2014. – №9. – С. 26-34 – с. 28-29.

230.Makhanova Iu. Impact Assessment of Provisions of WTO Accession Agreement and EU Association Agreement on Trade Development of Agricultural and Food Products / Iu. Makhanova // Social Educational Project of Improving Knowledge in Economics. Journal L'Association 1901 «SEPIKE». – Ausgabe 6. – Osthofen, Deutschland; Poitiers, France; Los Angles, USA, 2014. – P. 109-113.

231.Оцінка наслідків угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС / за ред. О. Шумило ; Міжнар. центр перспектив. дослідж. – К. : ПП «Март», 2007. – 320 с.

232.Перспективи укладання угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС : попередній аналіз // [Електронний ресурс] / Кріс Косгроув, Марк Хелієр; Мін-во екон. України, 2010. – Режим доступу : [http://www.ctaeconomic.com/Scoring%20Report\(final%20UKR\).pdf](http://www.ctaeconomic.com/Scoring%20Report(final%20UKR).pdf).

233.Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС [Електронний ресурс] // Представництво Європейського Союзу в Україні : офіц. сайт. – Режим доступу : http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/.../index_uk.htm.

234.Що таке Угода про вільну торгівлю між Україною та ЄС? // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.icps.com.ua/.../materials_for_round_table.pdf.

235.Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом : особливі взаємини, засновані на цінностях [Електронний ресурс] / Микола Кузьо ; ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив, 2012. – Режим доступу : http://parlament.org.ua/upload/docs/EU-Ukraine%20Association_.pdf.

236.ЄС–Україна: економічні наслідки та перспективи Європейської Політики Сусідства (ЄПС) : аналітична доповідь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.boell.org/uk/2009/01/15/ies-ukrayina-ekonomichni-naslidki-ta-perspektivi-ievropeyskoyi-politiki-susidstva-ieps>.

237. Угода про асоціацію Україна–ЄС : дороговказ реформ [Електронний ресурс] / О. Сушко, О. Зелінська, Р. Хорольський, В. Мовчан та інші. ; Фонд Конрада Аденауера, 2012. – Режим доступу : http://www.kas.de/wf/doc/kas_32048-1522-13-30.pdf?120912134959.

238. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони / Закон України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.google.com.ua/url?url=http://www.minjust.gov.ua/file/41663&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ei=cxsYVZMGgu5SmOOAwAQ&ved=0CBMQFjAA&usg=AFQjCNHF2nJoIzh9Yr6XJkLK5dgl4-h50w>.

239. Положення угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом щодо зони вільної торгівлі [Електронний ресурс] / Департамент європейської інтеграції Міністерства економічного розвитку і торгівлі. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/96610;jsessionid=A58FDC03C98A01243D86DA6627B64E54.app4:1>

240. Вступление в силу Соглашения об ассоциации: когда, как и почему / Дзеркало тижня, 2014. – №40. – С. 4.

241. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: перспективи підписання та можливості тимчасового застосування : аналітична записка [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/911/>

242. Офіційний сайт Служби підтримки експорту [Електронний ресурс]. – 29.07.2014. – Режим доступу: http://exporthelp.europa.eu/thdapp/index_ru.html.

243. Маханьова Ю. М. Вплив зони вільної торгівлі з ЄС на розвиток ринку сільськогосподарських товарів в Україні / Ю. М. Маханьова // XV Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми устойчивости функционирования субъектов рыночной экономики Украины» (29-30

листопада 2013 р.). – Феодосія : національний університет, 2013. – С. 190-192.

244. Makhanova Iu. Outlook of the conditions of trade in agricultural goods between Ukraine and the EU / *International Journal of Economics, Commerce and Management*, United Kingdom, Rochester. – Vol. III, issue 4, April 2015 [Electronic resource]. – Access mode: <http://ijecm.co.uk/wp-content/uploads/2015/04/3414.pdf>.

245. Юрченко С.А. Основы научных исследований : учебное пособие для вузов / С. А. Юрченко. – Харків : Издательство ХНУ им. В.Н. Каразина, 2005. – 134 с.

246. Голіков А. П. Економіко-математичне моделювання світогосподарських процесів : навч. посіб. / А.П. Голіков. – Київ : Знання, 2009. – 222 с.

247. Зони вільної торгівлі на початку ХХІ століття: монографія / О.І. Шнирков, А.С. Філіпенко, А.П. Румянцев та ін.; за ред. О.І. Шниркова, В.І. Муравйова. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – 399 с.

248. Экономическая теория : учеб. пособие / Е. М. Воробьев [и др.] ; М-во образования Украины, Харьк. гуманитар. инт «Нар. Укр. Акад.». – Харьков : Фортуна – Пресс, 2000. – 412 с.

249. Balassa B. (1966) Tariff Reductions and Trade in Manufactures among the Industrial Countries. *American Economic Review*, 56 (1), 466-473.

250. Vollrath T. A. (1991). Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative advantage. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 127, 85-99.

251. Grubel, H. (1975) Intra-industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade with Differentiated Product / Grubel, H., Lloyd, P. – London : Macmillan.

252. Мельник Т. М. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз [Електронний ресурс] / Т. М. Мельник.: – Режим доступу: http://iepjournals.com/journals/8-9/2008_10_Melnuk1.pdf.

253. Герасимов Б. И. Экономико-математические модели погрешностей оценки качества: эконометрика : монография / Б. И. Герасимов. – 8-е изд. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2009. – 80 с.

254. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

255. Офіційний сайт Міністерства доходів і зборів України бази даних митної статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/mitna-statistika>.

256. Офіційний сайт Служби підтримки експорту Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – 29.07.2014. – Режим доступу : http://exporthelp.europa.eu/thdapp/index_ru.html.

257. Офіційний сайт Федеральної митної служби Російської Федерації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://stat.customs.ru/>

258. Про Митний тариф України / Закон України від 19 вересня 2013 року № 584-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/584-18>.

259. Eurostat, External Trade [Електронний ресурс]. – Режим доступу : fd.comext.eurostat.ec.eu.int.

260. Кизим М. О. Можливості і загрози від членства в СОТ для України у зовнішній торгівлі сільськогосподарськими товарами з країнами ЄС і Митного союзу ЄВРАЗЕС / М. О. Кизим, І. В. Ярошенко, І. Ю. Матюшенко, О. В. Козирєва, Ш. А. Омаров., Ю. М. Маханьова // Моделювання регіональної економіки. Збірник наукових праць. – Івано-Франківськ: ПЛАЙ, 2013. – №2 (22). – С. 185-204.

261. Маханьова Ю. М. Можливості і загрози від вступу України до СОТ для агропромислового сектору в умовах співробітництва з ЄС і МС ЄвразЕС / Ю. М. Маханьова // Актуальні проблеми міжнародних економічних

відносин. Матеріали ІХ науково-практичної конференції 04.04.2014. – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2014. – С. 278-284.

262.Маханьова Ю. М. Зовнішньоекономічні аспекти розвитку агропромислового комплексу України в умовах глобалізації / Ю. М. Маханьова // Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації : монографія. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – С. 244-253.

263.Маханьова Ю. М. Вплив зони вільної торгівлі з ЄС на розвиток ринку сільськогосподарських товарів в Україні / Ю. М. Маханьова // XV Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми устойчивости функционирования субъектов рыночной экономики Украины» (29-30 листопада 2013 р.). – Симферополь : ИТ «АРИАЛ» – С. 167-170.

264.Маханьова Ю. М. Східний вектор інтеграції: можливості та загрози агропромислового комплексу України [Текст] / Ю. М. Маханьова // Українсько-російське порубіжжя: стан та перспективи співробітництва. Матеріали ІV міжнародної науково-практичної конференції (15 листопада 2013 р.). – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. – С. 118-122.

265.База даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами International trade statistics yearbook 2007. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/pb/first.aspx>

266.База даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами International trade statistics yearbook 2008. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/pb/first.aspx>

267.База даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами International trade statistics yearbook 2009. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/pb/first.aspx>

268.База даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами International trade statistics yearbook 2010. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/pb/first.aspx>

269.База даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами International trade statistics yearbook 2011. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/pb/first.aspx>

270.База даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами International trade statistics yearbook 2012. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/pb/first.aspx>

271.Інтернет-сайт Міністерства доходів і зборів України бази даних митної статистики [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://minrd.gov.ua/mitna-statistika>

272.The State of Food Insecurity in the World Addressing food insecurity in protracted crises / Food and Agriculture Organization of the United Nations. – Rome, Italy, 2010. – 62 p.

273.Власов В. І. Тенденції та проблеми глобалізованих процесів у світовій продовольчій сфері / В. І. Власов // Економіка України. – 2006. – № 3. – С. 75-80.

274.Трухачев В. И. Сезонные и циклические закономерности зернового производства / В. И. Трухачев, А. Н. Байдаков, Е. Г. Никитенко // Научный журнал КубГАУ. – 2012. – №75(01).– С. 3-7.

275.Кизим М. О. Можливості і загрози від членства в СОТ для України у зовнішній торгівлі м'ясо-молочною продукцією з країнами ЄС і Митного союзу ЄВРАЗЕС / І. В. Ярошенко, І. Ю. Матюшенко, І. Б. Семігуліна, Ю. М. Маханьова // Бізнес Інформ, 2014. – №3. – С.8-21.

276.Кизим М. О. Можливості і загрози від членства в СОТ для України у виробництві і зовнішній торгівлі зерновими культурами з країнами ЄС і Митного союзу ЄВРАЗЕС / М. О. Кизим, І. В. Ярошенко, І. Ю. Матюшенко, І. Б. Семігуліна, Ю. М. Маханьова // Проблеми економіки, 2014. – №2. – С. 7-24.

277.Маханьова Ю. М. Зовнішньоекономічні аспекти розвитку агропромислового комплексу України в умовах глобалізації / Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації : монографія // за

ред. проф. А. П. Голікова, О. А. Довгаль; колектив авторів. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – С. 254-264 – 316 с.

278.Маханьова Ю. М. Експорт зернових культур України, ЄС і країн світу в умовах сучасних інтеграційних процесів / Ю. М. Маханьова // Проблеми економіки. – 2015. – №1. – С. 27-36.

279.Маханьова Ю. М. Проблеми конкурентоспроможності зернового ринку в контексті підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС / Ю. М. Маханьова // Конкурентоспроможність та інноваційний розвиток України 2013: проблеми науки та практики. Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (14–15 листопада 2013 р.) – Х.: ФОП Александрова К.М.; ВД «ІНЖЕК», 2013. – С. 415-419.

280.Маханьова Ю. М. Можливості і загрози для розвитку цукрової галузі в умовах міжнародної інтеграції України / Ю. М. Маханьова // Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (22–23 травня 2014 р.) – Х.: ФОП Александрова К.М.; ВД «ІНЖЕК», 2014. – С. 141-147.

281.Маханьова Ю. М. Проблеми конкурентоспроможності ринку молочної продукції України в контексті підписання угоди про асоціацію з ЄС / Ю. М. Маханьова // Міжнародна науково-практична конференція «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики» (14-15 листопада 2014 р.). – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2014. – С. 389-391.

282.Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

283.Офіційний сайт Міністерства доходів і зборів України бази даних митної статистики [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://minrd.gov.ua/mitna-statistika>

284.Маханьова Ю. М. Визначення компаративних переваг експорту продукції агропромислового сектору України в умовах членства в СОТ та

асоціації з ЄС [Текст] / Ю. М. Маханьова // Науковий журнал УДУФМТ «Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право», 2014. – №5-6. – 21с.

285. Grain and Feed Annual Kiev Ukraine 2009 [Електронний ресурс] // United States Department of Agriculture Foreign Agricultural Service. – Режим доступу: <http://apps.fas.usda.gov/gainfiles/200903/146347632.pdf>.

286. Grain and Feed Annual Kiev Ukraine 2010 [Електронний ресурс] // United States Department of Agriculture Foreign Agricultural Service. – Режим доступу: http://gain.fas.usda.gov/Recent%20GAIN%20Publications/Grain%20and%20Feed%20Annual_Kiev_Ukraine_3-1-2010.pdf.

287. Grain and Feed Annual Kiev Ukraine 2011 [Електронний ресурс] // United States Department of Agriculture Foreign Agricultural Service. – Режим доступу: http://uga-port.org.ua/sites/default/files/grain_and_feed_annual_kiev_ukraine_4-13-2011.pdf.

288. Grain and Feed Annual Kiev Ukraine 2012 [Електронний ресурс] // United States Department of Agriculture Foreign Agricultural Service. – Режим доступу: http://gain.fas.usda.gov/Recent%20GAIN%20Publications/Grain%20and%20Feed%20Update_Kiev_Ukraine_11-6-2012.pdf.

289. Grain and Feed Annual Kiev Ukraine 2013 [Електронний ресурс] // United States Department of Agriculture Foreign Agricultural Service. – Режим доступу: http://gain.fas.usda.gov/Recent%20GAIN%20Publications/Grain%20and%20Feed%20Annual_Kiev_Ukraine_4-29-2013.pdf.

290. Меламед М. Валовий внутрішній продукт України та його податковий потенціал // Вісник НБУ. – 2005. – Трав. – С. 54–58.

291. Маханьова Ю. М. Експорт зернових культур України, ЄС і країн світу в умовах сучасних інтеграційних процесів / Ю. М. Маханьова // Проблеми економіки. – 2015. – №1. – 19с.

292. Food and Agriculture Organization of the United Nations [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://faostat.fao.org/site/567/default.aspx#ancor>.

293. Експорт/Світ/Зернові [Електронний ресурс] // Звіт USDA. – Режим доступу : Експорт/Європейський Союз/Зернові [Електронний ресурс] // Звіт USDA. – Режим доступу : <http://www.agrochart.com/uk/usda/section/13/zernov/attribute/9/exports/>

294. Експорт/Європейський Союз/Зернові [Електронний ресурс] // Звіт USDA. – Режим доступу : <http://www.agrochart.com/uk/usda/section/13/zernov/region/10/european-union/attribute/9/exports/>

295. Експорт/Україна/Зернові [Електронний ресурс] // Звіт USDA. – Режим доступу : <http://www.agrochart.com/uk/usda/section/13/zernov/country/243/ukraine/attribute/9/exports/>

296. Коаліційна угода від 21 листопада 2014 (узгоджений варіант) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zaxid.net/news/showNews.do?blok_poroshenka_ta_samopomich_oprilyudnili_uzgodzheniy_tekst_koalitsiynoyi_ugodi&objectId=1330153.

297. Вступне слово Прем'єр-міністра України Арсенія Яценюка на засіданні Уряду 9 грудня 2014 року [Електронний ресурс] / Урядовий портал. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247804904&cat_id=244823857.

298. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] / Постанова Верховної Ради України від 11 грудня 2014 року № 26-VIII. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/26-19>.

299. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» / Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>; <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

300. Про затвердження плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 році [Електронний ресурс] / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 р. № 213-р. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR150213.html

301. Інформація Міністерства аграрної політики та продовольства України про стан виконання плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 році за березень 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/apk?nid=16640>.

302. Коаліційна Угода: що не виконано? [Електронний ресурс] / Інформаційний портал «Україна без корупції», 13.03.2015. – Режим доступу : <http://www.corruption.net/statti/item/22169-koalitsiina-uhoda-shcho-ne-vykonano>

303. Чопенко В. Перекоаліціювання АПК: error! / В. Чопенко // Дзеркало тижня, 2014. – №44. – С.8.

304. Татаренко Г. Что пожнем: отечественный АПК ожидает структурных реформ / Татаренко Г., Силивончик А., Денисенков В. // Бизнес. – №10. – 2014. – С.40-43.

305. Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc6_main?id=&pid069=151&Ses=0&Sk1=8

306. Маханьова Ю. М. Асиметрія умов угод України про членство у СОТ та асоціацію з ЄС у зовнішній торгівлі агропродовольчими товарами / Ю. М. Маханьова // Бізнес Інформ, 2014. – №9. – С.26-34 – с. 30-33.

307. Бородіна О. Яка модель агросектора потрібна Україні? / О. Бородіна, І. Покопа. – Дзеркало тижня. – 18.05.2012. – №18. – С.8.

308. Бородіна О. На яку модель аграрного сектору має орієнтуватися Україна у стратегічній перспективі? / О. Бородіна, І. Покопа. – Дзеркало тижня. – 06.07.2013. – №25. – С.8.

309. Власюк О. С. План Маршалла для України: економічні, реформаторські та зовнішньополітичні аспекти / О. С. Власюк // Стратегічні пріоритети, 2014. – № 3 (32). – С. 5–13.

310. План Маршалла: досвід та уроки для України / Матеріали круглого столу ДУ «Інституту економіки та прогнозування НАН України» та Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України,

25 вересня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2014/09/Marshal.pdf>.

311.Маханьова Ю. М. План Маршалла для України: перспективи інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва / Ю. М. Маханьова // Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин. Матеріали X науково-практичної конференції 03.04.15. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – С. 208–213. – 362 с.

312.История США в документах. План Маршалла [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.grinchevskiy.ru/1945-1990/plan-marshalla.php>.

313.Підлуцький О. Джордж Маршалл – реставратор Європи / О. Підлуцький // Дзеркало тижня, 2013. – №2. – С.14.

314.Матюшенко И. Ю. Особенности применения Плана Маршалла для технологического обновления экономик стран мира / И. Ю. Матюшенко, М. А. Елсеада // Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин. Матеріали X науково-практичної конференції 03.04.2015 р. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – С.201-208. – 362 с.

315.Дементьев В. План Маршалла. Взгляд из сегодняшней России / В. Дементьев, Е. Олевская // Российский экономический журнал, 1993. – № 8. – С.73-89.

316.Вареник Н. Не собі, а людям / Н. Вареник // Дзеркало тижня, 2014. – № 48-49. – С. 9.

317.Research And Markets [Electronic resource] / The World's largest market research store, 2014. – Access mode : <http://www.researchandmarkets.com>.

318.Офіційний сайт Федерації органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.organic.com.ua/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Порівняння показників зовнішньої торгівлі України за галузями та регіональними торговельними угрупованнями за 2007 р. і 2012 р.

Показник	2007 рік			2012 рік			Темп росту 2012 р. до 2007 р., %	
	Експорт млрд. дол США А	Імпорт млрд. дол США А	Сальдо, млрд. дол США	Експорт млрд. дол США	Імпорт млрд. дол США	Сальдо, млрд. дол США	Експорт	Імпорт
Всього по Україні	49,25	60,67	-11,42	68,81	84,66	-15,85	139,7	139,5
в тому числі:								
Агропромислова продукція	6,25	4,11	+2,14	17,88	7,52	+10,36	286,2	182,9
Питома вага в загальному обсязі, %	12,7	6,8		26,0	8,9			
Хімічна промисловість	4,05	5,32	-1,27	5,06	8,59	-3,53	125,0	161,5
Питома вага в загальному обсязі, %	8,2	8,8		7,4	10,1			
Металургія	20,79	4,74	+16,04	18,89	5,24	+13,65	90,9	110,5
Питома вага в загальному обсязі, %	42,2	7,8		27,5	6,2			
Машинобудування	8,48	19,80	-11,31	13,29	22,46	-9,18	156,6	113,5
Питома вага в загальному обсязі, %	17,2	32,6		19,3	26,5			
Мінеральні продукти	4,28	17,28	-13,01	7,65	27,54	-19,89	178,9	159,4
Питома вага в загальному обсязі, %	8,7	28,5		11,1	32,5			
Інші товари (крім перелічених)	5,41	9,42	-4,02	6,04	13,31	-7,26	111,8	141,2
Питома вага в загальному обсязі, %	11,0	15,5		8,8	15,7			
Довідково								
Євросоюз (27 країн)	13,92	22,22	-8,30	17,08	26,16	-9,08	122,7	117,7
Питома вага в загальному обсязі, %	28,3	36,6		24,8	30,9			
Митний союз ЄврАзЕС	15,66	19,87	-4,21	22,34	33,98	-11,64	142,6	171,0
Питома вага в загальному обсязі, %	31,8	32,8		32,5	40,1			
Інші країни	19,67	18,58	+1,09	29,39	24,52	+4,87	149,4	132,0
Питома вага в загальному обсязі, %	39,9	30,6		42,7	29,0			

Складено автором за матеріалами: [254; 255; 260; 261; 118]

Додаток Б

Експорт та імпорт агропромислової продукції України в 2007 р. і 2012 р.

Показник	Од. виміру	2007 рік			2012 рік			Темп росту 2012/2007 рр.,%	
		Експорт	Імпорт	Сальдо	Експорт	Імпорт	Сальдо	Експорт	Імпорт
Агропромислова продукція – всього	млрд. дол. США	6,25	4,11	+2,14	17,88	7,52	+10,36	286,2	182,9
	млн.тонн	12,56	3,83	+8,73	42,15	3,75	+38,40	335,6	98,1
в тому числі:									
Живі тварини та продукти тваринного походження	млрд. дол. США	0,75	0,77	-0,024	0,96	1,72	-0,76	128,7	222,8
	млн.тонн	0,24	0,69	-0,45	0,32	0,84	-0,55	131,3	124,7
Питома вага в загальному обсязі,%	млрд. дол. США	12,0	18,8		5,4	22,9			
	млн.тонн	1,9	18,1		0,8	23,0			
Продукти рослинного походження	млрд. дол. США	1,73	0,86	+0,87	9,21	2,43	+6,78	533,7	282,3
	млн.тонн	6,34	1,51	+4,83	31,08	1,44	+29,65	490,6	95,4
Питома вага в загальному обсязі,%	млрд. дол. США	27,6	20,9		51,5	32,3			
	млн.тонн	50,4	39,4		73,7	38,3			
Жири та олії тварин- ного або рослинного походження	млрд. дол. США	1,72	0,39	+1,33	4,21	0,41	+3,81	245,1	104,7
	млн.тонн	2,16	0,45	+1,71	3,81	0,32	+3,50	176,8	69,9
Питома вага в загальному обсязі,%	млрд. дол. США	27,	9,4		23,6	5,4			
	млн.тонн	17,2	11,8		9,0	8,4			
Готові харчові продукти	млрд. дол. США	2,06	2,09	-0,035	3,49	2,97	+0,53	169,9	141,8
	млн.тонн	3,83	1,17	+2,65	6,94	1,13	+5,80	181,3	96,6
Питома вага в загальному обсязі,%	млрд. дол. США	32,9	50,9		19,	39,4			
	млн.тонн	30,5	30,7		16,5	30,2			
Довідково:									
Євросоюз (27 країн)	млрд. дол. США	1,67	1,43	+0,24	4,92	2,97	+1,96	296,0	208,0
	млн.тонн	3,44	0,97	+2,47	14,35	1,28	+13,07	417,3	132,0
Питома вага в загальному обсязі,%	млрд. дол. США	26,6	34,7		27,5	39,5			
	млн.тонн	27,4	25,4		34,1	34,1			
Митний союз	млрд. дол. США	1,98	0,68	+1,31	2,77	0,80	+1,97	139,7	118,2
	млн.тонн	2,31	0,48	+1,83	2,53	0,46	+2,08	109,6	95,1
Питома вага в загальному обсязі,%	млрд. дол. США	31,7	16,5		15,5	10,6			
Інші країни	млрд. дол. США	2,60	2,01	+0,59	10,19	3,75	+6,4	391,7	186,9
	млн.тонн	6,81	2,38	+4,43	25,26	2,02	+23,25	371,0	84,8
Питома вага в загальному обсязі, %	млрд. дол. США	41,6	48,8		57,0	49,9			
	млн.тонн	54,2	62,1		59,9	53,7			

Складено автором за матеріалами: [254; 255; 260; 261; 118]

Додаток В

Експорт-імпорт агропромислової продукції України в 2012 –2013 роках

Показник	Од. виміру	2012 рік			2013 рік			Темп росту 2013 р. до 2012 р., %	
		Екс- порт	Імпорт	Сальдо	Екс- порт	Імпорт	Сальдо	Екс- порт	Імпорт
Агропромислова продукція – всього	млрд дол США	17,88	7,52	+10,36	17,02	8,18	+8,84	95,2	108,8
<i>Питома вага АПК в загальному обсязі</i>	%	26,0	8,9		26,9	10,6			
<i>в тому числі:</i>									
Живі тварини і продукти тваринного походження	млрд дол США	0,96	1,72	-0,76	1,08	1,89	-0,81	112,8	110,1
<i>Питома вага в загальному обсязі АПК</i>	%	5,4	22,9		6,4	23,1			
Продукти рослинного походження	млрд дол США	9,21	2,43	+6,78	8,88	2,67	+6,21	96,3	109,9
<i>Питома вага в загальному обсязі АПК</i>	%	51,5	32,3		52,1	32,6			
Жири та олії тваринного/ рослинного походження	млрд дол США	4,21	0,41	+3,81	3,51	0,40	+3,10	83,3	99,3
<i>Питома вага в загальному обсязі АПК</i>	%	23,6	5,4		20,6	4,9			
Готові харчові продукти	млрд дол США	3,49	2,97	+0,53	3,56	3,22	+0,34	101,8	108,5
<i>Питома вага в загальному обсязі АПК</i>	%	19,5	39,4		20,9	39,3			
<i>Довідково:</i>									
Євросоюз (28)	млрд дол США	4,93	2,97	+1,96	4,47	3,08	+1,39	90,7	103,5
<i>Питома вага в загальному обсязі АПК</i>	%	27,6	39,6		26,3	37,6			
Російська федерація	млрд дол США	199	0,73	+1,27	1,94	0,84	+1,11	97,5	114,9
<i>Питома вага в загальному обсязі АПК</i>	%	11,2	9,7		11,4	10,2			
Інші країни	млрд. дол США	10,96	3,82	+7,14	10,61	4,27	+6,34	96,8	111,8
<i>Питома вага в загальному обсязі АПК</i>	%	61,3	50,8		62,3	52,2			

Складено автором за матеріалами: [254; 151; 118]

Додаток Д

Середня ціна експорту-імпорту готових харчових продуктів України
в 2012–2013 роках

Показник	Од. виміру	2012 рік		2013 рік	
		Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
1	2	3	4	5	6
IV. Готові харчові продукти	тис. дол. США за 1 т	0,50	2,62	0,65	2,67
з них					
кондитерські вироби з цукру (включаючи білий шоколад), без вмісту какао (1704)	-*-	2,04	3,31	1,98	3,02
шоколад та інші готові харчові продукти з містом какао (1806)	-*-	3,25	4,40	3,17	4,44
хлібобулочні, борошняні кондитерські вироби, з вмістом або без вмісту какао; вафлі (1905)	-*-	1,92	3,23	1,97	3,29
соки з плодів або соки овочеві (2009)	-*-	1,60	2,24	1,66	2,22
пиво із солоду (2203)	-*-	0,32	0,77	0,32	0,81
спирт етиловий неденатурований з концентрацією спирту менш як 80 об.%; спиртові дистиляти та спиртні напої, одержані шляхом перегонки, лікери та інші напої, що містять спирт (2208)	-*-	1,46	3,02	1,40	3,06
<i>Довідково:</i>					
<i>Євросоюз (28)</i>	-*-	0,22	2,94	0,35	3,08
кондитерські вироби з цукру (включаючи білий шоколад), без вмісту какао (1704)	-*-	1,74	4,54	1,70	4,63
шоколад та інші готові харчові продукти з містом какао (1806)	-*-	3,05	6,66	2,99	7,12
хлібобулочні, борошняні кондитерські вироби, з вмістом або без вмісту какао; вафельні пластини (1905)	-*-	1,75	3,33	1,81	3,66
соки з плодів або соки овочеві, незброджені (2009)	-*-	1,89	2,57	2,05	2,85
пиво із солоду (2203)	-*-	0,36	1,18	0,33	1,27
спирт етиловий неденатурований з концентрацією спирту менш як 80 об.%; спиртові дистиляти та спиртні напої, одержані шляхом перегонки, лікери та інші напоє, що містять спирт (2208)	-*-	1,26	4,80	1,39	5,00
<i>Російська Федерація</i>	-*-	1,39	1,76	1,38	1,97
кондитерські вироби з цукру (включаючи білий шоколад), без вмісту какао (1704)	-*-	2,26	3,20	2,18	2,93
шоколад та інші готові харчові продукти з містом какао (1806)	-*-	3,47	3,69	3,33	3,59
хлібобулочні, борошняні кондитерські вироби, з вмістом або без вмісту какао; вафельні пластини (1905)	-*-	1,98	3,23	2,06	3,07
соки з плодів або соки овочеві, незброджені (2009)	-*-	1,61	1,62	1,45	1,77
пиво із солоду (2203)	-*-	0,30	0,45	0,30	0,50

Закінчення додатку Д

1	2	3	4	5	6
спирт етиловий неденатурований з концентрацією спирту менш як 80 об.%; спиртові дистилати та спиртні напої, одержані шляхом перегонки, лікери та інші напоє, що містять спирт (2208)	-*-	1,04	1,06	1,14	1,07
<i>Інші країни (крім перелічених)</i>	-*-	0,60	2,94	0,68	2,76
кондитерські вироби з цукру (включаючи білий шоколад), без вмісту какао (1704)	-*-	1,92	2,58	1,91	2,10
шоколад та інші готові харчові продукти з містом какао (1806)	-*-	2,89	4,27	2,97	5,10
хлібобулочні, борошняні кондитерські вироби, з вмістом або без вмісту какао; вафельні пластини (1905)	-*-	1,90	2,33	1,93	2,26
соки з плодів або соки овочеві, незброджені (2009)	-*-	0,73	2,18	0,69	1,96
пиво із солоду (2203)	-*-	0,37	0,94	0,38	0,55
спирт етиловий неденатурований з концентрацією спирту менш як 80 об.%; спиртові дистилати та спиртні напої, одержані шляхом перегонки, лікери та інші напоє, що містять спирт (2208)	-*-	2,82	3,38	2,48	3,36

Складено автором за матеріалами: [254; 151; 118]

Додаток Е

Порівняння заходів тарифного і нетарифного захисту агропромислової
продукції в країнах ЄС, ЄврАзЕС і Україні

АПК	ЄС		Квота за Угоди про ЗВТ з ЄС	ЄврАзЕС		Україна	
	Тариф	Діюча квота		Тариф	Діюча квота	Тариф	Квота
Зернові культури							
Пшениця	95 євро / т	відсутня	950 тис.тон за рік, збільшення до 1000 тис.тон за 5 років	5%	відсутня	10%	відсутня
Кукурудза	94 євро / т	кукурудза - квота 500 тис. тонн - 50 євро / т квота 278 тис. тонн - 0	400 тис.тон за рік, збільшення до 650 тис.тон за 5 років	5%	відсутня	10%	відсутня
Ячмінь	93 євро / т	відсутня	250 тис.тон за рік, збільшення до 350 тис.тон за 5 років	5%	відсутня	5%	відсутня
Овес	89 євро / т	відсутня	4 тис.тон за рік	5%	відсутня	5%	відсутня
Борошно- круп'яна продукція	від 97 до 512 євро / т	відсутня	6 тис.тон за рік, збільшення до 7,5 тис.тон за 5 років	від 10% до 20%	відсутня	від 15% до 20%	відсутня
Готові продукти із зерна	від 6,4 + 15,1 євро / 100кг до 8,3 + 25,7	відсутня	2 тис.тон за рік	15%	відсутня	від 10% до 20%	відсутня
Насіння соняшнику та олія соняшникова	6,4%	відсутня		15%, але не менше 0,14 євро за 1 кг	відсутня	експортне мито на насіння соняшнику 10%	відсутня
Молоко та молочні продукти	від 22,7 до 125,4 євро / 100кг	68,5 тис.тон	11 тис.тон за рік зі збільшенням до 16 тис.тон через 5 років	від 15% до 20%	15 тис.тон	10%, повна 1 євро / 1кг пільгова 0,5 євро / 1кг	відсутня
М'ясо та м'ясні продукти	12,8% + 176,8 євро /100кг 53,6 євро / 100кг 26,2 євро	49,5 тис.тон от 13,1 до 26,8 євро / 100кг	89,5 тис.тон за рік зі збільшенням до 90,25тис.тон через 5 років	от 0% до 25%	1932,1 тис.тон	від 12% до 15%	відсутня

Джерело: [255; 256; 257; 258; 259; 118; 119; 193]

Додаток Ж

Товарна структура експорту-імпорту м'яса, м'ясної продукції і виробів з м'яса, також співвідношення цін експорту та цін імпорту у 2012 р.

Види продукції за УКТЗЕД	Експорт			Імпорт			Обсяг імпорту до обсягу експорту пункти	Ціна імпорту до ціни експорту пункти
	тонн	%	Ціна експорту т.дол./т	тонн	%	Ціна імпорту т.дол./т		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
201. Яловичина, свіжа або охолоджена	8996	7,57	4,69	96	0,02	10,80	0,01	2,30
202. Яловичина, морожена	7 674	6,46	4,46	3 714	0,92	3,33	0,48	0,75
203. Свинина	20 208	17,01	4,58	207 722	51,52	2,15	10,28	0,47
204. Баранина, козлятина	1	0,001	16,00	19	0,005	18,79	19,00	1,17
206. Субпродукти харчові великої рогатої худоби, свиней, овець, коней, віслуків, мулів або лошаків, свіжі, охолоджені або морожені	1 115	0,94	0,89	34 441	8,54	1,27	30,89	1,43
207. М'ясо та їстівні субпродукти птиці	80 653	67,88	1,80	114 604	28,42	1,37	1,42	0,76
208. Інші м'ясо та їстівні субпродукти	0	0,00	0,00	4	0,001	5,75		
209. Сало, свинячий жир і жир птиці	61	0,05	1,03	42 568	10,56	1,43	697,84	1,38
210. М'ясо та субпродукти	110	0,09	4,59	20	0,005	11,80	0,18	2,57
Усього м'ясо та харчові нутрощі (субпродукти)	118 818	100,00	2,66	403 188	100,00	1,79	3,39	0,67
1501. Жир свинячий і свійської птиці, крім 0209,1503	0	0,00	0,00	55	1,39	1,62		
1502. Жир великої рогатої худоби, овечий, козячий, крім 1503 00	164	100,00	0,68	3 895	98,61	1,24	23,75	1,82
Усього жири та олії, готові харчові жири, воски	164	100,00	0,69	3 950	100,00	1,25	24,09	1,81
1601. Ковбаси та аналогічні вироби з м'яса	1 565	38,21	3,86	1 434	11,66	4,27	0,92	1,10
1602. Інші готові чи консервовані м'ясопродукти	2 531	61,79	4,58	10 868	88,34	2,54	4,29	0,56
Усього готові харчові продукти з м'яса	4 096	100,00	4,31	12 302	100,00	2,74	3,00	0,64

Складено автором за матеріалами : [254; 271]

Додаток 3

Показники виробництва і зовнішньої торгівлі для основних товарів
агропромислового комплексу України в 2007-2013 рр.

Показники	Одиниця	Роки						
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Загальний експорт	млн.дол.США	323205	444859	423564	549365	707953	717347	681899
Загальний імпорт	млн.дол.США	364373	520588	438860	580944	779028	835394	805662
Зернові культури								
Виробництво	тис.тон	29294,9	53290,1	46028,3	39270,9	56746,8	46216,2	53963,1
Експорт	млн.дол.США	763,7	3704,2	3556,3	2467,1	3617,2	6999,9	6501,1
	тис.тон	4206,9	16136,4	25746,0	13905,4	14149,3	27113,9	26549,6
Імпорт	млн.дол.США	86,4	146,5	98,6	145,6	219,9	249,1	265,7
	тис.тон	166,5	115,2	96,1	107,9	153,1	128,8	121,6
Олія соняшникова								
Виробництво	тис.тон	2226,0	1863,0	2772,0	2990,0	3177,0	3610,6	3881,4
Експорт	млн.дол.США	1521,4	1616,8	1618,4	2370,3	3146,1	3974,4	4135,0
	тис.тон	1923,2	1339,6	2333,8	2701,5	2683,3	3614,0	3717,8
Імпорт	млн.дол.США	0,2	1,4	1,6	2,1	2,8	3,0	0,2
	тис.тон	0,3	0,9	0,8	1,1	1,2	1,5	1,6
Насіння соняшнику								
Виробництво	тис.тон	2226,0	1863,0	2772,0	2990,0	3177,0	3610,6	3881,4
Експорт	млн.дол.США	130,4	32,3	195,0	188,2	247,4	165,7	241,3
	тис.тон	370,3	97,2	727,8	409,7	406,1	282,1	398,9
Імпорт	млн.дол.США	43,6	60,6	44,1	58,4	108,5	179,3	166,0
	тис.тон	6,7	7,8	5,5	6,8	13,3	17,7	16,9
Молоко та молочні продукти								
Виробництво	тис.тон	12262,1	11761,3	11609,6	11248,5	11086,0	11377,6	27961,9
Експорт	млн.дол.США	593,7	652,8	396,0	543,3	593,3	496,7	10876,5
	тис.тон	178,0	192,8	156,6	153,6	163,0	146,9	494,3
Імпорт	млн.дол.США	88,6	107,4	110,5	111,0	133,4	178,4	140,3
	тис.тон	50,9	43,8	45,7	33,0	35,7	47,9	174,3
М'ясо та м'ясопродукти								
Виробництво	тис.тон	1912,0	1906,0	1917,0	2059,0	2144,0	2209,6	2259
Експорт	млн.дол.США	105,2	74,8	79,1	90,2	197,9	315,9	287,2
	тис.тон	40,1	25,5	37,9	46,5	75,9	118,8	112,7
Імпорт	млн.дол.США	163,9	843,7	568,5	458,0	292,1	722,0	610,5
	тис.тон	207,9	512,2	429,7	348,8	212,4	403,2	351,9

Складено автором за матеріалами : [282; 283; 284]

Додаток К

Основні напрями реформ, наведених у Коаліційній угоді від 21 листопада 2014 р. і спрямованих на розвиток зовнішньої торгівлі і сільського господарства України

1. Земельна реформа	2. Реформування системи державної підтримки сільськогосподарського виробництва та залучення фінансування у галузь	2.8. Продовження дерегуляції підприємницької діяльності в галузі:	3. Сприяння міжнародної торгівлі	4. Сталий розвиток сільських територій	5. Реформування лісового господарства
1	2	3	4	5	6
<p>1.1. Завершення, до 1 січня 2016 року, інвентаризації та розмежування земель сільськогосподарського призначення державної, комунальної та приватної власності;</p> <p>1.2. Законодавче врегулювання питань передачі у комунальну власність земель державної власності, розташованих за межами населених пунктів, крім тих, на яких розташовані об'єкти державної власності (I квартал 2015 року).</p> <p>1.3. Виключення із законодавства України норм, що надають можливість набувати право оренди земельних ділянок сільськогоспо-</p>	<p>2.1. Збереження до 1 січня 2018 року чинної системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, як це передбачено в Податковому кодексі, і відшкодування ПДВ при експорті сільськогосподарської продукції. До 1 червня 2017 року розроблення нової системи оподаткування, яка стимулюватиме розвиток сільськогосподарського виробництва.</p> <p>2.2. Вдосконалення системи державної підтримки сільськогосподарського виробництва, забезпечення її прозорості (менша кількість програм,</p>	<p>2.8.1. удосконалення процедур отримання дозволів на водокористування для сільськогосподарських підприємств, екологічних вимог до споруджуваних об'єктів тваринництва, лібералізації карантинного та фітосанітарного регулювання;</p> <p>2.8.2. спрощення процедури використання земель сільськогосподарського призначення для будівництва господарських будівель сільськогосподарського призначення;</p> <p>2.8.3. делегування окремих функцій держави</p>	<p>3.1. Перехід від обмежень експорту до формування державного мобілізаційного продовольчого резерву для забезпечення національної безпеки (II квартал 2015 року).</p> <p>3.2. Зменшення витрат, пов'язаних із реалізацією сільськогосподарської продукції, зокрема, скасування надмірних процедур обов'язкової реєстрації, сертифікації та дозвільних документів зокрема, карантинні та ветеринарні сертифікати), скорочення часу та витрат, пов'язаних із здійсненням встановлених процедур оцінки відповідності вимогам щодо безпеки</p>	<p>4.1. Розробка Концепції розвитку сільських територій, передбачивши, зокрема, стимулювання підприємницької активності, диверсифікацію зайнятості сільського населення (зелений (сільський) туризм, промисли і ремесла, послуги), механізми впливу громадського самоуправління та регіонального саморегулювання на соціально-економічні складові життєдіяльності громад та територій (I кв 2015 року</p>	<p>5.1. Розділення функцій держави у сфері лісового господарства: функції формування політики, контрольні та господарські функції виконуватимуться різними органами влади (III квартал 2015 року).</p> <p>5.2. Створення на базі існуючих державних лісогосподарських підприємств єдиної державної лісогосподарської структури, використавши досвід Польщі, Латвії та інших країн з успішним функціонуванням державних лісогосподарських підприємств (I квартал 2016 року).</p>

Продовження додатка К

1	2	3	4	5	6
<p>дарського призначення державної та комунальної власності на неконкурентних засадах (II квартал 2015 року).</p> <p>1.4.Удосконалення орендних відносин шляхом:</p> <p>1.4.1.сприяння згуртуванню та самоорганізації власників земельних ділянок (паїв) з метою консолідації земель для отримання більшої економічної вигоди від їх використання, закріплення права більшості орендодавців, чиї земельні ділянки розміщені в єдиному масиві, на визначення єдиного орендаря;</p> <p>1.4.2.спрощення процедур реєстрації прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення, зокрема, шляхом стимулювання нотаріального посвідчення сторонами договорів оренди земель;</p>	<p>чітке і недвозначне формулювання вимог до заявників) (II квартал 2015 року).</p> <p>2.3.Державна підтримка фермерських господарств, малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників шляхом надання пільгових кредитів, у тому числі довгострокових, для фінансування проектів, спрямованих на виробництво (з можливою подальшою переробкою) сільськогосподарської продукції, та здешевлення страхових платежів (премій) за договорами страхування сільськогосподарських культур від ризику загибелі (починаючи з I кварталу 2016 року).</p> <p>2.4.Забезпечення законодавчого врегулювання та практичне запровадження фінансових</p>	<p>саморегульвним організаціям та органам місцевого самоврядування; формування конкурентних ринків послуг (зокрема сертифікації та проведення лабораторних досліджень) (II квартал 2015 року).</p> <p>2.9.Розробка концепції реформування аграрної науки на основі інноваційної моделі з метою підвищення її ефективності, передбачивши, зокрема, збереження державного фінансування фундаментальних наукових досліджень і досліджень у сфері збереження навколишнього природного середовища, та скорочення фінансування прикладних досліджень,</p>	<p>(споживання та фітосанітарним вимогам (I квартал 2015 року).</p> <p>3.3.Гармонізація законодавства щодо безпечності харчової продукції із законодавчими актами ЄС (II квартал 2015 року).</p> <p>3.4.Формування законодавчої бази для розвитку інфраструктури аграрного ринку.</p> <p>3.5.Сприяння просуванню вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції та продуктів харчування на зовнішні ринки збуту, зокрема, їх участі у міжнародних виставках.</p>	<p>4.2.Законодавче забезпечення збільшення рівня фінансування місцевих бюджетів (зокрема, шляхом сплати ПДФО за місцем здійснення підприємницької діяльності (розташування земельної ділянки), укладання соціальних угод між суб'єктами господарювання та органами місцевого самоврядування для фінансування розвитку сільської місцевості, передбачивши відповідні кошти у складі фіксованого сільськогосподарського податку (III квартал 2015 року).</p> <p>4.3.Відновлення програми підтримки індивідуального житлового будівництва на селі "Власний дім".</p> <p>4.4.Удосконалення нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері володіння, розпорядження та використання земельних, лісових, водних та інших природних ресурсів з метою посилення захисту суспільних інтересів і забезпечення місцевим громадам доступу до них, як до активів локального розвитку (III квартал 2015 року).</p>	<p>5.3.Розгляд питання доцільності введення експортного мита на необроблену деревину, розроблення механізмів стимулювання розвитку вітчизняної деревообробної промисловості (II квартал 2015 року).</p>

Продовження додатка К

1	2	3	4	5	6
<p>1.4.3. посилення відповідальності сторін договору оренди землі за невиконання умов договору оренди;</p> <p>1.4.4. законодавчого закріплення мінімального строку договору оренди земель сільськогосподарського призначення, стимулювання середньострокових та довгострокових орендних відносин;</p> <p>1.4.5. проведення у 2015 році загальнонаціональної нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення з наступним проведенням її переоцінки не рідше, ніж один раз на 10 років;</p> <p>1.4.6. встановлення обов'язковості сплати орендної плати за землі сільськогосподарського призначення виключно у грошовій формі;</p> <p>1.4.7. визначення правового статусу та врегулювання порядку розпорядження землями</p>	<p>інструментів на ринках сільськогосподарської продукції (аграрні розписки, ф'ючерсні і форвардні контракти, у тому числі укладені на світових товарних та фондових біржах) (I квартал 2015 року).</p> <p>2.5. Залучення в організований аграрний ринок малих та самозайнятих форм господарювання (особистих селянських господарств) за умови дотримання такими господарствами законодавчо встановлених вимог щодо якості та безпечності харчової продукції, законодавче закріплення сімейного типу господарювання (сімейних фермерських господарств) з наданням їм статусу сільськогосподарських товаровиробників, розвиток дрібних та сімейних фермерських господарств на засадах їх кооперації та об'єднання (IV квартал 2015 року).</p>	<p>приватизацію (із паюванням земель між працівниками та жителями прилеглих сільських населених пунктів) та ліквідацію неефективних підприємств, установ та організацій НААН (IV квартал 2015 року).</p>		<p>4.5. Гармонізація вітчизняного законодавства із законодавством ЄС щодо забезпечення та стимулювання раціонального використання природних ресурсів, у тому числі земель сільськогосподарського призначення, зменшення техногенного навантаження аграрного сектору на навколишнє природне середовище (II квартал 2015 року).</p>	

Закінчення додатка К

1	2	3	4	5	6
<p>колективної власності та відумерлої спадщини.</p> <p>1.5.Запровадження ефективних регуляторних механізмів для розвитку ринку оренди земель сільськогосподарського призначення, передбачивши можливість продажу прав оренди та їх заставу (II квартал 2015 року).</p> <p>1.6.Створення сприятливого регуляторного середовища для відновлення площ зрошувальних земель, зокрема через запровадження поняття єдиного зрошувального земельного масиву, чітке законодавче закріплення прав власності та користування зрошувальними системами (III квартал 2015 року).</p>	<p>2.6.Приватизація державних підприємств, підпорядкованих Мінагрополітики, крім об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення та пам'яток культури.</p> <p>2.7.Сприяння залученню інвестицій міжнародних фінансових установ та країн – стратегічних партнерів України (зокрема, Європейський Союз, США, Китай) для реалізації проектів в агропромисловому комплексі.</p>				

Джерело [296]

Додаток Л

Проблемні питання державного регулювання діяльності підприємств агропродовольчого комплексу України 2014-2015 рр.

Питання 1	Наслідки 2	Спосіб вирішення 3	Примітки 4
Заборона ввезення і використання деяких харчових добавок (законо-проект №2643 від 28.03.13 р.)	Зникнення з ринку окремих видів харчових продуктів	Відмінити законопроект при розгляді у першому читанні (висновок комітету ВР від 09.10.2013 р.; законопроект відхилено 16.10.2013 р.)	Харчові добавки, які пропонується заборонити, визнані на міжнародному рівні безпечними. Положення законопроекту не відповідають правилам СОТ і зобов'язанням України перед СОТ
Необхідність прийняття законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України відносно безпеки харчових продуктів»	Недосконалість системи безпеки харчових продуктів в Україні, відсутність єдиного органу контролю, велика кількість дозвільних документів, існування корупційних схем	Прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України відносно безпеки харчових продуктів» від 22.07.2014 р. № 1602-18	На основі законопроектів №3102 від 20.08.13 р. та №3102-1 від 05.09.13 р.
Маркування харчових продуктів про відсутність ГМО	Відповідно до європейського законодавства (зокрема Директиви ЄС №1830/2003) існує вимога маркування щодо наявності вмісту ГМО у харчовому продукті. В Україні існує вимога щодо його відсутності	Відмінити норму щодо обов'язкового нанесення надпису «без ГМО» на упаковку продуктів харчування, якої не існує у жодній країні. Прийнято в цілому проект закону про внесення змін до деяких законів України щодо інформування населення про вміст у харчовій продукції ГМО №0912 від 12.12.12 р. Проект закону не набрав голосів 17.06.2014 р.	Законопроект дороблений з урахуванням зауважень народних депутатів і громадських організацій
Обмеження виробництва, використання, ввезення і розповсюдження полімерних пакетів і упаковок подов-женого зберігання (законопроект №2353 від 20.02.13 р.)	Зупинення більшості виробництв українських продовольчих товарів	Відмінити законопроект при розгляді у першому читанні (висновок комітету ВР від 15.05.2013 р.; прийнято за основу 27.05.2013 р.)	Альтернативою законопроекту може бути впровадження європейської моделі поводження з відходами упаковки.

Закінчення додатку Л

1	2	3	4
Введення збору з виробників та імпортерів упаковки і товарів в упаковці на переробку твердих побутових відходів	Введення ще одного екологічного податку на тверді побутові відходи. Непрозорість застосування цього податку	Відмінити при розгляді у першому читанні законопроекти №2611а від 18.07.13 р. і №2612а від 18.07.13 р. Прийняття за основу законопроекту «Про упаковку і відходи упаковки» 17.09.2014 р.	Законопроекти №2611а від 18.07.13 р. і №2612а від 18.07.13 р. протирічають Регламенту Європарламенту і Ради ЄС 94/62 від 20.12.94 р. Проект Закону про упаковку та відходи упаковки №4266а від 08.07.2014 р. (висновок комітету ВР від 16.09.2014 р.)
Безпідставне корегування митної вартості товарів, що імпортуються, і затримка їх митного оформлення	Затримка митного оформлення товарів і безпідставне завищення базової вартості товару	Внести зміни до Митного кодексу, передбачивши, що документом, який підтверджує заявлену митну вартість, є декларація митної вартості	Вирішення даного питання має особливе значення для українських підприємств, які здійснюють імпорт сировини для вітчизняного виробництва

Складено автором за матеріалами : [305; 306]